

KERSTBOEK

1924

FC

KERSTBOEK

1924

DIT KERSTBOEK BEVAT BIJDRAGEN VAN
JOHANNA BREEVOORT, HERMAN HANA, A. VAN
HOOGSTRATEN—SCHOCH, W. G. VAN DE HULST,
GERT LOOSJES, IGNATIA LUBELEY, J. VAN DE MAAS,
G. MARGADANT, JAN VAN DER MEER, L. PENNING,
Q. A. DE RIDDER, JOH. P. RUYS, Ds. K. SCHILDER,
G. SCHRIJVER, GERAERT VAN SUYLESTEIJN,
G. SEVENSMA—THEMMEN, Ds. S. ULFERS,
J. M. WESTERBRINK—WIRTZ.

SAMENGESTELD ONDER REDACTIE VAN
P. J. RISSEEUW.

KERSTBOEK

1924

NIJKERK — G. F. CALLENBACH

DE AANSCHOUWING

DOOR

K. SCHILDER

En het geschiedde, als de engelen van hen weggevaaren waren naar den hemel, dat de herders tot elkander zeiden: Laat ons dan henegaan naar Bethlehem en laat ons zien het woord, dat er geschied is, hetwelk de Heere ons heeft kond gedaan. En zij kwamen met haast, en vonden Maria en Jozef en het kindeke, liggende in de kribbe.

Lucas 2 : 15, 16.

Ze zijn toch wel duister, de aanvangen van het christendom.

Hemellicht laat God vallen over de velden, de velden van Efrata. Maar onder dat licht plaatst hij de herders; een paar, meer niet. En dan van de armsten, beteren niet. Herders zijn ze van het slag, dat naar den stal der schamele armoede den weg zóó wel weet; en om te gaan, behoeven ze hun kleed niet te plooiën; al gaan ze een Koning groeten, ze groeten hem in een stal. Die den groet brengen, zullen niet zeggen: u groeten, die sterven gaan; en die den groet ontvangt, zal eerst later, later aan menschen kunnen zeggen, dat hij de Koning is, die tot knechten zegt: weest mij gegroet; u groet, die voor u sterven gaat. Als het kind, dat nu ligt in de kribbe, dat eenmaal zeggen zal, dan zijn de herders dood misschien. In elk geval zijn ze dan weg uit het gezicht; weg van het plan van het Evangelie der verlossing, dat geschreven is.

Ja, duister zijn de aanvangen van het christendom. Rome en Efrata, wat hebben die met elkaar gemeen? In Rome de Caesar; Divus Augustus, zegt hij, is zijn naam. Hem groeten, die voor hem, voor hun keizer, sterven gaan. Mòet ook niet het mindere in de wereld sterven voor het meerdere? Laat Bethlehem die wet mogen willen veranderen en den meerdere doen sterven voor den mindere; — laat het den Koning doen groeten den knecht, voor wien hij geeft het leven: de wereld kan dat nog niet zien; en als zij het eenmaal hooren zal, dan zal ze deze omverwerping van de wet der eeuwen den man van Bethlehem nooit vergeven.

Zoo zijn dan dit de aanvangen van het christendom: Een stal, een krib, een kind, een troepje herders, een groet, die niet voorbereid, een lied, dat niet voorbedacht is, en dat lied niet eens op de harp. En duisternis van rondom. Verstaat gij ook, herders, wat gij prijst; kent gij wel, dien gij groet? Och, uw ziel kan het niet verdragen. Het is te veel, omdat het zoo benauwend weinig is. Om het eenvoudige lijden zielen het meest, ook als in smart verwondering wordt geboren uit geloof, dat tot aanschouwing dringt.

* * *

Ja, duister zijn deze aanvangen van het christendom.

Of, eigenlijk gesproken, is hier nog geen christendom.

Want, het is toch in den diepsten grond niet waar, wat eens iemand gezegd heeft, toen hij meende, dat men het persoonlijke onpersoonlijk maakte, als men het christendom noemde de *religie van de verlossing*. De man, die dit zoo zag en zoo zeide ¹⁾, heeft ons willen doen gelooven, dat het jonge christendom alleen maar met zijn *vereering van den Verlosser* het persoonlijke moment in zijn aanbidding gegrepen had; en ook, dat het alleen *daardoor* krachten had kunnen doen en harten heeft kunnen veroveren.

Niet als *religie van zaligheid*, doch slechts als *cultus* van den *Zaligmaker*, heeft, volgens dezen redeneergang, het christendom de zielen geleid in zijn zachte gevangenschap.

Indien naar dezen maatstaf de herders en hun aanbidding bij de kribbe moesten worden beoordeeld, dan zou de wanhopigheid nergens grooter zijn dan hier.

¹⁾ Adolf Deitssmann, *Licht vom Osten*, Tübingen, 1923, S 332.

Want, al kunnen wij ons van de schemerende gedachten in de ziel van deze herders kwalijk een voorstelling vormen, zooveel is toch wel zeker, dat het *persoonlijke*, de historische verschijningsvorm, van den aangekondigden *Zaligmaker* hen meer boeit, en meer vragen voorlegt aan hun hoofd en hun hart, dan de *zaak* zelf van de door hem te verwerven *zaligheid*.

Wordt het geheim der verlossing, de diepte van de religie van verlossing, in de *stilte* door de ziel gehoord en geleerd en aanvaard? Maar deze herders komen uit het grootte *rumoer*, uit de verbazing van het sterke geluid: ze hebben hooren zingen door een *menigte* van het hemelsche „heirleger”.

Daalt de *vrede* in het hart, dat zijn zaligmaking leert gelooven? Maar deze herders hebben in de sfeer van het *krijgshaftige* adem gehaald: er was een menigte van het hemelsche „heirleger”; en wie geeft ons het recht, het verschrikkelijke, het transcendentale, het souvereine, in de hun opgelegde engelenverschijning te verdoezelen, om dit tafereel van hemelsche krijgshaftigheid te bedekken achter zachten woorderval van „stille nacht, heilige nacht”? Zoo „stil” wàs de nacht niet, die een „heirschare” uitzond tot herders, om de heiligheid te verkondigen van Hem, die een lijn trekt dwars door de geschiedenis van eeuwen, een lijn van den groot-koning David tot de plaats, waar nu de schapen grazen.

Is het waar, dat in het uur der geboorte van zielevrede in zaligheidservaring het actueele eeuwig wordt, de tijd keert tot de eeuwigheid en het feit, zooal niet verslonden, dan toch voor het zielsoog geborgen wordt in Hem, Die het gemaakt heeft? Maar dan staan de herders van dat uur nog wel zeer ver af: op het *actueele* is tot nu toe de aandacht gevallen; en het eeuwig maken van wat actueel is, dat schijnen zorgeloze engelen aan de herders over te laten. De hemelsche boodschap legt den nadruk op het *uiterlijke*: en reeds het eerste woord ontnemt aan de herders de gelegenheid, om het feit van den kerstnacht te beleven in de richting van eigen ziele-diepte of het op te sluiten in de engte van eigen ziele-attentie; want niet „voor uw zielen”, zegt de eerste engel-boodschapper, maar „voor al het volk” is de zaligheid, de grootte blijdschap, heden gekomen. Dat zou menig hoorder van *deze* eeuw dezen hemelschen

krijger-boodschapper kwalijk hebben afgenomen; want een boodschap als deze ontzegt de zalige verzinking in zich zelf den hoorder, en wijst hem voor de diepte der individualiteit de breedte van „al het volk”. Hier wordt de reflectie geschoven vóór de intuïtie; de redeneering vóór de meditatie; het overzicht vóór het inzicht; de uitgang tot de massa vóór den inkeer tot het hart. Dat is het actueele in een nuchterheid, die òns de kerststemming zou bederven. Maar de herders moeten; er is dan ook een „heirleger”

En weder is daar het vooropschuiven van het actueele feit: „U werd heden geboren een Redder, die Messias-Heer is.” Hier is niet gezegd: dat DE Redder ¹⁾ geboren is, die met volstrekte zekerheid reeds van vóór de schepping der wereld door God is gekozen en gekend; maar „een” redder is geboren; hij wordt getoond in de omlijsting van de vele redders, die de eeuwen gebaard hebben; en als de geborene zóó geweest is op het plan der tijdelijke dingen, als hij gezien is onder de machten en menschen, die beneden zijn, dan eerst wordt van Hem gezegd, dat over Zijn tijdelijke verschijning de eeuwige raad ligt van God. Zoo wordt niet Christus getoond als Jezus, maar Jezus gepredikt als Christus. Van Christus hadden ze mogelijk iets gegrepen, maar van Jezus niets. Niet het eeuwige wordt actueel, maar het actueele wordt eeuwig gemaakt. En zoo gaat heel de boodschap verder. Het kind is geboren, daar en daar, zoo en zoo. Gij kunt het hieraan herkennen en daar- en daaraan kunt gij bewijzen ja, wat? Dat het Woord van God vleesch geworden is? Neen! Dat woorden van engelen niet liegen! „En dit zal u het teeken zijn: gij zult het kindeke vinden in doeken gewonden, en liggende in de kribbe.”

Ziet ge wel, dat niet de inwendig verscholen gedachte van de „religie der verlossing”, maar de uitwendig waarneembare verschijning van den persoon des Verlossers, de herders drijft naar den stal en straks gekluisterd houdt aan de kribbe?

En nu herhaal ik het: indien het waar was, dat niet de religie der verlossing, maar de vereering van den Verlosser de groote stuwkracht van het jonge christendom geweest is, dan zou het er om en bij die herders somber uitzien voor de zaak van het christendom. Want wat

¹⁾ Ten onrechte heeft de Statenvertaling geschreven: U is heden geboren de Zaligmaker.

blijft er straks over van den nacht van Bethlehem? Welke veroveringen maakt God, door de oogen der herders te weiden aan de armoedigheid van Zijn geboren Zoon? Is er iets meer gebeurd, dan dat de herders komen zien en leeren zwijgen voor God? Zeker, ze hebben gesproken tot de menschen; ze hebben God geprezen voor wie Zijn lof wilde hooren uit den mond van schapenhoeders-zonder-ambt. Maar ze hebben niet één hart kunnen veroveren. En dat maakt klein, maakt stom voor God. Zeker, de wijzen komen straks ook; en Anna is er eveneens; en niet minder Simeon. Maar die allen waren, zonder zien, zonder aanschouwing, al veel langer en veel intensiever bezig met het geding, dat tusschen God en Israël lag en zich bewoog om den Messias, dan de herders. En voor het overige moet het nu geboren kind mán zijn geworden, en woorden hebben gesproken, zóóveel, dat de wereld de geschreven boeken niet zou kunnen bevatten (Joh. 21 : 25), en moet Jeruzalem om hem beroerd geweest zijn, niet bij zijn geboorte, doch bij zijn dood, en moet de Pinkstergeest geblazen hebben in den tempel van Israëls volk, voordat er harten zijn gebracht binnen den kring van het „jonge christendom”; harten, die zóó sterk en zóó vol zijn van geloof, dat zij de tong kunnen vaardig maken van de kruisvaarders der nieuwe religie.

En wie weet, hoe velen er enkele tientallen jaren verder, gestaan hebben voor Gabbatha, hoe velen, die het verhaal van de herders en van hun grooten levensnacht uit hun eigen mond gehoord hebben, en die toch geroepen hebben: „Zijn bloed kome over ons en onze kinderen?”

* * *

Maar nu, wát *wil* God dàn met deze aanvangen van het christendom, met deze eerste ritselingen van den nieuwen levensdag? Wat *wil* God met die herders?

Dit wil God, *dit* wil Hij althans naast veel andere dingen: Hij wil aan de eeuwen doen zien, dat de heilige dagen, die Hij ons tot feestdagen bereidt, hun wezen vinden niet in wat voorbijgaat, maar, schoon het eeuwige zich in het tijdelijke aandient, in dat eeuwige, onvergankelijke zelf.

Dit wil God: Hij zal in den kerstnacht toonen, dat de grootste zegepraal van het christendom, ook reeds in zijn allereerste trekkingen

naar het kind van Bethlehem, niet ligt in de vereering van den Verlosser, maar in de beleving van de verlossing.

Op vierderlei manier heeft heden God daarvan het bewijs gegeven.

* * *

Allereerst doet Hij dat door *het verhaal zonder meer*. Het verhaal van de herders, en hoe zij getrokken zijn naar de kribbe en den stal.

Het benauwende immers in dat verhaal, zonder meer, is juist, dat het een verhaal-zonder-meer is; dat het maar fragment is; dat het schijnt genoeg te hebben aan zichzelf.

Geloofst gij aan de eenheid der heilige geschiedenis? Geloofst gij, dat al, wat God doet, overgang is naar wat Hij daarna zal werken? Maar waar is dan het vervolg op deze geschiedenis? Is het niet radicaal „uit” met de vertelling, wanneer we in 't lest de herders zien heengaan en keeren en prijzen? Want zij prijzen, *nadat* ze gezien hebben, doch *niet, omdat* ze gezien hebben; de lof, die achter de feiten komt, is naar de wet van het geloof, dat vóór de feiten uitging. Hebben zij gezegd: laat ons heengaan, en zien, *òf* het woord, dat gesproken is, geschied is? Neen; simpel en eenvoudig bonden ze hun kled op en zeiden tot elkander: laat ons heengaan en zien het woord, *dat* geschied is. Toen gingen ze, geen onderzoekers, maar bezoekers. Zoo is nu ook hun lof betamelijk geweest, niet omdat zij het *feit* der aanschouwing zelf alleen te prijzen hadden; want wie prijst, prijst ook *áán*; maar tot wien kunnen de herders zeggen: kom, ga met ons, en doe als wij; tot wien, indien alleen de uiterlijke aanschouwing het wezen van hun blijdschap is? Ach, naar Egypte heeft God zijn zoon geroepen. Toen Hij hem weer deed keeren, zond Hij hem naar Nazareth. Voor de leerlingen der herders, indien zij er nog geweest zijn, beteekende dit een vraag, voorgelegd door den God der herders, den God, die het apostolaat der herders wilde, maar die het tevens beperkte tot zeggen-zonder-vertoon. Waarom laat God *zien* aan slechts enkelen wat Hij *verbergt* voor de begeerigen, die velen zijn straks? Waarom zendt Hij herders, die prijzen moeten, dat de hemel hun zelf, den predikers, het onderricht der *aanschouwing* gaf te genieten, doch het hun, die hen hooren, onthoudt?

Golgotha en de Pinksterzaal eerst konden later op die vraag antwoord geven. Want van daar klinkt de boodschap van God, die

vrede verkondigt voor allen, die niet zullen gezien en nochtans zullen geloofd hebben. Maar zóó wordt daardoor tevens dit verhaal-zondermeer, deze beschrijving van de bedevaart der herders, verdedigd tegen de begrijpelijke beschuldiging van louter fragmentarisch te zijn. De Bijbel schrijft geen fragmenten; allermint op de dagen van feest, die dringen en dwingen en persen tot de voleinding der energieën Gods, welke in de feiten des heils uitstroomen tot de wereld. Wilt gij, christen, wilt gij daarom op uw scheemrig kerstfeest met zijn zachten verteltrant, de groote heilswaarheid vasthouden, worstel dan ook zóólang met die herders en hun aanbidding, totdat gij die eene geschiedenis hebt teruggeleid tot DE groote Geschiedenis, die Heilige Historie werd. Gaat het alleen om de aan het uiterlijke zich hechtende vereering van den Verlosser hier: waarlijk, het verhaal der herders is fragment, brokstuk, schets zonder vervolg en geen geschiedenis. Gooi weg dat fragment: een schetsboek is geen evangelie; duizend mooie geschiedenissen maken niet de ééne heilige geschiedenis, die alle tijden en eeuwigheden omspant in hoogste eenheid. Maar voordat ge het verhaal der herders zoudt wegknippen uit uw bijbel, om daarna stuk voor stuk alles weg te werken, moogt ge u bezinnen over deze vraag, of God u niet wil zeggen, dat het vervolg van de geschiedenis der herders er wel waarlijk is, doch dan alleen — in het onzichtbare. Is zoo de werkelijkheid, dan ligt de kern van de aanbidding der herders ook in het onzichtbare. Dan ligt het wezen van dezen bedevaartgang naar Bethlehem in de beleving van de verlossing meer dan in de verbazing over den Verlosser, die zijn naam nog moet ontvangen en het recht van dien naam nog moet bewijzen door het te veroveren bij God.

Hebt gij zoo het verhaal gezien, dan heeft het u behouden. Het heeft u nu geleerd, dat de herders niet voor niets gegroeped zijn om stal en kribbe, om Jozef en Maria en het kind. Want door den Eeuwigen Geest heeft dit Kind zich hier gegeven aan de wereld. Door den Eeuwigen Geest heeft Jozef het geheim aanvaard en Maria haar hart gesterkt tot bewaring van al wat zij zag en hoorde. En door dien Eeuwigen Geest hebben ook de herders geloofd in de groote Blijdschap, die daar lag in een groote Ergernis en een groote Dwaasheid. Zoo werden zij lofzeggers van God om een Kind, dat het

vleesch behoudt door den Geest, dat den tijd veroverft door de Eeuwigheid, dat in de woorden zin legt alleen door het Woord, dat vleesch geworden is.

En door dit hun geloof en deze hun bekwaammaking hebben de herders toch hun vervolg gehad op dezen nacht, die wel zeer heilig, maar in het geheel niet stil was. Zoo hebben zij een plaats gekregen in dat evangelie, dat alleen op deze voorwaarde het scheldwoord van het fragmentarische ontkomen kan, dat het niet zijn lezers aan het uiterlijke doet hangen, maar hun hart opwaarts in den hemel heft.

* * *

Neem voorts die herders zelf als kinderen van hun tijd, als zonen van hun volk, als leerlingen van hun priesters, en ook zoo voelt gij het wonder van God in dezen Kerstnacht, die hen opvoedt, meer tot de beleving der verlossing dan tot de vereering van den Verlosser.

Wat is sedert eeuwen door de leeraars van Israël gepredikt aan de schare? Hoe hebben zij de verschijning van den Messias geloofd en gezien?

O, ze hebben gezegd, dat God dien Messias beladen zou met geboden en met smarten als met molenstenen . . . *De lijdende Messias*, zegt ge? Stil, ook van het volk Israël roemen zij, dat God aan dat volk veel geboden en inzettingen heeft gegeven, opdat het ook veel zou kunnen verdienen. Zoo is, volgens de beste leeraren van Israël, — de besten, omdat ze althans nog aan een lijdenden Messias denken, — zoo is de hand, die den Messias slaat tegelijk die, welke Israël streelt. De Messias heeft wel deel aan Israëls privilegies, want hij kan verdienen bij God; maar Israël heeft geen deel aan de slagen van den Messias; het deelt alleen met Hem den signoralen arbeid van het verdienen bij God. Zulk een volk zal nooit kunnen schrijven als Paulus over den plicht der zielen, om te vervullen „het overblijfsel van het lijden van Christus.” Zoo kan de leerling der rabbijnen het hoofd wel omhoog houden bij zijn Messias wat zou die Messias zaaien als zijn volk niet voor hem ploegde? Maar de herders, nedervallende, hebben het kind gegroet en het aangebeden. Vraagt ge nog, wat God met die herders wil? Hij heeft hen bevrijd van alle rabbi's in een ondeelbaar oogenblik; en Hij deed dat in een stal.

O ja, Israëls leeraren hebben geleerd, dat de Messias eenmaal zou zitten aan de poort om zijn wonden te verbinden De lijdende Messias, zegt ge? Stil, die poort zou zijn de poort van Rome. Wat zou die Messias, als zijn volk hem geen dienstorder verleende, die hem gelegenheid opende om zich vooruit te wringen tot in de eerste gelederen van de strijders op het slagveld der wereldgeschiedenis? Maar de herders hebben aan Rome niet gedacht, doch een verlossing hebben zij van verre gezien en geloofd, die haar werk begon in een pand van het stadje, waar straks hun schapen het smalle straatje langs moesten. Vraagt ge nu nòg, wat God met die herders wil? Hij heeft hen niet doen vragen, of de poorten van Rome zich zelf zouden gevangen geven aan een Held, wiens doodelijke wonde zou genezen worden, maar: of de poorten der hel niet zouden overweldigen de muren, waarachter twee of drie vergaderd zijn in den naam van dit Kind.

Ja, vraag u af, wat in de dagen van de herders en het Kind de oogen geboeid heeft van de leerlingen der rabbijnen, van de smeeelingen der priesters ¹⁾ onder Israël. Is het niet telkens weer de uiterlijke verschijning? Voor de magiërs van het *Oosten* zullen sterren den koepel moeten sieren, dien God boven het hoofd van den Messias welft. Voor de wereldbestormers van het *Westen* zullen gouden scepter en diadeem de ornamenten zijn, welke door menschen met schroom den goddelijken keizer der wereld worden aangeboden: want Julius Caesar, Keizer Augustus, Claudius, Vespasianus, Titus, Trajanus, Hadrianus en andere Romeinsche keizers hebben den eere-naam van „wereld-heiland” onder velen gedragen, eerder dan Jezus Christus ²⁾. En tusschen Oosten en Westen zijn de Joden gelegen. Helaas, de geografische ligging verklaart ook de geestelijke; want de Messias-verwachting van het Jodendom is aan die van Oosten en Westen verwant. Zeker, den „middelmuur des afscheidels,” die Joden en barbaren scheidde, dien muur, zeg ik, heeft Christus eerst recht afgebroken. Maar de Joden zelf hadden hem reeds ondergraven, al bleven zij, de dwazen, hem naar boven stutten, om hem recht op te houden. Weggegraven hebben zij het fundament onder dien muur:

¹⁾ Vgl. Schürer, *Gesch. d. Jüd. Volkes*, 4e Aufl. II, 582, 649, passim.

²⁾ Deissmann, 311.

want óók voor de Joden is de Messias een Held, die in het uiterlijke, in hetgeen voor oogen is, alleen blinken kan. Zóózeer is de messi-aansche verwachting bij de zonen van Abraham, bij deze uitvoerders van Davids harpzangen, deze grafbewaarders der profeten, deze epigonen van Zerubbabel, afgedwaald van haar geestelijke beginsel-verklaring, dat een man als Flavius Josefus orthodox kan heeten en toch den Romeinschen Keizer Vespasianus als *Wereldheiland* kan proclameeren ¹⁾. Laat het nu waar zijn, dat ook het Jodendom de gedachte van het *lijden* in zijn Messiasbeeld heeft ingedragen, — maar, zoolang de wonden van den Messias niet anders zijn dan de litteekenen van den grooten generaal, zóólang is de proloog van Jesaja's hoofdstuk ²⁾ over den lijdenden „knecht des Heeren” ook de epiloog: „Wie heeft onze prediking geloofd? En wien is de arm des Heeren geopenbaard?”

Maar in Bethlehems nacht begint de apologie van den waren epiloog, dien Jesaja schreef op zijn lied van den man van smarten. „Hij zal zaad zien.” Vraagt ge nóg, wat God met die herders wil? Wel, ze hebben geloofd, dat hun heden een Heiland geboren was, die waarlijk de Messias-Heer was. Ze hebben dat geloofd, toen geen goud blonk, toen geen krijgslid daverde, toen geen pijlen van den vijand snorden om den krijgshoofd roemruchtig te wonden. Ze hebben dat geloofd in een stal, bij een kind, dat geen vereering kon beantwoorden, dat in doeken gewonden was en liggende in de kribbe. God heeft hen bevrijd van alle rabbi's; de vrijmaking der profetie begint haar victorie in een stal, buiten den voorhof zelfs der meest orthodoxe profetenschool van het Joodsche volk. In dien nacht hebben de profeten gezwegen; maar toen de herders knielden en geloofden, is de profetie weer opgestaan uit haar graf. Dat heeft God gedaan en het is wonderlijk in onze oogen. Zij hebben de verlossing geloofd *ondanks* deze verschijning van den Verlosser, schamel en bloot. En zalig zijn zij, die aan dezen Verlosser niet zijn geërgerd.

* * *

Let op die herders daar in den stal in de derde plaats óók, in zooverre

¹⁾ W. Weber, *Josephus und Vespasian*, Stuttgart, 1921, S. 40 sqq., 88; zie Deissmann, 312, 7.

²⁾ Hoofdstuk 53.

zij onderdanen zijn van het wereldrijk dier tijden: het rijk van Keizer Augustus.

Wie zijn het, die in den tijd van het Romeinsche keizerrijk hun namen zien vereeuwigd door de woordvoerders der eeuw? Een catalogus van groote mannen uit den eersten tijd van het christendom geeft op die vraag het antwoord. In die opsomming van klassieke namen vinden wel Antinous, maar niet Johannes de Dooper, wel Apollonius van Tyana, maar niet Jezus van Nazareth, wel de rooverhoofdman Bulla Felix, maar niet Saulus van Tarsen, wel Flavius Josefus, maar niet Lucas, de evangelist, een plaats ¹⁾. Wat buiten dezen catalogus bleef, werd gerangschikt onder „het plebs”; den antieken geest, zegt men, hebben die kinderen van het naamlooze „plebs” der keizerlijke dagen niet helpen vormen. — Het moge zoo zijn. Maar de *overwinning* op den antieken geest gaat dan toch maar uit van de eenvoudige zielen, aan wie straks Paulus zijn groeten doorgeeft in zijn zendbrieven, aan wie de apostelen hulpdiensten opdragen in het werk der wereld-missie voor den Gekruisten Nazarener, aan wie Lucas zijn evangelie en Johannes zijn brieven opdraagt. En dat „plebs” heeft God uitverkoren tot groote daden. Welnu, waar begint het zijn stormloop op den antieken geest? Hier in dien stâl, bij de herders! Want zie, zij knielen omdat zij den Geest gelooven en zien; den Geest, die het vleesch niet streelt en het ook nog niet eens gekruisigd heeft. Vraagt ge, wat God met dit „plebs” voor heeft? Het zal de wereld overwinnen. Want:

Hier is de wijsheid ongeacht:
 Hier geldt geen adel, staet noch pracht:
 De hemel heeft het cleen vercoren,
 Al wie door ootmoed werd herboren,
 Die is van 't hemelsche geslacht. ²⁾

Ja, tegenover den antieken geest van de dagen van het groot-Romeinsche keizerrijk zijn de herders van Bethlehem door God gesteld als getuigen van een klaarheid, die profetisch is voor volgende geslachten. Uit de lucht gegrepen is die legende uit de nieuwtestamentische apokriefe geschriften ³⁾, welke Jozef laat zoeken naar

¹⁾ Deissmann, a. w. 247, 8.

²⁾ Joost van den Vondel.

³⁾ Protevangeliium van Jacobus, tweede eeuw na Chr.

een vroedvrouw voor Maria in een nacht, die zóó stil is van eerbied voor den geboren Koning der Joden, dat het hemelgewelf wordt stilgezet, en de vogelen zich niet verroeren, en de menschen onbewegelijk blijven in de houding, die ze juist hebben aangenomen en de schapen in het veld doodstil blijven staan of liggen, waar ze waren. Maar niet uit de lucht gegrepen is het andere element, dat in de nadere uitwerking van die legende Selma Lagerlöf heeft aangebracht, toen zij ¹⁾ één man zag schrijden door dien zwijgenden nacht; een man, die het waagde zijn stilte te breken. Die man, die, toen zelfs de Tiber niet murmelde, zijn paleis verliet met enkele getrouwen, was keizer Augustus in Rome. Naar het kapitoel ging hij, om te zien, of men daar een tempel kon bouwen voor „Divus Augustus”, voor Augustus, den *god*. Selma Lagerlöf zegt nog, dat de keizer deze voorgenomen aanbidding niet durfde doorvoeren; dat het ontzag van den geboren wereldgod, daar in het verre Bethlehem, hem deed verstijven van schrik. Maar de historie spreekt anders. Reeds in het jaar 48 vóór Christus heet Caesar, de dictator, in een officieel stuk van den raad van Efeze: de *God*, de al-behoeder van het menschelijk leven. In het eerste jaar van keizer Augustus noemt een eedformule den keizer: „God uit God”; een inscriptie van 17 Maart 24 vóór Chr. geeft hem denzelfden eeretitel, dien, drie en een halve eeuw daarna, het concilie van Nicaea voor den Christus Gods zal vaststellen. Nog in 9 vóór Chr. wordt de geboortedag van keizer Augustus eenvoudig-weg de geboortedag van den *God* genoemd ²⁾.

Zoo is de keizer-cultus reeds bekend, als de herders de boodschap der engelen vernemen; en de Caesar van Rome, die „de geheele wereld liet beschrijven”, en wiens edict Maria en Jozef dreef naar Bethlehem, hij wordt als God verheerlijkt. Deze aanbidding van den pronkenden, blinkenden mensch van Rome, zal later Johannes op Patmos de grondtrekken van zijn anti-christelijk beeld leenen; ze zal het groote schrikbeeld zijn voor de Nazarensche paupers, die het Lam, dat geslacht is, hun God noemen. Ze is nu reeds aanwezig en ze werd tot gebod.

Vraagt ge nu nog, wat God met die duisterlingen, die naamlooze

¹⁾ De wonderen van den Antichrist.

²⁾ Deissmann, 292, 293.

herders, wil? Wel, zij hebben in eenvoud geknield in een stal, en daar is geboren het protest tegen de ziekte, de zonde, waaraan het heidendom zou sterven, waaraan eens de wereld zal bezwijken: de zonde van menschvergoding, van de aanbedding van den prachtmensch, die voor oogen is en die voor het aangezicht der wereld heengaat, de aanbedding van den keizer, de eeredienst van den Antichrist. De cultuur van het heidendom wordt topzwaar in zijn paleizen; maar de nieuwe cultus van het christendom is bij herders opgekomen in den stal, dien zich God besproken heeft, toen Hij Zijn Zoon openbaarde in het vleesch: waarachtig God en waarachtig mensch. De herders? Zie, zij bidden; en:

Sie volgen Christum stadelick;
Oer cleder sijn zeer reine,
Sie singen al te ¹⁾ suetelic
Een nije liet — alleine
Met herpenspel in hemelrijc;
Oer croen is niet gemeine. ²⁾

Neen: de kroon op het hoofd van wie hier knielen, is niet „gemeine”; zij is niet als die van de anderen. Hier is in schemerende zielen opgegaan het licht, dat van boven is; en de wijsheid is hier gegrepen, die beter is dan robijnen. Hier is uitgeroepen het koninkrijk, dat komt, niet met uiterlijk gelaat; hier is de ziekte van den tijd overwonnen door het leven, dat is in eeuwigheid. Heden is in Bethlehem beleden, dat Rome den mensch laat opklimmen tot God, doch dat in de kribbe God is nedergekomen tot den mensch. Bidt, herders, bidt en knielt; gij zult eens verstaan, dat gij beleefd hebt in eenvoudigheid, wat later Paulus schreef aan de christenen, die te Rome zijn: „zeg niet in uw hart: wie zal ten hemel opklimmen? want dat is: Christus van boven afbrengen! Nabij u is het woord, in uw mond en in uw hart”. (Rom. 10.) Want deze belijdenis is in de ziel der herders in den wortel aanwezig; en zij is gericht tegen den geest van hun eeuw. Deze belijdenis is levend in gebeden van schapenhoeders en in apostolische woorden en in alle zielen, ook nu, die bij de herders knielen en zeggen:

¹⁾ Al te = zeer.

²⁾ Dirk van Herxen († 1457).

Ic wil mitten herdekens tiden ¹⁾
 Te Bethleem, ter siden.
 Daer vindic dat lieve kijnt
 Met sijnre moeder seer gemint.
 Sijn voetkens wolde ik oepen ²⁾,
 In minen tranen doepen,
 Sijn hertken vol der Godlicheit,
 Dat wold ic kussen al bereyt.
 Wold hy syn handekens reicken,
 Een minlic, vreudelic teyken,
 So waer mynen noot verwonnen:
 Wat sold my deeren konnen?

* *
 *

En nu, ten laatste, wat wil God met die herders?

Zet die menschen eindelijk alleen tegenover hun Heiland en Heer en denk u dan de Joden weg en denk ook die Romeinen weg; breng ze in de pure eenzaamheid met hun Verlosser, zoo gij de eenzaamheid kent; hebt gij ooit schooner iets gezien?

O, nu keeren wij tot ons uitgangspunt terug: God heeft het dezen discipelen der eenvoudigheid, dezen hoorders van maar ééne boodschap, wel zeer moeilijk gemaakt: Hij heeft hun de verkondiging van het allerinnerlijkste, van de verborgenheid der zielen die vreezen (Ps. 25 : 14), gebracht in uitwendig-aanschouwelyken vorm; hij heeft hen tot de mystische ervaring van verlossing opgevoed, door hen te wagen aan de zintuigelijke waarneming van een Verlosser, die wilde, dat de Ergernis een stal en de Dwaasheid een kribbe zich den lof lieten zingen.

Toen zijn de herders weggegaan, ze hebben hun schapen geweid, ze zijn naar Egypte niet meegetrokken en zijn gestorven. Niemand heeft in later eeuw hun graf geweten.

Dat is dan nu hun eenige taak geweest, de praedestinatie van hun leven: ze zijn uitgekozen, om ons te zeggen, dat de aanschouwing van den Verlosser het mindere en de uitwerking der verlossing het meerdere is. Zij hebben daarom moeten knielen en heengaan en plaats maken voor anderen, om te bewijzen in deze hunne gehoorzaamheid,

¹⁾ Trekken.

²⁾ Kussen.

dat feest bij God daar is, waar niet Jezus Christus, maar God het einddoel aller dingen is.

Kerstfeest heeft gepredikt de geboden door het Evangelie, want Evangelie is de richting der wereld naar wat haar alleen kan behouden: het gebod, de Wil van God.

En het groote gebod is:

— Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben.

En wederom:

— Gij zult u geen gesneden beeld, noch eenige gelijkenis maken.

Ook Jezus Christus mag onze afgod niet zijn. Want het gaat in den diepsten grond niet om Jezus. Het gaat ten leste alleen om God. Middel is Christus, doel is God. Van het Kerstfeest moeten wij, zoo haast als het kan, verlost worden. Want de dag moet komen, waarin Christus het koninkrijk aan den Vader overgeven zal, opdat God zij alles en in allen. Geen haastiger ding, dan de feesten, en de feiten op de feesten. De feesten zouden in rouw veranderd worden, als de feiten niet persten, niet drongen naar de eeuwigheid. En Christus ware een vervloeking, als Hij ons niet bracht tot God, en niet alle dingen, óók die in den hemel zijn, tot God verzoende. God uit God is Christus; maar als *Knecht* des Heeren hebben hem in schamelheid de herders gezien. Wie den Knecht zóó liefheeft, dat hij den Heer van den Knecht vergeet, die heeft zijn zending niet begrepen, die heeft zijn ziel geweld aangedaan.

En daarom zegge niemand, zooals we in het begin gehoord hebben, dat het christendom dan voornamelijk krachten doet, wanneer het de eeredienst van den *Verlosser* wordt, meer dan wanneer het wil wezen de beleving der *verlossing*. Verlosser en verlossing, — ze zijn niet te scheiden. Maar de eeredienst van den Verlosser is zelf een stuk der verlossing. En wie van den stillen nacht, den heiligen nacht, zóó lang en zoo intiem zingt, dat hij niet met het knechtelijke Kind opklimt tot den Heer der Heeren, tot den God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, die is rechtstreeks ingegaan met zijn ongoddelijke gedachten tegen den zin van het Kerstfeest. Die heeft afgoderij bedreven met het kind van de kribbe.

Aan die afgoderij maakt onze eeuw zich weer schuldig. God is ook zoo ver; en voor oogen was het kind.

Maar wie zijn leven liefheeft, hoore de boodschap der herders. Zwaar is het hun gevallen, verkorenen Gods te zijn, gepraedestineerden om te zien; om te komen, te zien en verslagen te zijn. Doch God, die ook aan herders geen rekenschap geeft, al hebben zij engelen opgehouden, God heeft dáárom de geschiedenis van de aanschouwing hunner oogen tot een der meest abrupte dingen gemaakt, opdat het kind ook van deze eeuw zou zien, dat alle *vervolg* in Zijn Koninkrijk ligt in hetgeen diep wegschuilt in de ziel, in de verborgenheden van het diepe hart. Keerende herders worden zoo tot profeten: zij zeggen u, dat de kerstnacht wel schooner is dan de dagen, maar dat alle nachten, alle dagen roepen om den grooten Dag, waarin God alles is; den Dag, waarin het werk der Bemiddeling zal voltooid zijn, waarin de oorspronkelijke dingen zullen hersteld zijn in volkomenheid.

Waarom, o prijzers van de herders, waarom vindt gij uw kerstlied niet moeilijker, waarom vindt gij de kerstprediking de heerlijkste? Omdat gij niet haast maakt, omdat gij neigt tot de afgoderij met den Knecht Gods. Aanschouw het kind, maar verheug u met beving. Zijn eer geeft God geen ander. Ook aan den Middelaar niet.

Zingt het lied der engelen. Maar zingt het met beving. Want het reikt tot in de hoogste hemelen. Vrede op aarde . . . dat klinkt intiem, dat is het presente, dat is de gave van den immanenten God. Maar: heerlijkheid in de hoogste hemelen . . . daar reikt de straal der gedachten tot in den hemel, daar is het geweldige, daar is de adventsgedachte, daar is de boodschap van den transcendenten God.

Wij moeten meer kunnen verdragen de *smart* der herders, zullen wij hun *vreugde* deelen. Alleen, wie met hen de verzoeking van het Kerstfeest doorstaan heeft, de verzoeking van de bekoorlijkheid van den Middelaar, kan de doxologie van diens Zender met de engelen aanheffen.

. . . . Geen andere goden voor Mijn aangezicht; dat is óók Kerstverkondiging.

En het tweede gebod, daaraan gelijk, is:

— Gij zult u geen gesneden beeld maken.

Christus nu is God. Maar hij is ook Beeld van God.

Alle beeld, dat God maakt, is goed. Want de beelden, die wij

maken, zijn een afwijking van de Idee, die is naar de Werkelijkheid van God. Niet alleen zijn onze beelden onvolkomen, maar onzuiver zijn ze ook.

Doch van den Christus kunnen wij niet zeggen, dat hij een onzuiver beeld van God is. God heeft dat beeld gemaakt; geen oog heeft gezien, geen oor gehoord, geen hart bedacht, wat in Christus God, in Zelfopenbaring, ons bereid heeft. En wat dit aangaat, weidt vrij, o herders, uw oogen aan den Zaligmaker der wereld, kust zijn handen en zijn voeten. Want alle openbaring Gods is zuiver; waarheid spreekt ze, zelfs in stallen.

Máár alle openbaring Gods is: niet adaequaat. Het beeld, dat God maakt, heeft met de beelden, die wij maken, niet gemeen, dat het onzuiver spreekt. Maar het is toch óók onderworpen aan de wet, dat het niet volkomen spreekt, dat het *niet alles* uitdrukken kan, wat in God en in Zijn gedachten opgesloten ligt.

Daarom mogen wij het Beeld liefhebben; knielen mogen wij met de herders, en verlangen, onze oogen open te doen in den dageraad, die ons Hem ook lichamelijk zal geven te zien in zijn schoonheid.

Maar wij mogen *niet met het Beeld tevreden zijn*. Wij moeten het Beeld en ons hart opwaarts in den hemel heffen. Wij moeten verder, vooruit.

En de herders zeggen, dat dat kan. God heeft met hen het waagstuk van het Beeld in zijn meest raadselvollen vorm aangedurfd, omdat de Geest de exegeet is van Hem, die ons God verklaard heeft. Die dat met de herders gewaagd heeft, waagt het ook met U. Maar gij, weerstreef niet. Dring ook bij de kribbe door tot het kruis, tot den troon, tot de Pinksterzaal, tot de wederkomst, tot geloof, wedergeboorte, bekeering. Het verhaal der herders is, voor wat de aanschouwing der oogen betreft, fragmentarisch. Dat is zijn zwakheid voor de kinderen, zijn kracht voor de volwassenen in de genade.

Vier nu uw Kerstfeest. Maar bid om het fragment voor uw zinnen, opdat er ruimte kome voor aanschouwing van de eenheid der conceptie van de goddelijke gedachten in uw geest. Eerst als de *geest* van de veelheid tot de eenheid der wonderen Gods is doorgetrokken, eerst dan zal ook het *lichaam* weer zien mogen den Christus naar het vleesch. Eerst in dien dag der eeuwigheid worden

de herders van het fragmentarische verlost. Tot zoolang verbergt God Zijn Zoon bij Zich, opdat wij zonder hen niet zouden volmaakt worden.

Vier nu uw feest en lijd smarten en arbeid om voort te brengen de vrucht der gedachten, de offerande der lippen, die Zijn naam belijden, in, en door, maar ook boven de verberging van dien naam op Kerstfeest uit. Want gij weet meer dan de herders. Zij zijn in schemering gedreven naar een stal. Maar u doet in Zijn tempel God het licht der openbaring opgaan. Tot u is reeds gezegd: zie, ik kom haastelijk.

Wat God met die herders wil?

Vraag wat Hij met u wil.

Dan weet gij het lot der herders ook, want de gemeenschap der heiligen reikt over de eeuwen.

En heb het beeld niet lief boven den Werkelijken, Waarachtigen God. De duivel is daarom de leugenaar van den beginne, omdat hij al minder geeft voor het oog der ziel (komt hij niet in verberging tot haar, als een engel des lichts?) . . . en al meer voor het oog van het lichaam. Daarom zal zijnerzijds ook de wereldhistorie eindigen in „de wonderen en teekenen van den Antichrist”.

Maar God is de Waarachtige. En daarom gaat Hij van de aanschouwing der oogen tot de aanschouwing der ziel. Daarom laat hij Christus tegenspreken van de dagen van Herodes af tot die van den Antichrist toe. Maar alle teekenen en wonderen van schijn bij den Anti-christus bij elkaar zullen niet de rij kunnen onderbreken van hen, die achter de herders komen om nederig te knielen. Want het grootste „wonder” behoudt zich God. Dat grootste wonder is: de wedergeboorte der zielen, die, als de herders, hun Herder hebben gevonden in gebondenheid, in doeken van kribbe en van graf. En ze zullen allen komen ter aanschouwing, allen, die God over de ergernis van de aanschouwing van zulk een *Zaligmaker* heengebracht heeft door de beleving der *zaligheid*.

En als de verlossing hen bracht tot den eeredienst, en het leven tot het belijden, en de geboorte in het rijk van God tot de zelfherkenning in deze nieuwe schepping, dan zullen zij God danken, die in het teere verhaal van de herders hun predikte de geweldigheid

van den Sinai, die over Bethlehem heen roept tegen afgoderij en beeldendienst, en die Christus bracht in de wereld, opdat Hij alle dingen zou verzoenen tot God.

Wie zóó het verhaal der herders gelezen heeft, die groet zijn Koning en zijn God daar boven in de hoogste hemelen. En hebben de herders tot zichzelf moeten inkeeren en tot God moeten opklimmen, ver van den stal, wel, hij wil niet achterblijven. Hij zegt, ook op Kerstfeest:

O waerlike minne krachten, ¹⁾
Ic moet mi keren in;
Ic hoor in minen herten
So vriendelicken stim:
Dat ic soude opwert climmen
Boven alle dese eertsche dingen
Ende staen in sinen wil.

Hier en is gheen langher beiden,
Wi moeten opwert gaen,
Willen wi jubileren
Al in den hogen troon,
Daer wi sijn toe geschaepen;
Die schepper die ons maecte
Sal sijn onse ewighe loon.

Wie zóó spreekt, zal veel zachtheid en intimiteit verliezen. Maar na den diepgang der ziel zal God voor den arbeid der ziel hem dubbel wedergeven.

¹⁾ O waarachtige krachten der minne.

LIED DER GEMEENSCHAP

DOOR

GERAERT VAN SUYLESTEIJN

Broeders, wij zullen niet versagen,
Wij zullen winnen in de strijd —
Nu kunnen wij wel alles dragen,
Nu Christus zelf ons heeft bevrijd!
Wij mogen moed en kracht erlangen,
Wij zullen moed en kracht ontvangen
En meer nog dan ons hart verdraagt —
Broeders, weest niet versaagd!

Wij heffen onze blijde handen
Biddend omhoog tot God de Heer,
Geen sterke vast gevlochten banden
Beletten ons de vrijheid meer :
Wij hoeven ze maar uit te steken
En al onze onmacht is geweken.
Vaart gans de wereld op ons aan,
Wij kunnen haar weerstaan.

Zoo roept hen dan die nog gebonden
Zijn in de grootheid van hun schuld —
Voor hen ook heeft Gods stem geklonken,
Voor hen ook is Gods wet vervuld!

God zal hun klagend hart wel stillen,
Zo zij alleen maar kómen willen:
En Christus zal hun schuld, hun waan,
Als in een zee, vergaan!

Broeders, Gods Geest woont in ons midden,
Hij is ons, als een Vriend, nabij.
Daarom, Broeders, laten wij bidden,
Dat Hij ook hun een Trooster zij.
Hij leeft niet boven dichte luchten,
Maar in ons, en Hij hoort ons zuchten,
Want eer ons zuchten werd tot woord
Heeft Hij ons reeds verhoord.

En Christus roept. En Hij blijft noden,
Door al de spot der wereld heen;
Hij mint de zachten en de bloden,
En 't meest die arm zijn en alleen:
Hen die om de eigen boosheid vrezen
Wil Hij wel graag en gans genezen,
En die als zondaars tot Hem gaan
Neemt Hij als kindren aan.

Dan zullen zij dien Heiland prijzen
Die om hun zonden bloedde en leed,
De een zal den ander Jezus wijzen,
Die voor hun ziel dit wonder deed.
En gaan zij dan langs duistere wegen —
Zij komen toch hun Heiland tegen.
En daar, waar Jezus met hen is,
Daar blinkt de duisternis!

„WELLCOME”

DOOR

G. SEVENSMA—THEMMEN

Het was laat geworden dien avond.

In het vooruitzicht van de beide Kerstdagen en morgen — Zaterdag — maar een halven dag, moest er nog zooveel correspondentie worden afgedaan, zoodat Toos 't laatst van allen alleen in het kleedkamertje zich diep in haar mantel stopte en de muts zoover mogelijk neertrok over haar hoofd — 't was vinnig Kerstmisweer. Ze voelde zich wonderlijk leeg van vermoeidheid door den zwaren dag, maar toch met een lichte veering door heel haar wezen, omdat elk uur nu meer den toegang opende tot het feest, dat haar van haar kindjaren af had geschenen als de kroon op het oude, grijze jaar.

Ze liep de lange, kille gang in — brr, koud hier, je verwende toch leelijk den heelen dag in zoo'n broei-warm kantoor — en haar vlotte voeten tikkelden pittig op het graniet. De deur van het privé-kantoor ging open — de „baas”, ook klaar om weg te gaan.

„Zoo, juffrouw Fransen, de laatste? Ja, dat komt er van, als menschen op den dag hun tijd verbeuzelen,” plaagde hij en stapte naast haar naar de groote, zware buitendeur.

Een snelle blos gloeide over haar gezichtje, om de scherts en om het denken aan de anderen, die haar, misschien ook met een tikje jalousie, in onschuldige plagerij „'t favorietje” noemden, omdat zij als jongste in zoo'n goed blaadje stond bij den „baas”, plaatsvervanger van den eigenlijken chef, die om zijn zwakke gezondheid veel buitenslands moest zijn.

Hij deed de zware deur voor haar open en sloot ze, toen Toos naar buiten was gegaan, met een snelle beweging achter hen beiden af.

Onwillekeurig was ze even blijven staan met het gevoel, alsof nu de vreugde op haar afkwam met uitgestrekte handen, alsof ze opgenomen en megedragen werd in de sfeer van vroolijke verwachting. De overgang was ook bijna te groot: vanuit de stilte binnenshuis midden in het roezige, fleurige beweeg van een der hoofdstraten in Kerstmisstemming. De menschen haastten haar voorbij met glundere gezichten en een vroolijk gedragen last van pakken en pakjes, kindermondjes snaptten hun verhalen uit met hooge, tintelende lachgeluidjes, en Toos voelde de koestering rondom haar van dit genieten, waarin zij zelve als verzonk. Het was haar een behoefte te speuren naar de uitdrukking in al die oogen, omdat ze onbetwistbaar geloofde, dat bij allen diep-in, wel sluimerend misschien, maar toch levend, het besef zou zijn, hoe Kerstmis iets nieuws móest brengen, dat het onmogelijk is het uur der heilige geboorte zonder innerlijke aandacht

voorbij te gaan. Hoe zou iemand ooit Kerstfeest kunnen vieren, louter als leeg vertoon?

„U moet den kant uit van lijn 2, is 't niet?” vroeg de „baas”. „Als 't u niet hindert, stap ik zoover met u mee, 't is mijn richting ook.”

Ze had geen rap weerwoord, alleen maar een vagen glimlach en zoo gingen ze samen met snellen pas tusschen de haastige, winkelende menschen. De kronen sproeiden hun overdadig licht uit over glanzende heerlijkheden, hier en daar vloeide een roode, warme schijn uit de omkapte lampen of een Kerstboom stond stil en zuiver te pralen, onaantastbaar voor het rumoer rondom.

En al maar zwijgend stapten ze voort, het lukte Toos niet zich met een luchtig gesprekje los te breken uit de gebondenheid van haar ontroering.

„Hoe laat kan u nu morgen op z'n vroegst thuis zijn?” vroeg hij toen ineens.

Het was als een felle, schrijnende scheur in het teere spinsel van haar gedachten.

„O,” glimlachte ze moeilijk, en haar stem klonk geforceerd-hoog, „ik ga niet naar huis. Eerst morgen even naar Haarlem, naar een vriendin, en dan blijf ik verder bij Mevrouw, anders is die zoo alleen. En voor mij is 't meteen goed om te gewinnen aan het van-huis-zijn.”

De laatste woorden knapten af met iets van een snik bijna, want ze had even zijn verbaasden blik langs zich zien glijden en voelde zich zoo armzalig in haar bot verweer.

„Wat is u dapper,” zei hij zacht, „voor 't eerst van huis en dan zoo flink doorzetten. Maar als u hier blijft, kom dan Maandagmiddag bij ons op de thee, dat zal mijn moeder erg prettig vinden. Doet u 't? Ja, nietwaar? Pas op, daar is uw tram —”

Met een stamelend: „O, graag. Dank u,” en een korten, verwarden groet schoof ze tusschen de menschen op het trambalcon en zag in 't voortrijden nog even hem gaan, rustig en veerkrachtig, in 't schimmige lantaarnlicht, de stille gracht af.

Bij de volgende halte stapten verscheiden menschen uit, er kwamen zitplaatsen open. Toos zette zich in een hoekje, zonder eenige aandacht voor haar omgeving. Haar heele ordelijke denken, dat zich onder

het werk van dezen middag door steeds had geconcentreerd om het vreugdige komen van het feest, leek dooreengewoeld in een hopelooze verwarring: thuis — zijn verbazing — de uitnoodiging voor Maandag — 't was een overstelping.

Toen trok als een opklaring de bitterheid door haar troebele gedachten en meteen neep scherp het besef, waarom ze niet naar huis ging. Ze hadden er haar niet meer nodig, haar niet, die twee jaar lang als onmisbaar voor allen gegolden had. Er was een ander gekomen in haar plaats — of eigenlijk in Moeders plaats — en die ander hoorde er niet!

Toen ze achttien was, pas thuis met einddiploma van de burgerschool, stierf plotseling haar Moeder, die de laatste maanden, na de geboorte van Bobbie, het nakomertje, veel had gesukkeld, en met haar smeekende woorden: „Toos, denk aan de kinderen,“ plaatste de stervende haar, tot nu toe zelf een zorgeloos kind met verre idealen, midden in de nuchtere moeilijkheden van een huishouding en het overweldigend probleem van de opvoeding, die zij zelf nog niet kon missen. Vader had eerst gesproken over een huisjuffrouw, maar dat weerde ze angstig af. Wou hij het haar niet laten probeeren? Als er 's morgens en 's avonds een verpleegster kwam voor Bobbie, en de beide meiden waren immers vertrouwd, zou het werkelijk dan niet gaan? Wie weet, wat voor herrie het gaf met een vreemde in huis, die misschien over allen zou willen bazen, en Bert en Annie lieten zich van haar nog wat gezeggen, maar van een ander? Ja, ze wist wel, er zou wellicht veel verkeerd gaan, vooral in den eersten tijd, maar Papa wilde toch zeker wel geduld hebben, niet?

Toen kuste hij haar op het hooge, witte voorhoofd, zei, dat ze een dapper vrouwtje was en het mocht probeeren onder voorwaarde, dat ze het eerlijk moest komen zeggen, wanneer haar iets te moeilijk viel.

En zoo begon ze het zware leven ver boven haar jaren uit, en terwijl ze bij iedere kleinigheid, elke keus, elke beslissing smartelijk miste den zachten, wijzen moedersteun, tastte ze met een wankel hart die eerste weken door. Toen kwam er langzamerhand meer vastheid in haar woorden en bewegingen, er lichtte weer zon over haar gezichtje, en wanneer nog eens alles in de war liep, schertste ze door haar tranen heen: „Het is toch wel heerlijk, dat je zoo goed wiskunde

op de burger krijgt, het geeft je zoo'n doorzicht in huishoudelijke ingewikkeldheden."

Bij het begin van elken dag wist ze, dat hij haar veel moeite kon brengen, maar ze kreeg toch ook haar glorie. Glorie — wanneer ze 's middags in het keurige salon visite ontving en met prettige gemakkelijheid de rol van gastvrouw vervulde, glorie — wanneer ze

met Bobbie — die er uitzag als een roos — wandelde in de zon, als een jong, zorgzaam moedertje. Ze voelde zich vreemd en ver van de meisjes van haar jaren, van haar vroegere schoolvriendinnen en wist niet, dat er in haar zorgenzware leven een groot tekort aan jonge, jolige vreugde was. Ze had immers ook haar rijkdom: de achting van de menschen, de gezellige huiselijke sfeer, die ze schiep voor Papa en de kinderen, de roerende aanhankelijkheid van Bobbie, die niet buiten zijn „Tootie” kon.

Zoo gingen twee jaren voorbij — toen viel de verandering. Op een avond, dat zij zat te verstellen — Bert was zoo sleetsch — en Papa, naar 't scheen, aandachtig de krant las, kwam hij ineens voor den dag met zijn plannen voor hertrouw. Ze ging er eerst met een schertsend woord op in, meenend, dat hij er een grap van maakte, maar toen hij 't voor haar stelde als vreeselijke, onontkoombare ernst, verdedigde ze in een stilheftigen, wanhopigen strijd haar dierbaarst

bezit. O, die avond met zijn vele openbaringen, die het licht lieten vallen op allerlei kleinigheden, waarop ze niet had gelet: haar vele komen den laatsten tijd, haar overgrootte belangstelling. — In wilde drift wierp ze vader haar verwijten toe, schamperde op háár, en toen hij verontschuldiging aanvoerde:

„Kind, ik doe het toch ook om jouw bestwil. Met dit leven gaat je heele jeugd verloren,” lachte ze hoonend:

„Och, ja, tenslotte doet u 't alleen om mij. Niets dan edelmoedig-

heid! Maar u kunt er op rekenen: als zij hier in huis komt, ga ik er uit."

En zijn verzachtend: „Dat meen je niet, Toos," ging verloren in den harden slag, waarmee ze de deur achter zich toe trok.

De dagen, die volgden, waren van een bitterder smartelijkheid dan na Moeders dood. En dan nog het vreugdig vertoon tegenover de buitenwereld! De receptie met zijn feliciteerende, glimlachende kennissen, die speurden naar de uitdrukking op haar gesloten masker-gezichtje. Dien middag kreeg haar geloof in menschen zijn eersten, fellen knauw, want waren het niet dezelfde, die hun deelneming hadden betoond bij Moeders sterven, die haar hadden bewonderd om haar flinkheid, en voelde nu niemand van die allen iets anders dan koude nieuwsgierigheid, terwijl zij hier stond als in een vertering van heete, bittere droefheid? Toen ze, na al die uren in den zwoelen bloemengeur, 's avonds kwam in haar donkere, kille slaapkamertje, reet ze ineens in een plotseling opsteigerende woede in een rits de druknoopjes van haar mooie, lichte japon los, maar dat brak ook meteen haar laatste kracht en met het hoofd in de kussens snikte ze:

„O, Moedertje, Moedertje, er is niemand, die meer aan u denkt."

De ondoordachte woorden, die ze Papa als dreigement had toegeslingerd, vormden zich langzamerhand tot een vast plan. Ze wilde niet in huis blijven, hoeveel het scheiden van Bobbie ook kostte, met haar einddiploma-burger zou ze wel een betrekking kunnen krijgen. En tegen het redeneeren van Papa in zette ze door met onbewogen, stugge hardnekkigheid. De verhouding met de nieuwe moeder was nu al verre van aangenaam — 't lag ook aan haar zelf, ze wist het heel goed — en hoe zou het dan straks worden, als ze de teugels van de huishouding overnam?

Zoo was ze, nadat Vader tenslotte noodgedwongen zijn medewerking gaf, hier in Amsterdam gekomen. Ze had wel even het gevoel gehad, alsof er iets uit haar losgescheurd werd, toen ze de wuivende handjes van Bobbie niet meer kon zien, maar in de nieuwe, prettige omgeving was toch ook veel zachte vergoeding voor wat haar jonge leven in de laatste jaren had ontbeerd.

Alleen de correcte, opgewekte brieven van thuis bleven haar een

stille ergernis. Nooit eens een herinnering aan wat zij vroeger voor hen was geweest, een bewijs, dat ze haar misten. En het toppunt van alles was de brief van Papa, de vorige week, met dien zin:

„Schrijf even, met welken trein je komt.“

Welja, geen verzoek, of ze wou komen, eenvoudig: je komt.

En op 'tzelfde oogenblik stond het besluit in haar op: ik ga niet; ik zal ze toonen, dat het niet vanzelfsprekend is, wanneer ik kom.

Daarom bleef ze nu de Kerstdagen stilletjes bij Mevrouw, die erg goed voor haar was.

Zouden ze thuis ook een kerstboom hebben? De nieuwe moeder hield niet van dat uiterlijk vertoon. Anders zorgde zij er altijd voor, enfin, dan voelden ze tenminste voor dezen keer eens het gemis. Ze moesten es weten, dat de „baas“ zoo vriendelijk voor haar was, en dat ze er Maandag op de thee ging!

Uit haar mijmeringen opgeschrikt door de stem van den conducteur, voelde ze wel even een schrijning van weemoed door zich gaan, maar resoluut stond ze op en stapte naar het balcon — het was haar halte.

— — — — —
Het roesde en jachtte dien Zaterdagmorgen alles door elkaar om op tijd klaar te zijn. Toos zou van kantoor regelrecht naar den trein gaan, naar Claar, een van de weinige vriendinnen, met wie ze voeling had gehouden, omdat ze door haar vroege huwelijk Toos' leven altijd nader had gestaan. Daar koffiedrinken, en dan voor den eten terug zijn, dat had ze Mevrouw beloofd, ook om de lezing van vanavond. Vervelend, Mevrouw had gisteren bericht gekregen van logé's, die kwamen nu vanmiddag, lang zoo knus niet als met je beidjes.

Bij het weggaan, toen ze den „baas“ groette, had ze even den glimlach van verstandhouding in zijn oogen gezien. Goed, dat de anderen het niet wisten, die sponnen er zeker een heelen roman aan vast, dat deed zij niet. Maar ze bekende zich evenmin, dat haar diepe, weggedoezelde gedachten een glans van nieuwe vreugde droegen, en dat het stille lied, dat neuriënd om haar heen droomde, terwijl ze uitzag over de bleekgroene landen in matte winterzon, niet alleen opwelde uit de blijdschap om het komende feest.

Claar wachtte aan het station.

„Eindelijk, eindelijk heb ik je hier dan toch eens. 't Was net, of je aan de Noordpool zat in plaats van op een half uurtje treinsafstand. Kom eerst mee naar huis, alles is al klaar.”

Ze liet Claar's uitgelatenheid als een weldaad over zich heengaan, zei niet veel, ook niet later aan tafel, wisselde alleen, warm van stem, met Claar d'r man — een sympathieke persoonlijkheid — enkele schaarsche zinnestjes, die als met moeite opklommen uit de diepte van haar vage, wonderlijke vreugde.

Na de koffie moest ze eerst het huis bewonderen, toen gingen Claar en zij winkelen. 't Gaf nog meer voldoening dan ze had verwacht, weer eens vertrouwelijk samen te zijn met iemand, die wist van het oude, van vroeger, en niet uitsluitend belang te moeten stellen in nieuwe dingen. Maar plotseling viel ook in dit genieten storend dé vraag:

„En hoe laat ben je nu vanavond thuis?”

„Ik ga niet naar huis.”

„Niet? Maar Toos — Waarom niet?”

„Om háár niet. Of eigenlijk — om alles”

„Kind, wat zal je Pa dat vreeselijk vinden. Jij met Kerstmis niet thuis Hoe kun je 't doen?”

„Pa heeft wel andere gezelligheid,” zei ze bitter.

„En Bobbie dan — Denk je daar heelemaal niet aan? Maar, Toos, hoe kom je zoo veranderd?”

„Och, kinderen wennen zoo gauw van je af,” antwoordde ze nuchter, de laatste vraag negeerend. „Maar laten we nou niet onzen prettigen middag door al die vervelende dingen bederven. Heusch, er is niets aan te doen.”

Claar zweeg, in een bevreemde verwondering. En de harmonische eensgezindheid, waarmee ze beiden waren uitgegaan, bleef verbroken door die enkele scherpe, ketsende zinnen.

Om halfvijf ging Toos terug.

In de roezig-volle, halfduistere coupé, waar de defecte lamp triestig-armoeiig licht gaf, zat ze weggeschoven in het verste hoekje, als vanmiddag verloren in eigen gedachten, maar die geen zweem van vreugde meer droegen. Buiten schoten de seinlichten als plotselinge flitsen in het egale grauw voorbij en zoo voelde ze ook bij flitsen het

stille zelfverwijt, de ongeweten leegheid om de eenzame dagen, die zouden komen. Hoe had ze het prettig kunnen vinden om bij Mevrouw te blijven, die de handen vol had met het verzorgen der logé's? En dan Maandag — ja, die theevisite was toch wel aardig — zou de moeder van mijnheer Van Wilden een vriendelijke dame zijn?

De trein minderde van vaart, schoof tusschen huizenblokken door. Grauwe achtergevels — kaal-lichte ramen hier en daar met bewegende menschengestalten — wapperende flarden van kledingstukken op de balcon. Dan weer een zwarte gaping er tusschen. En toen ineens — een enkel venster met een schaarsch-verlicht Kerstboompje — en er naast, z'n knieën op een stoel, een kleine jongen, het gezichtje in verrukking opgeheven.... Toos schoot omhoog, bleef met het hoofd tegen de koude ruit kijken naar het eene raam, onderwijl andere verlichte vensters haar voorbijschoven. Dat kereltje — net Bobbie — En als Bobbie nu eens geen Kerstboom had — en haar verhaaltjes miste — En Bert en Annie — Annie was toch ook nog maar een klein ding van even tien — „Toos, denk aan de kinderen —“ O, Moeder, nee, dat heb ik niet gedaan, alleen maar aan mezelf gedacht, aan m'n eigen bitterheid en verdrietelijkheden.... Weet je dit nu alles en smart het je zelfs in de rust, die God je gaf?

Haar krampachtig vastgehouden verzet brak eindelijk in een paar langzame, heete tranen. Ze bleef roerloos met het gezicht tegen de ruit gedrukt, maar in haar bad het schreiende berouw: Moeder, Moeder, vergeef — en tenslotte het diepste: O, God, vergeef Gij....

De trein was binnen — schuw en zwijgend haastte ze zich tusschen de drukke menschen naar den uitgang, nam de tram en ging naar huis.

Mevrouw was niet thuis, op stap met de logé's.

Ze liep regelrecht door naar boven, naar haar eigen slaapkamertje, nam uit de diepe kleerkast haar kleinen koffer, legde hem open. Toen stond ze even in beraad. Ging ze werkelijk? En de visite van Maandag dan, de teleurstelling voor mijnheer Van Wilden, de gevolgen daarvan? Een heete blos joeg op tot haar voorhoofd, ze klemde een oogenblik de handen ineen. En het smalend glimlachje van háar? fluisterde het verzet.

„O, Moeder,“ zuchtte ze en schudde toen ineens het hoofd, alsof

ze iets van zich afwierp. Ze nam wat kleeren uit de kast en begon te pakken.

Toen ze tegen tafeltijd beneden kwam, zette ze haar koffertje neer onder den porte-manteau en legde den brief aan mijnheer Van Wilden met de moeilijke verontschuldiging er boven op.

„Ik ga toch nog maar naar huis met den trein van zeven uur,” was haar eerste woord aan Mevrouw. „Dan ben ik er nog voor negen. Ik heb een beetje heimwee naar Bobbie,” glimlachte ze ter verklaring.

„'k Geloof, dat het het beste is, kind,” zei Mevrouw warm. „'k Zal zorgen, dat er gauw opgedaan wordt.”

Ze at haastig af, en alsof een ander voor haar handelde, zoo rustig en correct ging alles zijn gang: het posten van den brief — opnieuw naar het station — een kaartje nemen — en juist op tijd in een vollen trein. Ze zou het Kerstboomvenster niet weer zien, het was een andere richting, maar ze ging aan Bobbie zijn oude Kerstfeest brengen.

„Kinderen wennen zoo gauw van je af,” had ze vanmiddag gezegd. Hoe kon het anders, wanneer ze deze kleine opoffering van gekrenkte eigenliefde niet voor hem over had.

De trein donderde in den stillen avond voort over den harden, bevroren grond, de gesprekken zoemden om haar heen en er was een lichte vreugde in haar hoofd, omdat nu eindelijk de stugge tegenstand was overwonnen en ze ging waarheen haar diepste hart wenschte.

— — — — —
De beambte aan de contrôle tikte aan zijn pet:

„Een latertje, juffer. Zou je den weg nog kunnen vinden, 't is zoo lang geleden —”

„O, dat valt mee,” lachte ze terug.

Heerlijk, dat oude, bekende paadje! Ze zag genietend rond naar de enkele winkels, die ook een Kerstuitstalling hadden. Stil was 't hier, hoe anders dan in Amsterdam, en toch zou ze langzaam hebben willen loopen, om met kostbare teugen het allemaal te verwerken, als het verlangen haar niet zoo dreef. Bobbie zou al in zijn bedje zijn. Eigen schuld — als ze vanmiddag was gegaan.... Stil — niet aan denken....

Bij huis liep ze de zijgang door — kwam door de achterdeur binnen — niemand te zien. Ze zette haar koffertje neer bij de kamerdeur en om zichzelf geen tijd tot aarzelen te gunnen, tikte ze meteen aan en ging binnen. Papa zat alleen te lezen binnen den lichtkring van de groote lamp. En dat was haar zulk een verlichting, dat ineens al de oude, weggesloten liefde zich baan brak en ze, voor ze 't zelf wist, met haar armen om zijn hals bevend fluisterde:

„O, Vadertje, vergeef — Ik móest komen.“

„Kind, daar doe je goed aan,“ zei hij zacht, terwijl hij haar handen losmaakte en haar liefdevol-onderzoekend in de oogen keek. Verder zeiden ze niets, maar terwijl ze elkaar zoo zwijgend aanzagen, voelde ze, dat ze al haar vage vreugden en verwachtingen, ook haar stille opstandigheid, willig voor hem neerlei, omdat dit eene, de liefde voor het eigene, sterker was en bleef dan al het andere.

„Zou je nog niet even naar boven gaan?“ vroeg hij eindelijk. „Bobbie zal wel wakker zijn, 't is wat laat vanavond.“

Ze knikte stom en glipte de kamer uit. Boven hoorde ze op de gang al Bobbie's rumoerig stemmetje en haar klop ging verloren in 't geroezemoes van de kinderen.

„Daar is Toos,“ zei Annie, toen ze binnenkwam. Moeder stond bij de tafel op te ruimen, maar Bobbie, heelemaal in de pretstemming, was ineens rechtop in zijn ledikantje en danste met de armpjes in de lucht:

„Tootie — Tootie —“

Hetzelfde oogenblik lag ze op de knieën voor zijn bedje, zijn armpjes om haar hals en zijn warme kopje tegen haar aan, en onderwijl stak zij haar hand uit naar moeder, die zich verbaasd had omgedraaid en zei eenvoudig:

„Dag, moeder.“

Het was de moeilijke overwinning, die licht werd gemaakt door de stevige armpjes om haar heen en het warme snoetje tegen haar wang.

„Je wou eerst niet komen, hè,“ zei Annie, met de wijsneuzigheid van haar tien jaar, maar Toos merkte het niet.

Ze ruimde even den boel mee op, voor ze Bert goedennacht ging zeggen.

En toen ze later stond in haar eigen, oud slaapkamertje, wist ze,

dat zij niet Bobbie zijn Kerstmis had gebracht, maar dat God zelf háár tot zijn Kerstfeest had geleid. Want hoe zou ze ooit hebben durven knielen bij de kribbe van het Kind, dat de Vorst des Vredes is, wanneer haar hart niet gewillig was geweest om vrede te ontvangen, en wanneer ze niet in de stille bereidheid van thans had kunnen fluisteren:

„Nu syt wellecome,
Jesu, lieven Heer!”

DE VADER

DOOR

G. SCHRIJVER

Jobje was klaar.

De menschen moesten nu maar komen. Hij zou dadelijk beginnen. Jammer, dat er nu niemand was om orgel te spelen. Zoo hoorde 't. Zondags, als Oom Smaling preekte, of een ander, dan zat daar achter hem, in die poort, altijd Van der Voort de kruidenier, die zoo mooi orgelspelen kon. Soms zat Jobje dicht bij Oom Smaling, op een klein bankje weggedoken, zoodat niemand in de kerk hem zien kon. En hij kon óók niemand zien, behalve Oom Smaling en Van der Voort voor het orgel. Soms als er koorzang was, en veel dames en heeren om het orgel heen kwamen om te zingen van „de glazen zee”, en van „Sion, Sion, Sion klopt ons hart”, dan zat Van der Voort met zijn rug naar Jobje toe, en dan kon Jobje goed zien, dat Van der Voort een knoest had; er zaten zooveel plooiën in zijn jas, en hij trok zijn hoofd heelemaal in zijn schouërs.

Soms, een heel enkele maal, zag Jobje rechts of links zijn moeder gaan, waar ze de menschen plaatsen aanwees. Maar meestal was ze achter in de kerk, en dan kon Jobje moeder niet zien; want hij moest achter de balustrade blijven, zoo noemde Oom Smaling het houten hek, waartegen groen doek was gespannen. Als je door dat doek had kunnen kijken, dan had je alles in de kerk óók kunnen zien, maar dat kōn niet; Jobje moest stilzitten en luisteren.

Jobje zat nu even uit te blazen. Het was een heele karwei geweest,

maar nu stònd Jobje er dan toch, net als Oom Smaling Zondags. Alleen had hij niet zoo een jas aan als Oom, maar in een kiel kon het even goed; déze kiel was nog pas voor een week zijn daagsche; dus was ze nog heel mooi.

„De kerk is groot,” zei Jobje opeens, en hij schrikte zoo van het geluid van zijn eigen stem in de holle ruimte van de leege kerk, dat hij ineens stil zweeg. Toch had Jobje veel harder willen spreken, net als Oom Smaling, maar hij had niet gedurfd. Ook durfde hij niet zoo heel goed „manieren” maken bij het spreken, want de bankjes onder zijn voeten wiebelden zoo, en hij was bang, dat hij omvallen zou. En hij stond er zoo fijn op, hij kon nu door de heele kerk heen kijken.

Dat was zijn uitvinding, die bankjes. Er stonden er zooveel in het hok, o hé, wel duizend, dacht Jobje, want duizend wàs veel. Ze stonden allemaal op mekaar. Jobje kon onmogelijk de bovenste van den berg afnemen; hij was maar begonnen waar hij er bij kon, en toen had hij er een stevig vastgegrepen met zijn kleine knuisten, en . . . ja, natuurlijk was er toen iets gebeurd, waarvan Jobje heel erg geschrikt was.

Oom Smaling zal het zeker gehoord hebben, dacht hij 't eerste oogenblik, en dan kwam hij naar beneden en zou vreeselijk boos zijn. Misschien joeg hij Jobje wel weg. Maar gelukkig was Oom niet gekomen, en niemand, Moeder ook niet. Bom, bom, bom, — deed iemand boven Jobje's hoofd. Dat was misschien Tante Smaling wel, die hem waarschuwde. Gelukkig dat Tante ziek was, ze kon dus niet naar beneden komen.

Jobje had er toch even stil om moeten lachen, door den schrik heen. Want het was zoo'n gek gezicht, al die bankjes zoo over elkaar heen; ja, want ze stonden anders altijd heel netjes, d'een op d'ander, zooals Jobje ook van zijn blokkendoos wel bouwde, die hij van Grootmoeder gekregen had.

Jobje glimlachte. Als hij van zijn blokken een toren bouwde, en hij stootte er dan van onderen even tegen aan, dan ging het nèt zoo: rommel-de-bom, de toren valt om!

Jobje was tòch een klein beetje bang voor het: Bom, bom, bom! van boven, — anders had hij het misschien nog wel eens geprobeerd,

want er waren nog een heeleboel bankjes blijven staan ook, en dat was lang zoo aardig niet

Jobje had zich er bij neergelegd, en rustig en tevreden zijn bankjes weggesjouwd, want Jobje was te klein om zonder bankjes te preeken in de kerk. Hij kwam met zijn hoofd nog niet tot aan het Boek, — dat was de Bijbel, daar moest hij uit praten. En natuurlijk blären omslaan. Ook moest hij er een horloge op leggen, maar een horloge had Jobje niet, — dus lag er een stuk uit zijn blokkendoos op.

Dat had hij met hulp van de bankjes klaar gekregen; niemand had hem geholpen. Moeder was achter, misschien wel naar huis nu, en in de kerk was nog niemand.

Jobje dacht, dat het toch niet aardig was zoo alleen in een groote kerk, en hij bleef even met zijn duim in zijn mond staan peinzen. Toen zag hij, dat hij nog niet over zijn Bijbel kon heen zien en dat moest toch. Toen stapte hij van zijn bankjes af, zette er nog twee andere naast, en op dit vloertje van vier opnieuw twee. Toen kwam hij met zijn hoofd net boven den Bijbel. Tegenover zich, recht tegenover zich, had Jobje den muur met de drie hooge vensters. En links waren er ook, veel meer nog, wel vier of vijf. Maar in die hooge getallen raakte Jobje de kluts gauw kwijt. Hij sloeg altijd over: een, twee, drie, vijf . . . en dan zeiden ze *fout!* en liet men hem weer beginnen. Nu wist iedereen het wel: Jobje kon niet tellen. Tenminste, dat zei hij. Hij zou anders al lang de banken geteld hebben, die in vele rijen voor en beneden hem stonden. Want het spreekgestoelte met den Bijbel en de zes bankjes stond veel hooger dan al die andere banken, de vloer lag heel diep.

Ook zou hij de kaarsen hebben willen tellen, die op de kronen stonden, maar het waren geen echte kaarsen, want als Dorus niet aan de kraan had gedraaid in het kastje hiernaast, gingen ze niet eens aan als je er met het lichtje bij kwam. Jobje had een keer gezien, dat dit lichtje net een groote, dikke witte draad was, die aan één kant branden kon, en om een langen stok heen gedraaid werd, dat deed Dorus altijd, en hij maakte er net een kurketrekkertje van. Aan de kaars van grootmoeder zat geen kraan, en ook niet zoo een groote dikke draad, die brandde vanzelf. Dat was een echte kaars, dat kon iedereen zien.

Boven Jobjes hoofd, of eigenlijk een beetje achter hem, was het heel mooi. Daar hing een heel lang, breed lint aan den muur, met groote witte letters er op. Die letters waren er niet op geschreven, ook niet gedrukt, maar ze zaten er los op; ze waren wel zoo dik als de chocoladeletters bij De Vaal met Sinterklaas, en ze waren wit geschilderd. Maar ze waren niet van chocolaad, eerder zou je denken van suiker, maar dat waren ze ook niet, moeder had gezegd: van hout waren ze, en het lint ook geen echt lint maar ook van hout.

„Het Woord onzes Gods bestaat in der eeuwigheid.” Dat stond er op. Het is zeker knap, dat Jobje dit wist, want lezen kon Jobje nog niet. Maar Moeder had het hem voorgezegd, en Dorus had zoo dikwijls gevraagd: Jobje, wat staat daar? dat Jobje het nu eindelijk precies wist te zeggen. Hij zei eigenlijk: onze Schots en in de reeuwigheid, maar dat kwam omdat een klein jongetje nog niets weet van God en van eeuwigheid, ofschoon Oom Smaling als hij preekte, die woorden toch dikwijls gebruikte. Jobje kon het niet hooïren of hij dacht aan het houten lint in de kerk, en nu hij daar stond op zijn eigen gemaakt preekstoeltje, had hij wel graag die hem bekende woorden luidop herhaald. Maar er was iets, hij wist niet wat, dat hem weerhield de bekende woorden uit te spreken. Hij stond en wachtte en had van het gewichtige staan op het bankje lang niet het genoegen, dat hij er zich van voorgesteld had. Eigenlijk was hij, daar in de hoogte met dien diepen vloer beneden hem, een beetje bang, en hij wist niet waarvoor. Niet om er af te vallen, ook niet omdat moeder wel eens zou kunnen komen of Oom Smaling, want moeder zou in het ergste geval zeggen: Drommelsche jongen, wil je daar eens vandaan komen! en Oom Smaling zou misschien mopperen, omdat hij met zijn vuile handen in het Boek bladerde, dat alleen voor groote menschen was, maar daar zou het ook bij blijven. Moest hij dan nu zijn spel al opgeven? Waarvoor was hij dan begonnen? Hij had willen preeken als Oom Smaling.... waarom deed hij het dan nu niet?.... Hij schrikte, want de deur achter in de kerk ging open, daar was iemand. Het was een juffrouw, die de deur weer zorgvuldig achter zich sloot. Opeens zag hij, dat het buiten al niet meer dag was; een zachte schemering waasde om de deuropening, en nu hij naar de vensters keek, zag hij die al een

weinig grauw. De juffrouw, die de kerk was binnengekomen, sloeg een paar druppels van haar mantel, en terwijl ze dit deed, keek ze ineens naar Jobje en begon te lachen.

„Moet jij preeken, vanavond, Jobje?” vroeg ze.

Jobje verwaardigde zich niet de vreemde bezoeker te antwoorden, zag ze dan niet wat hij doen moest? Ze liep achter de banken de kerk door, en verdween door een andere deur. Daarmee, wist Jobje, kwam je in de andere gang uit, waar de trap was naar boven, en de weg naar de cat. De cat was, dat wist Jobje, een kamer, maar àl de juffrouwen en de meisjes, die bij Oom Smaling kwamen „leeren”, noemden die kamer „de cat”.

Daar ging de deur wêér open; weer een juffrouw, o, die kende hij, dat was Coba Blankensteyn, die soms bij moeder kwam; zij had zwart haar en erg witte lippen, en ze zoende Jobje graag en daar vond hij niets geen aardigheid aan.

Ze zag hem ook, kijk, daar kwam ze al aan; hoe akelig!

„Zoo, Jobje,” zei ze, „ga jij nou eens preeken?”

En daar ineens durfde Jobje. Hij sloeg zijn arm over den Bijbel heen en begon weer als straks: „De kerk is groot, het Woord onzes Gods bestaat in der eeuwigheid....”

Het klonk raar.

Het was net niet zijn eigen stem. Het was ook niet Oom Smaling's stem; het was heel vreemd. Jobje had graag dat stemgeluid nòg eens gehoord, maar als hij bedacht, dat hij dan zelf wat zeggen moest, sloeg de vrees hem den mond dicht. Ja, Jobje was bang voor zijn eigen stem. Maar Coba Blankensteyn luisterde toch. Zij stond stil, achter in de kerk, in haar eene hand hield ze de paraplu, en de kop van het handvat was de kop van een kleine kat, geen echte, maar van hout, Jobje dacht tenminste dat die van hout was. En in de andere hand had ze haar zwarte tasch van altijd; die tasch was zoo zacht, dat was fluweel, wist Jobje, en nu zat er iets vierkants in, dat kon je uit de verte zien, dat was een doosje, of misschien was het moeders kleine Bijbeltje, dat was ook zoo vierkant....

„Nou Jobje, verder....!” Coba Blankensteyn wachtte; hij zou toch preeken. Maar inplaats van te preeken zei hij opeens: „Wat heb u daar in uw taschje?”

„Kleine jongens moeten niet alles vragen,” zei Coba Blankensteyn, — ook haar stem klonk vreemd in de ruimte; het was net of er nog iemand praatte vlak achter hem. Jobje keek om, maar er was niets. Toen hij weer recht voor zich uitkeek, was hij alleen; hij hoorde net de deur dichtklappen. Meteen was hij weer volop in zijn spel, maar hij merkte, dat er geen aardigheid meer aan was: het was een preek zonder hoorders. Als Oom Smaling begon te preeken, Zondags, legde hij altijd eerst heel bedaard zijn horloge op den Bijbel; dan zette hij zijn bril op, haalde zijn zakdoek uit den achterzak van zijn jas en snoot zijn neus. De zakdoek kwam dan naast het horloge te liggen. Jobje frommelde wat achter zijn rug, maar merkte, dat hij daar zak noch zakdoek had, en een bril had hij ook al niet. Neen, het was lang niet zoo aardig als hij gedacht had. Hij zou maar weer liever naar grootmoeder teruggaan. Net stapte hij, besloten, van zijn bankje af, toen moeder uit de zijdeur rechts kwam en regelrecht op Jobje aan.

„Maar Job, waarom ben je niet bij Grootmoeder gebleven? Wat doe je hier?”

„Ik preek . . . net als Oom Smaling,” zei Jobje. „Bij Grootmoe is het zoo stil. En 'k heb u gezocht.”

Moeder nam hem op den arm en kustte hem. Waarom deed ze dat? Hij begreep het niet.

„Je mag bij Mevrouw boven komen,” zei ze. Mevrouw, dat was de vrouw van Oom Smaling. Eerst had hij een andere vrouw gehad, die noemde Jobje „tante”; nu had hij een „Mevrouw”. „En daar is nog iemand,” fluisterde Moeder, het klonk als een belofte, — „als je nou eens heel lief bent, dan zal je eens wat zien.”

„Moeder, heb je gezien, dat ik kan preeken?” vroeg hij.

„Ja, gezien wel. Maar ik heb het niet gehóórd.”

„Ik heb voor Coba Blankensteyn gepreekt,” zei Jobje.

„Zoo, en waarover dan wel?”

„Het Woord onzes Gods bestaat in der eeuwigheid,” zei Jobje.

„Knap hoor,” zei Moeder, „stil nu maar.” Ze traden de kamer in, boven, op den overloop. Oom Smaling zat in een grooten, rood-bekleeden armstoel, waarin Jobje altijd mocht zitten.

„Jammer,” dacht hij, „mijn stoel . . .”

Mevrouw zat in haar eigene, waar Jobje nooit op zitten mocht. Zij zette hem nu op een gewonen stoel naast haar, vlak naast een man, dien hij niet kende.

„Dat is nu mijn jongen,” zei ze.

„Mijn Jan is iets grooter,” zei de man, en knikte tegen Jobje. Hij zag er wel vriendelijk uit, maar hij had een groote snor, net als een politieagent. Jobje voelde een heel klein beetje vrees als hij daaraan dacht. Toch durfde hij een politieagent wel eens een hand geven.

„Juffrouw Blankensteyn zei....” begon opeens heesch de stem van Mevrouw, „zei.... dat je op den preekstoel achter den Bijbel stond.... Måg je dat wel?” Jobje hoorde heel goed aan Mevrouw's manier van vragen, dat zij van meening was, dat Jobje dat niet mocht.... Hij kreeg een kleur, maar Oom Smaling zei dadelijk: „Ja, Jobje måg dat wel, hè Jobje?”

Gelukkig, dacht Jobje, nu hoef ik geen antwoord te geven. En hij keek weer naar den man met de snor, en begreep niet wie dat was.

„Als Jobje groot is, wordt ie ook dominee, hè?” zei Moeder, maar Jobje knikte ontsteld van nee. „Ik word overhaalman,” zei hij. „Dan ben je altijd in een schuitje en mag je varen....” Waarom lachten ze nu? Lachten ze hem uit? Was het gek, dat hij overhaalman worden wou?

„Vaar je zoo graag?” vroeg de vreemde man. „Dan mag je misschien wel eens met mij meevaren op een groote schuit.” En hij lachte weer, maar wel vriendelijk, vond Jobje.

„Ik wil ook wel kuiper worden,” zei Job toegeefelijk, als moest hij nu op zijn beurt ook iets vriendelijks zeggen.

„Waarom kuiper?” vroeg nu Oom Smaling.

„Dan mag je den heelen dag met een hamer slaan, fijn!” verklaarde Jobje. „Bij Moeder mag ik het nooit.”

„Ik heb geen kuipen om op te slaan,” zei Moeder.

„Maar wel wat anders,” zei Jobje, en de toehoorders begrepen, dat Jobje ook op dat andere zijn kuiperstalenten niet oefenen mocht.

„Als je hem z'n gang liet gaan, sloeg hij overal spijkers in,” zei Moeder. „Verleden wou hij het op Grootmoeders latafel probeeren....”

„Zoo'n groote jongen!” knorde Mevrouw.

„Maar Jobje deed het niet ècht,” vergoelijkte Oom Smaling, „nietwaar Jobje?”

Neen, knikte Jobje. De vreemde man glimlachte maar tegen hem, en moeder streek zijn lichtblond haar.

„Zou je het nogal met hem kunnen vinden?” vroeg ze.

„O ja, best, ik heb er immers zelf een.”

„Ja, dat is het 'em juist . . .” zei Moeder, en bleef dan strak voor zich kijken.

Oom Smaling legde zijn pijp neer, en zocht naar zijn bril in den achterzak. „Het begint al te donkeren,” zei hij dan, alsof de bril tegen het donker iets helpen kon. „Ja, ja, hm . . . Hij . . . Zou je niet een vader willen hebben, Jobje?”

Jobje schrikte. Een Vader? Ja, alle jongens hadden een vader . . . jouw vader is dood, hadden ze tegen hem gezegd op straat. Dan had Jobje wel heftig ontkend, maar als hij thuis kwam en aan Moeder vroeg, waarom hij geen vader had, en of het waar was dat zijn vader dood was, dan had Moeder erg gehuild, en gezegd: „Je Vader is bij God, Jobje . . .” en Grootmoeder had geknord en gezegd: „Daar mogen kleine jongens op straat niet over praten . . .” En nu vroeg Oom Smaling ineens of hij niet een vader zou willen hebben? Was die dan zoo maar ineens te krijgen? Nu, dan wou Jobje wel, graag!

„Jawel, Oom!” zei hij zacht.

Moeder glimlachte. Oom Smaling lachte ook; Mevrouw schuifelde wat op haar stoel heen en weer, en gromde zachtjes: „Nou, wat heb ik je gezegd . . .”

„Hier meneer Grijsen . . .” herbegon Oom Smaling, „wil jouw Vader wezen. En dan krijg je er ineens een paar broertjes en zusjes bij . . .”

„Hè nee . . .” zei Jobje, en drukte zich dicht tegen Moeder aan. „Wèl een vader, maar geen broertjes en zusjes . . .”

„Maar vent, waaròm nou niet? Als Vader voor jou wil zorgen, dan mag Moeder toch wel voor de kindertjes van Meneer Grijsen zorgen, niet?”

Jobje dacht na. Meneer Grijsen stak zijn hand in zijn broekzak en haalde er iets uit, dat hij in Jobje's hand legde; Jobje keek en vergat,

dat Moeder hem iets had gevraagd; in zijn kleine hand lag een groote glazen knikker, van kristalhelder glas en er zat een zilveren hondje in.

„O Moe!” riep hij verrukt.... „Kijk eens, wat ik heb.... En wat een aardig hondje....”

„Leeuwtje,” zei Meneer Griizen.

„Leeuwtje,” herhaalde Jobje, en rolde den knikker over de tafel.

„Voorzichtig!” schrikte Mevrouw. „Denk om me kopjes!”

„Nou, wil je Meneer Griizen wel als vader hebben?”

„Ja Oom....”

„En de broertjes en zusjes er bij?”

„Moeten ze ook met mijn knikker spelen?”

„Dan krijg je er nóg een paar van me,” zei Meneer Griizen.

„Asjeblijft,” beet Jobje toe.

Meneer Griizen legde toen zijn arm om Jobjes hals en kuste hem; Jobje voelde de puntige snor op zijn gezicht kriebelen, hij zei niets, maar hij vond vaders toch niet aardig, en drong zich dicht tegen Moeder aan. Toen ze naar huis gingen, liep Meneer Griizen mee. Ze vonden Grootmoeder bezig koffie te zetten, en toen zei Moeder: „Het is beklonken, Grootmoe....” En toen kuste ze Grootmoeder en begon te huilen, en er kwamen ook bij Grootmoeder tranen, en toen Jobje dat zag huilde hij ook maar mee.

„Meneer Griizen,” zei Grootmoeder door haar tranen heen, „het is me éénige dochter.... Dat God er Zijn zegen op geve!”

De vreemde broers en het zusje gingen met Job in één rijtuig, toen de trouwdag kwam. Ze zaten erg ruim en er waren veel rijtuigen. Oom Smaling reed mee, en zijn vrouw ook, en juffrouw Goris met Grootmoeder, en een heele boel Ooms en Tantes, die Jobje nooit gezien had, en om een hoek van de straat telde Jobje de rijtuigen en het waren er negen, maar Jan zei: zeven, en dat Jobje niet tellen kon. Toen de rijtuigen stil stonden voor het nieuwe huis, kwamen al de kinderen uit de buurt er om heen staan, en een van de vreemde tantes strooide bruidsuikers zoo maar over de straat en al de kinderen grabbelden. Het groote verdriet van den dag was, dat Jobje niet mee-grabbelen mocht; hij weet er niet veel meer van, maar dat heeft hij nooit vergeten.

DE CADILLAC

DOOR

A. VAN HOOGSTRAATEN-SCHOCH

Ze zat in haar groote, ruime Cadillac en ze lachte. De wagen reed geruischloos voort. Buiten was het koud, de boomen waren met sneeuw bedekt en de weg was hard bevroren, maar in de auto heerschte een aangename warmte.

Groote chrysanten van bleek rose kleur en met fijnen geur hingen aan weerszijden van het voorraam. Ze sloeg haar kostbaren pels open en schopte de langharig bonten plaid op zij.

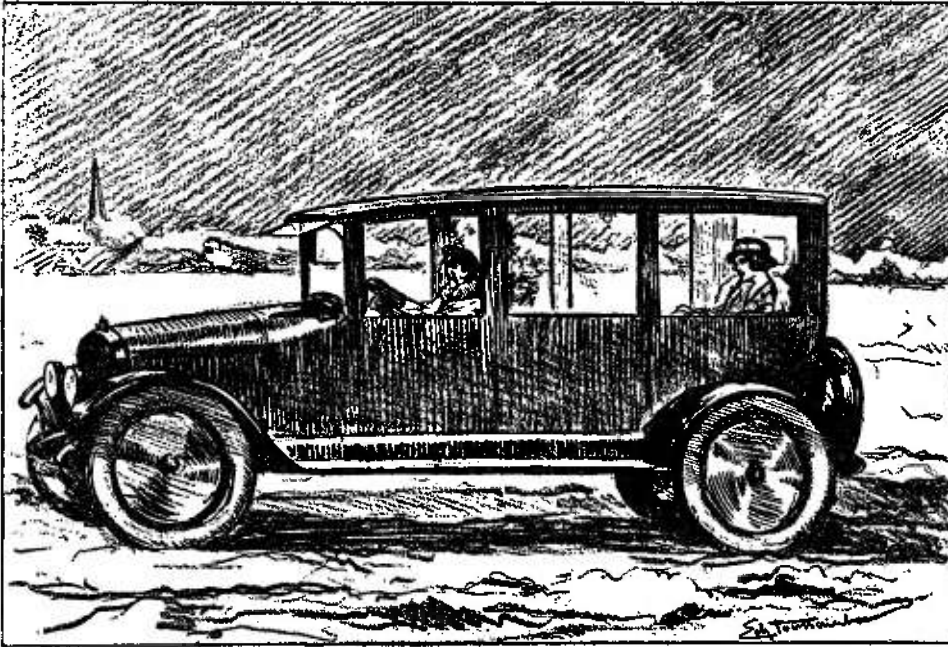
Met een veelbeteekenend lachje keek ze naar alles. 't Was alsof ze het voor 't eerst zag:

Den chauffeur in zijn opzichtige livrei, de mooie auto, haar kostbare kleeren, haar zwaar beringde vingers en even voelde ze aan den paarden collier, die om haar hals hing.

't Was dan ook net zoo'n sprookje als dat van de prinses van de glazen muiltjes.

En dan te zeggen, dat je op het oogenblik de gelijkenis van den verloren zoon beleefde. Zeker, zoo zouden de menschen het misschien noemen, maar de Bijbel had toch heusch geen gelijk.

Ze was op een dag bij haar vader gekomen en ze had evenals de verloren zoon gezegd: „Vader, geef mij het deel dat mij toekomt!” En ze was ook weggetrokken, niet naar het verre land, maar naar de stad. De gelijkenis van den verloren zoon was heelemaal niet volledig, want niemand had er ooit bij verteld hoe saai, hoe grenzen-

loos, onuitsprekelijk saai het voor iemand, die jong is, kan zijn in het huis van zijn vader, in de omgeving van goede menschen op een klein dorpje. Niemand had ooit begrepen dat er een geheimzinnige stem is die je roept al maar door, je moet wel gaan, het groote, rijke leven wenkt, en je kan niet anders doen dan gehoorzamen.

Ze had er heel wat van gemaakt. Met een glimlach van voldoening keek ze nog eens rond. Wie deed haar dat na? Ze had niet als de verloren zoon haar goed in overdaad doorgebracht, maar ze had hard gewerkt als typiste op een kantoor, en ze had de liefde van den allerbovensten chef gewonnen. Stel je voor, zoiets uit „Duizend en één nacht” leek het wel. Terwille van haar was hij gescheiden van vrouw en vier kinderen, denk het u eens in, van vrouw en vier kinderen om haar. 't Was waarlijk genoeg om een eenvoudig meisje trotsch te maken: In alle eer en deugd was ze getrouwd en sinds vijf jaar had hij haar overladen met weelde en hij had haar echt lief, tenminste dat vertelde hij haar drie-, viermaal per dag, en zij, ach ja, ze hield ook wel van hem, maar je kon natuurlijk het gevoel niet van je afzetten, dat hij zoo erg veel ouder was enfin! Niets volmaakts in de wereld.

't Ergste van alles was geweest dat haar vader de dingen zoo tragisch opnam, hij had van het huwelijk niets willen weten. Wat ouderwetsche ideeën, hoe naïef om te vinden dat daar iets slechts in stak! haar man was toch eerlijk gescheiden; — — en haar vader verbood haar het huis als ze het toch doorzette.

't Was vreeselijk, dat je hem van die verouderde ideeën niet kon afhelfen, hij begreep niets van de kunst om te leven en was een oude idealist, die in vooroordeelen gevangen zat, maar haar man had groot gelijk. Hij zei: als je vader sterft, zou hij je met dat kleine fortuintje achterlaten, waar het successiegeld ook nog af moet en dan zou je amper kunnen leven, terwijl nu — — — — —
ze keek nog eens rond en weer was er een glimlach om haar jongen mond. Zesentwintig jaar, en rijk en mooi, en gezond, overal waar ze kwam gevierd, en om zoo te zeggen de wereld aan haar voeten! —
— — — — —

En nu, na vijf jaar, kwam ze terug om thuis Kerstfeest te vieren. Ze had nu vijf jaar lang altijd gedaan waar ze lust in had gehad. Als ze iets begeerde, was haar man terstond bereid geweest het haar te geven. Ze zouden Kerstfeest in Parijs gaan vieren, haar man had haar alles verteld wat daar te zien was, je kon daar „le ciel et l'enfer” gaan zien en allerlei andere ervaringen opdoen, die alleen in een wereldstad te ervaren zijn. Er zou nog een vriend meegaan, en toen ze het geheele program had gehoord, had ze plotseling gezegd: „Frits, als je eens alleen naar Parijs ging met Alfred, en me vier dagen gaf om thuis Kerstfeest te vieren!”

Opeens had ze 't voor zich gezien:

„Kerstfeest en thuis!”

Frits had haar verwonderd en onrustig aangekeken. „Thuis, wat bedoel je? je thuis is toch bij mij?”

„Zeker! zeker!” ze had hem maar gauw gerustgesteld, „maar 't is nu vijf jaar sinds ik m'n vader 't laatst heb gezien. Er is iets in me dat me naar huis drijft, misschien leeft hij niet lang meer.”

De laatste woorden gaven voor haar man den doorslag. „Bewaar me voor vrouwenzenuwen!” dacht hij, „als de oude komt te sterven zonder dat ze hem weergezien heeft, gaat het pas goed beginnen” — — en tot hare groote verbazing was zijn toestemming zonder

eenige moeite verkregen. „Vier dagen is niet lang, kind! als je maar niet femelachtig en zeurig terugkomt, — — je weet ik houd van een vroolijke, frissche, jonge, opgewekte vrouw.”

Heel lief had ze geantwoord: „Bij jou, Frits, is het niet moeilijk, vroolijk te zijn!”

Het briefje werd geschreven.

't Was een heel kort briefje.

De oude professor zat aan de ontbijttafel, toen de post het bracht. De oude Trien bracht het binnen juist toen ze gebeld werd voor de morgengodsdienstoefening.

Ze had den brief op den Bijbel gelegd, op de bladzijde die de Professor had opengeslagen en veelbeteekenend had ze er bij gezegd: „Uit Amsterdam!”

Natuurlijk dat ze wist van wie die brief kwam. Het schrift van het kind, dat groote schrift met die letters die zoo rechtop stonden, dat kende ze immers sinds jaren!

De oude man had den brief onder zijn kopje thee gelegd en was toen gaan lezen uit Deuteronomium, over de voorschriften aan de kinderen Israëls tegenover de armen in hun midden.

Trien kon haast niet luisteren, ook niet naar het gebed. Hoe zou het ook kunnen, een brief van het kind, waar je in vijf jaar niets van hebt gehoord en dan maar lezen en bidden alsof er niets aan 't handje was! Daar moest je een man voor zijn!

Trien liep nog zoo'n beetje rond. Langzaam had ze den Bijbel weggelegd op het rekje, en den kalender hing ze weer aan den wand, en ze draaide het kraantje van het gas iets lager, waarop het water stond te koken maar de Professor liet den brief liggen, heel kalm sneed hij zijn dagelijksch rantsoen, twee heel dunne sneetjes wittebrood met twee even dunne plakjes roggebrood. Ja, toen moest ze wel gaan en de deur achter zich sluiten. Wie weet, wanneer ze er iets van hooren zou, misschien ook heelemaal niet.

„Petertje!” — zoo begon de brief, (sinds 't kind heel klein was had ze niet Paatje of Vadertje, maar Petertje gezegd, ze had toen een Engelsche nurse gehad, die wel eens praatte over „your pater” — en toen was het nadien altijd Petertje gebleven.) „Als je niet meer boos op me bent, kom ik Kerstfeest bij je vieren, mijn man

gaat naar Parijs, en ik verlang zoo naar je, Petertje, dat ik veel liever bij je kom dan naar Parijs gaan."

De oude Professor snikte als een kind. Er was niemand die het gezien had, behalve de hond, die kwispelstaartend tegen z'n knieën opsprong. Goed maar, dat niemand het zag, want niemand wist wat een dag het geweest was, toen het liefvallige kind haar ouden vader alleen had gelaten, en met een opgewonden hart vol vreemde ideeën was weggetrokken.

„Ik ben het verplicht aan mezelf, ik moet me kunnen uitleven, ik heb recht op mijn jeugd, ik stik hier van de benauwde, duffe teksten-atmosfeer waarin jullie leven," — zoo had ze buiten zichzelf van boosheid gepraat, en hij had haar moeten laten gaan, het kon niet anders, ze was meerderjarig, en het beetje geld van haar moeder was het hare.

De Professor kon geen brief tot antwoord schrijven. Telkens als hij met schrijven begonnen was, had hij weer moeten schrappen en opnieuw beginnen. Trien had het telegram mogen wegbrengen, — een telegram aan het kind: „welkom" had er alleen maar gestaan. Nu, dan wist je ook genoeg, en den volgenden dag pas had de Professor gezegd, dat ze de kamer van Mevrouw in orde moest brengen.

Alsof er iets in orde te brengen was! Alles was nog precies als vóór vijf jaar, en niets was er veranderd of verplaatst, ze kon er zoo weer in. Ze had geschreven dat ze pas 's avonds laat zou komen, daarom was er niemand thuis, toen de Cadillac voor het aardige huisje tusschen de hooge boomen, stilhield.

Jammer was het! nu kon haar vader niet zien hoe vorstelijk ze was komen aanrijden. Enfin, de chauffeur zou haar over vier dagen weer komen halen.

„Ik kom er wel in," had ze tegen hem gezegd, toen hij voorgesteld had, maar in de auto te blijven wachten tot er iemand kwam. Ze wist immers precies al de geheimpjes van 't huis! Als Trien uitging deed ze den sleutel van de achterdeur in 't gietertje, dat aan een spijker in den muur hing. Ziezoo, 't was nog wel zoo gezellig dat ze eerst eens even neuzen kon. — In de zitkamer alles bij 't oude. Kijk, daar stond haar naaimandje nog! een lange kanariegele draad hing er uit — ze wist nog precies wat ze toen gehaakt had. — En

daar was haar schrijftafeltje met het portret van moeder, die nog zoo'n meisjesachtig gezicht had, want moeder was gestorven toen ze jonger was dan zij.

Akelig toch voor Petertje, maar veel akeliger nog als je dochtertje van je wegloopt Petertje's schrijftafel stond ook nog in denzelfden hoek, en haar portret had hij niet weggezet, gelukkig niet. Al had je nu verschillende gedachten over de dingen, daarom behoefde je nog niet boos te zijn. En daar was haar eigen Bijbel. Met zenuwachtige vingers opende ze het Boek. — In vijf jaar had ze geen Bijbel in de handen gehad, je kwam in 't leven even goed zonder Bijbel klaar. — Haar naam stond op 't titelblad, geschreven in Petertje's kriebelig schrift: Else Een Duitsch versje van Elisabeth Franke had hij er onder gezet:

Hier bin ich Herr, du hast mich hergerufen,
 Ich war verzagt und hatte keinen Freund,
 Da winktest du; an deines Thrones Stufen
 Erkenn' ich wieder dass die Sonne scheint.
 Jetzt hör' ich wieder dass die Vögel singen,
 Und da der Himmel blau und klar und weit,
 Fühlt meine Seele wieder ihre Schwingen,
 Und wagt den Flug zur sel'gen Ewigkeit,
 Du hast gerufen mich bei meinem Namen,
 Vergib, dass ich so lange fern dir blieb,
 Ich stammle mein Gebet — sprich du dein „Amen“,
 Und hab dein müdes Kind auch ferner lieb!

Ze had het heelemaal van buiten gekend. Haar vader had haar het bijbeltje gegeven juist in den tijd, dat ze zoo opstandig tegen 't leven was geweest, maar het had niet geholpen. — — — De plas waar je op keek uit de zitkamer, was nu bevroren. Wat had ze dikwijls uit dat raam naar buiten gekeken met verlangende blikken!

De piano was dicht. Ze sloeg een paar accoorden aan, 't klonk valsch. Petertje had het instrument blijkbaar niet meer laten stemmen. Ze zou haar „bag" maar vast op haar kamer zetten, haar eigen slaapkamertje, en ze zou haar mantel afdoen en theezetten beneden en 't zou juist zijn alsof ze niet weg geweest was. Wat zou Trien, oude, trouwe Trien naar haar mooie japon kijken, en naar haar paarden

collier en naar haar ringen! gelukkig dat ten minste iemand haar zou zien, want Petertje zag nooit wat en Petertje gaf niets om aardsche goederen, zooals hij ze placht te noemen, Petertje was niet bruikbaar voor deze wereld.

Toen de oude professor op de stoep de sneeuw van zijn schoenen stampte, werd de voordeur opengerukt en daar stond ze — — — — zijn kind, zijn Elske, — even jong, en even mooi, en even knap als altijd! — „Petertje! Petertje!” riep ze, en ze hing aan zijn hals voordat hij het wist.

En ze hielp hem zijn jas uittrekken en borg zijn hoed weg precies als ze jaren lang gedaan had en zijn stoel stond bij de kachel toen hij binnenkwam, net als vroeger.

De oude professor moest telkens zijn bril afvegen en kon geen woorden vinden om uit te spreken.

Hij kon ze niet vinden, ze waren gewoonweg op den loop.

Hij had ernstig met haar moeten spreken, en hare zonden haar onder 't oog brengen, maar zeg nu maar eens wat tegen zoo'n kind, dat je zoo lang niet gezien hebt, en ze was even dwaas als vroeger, ze praatte heel druk.

„Petertje, je hebt heelemaal niet gedaan zooals het in de gelijkenis staat, je had uit moeten kijken of ik er ook aankwam! zoo doet men met een verloren zoon.”

Hij slikte iets in zijn keel weg en schraapte zijn keel en hoestte, en als zij niet zoo druk had gepraat, zou het weerzien o zoo pijnlijk zijn geweest.

Nu brak zij het ijs. Ze was immers een vrouw van de wereld! Ze ging zooveel met menschen om! o! la, la! ze liet zich niet gaan, ze wist zich altijd te beheerschen!

En ze vertelde al maar door, van hun vele reizen en van hun plannen om met Kerstfeest naar Parijs te gaan. „En in eens, Petertje, kon ik niet langer zonder je, gewoonweg, ik kon niet. Frits vond het dadelijk goed — en me voilà, ik blijf vier heele dagen bij je en als je mij nu niet zoo'n heel groote zondares vindt, kom ik in 't vervolg meer dan je lief is.”

Telkens vond de professor dat hij toch wat zeggen moest. Ze was toch tegen zijn wil getrouwd. En dan die andere vrouw, wie ze de

liefde van haar man had afhandig gemaakt, dat was toch geen kleinigheid, en hem had ze alleen gelaten, hem, die haar zoo afgodisch liefhad, om zoo'n industrieel met veel geld! Bah, alsof geld je beter maakte!

Maar hij had geen woorden, hij kon zijn Elske slechts aankijken en zijn bril afvegen.

's Avonds aan 't eten had Elske al haar ringen en sieraden afgedaan. Trien had ze even bewonderd, maar nadien had zij ze op haar kamer gelaten. Hier voelde zoo iets valsch aan. Ze droeg een wit wollen japonnetje dat haar even jong deed schijnen als vroeger.

En ze zaten samen bij 't vuur, bij den heerlijken open haard. 't Was zoo stil in 't huisje, je kon de blokken hout hooren steunen en kraken, terwijl ze door de vlammen verteerd werden.

„Speel je nog eens wat liederen voor me?” vroeg de oude professor.

„Maar je hebt de piano valsch laten worden!

Wil ik ze zóó voor je zingen?” En met haar mooie heldere stem zong ze de Kerstliederen van haar jeugd en bij elk lied kwamen allerlei herinneringen boven.

Den volgenden morgen luidden de Kerstklokken. Het huisje van den professor stond vlak bij de kerk, ze had in jaren niet zoo'n gevoel van wijding gehad.

En in de kerk zag ze alle bekenden zitten. 't Was gek, niemand keek haar boos aan, iedereen lachte, zelfs de oude dominee knikte haar van den preekstoel toe en de oude domineesvrouw zat met tranen in haar oogen.

De menschen vielen geen van allen uit hun rol. In de gelijkenis stond immers van de geburen, dat ze meer blij waren, „want deze mijn zoon was verloren en is weer gevonden!”

De dominee preekte heelemaal voor haar: 't Was net alsof zij vroeg en hij antwoordde, en al zijn antwoorden liepen op Jezus Christus uit. En 's middags waren er twaalf bezoeken van menschen die haar kwamen verwelkomen.

Ze had nooit gedacht dat het zóó zou zijn. Petertje was aandoenlijk lief, telkens als ze opkeek, zag ze hoe hij naar haar keek. Ze had nooit geweten dat hij zóó aan haar hing.

Ze hadden een heel klein Kerstboompje, dat de domineesvrouw stillietjes in de huiskamer had laten zetten, en de kindertjes uit de buurt kwamen zingen :

„Stille nacht, Heilige nacht,
Davids Zoon, lang verwacht!”

't Was haast niet om te verdragen, als je dat zooveel jaren had gemist. Frits zat nu zeker in „le moulin rouge” en dronk een glaasje bier, en lachte om platvloersche aardigheden, of hij zag het nieuwste bioscoopstuk. Wat ging het je allemaal vervelen. Schouwburg, concert, kino, tingeltangel, 't was op den duur zoo leeg, 't maakte je zoo moe, en reizen was, als je het veel deed, ook niet meer zooals in het begin!

Ze had een heerlijk cadeau voor haar vader, ze was zóó blij dat ze het bedacht had, ze had de nieuwste theologische boeken voor hem gekocht.

't Was zoo heerlijk om Petertje's oogen te zien, hij betastte de boeken alsof ze kleinoodiën waren en hij herhaalde de namen telkens: Barth

„Hoe wist je 't, dat ik die zoo graag wou hebben? 't is een groot cadeau, ik nam me zoo dikwijls voor om er voor te sparen” Hij zelf gaf haar moeders gouden kruisje dat ze altijd aan een dun gouden kettinkje om den hals had gehad. Hij was er erg aan gehecht, dat wist ze.

Later op den avond, toen het al stiller werd ook in de kamer, gaf ze het hem terug: „Petertje, ik kan het niet dragen, je weet wel waarom ik ben er niet goed genoeg voor, je kunt het wel begrijpen, niet? Feitelijk ben ik thuisgekomen net als de verloren zoon, ik zat bij het zwijnenvoedsel, ik had niets meer om te eten, en ik moest terugkomen. Maar wat heeft de verloren zoon gedaan nadat hij thuis ontvangen was met zooveel liefde?”

De oude professor had zijn magere hand gelegd op het hoofd van zijn kind. — Als hij nu maar alles kon zeggen, als God hem nu maar hielp!

„Elske, toen is hij dat zware, moeilijke leven weer ingegaan als een ander mensch

Als een mensch tot God komt, leert hij vanzelf Kerstfeest vieren. Ik ben oud, maar ik ben niet te oud om te getuigen over Jezus Christus. Zelfs jouw verlies, kind, heeft Hij me helpen dragen. Elken dag vroeg ik Hem, je weer terug te brengen niet naar mij, maar naar Hem.

Hij is de eenige Die helpt leven, en helpt strijden en helpt sterven — de Eenige, Die zonden vergeeft, Elske, want we hebben beiden gezondigd, jij en ik, jij ook denk eens aan die kinderen die vanavond Kerstfeest zonder vader vieren!”

Elske zat te snikken als een kind

Toen bad de Professor hardop:

„O Heiland! we weten zoo dikwijls geen raad met onszelf, we komen samen tot U. Ik, arme zondaar, die dit kind een verkeerde opvoeding gaf in mijn zelfzucht en zij, die U verliet en zondigde. Vergeef ons — o vergeef ons!”

Toen was het heel stil. Wel een half uur was het stil in de kamer. 't Was alsof de hemel op de aarde was nedergedaald, en alsof iets heel heiligs was binnengekomen op dien stillen Kerstnacht in de eenzame woning.

En voordat ze wegging, deed ze hem de vraag, die hij aldoor had verwacht.

„Petertje! heb je wel gedacht aan Frits? Hij mag er niet onder lijden, vind je wel?”

De oude man staarde een poos nadenkend voor zich heen.

Op alle vragen is niet altijd antwoord te geven.

„Wie zich aan God toevertrouwt,” zei hij langzaam, „krijgt daadwerkelijken steun van Boven in alle dingen, dat is net zoo waar als dat ik hier voor je oogen zit. Een nieuw leven beginnen beteekent voor een Christen niet anders dan zich aan zijn Heiland en Verlosser toevertrouwen, dan worden we in alles geleid. Dingen echter die we gebroken hebben worden niet meer heel, dat is de tragiek van het leven, maar Christus vergeeft jouw zonden en ook de mijne, anders zou al onze levensmoed weg zijn.”

De Cadillac stapte ze in zonder om te zien. De professor had geen verstand van auto's. Hij wist niets van verschillende merken,

amper drong het tot hem door dat het een mooie auto was.

Trien wel, die stond achter 't keukenraam. Die trotsche chauffeur behoefde niet te weten dat zij de eenige bediening was — en ze keek haar oogen uit.

„Rozen in de auto in Januari, wat fijn! de paarlen om den hals en diamanten om de vingers had ze vandaag niet, maar ze waren er wel en grijze schoenen aan de voeten, met ragfijne kousen om de beenen en bont, mensch! fijn bont om der lichaam, sjiek als die menschen in de stad bennen!”

„Petertje” — klonk een stem, toen de auto wegreed, „dag Petertje!”

De oude man stond blootshoofds in den kouden noordenwind, hij voelde er niets van, hij keek zijn kind na, dat Kerstfeest gevierd had misschien voor het eerst van haar leven. Het was haast te machtig om het te omvatten.

Nu was alles goed, ook dat ze weer wegging, want nu had God haar vergeven — en hem zelf ook. Dit Kerstfeest had hij pas gevoeld welk een groot zondaar hij was — maar, om zondaren zalig te maken kwam Jezus Christus in de wereld . . . „o God! ik dank U!” — prevelde hij zacht voor zich heen.

Als Trien hem niet geroepen had was hij misschien nog lang blijven staan, nu ging hij snel naar binnen, 't was waar ook, 't was heel koud, onvoorzichtig om buiten te staan, binnen was 't lekker warm, binnen was een sfeer van blijdschap en vrede.

DE SAGE VAN FENRIR

DOOR

S. ULFERS

In gedachten voeren wij u heen naar de oude tijden, toen onze vaderen nog geloofden in hun afgoden en het Christendom zijn gezegenden intocht hier nog niet had gehouden. Wij Batavieren waren een onbeschaafd volkje, zooals gij uit de geschiedenisles in uw jeugd u herinnert. Zoo onbeschaafd als wij echter waren, wij hadden toch een godsdienst; en mochten de gewone mannen en vrouwen er zoo ongeveer niets of niet veel van weten, de priesters wisten er iets meer van; die onderwezen elkander in de geschiedenis van hun goden; van die kennis, hoe gering ook, viel bij gelegenheid wel eens wat af op het lagere volk.

Zoo was het ook bij onze naburen, de Duitsche volken, in het algemeen de Germanen genoemd. Ook daar was godsdienst, dienst van de goden, andere en ook dezelfde goden die wij Batavieren er op nahielden. En ook daar waren het alweer de priesters die van de goden het meeste wisten, bij gelegenheid aan de gewone menschen van hun kennis mededeelende wat hun goed toescheen.

Nu waren die priesters onder de Batavieren en verdere Germanen niet zoo beschaafd, dat zij hun godsdienst konden te boek stellen. Schrijvers waren zij niet. Wat zij wisten, ging van mond tot mond. En als hun verhalen de lagere menschen bereikten, vertelden deze ze gaarne verder, en gingen die verhalen als sagen van dorp tot dorp, en van land tot land. Dat was het ontstaan van de godensagen.

In het Noorden van Europa, waar de Noren huisden, u ook uit de geschiedenisles in uw jeugd bekend, waren het alweer ongeveer dezelfde goden die vereerd werden. Nu waren die Noren tegen de 8e en 9e eeuw vrij beschaafd; zij hadden een voor dien tijd vrij hoogen trap van ontwikkeling bereikt. Daar waren er meer die lezen en schrijven konden. En daar is het dan ook geschied, al is het eerst in de 10e eeuw geweest, dat die oude godsdienst, die ons anders vrijwel onbekend zou gebleven zijn, is te boek gesteld, zoodat wij nu weten wat het geloof onzer voorvaderen is geweest.

Gewoonlijk hebben wij van die Noormannen geen andere voorstelling dan dat zij ruwe vikingen zijn geweest, bloeddorstige zee-roovers, die met ongeëvenaarden moed de zeeën bevoeren, de rivieren opzeilden, de steden platbrandden, en roofden wat er te rooven viel, en die dit deden van IJsland af tot aan het eind van de Middellandsche zee, tot waar zij den Nijl niet verder op konden zeilen of roeien. Aan deze voorstelling is niets verkeerd, dan alleen dit: dat men niet denken moet dat *alle* Noormannen vikingen zijn geweest. Het grootste deel bleef thuis, ploegde er de akkers, maaide er de weilanden, smeedde landbouwwerktuigen, dreef handel; en als de lange winternacht aankwam waren dat de mannen die zich in de schrifttekens oefenden, en die elkander de oude zangen voorzongen totdat iedereen die zangen kende. Het is aan die beschaving der Noorsche volken, zooals ik zeide, dat wij het te danken hebben, dat de oude godsdienst onzer Noordsche broeders ons niet onbekend is gebleven, en dat die te boek tot ons is overgekomen.

Het boek, waarin die oude zangen en verhalen aangaande de goden zijn verzameld, heet: de Edda. Op IJsland is dat boek ontstaan. Eerst in poëtischen vorm, letterlijk zooals die liederen door de zangers zijn gezongen in de zalen van vorsten en edelen. Later in prozavorm, door Snorri Sturleson omgewerkt. Het is een wonderlijk boek; vol van zangen aangaande de goden, en van zangen over oude helden; waartusschen lange liederen vol levenswijsheid, en spreuken die de menschen leerden hoe zich te gedragen in gezelschap als wijze en goede menschen. Een boek dat, als men pas de lectuur er van begint, wrevelig wordt ter zijde gelegd, als onverstaanbaar, als barbaarsch, als vervelend; het kost zoo veel moeite om het te

begrijpen. Maar een boek, dat, als men wil volhouden in de lectuur en als men wil doorzetten in het willen begrijpen, een schoon boek wordt, een zoo hoog dichterlijk boek, dat men het bijna niet uit de hand kan leggen, vol verbazing wie die schoone dingen wel gezongen kan hebben en wie die rijke fantasie kan gehad hebben tusschen eeuwig sneeuw en ijs, als welke fantasie de zuidelijke volken zelfs in de verte niet hebben kunnen nastreven.

Het is uit dat boek, uit die Edda, dat een der sagen, de sage van Fenrir, of van Fenris Ulfr, den monsterwolf, hier behandeld wordt. Laat ons eerst die sage vertellen.

De goden of Asen, zooals zij genoemd werden, leefden naar de voorstelling der oude Noormannen, in een schoone stad, Asgard geheeten. Asgard beteekent burgt der Asen. Die stad lag op een berg. Op de hoogste punt van den berg in het midden der stad stond een paleis dat toebehoorde aan Odin, den god der goden. En daaromheen, lager, lagen de andere paleizen, voor ieder van de andere goden afzonderlijk. Zij waren alle zeer schitterend, van binnen van goud. Alzoo was Asgard een stad van paleizen. De voornaamste plek in de stad echter was Walhalla, de grootste zaal in Odins paleis. Dat was de plaats van samenkomst der goden. Daar hadden de altijd gemeenschappelijke maaltijden plaats, en de feesten. Daar ontmoetten de goden en godinnen elkander tot onderling gesprek en verkeer, en vonden de beraadslagingen plaats. De zoldering van de groote zaal was met speren bedekt; de zitbanken waren van maliënkolders; aan den kant hingen de schilden. En aan de tafels zaten de vele helden, die in den slag waren gevallen; alleen de dapperen mochten hier na den dood wonen. De geheele zaal Walhalla had een gansch krijgshaftig aanzien; maar dit krijgshaftige werd aangenaam getemperd door de aanwezigheid van vele schoone vrouwen in witte gewaden. Hadden die goden geen vijanden gehad, hun gelukzalig leven in die stad Asgard zou een volmaakt leven zijn geweest.

Die vijanden der goden waren de Reuzen. Deze Reuzen woonden op grooten afstand van Asgard, in Nevelheim. Zij waren zoo groot als rotsen, de rotsen waar de zeemeeuwen op nestelen en rond-

vliegen. Andere Reuzen waren nog grooter, als bergen waar de eeuwige sneeuw op ligt en waar de nevels altijd over hangen. De vrouwen en kinderen waren even geweldig als de mannen aldaar. Tusschen die Reuzen en de Asen was er een eeuwige vijandschap; niemand weet wanneer die vijandschap is begonnen. Deze Reuzen zouden wel gaarne in hunne kracht en met hun groot aantal de goden in hun verblijf Asgard aangetast hebben; maar het was moeilijk voor hen om er te komen: want vooreerst moesten zij een zee over; en dan konden zij Asgard niet bereiken dan over een brug; dat was de regenboog, en onderaan bij die schommelende brug hield een machtige Ase de wacht, dat was Heimdallr; zoodra deze de Reuzen zag aankomen, blies hij op zijn geweldigen hoorn, en dadelijk waren de Asen bij de hand; zulk een aanval kostte dan wel aan menigen Reus het leven. Toch hadden de goden een inwendige vrees voor die Reuzen; want hoewel zij hen altijd versloegen door hun grootere dapperheid, zoo wisten zij toch dat er eens een tijd komen zou dat hun val bestemd was. Eens zou er een groote dag komen, Ragnarök, dat de eindstrijd zou gestreden worden tusschen de goede Asen en al hunne vijanden; dat zou een vreeselijke dag zijn, met het vreeselijkste gevecht dat ooit de hemel of aarde aanschouwd had; de aarde zou dan vergaan, de hemel zou dan vergaan, de zee zou dan vergaan, alles; en tegelijk zouden de Asen en de Reuzen elkander in dien laatsten veldslag vernietigen zoodat er geen een overbleef.

Voor het oogenblik hadden de Asen dus een goed en aangenaam leven, maar als een noodlot hing altijd boven hen die dag Ragnarök. En als zij er aan dachten, dan week de lach op hun glinsterend gelaat en legde de schaduw zich op hun voorhoofd; dan zweeg ook de zang in Walhalla. De eenige wijze waarop zij zich dan troostten, was dat Odin zeide: „Wat bestemd is is bestemd en kan toch niemand ontloopen; waarom zouden wij nu reeds er om treuren?” Den volgenden dag waren zij allen weer even vroolijk en moedig en bereid om goede daden te doen.

Hoewel zij dus allen overtuigd waren dat niets het noodlot zou kunnen veranderen, zoo wisten zij toch dat zij voorloopig het noodlot niet moesten bespoedigen of in de hand werken. Integendeel: wat zij doen konden dat deden zij, dapper, moedig en wijs. Daarom

dat zij tusschenbeiden welberaamde invallen deden in der Reuzen land, en velen van hen doodden, of in sterke gevangenschap brachten, met de gedachte dat deze hen dan ten minste niet vóór den tijd konden schaden. Zoolang Ragnarök nog niet aanbrak zouden zij, de Asen, dan toch de heerschers zijn en het goede in hemel en op aarde laten de overhand hebben.

De vrees dat het kwaad altijd van den kant der Reuzen moest komen deed hun altijd de oogen openhouden naar dien kant. Van daar dat Odin dikwijls alléén al de trappen van zijn paleis op den hoogsten heuvel van de stad Asgard opging en daar den hoogsten toren beklom, zijn Luchtstroon, zooals die heette, om uit te zien naar alle zijden. Daar zat hij dan uren achtereen, uitspiedende. Zijn ééne oog, want hij had slechts één oog, — zijn ander oog had hij eens geruild voor de wijsheid, — zag tot in de verste verte, door de nevelen heen van het Reuzenland, en door de rotsen en bergen heen. En wat zijn oog niet zag, dat kreeg hij te weten door de twee raven, Hoegin en Moenin, die hij uitzond en die wederkeerden en hem alles zeiden. Wat kon er zoo voor Odin verborgen blijven?

Aan deze alwetendheid van Odin was het te danken, dat hij eens achter een groot gevaar gekomen was, dat hem en de Asen dreigde.

In Reuzenland was er namelijk een reuzenvrouw, die drie kinderen gekregen had, bij Loki. Het eerste kind was een slang, zooals er in geheel Reuzenland geen slang was; het was een draak die alle draken overtrof, zoo jong als het nog was. Het tweede kind was een wolf, Fenrir of Ulfr geheeten. Zulk een geweldige wolf was er nooit gezien, hoewel hij pas geboren was. En wat bij hem het wonderlijkste was, was dit, dat als men hem goed aanzag, men duidelijk merkte dat hij een wolf was, en dat als men hem nog eens aanzag hij een menschengedaante had, en straks weer een wolfsgedaante. En het derde kind was een meisje, maar dat bij de geboorte ook reeds grooter was dan een van de Asen.

Toen Odin, de alwetende, dit te weten was gekomen, hield hij aanstonds raad in de zaal Walhalla. „Door deze drie kinderen van de Reuzin zie ik een groot gevaar voor ons aanbreken,” zoo sprak hij in dien raad; „en het is voor ons van het hoogste belang dat wij

ons van hen meester maken eer zij opgegroeid zijn; want dan zou het ons niet meer mogelijk zijn; als zij opgroeien zonder dat wij hen weten onschadelijk te maken, zullen wij allen nog vergaan eer dat de groote dag Ragnarök is aangebroken!" Alle Asen bewonderden de wijsheid van Odin, die alles wist en vooruitzag; en eenstemmig werd men te rade dat zij allen naar het Reuzenland heen moesten om zich van de drie kinderen meester te maken. Wie er ten sterkste mede instemde, dat was Tyr. Op het oog leek hij een oudere broeder van Odin en scheen hij voor Odin in kracht niet onder te doen; maar Odin, de jongere, werd toch algemeen als de voornaamste der goden geacht. En wie er het blijdste om was, dat was Thor, een geweldige Ase, die zijn strijdhamer reeds zwaaide, Miölnir geheeten. Als Thor sprak, dan was zijn stem als de donder tusschen de wolken.

Toen de Asen, in Reuzenland gekomen, de drie kinderen zagen, waren zij ontzet.

Maar Odin, in woede ontstoken, greep het oudste kind, de slang, en wierp haar in zee, met een machtigen zwaai, zoodat zij in de diepte terecht kwam. Daar evenwel zagen zij haar den kop boven de golven uitsteken, en voor hunne oogen groeide zij zoo geweldig, dat zij weldra met haar kronkelingen de geheele aarde omvatte en met den staart in den bek, wetende dat zij nu niet verder groeien kon, rustig ging liggen. De Midgardslang werd zij sedert genoemd.

Niemand van de goden en menschen vond het prettig om dit te weten, dat die slang de geheele aarde met haar kronkelingen omvatte; want als zij wilde, dan zou zij door het samentrekken van die kronkelingen de aarde kunnen kraken. De vrees voor de Midgardslang was algemeen, en iedereen hoopte dat zij maar niet voor den laatsten dag, Ragnarök, uit haar rust mocht ontwaken.

„Dit kwaad hebben wij voorloopig bezworen," zeide Odin, „maar nu blijven ons nog twee andere monsters!" En hiermede wendde hij zich tot het derde kind, het meisje, dat de gedaante had van een groote vrouw, zoo dat zij boven de Asen uitstak. Allen waren verbaasd over hare gelaatstrekken. Want daar was geen gevoel of medelijden in; strak stond dat gelaat als van een doode; en hare oogen waren stil als de koele meren des doods. Verscheidene andere

Reuzen, die er nieuwsgierig bij waren komen staan om te zien wat Odin deed, zagen haar ook in het gelaat; maar op hetzelfde oogenblik verstijfden zij, tot steen, en zij staan daar nog tot op dezen dag als groote rotsen en heuvelen midden in het land. „Afgrijselijk monster,” sprak Odin tot het meisje, „gij zijt nog slechter dan de Reuzen; als gij kondt zoudt gij ook ons versteenen met uw oogen; maar wij zijn Asen, en gij vermoogt niets tegen ons; ik vind dat gij geen plaats moogt hebben op de aarde, het leven zou weldra overal geweken zijn; naar beneden met u, naar de wereld die hier onder ligt, en heersch daar over de dooden die wij u zullen zenden!” Op hetzelfde oogenblik zonk zij voor de oogen der Asen door aarde en rots heen in de diepte die zich boven haar sloot. Daar in de onderwereld gaf Odin haar een streek lands, negen koninkrijken lang en diep; dat is het doodenrijk, waar alle mannen komen die niet in een eerlijken strijd zijn gevallen en die aan hun wonden niet zijn gestorven. Hela heette die vrouw, en Helheim werd sedert dat doodenrijk genoemd. Een groote hond die haar trouw was geweest sedert hare geboorte, en die veel van haar hield, was haar door de aarde gevolgd naar beneden; een hond met bloedige borst en klauwen; en aan de poort van haar rijk strekte hij zich neder; Garm heette die helhond sedert; en het was een verschrikking voor de menschen om aan Garm te denken in hun droomen en ook als zij waakten.

„Ziedaar,” zeide Odin, „ook van het tweede monster zijn wij bevrijd tot aan Ragnarök; nu zullen wij ook met het derde monster doen wat wij goed vinden!” En al de goden naderden in een kring om te zien wat Odin over het tweede kind, den wolf, zou beschikken. „Hij mag een verschrikkelijke wolf zijn,” zoo spraken zij, „maar wij hebben nimmer zulk een schoonen wolf gezien; hij overtreft alle wolven en honden in schoonheid en kracht; het zou toch jammer zijn om hem te dooden.” En inderdaad was Fenrir wat zij van hem zeiden. Door zijn schoonheid en kracht aangetrokken, zeide Odin dan ook: „Fenrir, wij hebben medelijden met uwe jeugd, en willen u niet dooden; wilt gij goed zijn en den kwaden aanleg afleggen dien gij van uw vader en moeder geërfd hebt, dan willen wij u medenemen; en gedraagt gij u in Asgard zooals wij Asen ons gedragen, dan moogt gij voorgoed bij ons blijven.” Fenrir beloofde wat Odin

van hem vroeg, en de andere Asen waren blijde dat de wijsheid van Odin aldus beschikt had.

Met eenige trotscheid aanvaardden de goden de t'huisreis, wetende dat voorshands alweer een groot gevaar van hen was afgewend. En toen zij hun intocht hielden in Asgard, trok Fenrir de aandacht boven allen; de godinnen zagen eerst bekommerd naar den nieuwen gast, want hij was grooter dan een van de Asen, en zij dachten met vrees hoe hij nog groeien moest, en hoe hij volwassen hen allen zou kunnen verslinden. Maar weldra voelden zij zich toch aangetrokken door zijne schoonheid en kracht, en week hare vrees. Vrouwen zijn altijd aangetrokken geweest door schoonheid en kracht, ook al voelden zij dat daar gevaren en ramp voor haar aan verbonden waren.

Fenrir was in die dagen als een der Asen, gedurende den tijd zijner opvoeding. Alleen wanneer hij honger had, kwam zijn wilde aard boven; hij was onverzadiglijk in verslinden; daarom dat niemand van de Asen hem durfde voederen. Te zamen vroegen zij aan Tyr, of hij den moed had om dat werk op zich te nemen; en de sterke Tyr aanvaardde die taak; hij zou zich geschaamd hebben als hij geweigerd had. Sedert was het voor de Asen een aangenaam oogenblik telkens als de tijd van het voederen gekomen was, om te zien hoe de machtige Tyr den wolf bedwong, zoo dat de wolf alleen het eten en niet hem er bij verslond. Tyr was dan ook de Ase waar Fenrir zich het meest gehecht aan voelde.

Het was alzoo dat Fenrir opgroeide in het hooge gezelschap der Asen en der Asyniën. De goede voorbeelden die hij zag hadden echter geen invloed op zijn karakter; de erfelijke eigenschappen van zijn vader en moeder bleven de overhand bij hem houden. Het was vreeselijk om hem bij wijlen te hooren huilen alsof honderd wolven in het bosch huilden, en om de woede te zien die zich van hem meester maakte. Even weinig verdraaglijk was het ook als hij lachte of spotte met de Asen, wat hij onbeschaamd deed gelijk iemand die voor niemand bang behoeft te zijn. Zijne aanmerkingen op het gedrag der goden en op hun zwakte waren beleedigend; en waren de Asen geen mannen geweest goed en zacht bij al hunne kracht, zij zouden zich zulke dingen niet hebben laten zeggen of aandoen. „Bovendien,”

zeiden zij, „hebben wijzelven hem als gast hier binnen gehaald, en het gastrecht mogen wij niet schenden.”

Eens op een avond, dat de goden weer aanschouwers waren van het grootsche schouwspel, hoe Tyr den wolf bedwong bij het voederen, kwam er een wolk op het voorhoofd van Odin. „Neen,” zeide hij daarna tot de Asen, „zoo kan dat niet langer gaan; wij stellen Tyr bloot aan het gevaar om op zekeren avond verslonden te worden; ons zelfbehoud dwingt ons om te handelen; hoewel wij Fenrir hebben willen sparen om zijn schoonheid, wij mogen het niet langer doen; ook heeft hij zijn belofte niet gehouden die hij deed toen wij hem medenamen uit Reuzenland; het gastrecht behoeven wij dus ook niet langer tegenover hem te eerbiedigen.” — „Ik weet wat wij doen moeten,” antwoordde Thor, die den wolf reeds lang gehaat had; „laat mij een keten maken, zooals ik ze maken kan; en daarna zullen wij hem binden aan een rots die ik weet; en niemand zal hier voorloopig meer van vrees behoeven te verbleeken.” Deze raad van Thor vond algemeene goedkeuring. En zonder verwijl schreed hij met dreunende schreden naar de smidse, die de goden ter zijde van Asgard hadden. Toen de avond aanbrak zagen de Asen hoe een machtig groot vuur hoog opflikkerde in de smidse en hoorden zij hoe de machtige blaasbalgen loeiden als stormen die over de boomen des wouds gaan; dat was Thors sterke hand die die blaasbalgen trok. En lang nadat de Asen zich ter ruste begeven hadden hoorden zij nog de harde slagen die er vielen op het aambeeld, waar Thor de gloeiende schakels aan elkander vastklonk. Ook hoorden zij een lied er tusschen door als in de maat van de hamerslagen; dat was Bragi, de dichter onder de Asen, die Thor gezelschap hield onder zijn arbeid, en die met zijn heldenzangen hem bij zijn werk aanmoedigde.

Den volgenden dag verzamelden al de Asen zich tot de daad die hen allen in spanning hield, namelijk of Fenrir zich wel zou laten binden. Toen Thor uit de smidse met de zware keten kwam aandragen, die honderden ellen achter hem aansleepte, en men Fenrir zeide, dat hij daarmee zou gebonden worden, toonde hij er zich volstrekt niet afkeerig van. „Gij moogt het gerust doen,” zeide hij met een weinig spot, doch met niet vele woorden; en rustig liet hij

zich de keten om den nek slaan, terwijl de uiteinden aan twee zuilen van Walhalla werden vastgehecht. Nauwelijks echter waren de Asen er mede klaar, en waren zij blijde zoo gemakkelijk van hem af gekomen te zijn, of op zijn gemak verhief Fenrir zich, en met een ruk verbrak hij Laeding, zooals die keten genoemd werd. Terwijl hij er bij lachte, kon Thor zijn woede niet bedwingen, en met een schreeuw riep hij uit: „Wie zich aan de keten Laeding niet wil onderwerpen, haalt zich de veel sterkere Dromi op den hals!”

En zonder eten of drinken, en zonder rust na den moeilijken nacht, begaf hij zich recht naar de smidse, waar hij aan de keten Dromi begon. Nu waren het drie dagen en nachten, dat hij met de nieuwe keten bezig was. En zoo hoog hadden de Asen nog nimmer de vuren zien branden, noch hadden zij ooit zulke sterke hamerslagen gehoord. Niemand twijfelde of Thor zou nu bereiken wat zij wenschten. Toen de vastgestelde dag dan ook daar was, dat Fenrir zou gebonden worden, was er heimelijke vreugde bij de goden. Doch ook nu weder verbrak Fenrir zonder eenige moeite zelfs de keten Dromi, terwijl hij spottend zeide: „Ik wist niet, Thor, dat gij zulk een slecht smid zijt; gij hebt uw smidseer altijd genoten als iemand die het niet verdiend hebt! Ik zou nu maar eens naar bed gaan, want gij hebt in vijf nachten niet geslapen; gij ziet er zwak uit!” De machtige goden stonden machteloos. Vele dagen was er geen vroolijkheid in Asgard en allen zagen er even beducht uit, als menschen die zich onmachtig voelden tegen wat de toekomst zou brengen.

Op een zekeren dag echter werden de goden te rade, dat de hulp der Dwerger moest ingeroepen worden, die beneden in de aarde in Swartheim woonden. In de spelonken en holen en donkere plaatsen leefden zij, de kleine wangedrochten, en altijd door werkten zij er met hun kromme handen onvermoeid; ook zij hadden werkplaatsen, kleine smidsen, en wat zij maakten was wonderlijk werk. Daar zat altijd een tooverkracht aan. En als zij niets maakten, dan verzamelden zij al het zilver en goud en andere metalen in hoopen, die zij in geheime bergplaatsen bewaarden. Als die dwergen een keten wilden maken, zoo dachten de goden, dan zou die keten Fenrir wel binden. En een der Asen, een zekere Skirnir, die een goed boodschapper was, werd naar de dwergen afgezonden.

Toen Skirnir de reis maakte naar Swartheim, daalde hij al lager, langs duistere en moeilijke paden, en overal tusschen de aardschachten zag hij het kleine nijvere volkje; zij waren geenszins bang voor hem, maar lachten onder elkander alsof zij met hem den gek staken; geestigheid hadden zij ook genoeg. Zoo kwam hij eindelijk aan een groote zaal, die verlicht was door allerlei vonken die groote lichtsterkte hadden, maar welk licht hij niet kende; het straalde duizendwerf tegen de glinsterende wanden. Op een diamanten troon zag hij den koning der dwergen, Dwalin, dien hij bij naam kende. En in de zaal waren er honderden, die listig en kwaaddenkend hem waarnamen. Soms staken zij de hoofden bijeen, en dan zeide er een iets, waarop allen begonnen te lachen. „Zij lachen om mij met hun grooten mond,” dacht Skirnir, „doch dat is mij om het even, ik zal hun dadelijk een ander gezicht laten trekken.” En hardop sprak hij tot den dwerg die op den troon zat: „O Dwalin, ik heb een last van Odin, uw koning, tot u!” Dadelijk waren alle dwergen ernstig; want zij vreesden Odin zeer. „Gij moet ons een keten maken, die sterker is dan al wat gij ooit gemaakt hebt, en die desnoods den sterksten reus uit Reuzenland kan binden. Ik ben niet voornemens van hier te gaan, voor gij hem klaar hebt!” Toen de dwergen hoorden waar de keten voor dienen moest, lachten zij weer, want ook zij haatten de Reuzen in hun ziel. En aanstonds begaven zij zich aan dit wondere werk, door Dwalin bevolen. Binnen twee dagen was de keten klaar. Toen Dwalin haar in elkaar gerold in de handen van Skirnir legde, had deze een gevoel als was hem een vlok wol van een schaap in de hand gelegd; zoo licht was de keten, en toch was hij vele honderden ellen lang. „Dit is zooals al wat gijlieden maakt,” sprak Skirnir, „tooverkracht legt gij er in, en die tooverkracht is machtiger dan wat Thor van ijzer of staal maken kan.” Listig lachten de dwergen; daar waren zij het mede eens. „Deze keten heet Gleipnir, en is gemaakt uit zes bestanddeelen,” zeide Dwalin, „zij is samengesteld uit het geluid dat kattepooten maken als zij loopen, uit de baarden van vrouwen, de wortels van steenen, de zenuwen van beeren, de adem der visschen en het speeksel van vogels.” Groote genoegdoening hadden de dwergen, toen zij het gelaat van Skirnir aanstaarden; en zoo dat Skirnir het hooren kon, zeide er een lachend: „De Asen

zijn toch eigenlijk de goden niet, want bij wie moeten zij hun hulp zoeken dan bij ons als zij in den nood zitten?" Had Skirnir niet bedreigd om hen te slaan met zijn groot zwaard, dan zou hij onder groot gelach die zaal hebben verlaten. Al deden die dwergen ernstige dingen, een ernstig woord was er nooit mede te praten.

In Asgard echter was er werkelijke vreugde, toen Skirnir de keten Gleipnir toonde; daar geloofden zij allen in de toovermacht. En zij wachtten niet met hun plan uit te voeren. Waar ver over de zee het eenzame eiland Lyngvi ligt, het eiland van de lichtende brem, daar zeilden zij den volgenden dag heen op hun wonderschip Skidbladnir. Daar waar de groote rots Giöll zich tot in de wolken verhief, gingen zij staan, en Fenrir bij hen. Zij wisten niet recht hoe zij Fenrir er toe zouden krijgen om zich de keten om den hals te laten slaan. Doch de wijze Bragi wist er raad op; Bragi kende de ziel van iedereen. Terwijl Fenrir het hooren kon, zeide hij: „Deze keten is zoo sterk, dat er niemand in hemel en aarde is, die haar breken kan; ik geloof dat Gij, Odin, en gij, Thor, haar niet eens zoudt kunnen breken; de eenigste die het zou kunnen is misschien Fenrir; maar ik geloof dat hij het ook niet eens kan!" Dit prikkelde den wolf.

„Ik kan wat niemand van u kan," brulde hij. En meteen wilden zij hem de keten om den hals leggen. „Neen," zeide Fenrir eensklaps, want zijn wantrouwen kwam boven, „gij hebt mij niet gezegd hoe deze keten gemaakt is; wellicht is zij met bedrog gemaakt en zit er tooverkracht in; daarom wil ik een onderpand hebben: een van u moet zijn rechterhand in mijn muil steken terwijl gij het doet." Op het aarzelen der Asen trad Tyr vooruit, en sprak hij: „Hier Fenrir, hier hebt gij mijn hand!" En tegelijk stak hij zijn rechterhand hem in den muil. Toen draalden de Asen geen oogenblik; de keten was hem om den hals, de beide einden werden aan de rots Giöll gehecht, en terwijl zij terugtraden deed Fenrir den vreeselijksten sprong dien hij ooit gemaakt had. Doch de lichte keten hield, en wurgde hem bijna. Fenrir zou eerder de rots van zijn plaats getrokken hebben dan dat de keten Gleipnir zou gebroken zijn.

De triumfkreet, dien de Asen wilden uitschreeuwen, stakte plotseling in hun keel, want zij zagen Tyr met uitgestrekte arm, waar de hand aan ontbrak, terwijl het bloed uit de stomp stroomde. „Gelukkig, dat

zijn linkerhand sterker is dan twee handen van velen," dachten zij, „anders zou hij nooit meer met ons naar den strijd kunnen."

Snel scheepten de Asen zich in op hun schip Skidbladnir en nog ver op zee hoorden zij het woeste huilen van Fenrir, den machteloze. Zij sloegen op hun schilden, en wilden een vroolijken krijgszang aanheffen, toen Odin zeide: „Waarom zoudt ge zingen? Niet wij hebben hem overwonnen, maar de dwergen! Ook zal hij losbreken tegen den grooten dag Ragnarök, en wie er dan door hem sterven moet, dat weet ik." En Odins gelaat was donker als de wolkenhemel wanneer die droevig rood is tegen den avond van den storm die komt.

Na vele eeuwen van gelukkig leven brak eindelijk voor de Asen de groote dag Ragnarök aan. Wisten zij nog wel hoeveel eeuwen het geweest waren? Zij wisten het niet; zij waren als menschen die den tijd nooit geteld hadden. Hoewel die dag zeer plotseling kwam, zoo vonden zij het toch niet vreeselijk om onder te gaan. Al lang hadden zij de gedachte gehad, dat als de tijd van hun ondergang daar was, zij dien ondergang manmoedig zouden tegengaan. „Niemand van ons zal verbleeken, als de doodslag ons treft, maar wij zullen een vroolijken strijdkreet schreeuwen," zoo hadden zij altijd gezegd. Aldus was hun ondergang:

Op zekeren dag blies Heimdallr op zijn hoorn. Hij had het in lange niet gedaan. Maar staande bij den regenboog, de schommelende brug, die van de aarde naar den hemel leidt, had hij zijn grooten hoorn aan den mond gezet, en zoo geweldig was zijn blazen geweest, dat alle Asen naar buiten waren komen loopen, wetende dat er iets zeer ernstigs was. En wat zij overal zagen was wat hun oogen nimmer hadden aanschouwd. Aan alle kanten stond de wereld in brand. Daar was vuur op de aarde geworpen. Het vuur strekte reeds nader naar Asgard, onbluschbaar. De Asen wisten op eens dat al hunne paleizen in vlammen moesten opgaan; want dit was de dag Ragnarök. En wat zij verder zagen, was even ontzettend. De groote Midgardslang, die alle eeuwen stil had gelegen, was wakker geworden uit haar rust; als een draak doorploegde zij de zee, en kwam aangezwoomen, en het scheen alsof geen Odin of Thor haar zou kunnen tegenhouden. Fenrir op zijn verre eiland was losgebroken

van de keten Gleipnir, en naderde met woeste sprongen. Loki had eveneens de ketenen verbrijzeld, waarmede hij zoo lang aan zijn rots was gekneveld. Alle Reuzen uit Reuzenland liepen in slagorden te hoop; nooit waren zij in zulk een menigte gezien. En even vreeselijk was de nadering van een legerschare die uit Muspelheim, het vuurland waar de hitte gestookt wordt, verscheen. Het waren alle zwarte gedaanten, als mannen die voor den oven hadden gestaan, en die zwart waren geworden door den rook des vuurs; aan hun hoofd reed Surtur, zwarter dan een van hen; en hoewel zij zwart waren, zoo was er toch een bruine gloed als de rosse gloed des vuurs over hun aandrommende regementen. Al deze vijanden zagen de Asen trekken naar Vigrid, het groote ruime slagveld, zooals er geen ander groot slagveld bestond.

En de Asen begrepen dat nu de laatste groote veldslag gestreden zou worden, die de vernietiging van allen en alles zou ten gevolge hebben. Nimmer togen de goden zoo vroolijk ten strijde. „Wij gaan sterven,” riepen zij, „maar al wat kwaad is zal tegelijk sterven! En wellicht dat na dezen dag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde zal ontstaan; maar de boozen zullen er dan ten minste niet zijn!” — „Laten wij ons opofferen voor de nieuwe wereldorde,” riepen zij; „onze dood bevrijdt het heelal van alle kwaad!” Lachend stortten zij zich op het slagveld Vigrid, en in één oogenblik waren de duizenden tegen de duizenden.

Fenrir zocht Odin, maar behoefde hem niet te zoeken; Odin had hem gezocht. Fenrir sperde zijn muil open, zoo dat zijn onderkaak de aarde raakte, en zijn bovenkaak den hemel aanroerde; en hij had zijn muil nog wijder opengesperd, als er plaats was geweest. Toen hij zijn muil dichtsloeg, had hij Odin verzwolgen. In hetzelfde oogenblik echter stond Vidar voor hem, de blinkende Ase. „Vidar, de zwijgende heet ik,” zoo sprak hij; „en men heeft mij zoo genoemd, omdat ik nooit veel gesproken heb; ik hield er ook niet van om mijn daden te bezingen en mijn eigen lof uit te spreken.” En tegelijk had hij Fenrir reeds aangegrepen. Zijn linkervoet zette hij op de onderkaak van den wolf, en met de beide handen greep hij de bovenkaak, en in een oogenblik scheurde hij hem in tweeën. Het doode lichaam van Fenrir werd straks vertreden in het slachtgewoel door Asen en

Reuzen. Loki de vreeselijke werd door Heimdallr verslagen, maar ook Heimdallr bezweek aan zijn wonden. Thor verpletterde de Midgardslang met zijn hamer, maar stierf eenige oogenblikken daarna aan het gif dat de draak tegen hem uitgespogen had.

Toen de avond daalde waren alle Reuzen gedood, en eveneens alle Asen, op drie na. Eenzaam stonden zij op het slagveld, terwijl zij hun zwaarden afveegden. Vidar de zwijgende was een van de drie; en hij die nooit sprak, zeide: „Het is goed dat Ragnarök is gekomen, ook al zijn al onze vrouwen en vrienden dood; want nu kan op de puinhoopen van de oude wereld de nieuwe hemel en de nieuwe aarde beginnen zonder dat er eenig kwaad meer is!”¹⁾

Evenals in bijna alle sagen die de Oudheid ons heeft overgeleverd, zit er ook in de sage van Fenrir of Ulfr een diepe beteekenis, die ons de gedachten der Ouden over de onzienlijke dingen openbaart.

De vroegere volken hebben maar niet over de tijdelijke dingen alleen gedacht. Hunne gedachten liepen zeer dikwijls over de onzienlijke dingen. Hoe kan ook een mensch, die immers tot God geschapen is, het laten over de onzienlijke dingen te denken? Ook waar de mensch, verwilderd, zijn God vergeten of verloren heeft, gaat zijn geest in het onbestemde nog tot God uit, en is hij tastende of hij Hem ook vinden mocht. Zijn goden die hij dan maakt, zijn voor hem de onwillekeurige remplaçanten van God geworden. En dezelfde aandrif die hem zou gedreven hebben om God te dienen als hij Hem gekend had, dreef hem nu om zijn goden te aanbidden. De godenleer der Ouden met al de schoone sagen daarin, is voor ons de kenbron van de gedachten der Ouden over de onzienlijke dingen, en hebben daarom voor ons een rijke en diepe beteekenis.

Welke is de beteekenis van de sage van Fenrir of Ulfr? Wij wenschen die hier na te speuren.

Voorop zeggen wij echter dit: dat hij die de sage van Fenrir het eerst gedicht of gezongen heeft, geenszins de bedoeling gehad heeft

¹⁾ Wat ik hier vertel van den dag Ragnarök heb ik verteld als iets dat reeds geschied is, dus in den verleden tijd. De Noren dachten zich dien dag met al wat dan daarop geschieden zou, natuurlijk als iets in den verren toekomenden tijd. Toch heb ik het verhaal van den dag Ragnarök niet in den toekomenden tijd gesteld, maar in den verleden tijd. Zoo deden ook de Noren. En de Israëlietische profeten deden evenzoo in hun levendigen stijl, als zij wat nog komen moest, schilderden als wat op het oogenblik gebeurde, of reeds gebeurd was.

daar diepe gedachten over de onzienlijke dingen in te leggen. Och neen, het ontstaan van alle sagen is zoo eenvoudig geweest: een gewone natuurvrees of natuurangst, in fabelvorm zich uitende en ontwikkelende; pas door de volgende zangers, die ieder het zijne daartoe deden, kreeg de eerst zoo eenvoudige sage haar rijke uitwerking en diepe beteekenis. De sage groeide onder het zingen der geslachten aan breedte en diepte; en ook dat groeien was niet opzettelijk; het ging vanzelf; de denkende geest kon niet laten voort te werken op het eens gegevene. Bedoeling van diepte van beteekenis, zeg ik nog eens, opzettelijke bedoeling heeft geen sage ooit gehad. Het was de onwillekeurige aandrang van de God zoekende ziel die onbestemd bijwerkte wat de vroeger God zoekende ziel al eerst gezegd had. De sagen zijn dus geen opzettelijke, maar onwillekeurige openbaringen van de gedachten der Ouden over de onzienlijke dingen.

Welnu, hoe ontstond de sage van Fenrir?

Stel u eens voor: Daar bij de steile hooge overhangende rots stond tegen den avond bij de invallende duisternis de Noorman; bij een blik in de diepte zag hij daarbeneden de zwarte woelende zee. Van ginder verre kwamen de machtige golven, en daar beneden sloegen zij tegen zijn rots aan; als zij aansloegen schuimden zij hoogop, als die niet verder konden en die nu in woede ontstoken beproefden naar boven te klimmen. Teruggevallen kwamen altijd nieuwe golven aan, weer tegen de rots, die weer tegengehouden ook beproefden naar den rand te stijgen. Van die branding omlaag bruiste het geluid hoog op langs de wanden tot waar hij stond, ja tot aan de wolken; een woest gehuil, dat te heftiger was naarmate de golven woester waren; grimmig huilen, als het huilen van een wolf, een monsterwolf. En de Noorman die dit aanzag en aanhoorde, huiverde bij de ingevallen duisternis, hij die nooit huiverde voor een zwaard of voor een strijdhamer. Want in zijn rijkglorieende verbeelding werd die aankomende zee voor hem een wolf, een zwarte wolf met strekkende pooten en met machtige sprongen; een wolf uit de andere wereld; en werd het bruisen van die zee het huilen van den wolf, zooals hij het huilen van de wolven in het nachtelijk bosch had gehoord. Fenris Ulfr beteekent dan ook wolf uit de andere wereld. En als de Noren bij den avond rondom

hun vuur gezeten van de branding der zee tegen de rots spraken, dan zeiden zij: „Daar beneden bij de rots, daar woont Fenrir, de groote wolf; wie heeft zijn huilen niet gehoord?” — „Als die zee eens wilde doorbreken, en als de rots haar niet meer kon tegenhouden,” zoo sprak een ander, „zou de zee niet over het gansche land gaan en alles verwoesten?” — „Gelukkig dat de rots haar tegenhoudt;” zoo was het antwoord, „nu behoeven wij nog niet te vreezen; eerst later als alles vergaan moet, ook deze wereld, eerst dan zal de zee doorbreken, en zal de rots haar niet meer tegenhouden, en dan zal ook alles verwoest worden door haar golven!” Ziet, onwillekeurig was de zee, de brandende zee onder tegen de rotsen, verpersoonlijkt tot den Fenriswolf, de vreeselijke, die nu nog gekluisterd werd door de steenige rots, maar die eenmaal losbreken zou over alle land; want vergaan moest eenmaal immers alles? Het ontstaan van een sage is zoo eenvoudig: een natuurvrees, een natuurangst, langzamerhand in fabelvorm zich uitende en ontwikkelende.

Ziedaar, de oorsprong van de sage van Fenris Ulfr. Latere zangers, als zij in de volle zaal des winters het lied van Fenrir zongen voor de luisterende helden, gaven er diepte aan door onwillekeurig dien Fenrir te maken tot een macht uit de andere wereld, uit de booze wereld, een zwarte macht, die kwaad kon, en die sterker was dan zij allen, die ook sterker was dan de goden. Zooals de zee de groote vernielers was van alle kust, zoo was er immers een andere verwoestende kracht, die over alle dingen ging; dat was de tand des tijds, die aan alle ding knaagde! De verwoestende tijd, die was de machtigste onder alle machten; de tijd, die den jongen held oud maakte, zoo dat hij geen wapen meer kon voeren; de tijd, die alle paleis in duigen deed vallen, zoo dat er een puinhoop stond waar vroeger vroolijk gelag was en krachtig wapenspel; de tijd, die den eiken in het woud den stam vermolmde en hen eindelijk deed vallen, zoo dat de boom bleef liggen waar hij viel; de tijd, die immers ook de goden aantastte, zoo dat eenmaal tegen den dag van Ragnarök ook de goden, zelfs Odin onder hen, door hem moesten vallen en sterven! Fenris Ulfr, de gevreesde monsterwolf, werd de gevreesde tijd in zijn verdervende kracht; en waar eerst de sage eenvoudig was als een eerst gezongen lied, aan een natuurvrees uiting gevend, daar

werd gaandeweg de sage dieper van beteekenis en inhoud; dat had onwillekeurig de denkende geest van den mensch gedaan, van den mensch die over de onzienlijke dingen nadacht, die er nimmer los van was; van den mensch, die in zijn blindheid tastende was, of hij ook zijn vroegeren God, den verloren God mocht wedervinden.

En weer latere zangers, in het wilde spel van hun losse verbeelding, gaven er de fijnere trekken bij aan, werkten de historie van Fenrir verder op, maakten de geschiedenis van hem goed afgerond, zooals een volledig verhaal goed afgerond moet wezen; vonden een prachtig veld voor die fantasie in de uitwerking van de macht die Fenrir weer bond duizend jaren, vonden de fabel van de keten die de dwergen wisten te maken.

En zoo, zonder dat een van de zangers er aan gedacht had om opzettelijk een diepzinnige sage te dichten, zoo gansch zonder opzet, kwam na jaren dat geheel van dat lied, dat wij u zooeven hebben verhaald. De *fantasie* had het gedaan; en wat ik straks ook noemde, de *trekking naar de eeuwige dingen* had het gedaan! Als de ware onverdorven fantasie van den mensch loskomt, dan keert zij zich altijd naar de hoogere wereld toe, en zoo wild als het spel van die fantasie ook moge wezen, in haar kinderlijke verhalen klinkt de toon van het Verloren Paradijs en van de toekomstige Hope. De reine godenverhalen zijn Evangelie in vermomming!

Ook de Fenrirsage een Evangelie in vermomming! Laat mij u dat in eenige trekken mogen aantonen.

Zooals de Noren met hun Fenrirsage geloofden dat er een alles verwoestende macht over alle ding heerschte, zoo gelooven wij Christenen ook, dat er een alles verwoestende macht over alle ding heerscht. Als een noodlot hangt het over de menschheid. Alleen nog een weinig dieper dan zij vatten wij die verwoestende macht op; het is niet alleen een de stoffelijke natuur verwoestende macht, maar tegelijk de ook *de zedelijke natuur verwoestende kracht*. Wat in de natuurlijke en in de zedelijke wereld ontkomt aan haar kracht?

Niet alleen de bloem verdort op het veld, zoodat hare plaats haar weldra niet meer kent. Niet alleen de sterke eik valt om, verzwakt door de langzaam etende vermolming, zoo dat hij straks uiteengerot

lager ligt dan de distel of de grasspriet die boven zijn lijk uitgroeit. Niet alleen de duinstreek of de rotskust vergaat, van de altijd kabbelende zee, zoo dat nu de zee ebt en vloedt waar vroeger het duin zich strekte of de rots hoog steilde. Niet alleen de sterke mensch met zijn zwaard en schild moet straks nederliggen op het ruime slagveld verslagen, zoodat de dan schijnende zon neerblinkt op zijn gebeente, op de verspreide witgrijze beenderen en schedels. Niet alleen de machtige maaksels van den mensch vergaan tot puin, zoo dat zijn marmeren paleizen woningen worden van draken die elkander toeroepen van steen tot steen, of van roerdompen die den bangen kop uitsteken uit van rietvergroeide vijvers. Dat moet al zinken en vergaan! Dat spreekt vanzelf. Als Fenrir huilt, dan is dat huilen de booze profetie van de verwoesting die volgt.

Maar niet tegen de natuurlijke wereld alleen is die verwoesting! Tegen de zedelijke wereld is die verwoesting tegelijk! Fenrir is in Asgard, midden in Asgard! Te midden der goeden! De zedelijke wereld zelve heeft die verwoesting binnen in zich gehaald en gebracht! Het zedelijk goede lijdt aan een vernieling! De zedelijke waarheid is aangetast, en de mensch is een leugenaar geworden. De zedelijke dapperheid is aangetast, en de mensch is een lafaard geworden. De zedelijke liefde is aangetast, en de mensch is een hoereerder geworden. De zedelijke reinheid is aangetast, en de mensch is een veil karakter geworden. Alle zedelijke deugd is aangetast door de vermolming, en de mensch is een zondaar geworden. En zoo sterk is die verwoestende macht gegaan over de gansche zedelijke wereld, dat menschen en goden de handen in de lucht hebben geslagen met vreeze, de vraag uitschreeuwende wat er worden moet van de wereld als Fenrir nog langer in haar midden blijft, en als Fenrir niet gebonden wordt door een middel uit de aarde, of door een middel uit den hemel, of door een middel van onder de aarde! Wie verlost de natuurlijke en de zedelijke wereld van de macht der verwoesting, van Fenrir, van Fenris Ulfr, den boozen wolf?

De sage van Fenrir is in haar diepe beteekenis de uitbeelding in Noorsche fantasie van wat het Oude Testament in zijn lange geschiedenis ons leert: de uitbeelding van de macht der gekomen en aangroeiende macht der zonde!

O gij wilde Noormannen, wie heeft u geleerd te zingen het droeve lied van de alles verwoestende macht der zonde?

Een tweede gedachte, die de sage van Fenrir met ons Christelijk geloof gemeen heeft, is de gedachte die uitgebeeld is in dat verhaal van de keten Gleipnir.

Wat wil dat zeggen, dat Fenrir, de onbindbare, toch gebonden is geweest door een keten, die de dwergen gemaakt hadden, en die zoo licht was dat het gewicht er van op de hand was als het gewicht van een vlok wol van de schapen? Wat wil dat zeggen, dat de twee ketens van staal, die Thor gemaakt had in de smidse van Asgard, de ketens Laeding en Dromi, Fenrir niet konden binden, en wèl die keten, die gemaakt was uit de zes bestanddeelen van niets: het geluid dat kattepooten maken als zij loopen, de baarden van vrouwen, de wortels van steenen, de zenuwen van beeren, de adem der visschen en het speeksel van vogels?

Wat dat zeggen wil? Het wil hetzelfde zeggen wat het Oude en Nieuwe Testament ons hebben geleerd, dat geen macht tegen de zonde bestand is tenzij die macht er een is die uit een wonder geboren is. Let eens op: de ketenen die Thor gemaakt had, waren ketenen die uit goed staal vervaardigd waren, met de kracht van het vuur en met de kracht van den sterken arm en van den hamer; dat waren ketenen recht toe van zuivere natuurkracht. Maar de keten die de dwergen gemaakt hadden, was een keten waar tooverij aanzat, waar een verborgen wonder de taaheid aan gaf, een verborgen wonder waar niemand het geheim van wist dan die tovenaars alleen. Het wonder eener geheimzinnige hoogere macht kan doen wat uit zuivere natuurkracht niet kan geschieden. Als het wonder daarbij komt, dan ligt de macht der verwoesting getemd, en kan de verwoesting geen voortgang hebben, zoolang als dat wonder het wil, en zoolang als het bestemd is zijn kracht te toonen.

O goddelijke waarheid, ons Christenen uit de Schriften geleerd!

Houd op, o mensch, om de verlossing van uw zonde bij uzelfen te zoeken! Uit uw eigene kracht temt gij niet de vreeselijke zonde; uw kracht is te klein, al beproefde uw kracht ook dagen en nachten als Thor om het middel te vinden. De sterke Thor, met zijn ver-

broken ketens, die beschaamd staat als hij meent overwonnen te hebben, is uw beeld, o werkheilige, die uit eigen kracht de zonde wil overwinnen, en die straks beschaamd staat als de zonde toont in één oogenblik met cynischen spot, dat zij de sterkere is en de door u onbindbare. Houd op, o mensch, om uw verlossing te zoeken bij de menschen of bij de dingen om u heen; niemand zal immermeer zijn broeder kunnen verlossen; al de Asen, uw goede vrienden, staan machteloos om u heen, als gij verloren moet gaan; hun krachten zijn niet grooter dan de uwe, en beschaamd staan zij, evenals gij. Wat zij doen, wat gij doet, het faalt alles; gij menschen van beneden, gij menschen van loutere natuur, zwakkelingen zijt gij tegen de macht die gij zelven hebt binnengehaald toen gij der zonde vergund hebt om te komen wonen in uw Asgard!

Neen, eerst als de macht van het wonder daarbij komt, als door een macht buiten de natuur, door een bovennatuurlijke macht, u hulp wordt verschaft, eerst dan is er hope. Zooals wij Christenen gewoon zijn geraakt dat uit te drukken: eerst als Jezus Christus de wonderbare ons te hulp komt, met zijn wonderkracht, eerst dan laat de zonde zich binden, en ligt zij getemd aan onze voeten. En in dien Christus wordt het geloof de hooge macht die ons redt; het geloof, dat ook geen ding is van ijzer of staal, en dat geen ding is van duizend ponden gewichts, maar dat als de keten Gleipnir op het oog niets is; het heeft geen breedte, het heeft geen lengte, het heeft geen gewicht, het is als een geluid van niets, als een adem van visschen, en als een wortel van steenen. Het geloof, dat onzichtbare, dat onzienlijke, dat onaanzienlijke, dat nietschijnende, maar waar toch het wonder in zit, het bovennatuurlijke, het geloof is het dat de wereld overwint! En veeleer dus dan langer in eigen kracht te beproeven om de zonde te binden, neem Gleipnir, neem het geloof ter hand, o Christen, en Fenris Satan zal gebonden liggen op het verre eenzame eiland Lyngvi, terwijl gij wandelt in de vrijheid van de vrijgemaakten des Heeren.

O gij wilde Noren, wie heeft u geleerd de diepe waarheid van de onmacht der eigen kracht, en de noodzakelijkheid van de verlossing die door wonderkracht moet komen?

Een derde gedachte, die de sage van Fenrir gemeen heeft met ons Christelijk geloof, is de gedachte dat de verlossing des menschen komt door het offer. Laat ons ten slotte u hierop nog wijzen.

Als Fenrir gebonden wordt door de keten Gleipnir, dan moet er iemand zijn van de Asen, die zoolang zijn hand moet houden in den muil van den wolf. Wie van de Asen zal het doen? Zij kijken elkander aan, want zij weten dat het nu op een offer zal aankomen, het offer van de rechterhand, het hoogste offer dat een held kan brengen, want met de rechterhand is de held zijn kracht kwijt. Wie zal tot dit offer bekwaam zijn? En Tyr, de edele is het, die het doet! Tyr, die de sterkste is van hen allen. Met dit offer wijdt Tyr zich ten doode; want, begrijpt het, nu hij geen rechterhand meer heeft, nu zal hij in den grooten dag Ragnarök zich nauw kunnen verdedigen en hij zal moeten vallen op dat slagveld, hij die anders nimmer had behoeven te vallen. „Tyr heeft zich voor ons opgeofferd,” zeiden de Asen stil voor zich heen, toen zij op dien dag terugzeilden van het verre eiland Lyngvi naar hun stad Asgard. Zij begrepen dat het offer van zijn rechterhand het offer van zijn leven was. Ach, de verlossing kan niet anders dan door het offer!

Deze zelfde gedachte komt ook uit, als de groote dag Ragnarök eindelijk aanbreekt. Daar op het ruime slagveld Vigrid zijn de Reuzen verzameld. Ziet gij wat de Asen bezielt? „Wij gaan sterven,” roepen zij, „onze dood zal de wereld van de Reuzen bevrijden, want zij sterven met ons!” En nimmer had de hemel of de aarde zulk een vroolijken kreet gehoord als den schreeuw der Asen die zich ten doode wijdden als offer voor de vernietiging van het kwaad. Daar sterft Odin, daar sterft Heimdallr, daar sterft Thor, daar sterft Tyr, daar sterven zij allen, ieder een offer, allen te zamen een offer, maar met den godenlach op het gelaat; want de Reuzen zijn medegestorven; het kwaad is uit de wereld. Een nieuwe hemel en een nieuwe aarde kan beginnen. Het offer heeft het mogelijk gemaakt.

Dat is onbestemd dezelfde diepe gedachte, die het Oude en Nieuwe Testament op al die bladzijden van den Bijbel altijd aan de volken hebben geleerd. Dat gansche Oude Testament is de leer van de noodzakelijkheid van het offer. Hoe hebben de Joden, naar die hun ingeprente leer aldoor offers gebracht om God met hun zonden

te verzoenen; eerst na het offer, als de verzoening er was, was ook de nieuwe toestand er weer van vrede met God en met zichzelf. En het Nieuwe Testament, wat is dit boek anders dan de leer, of neen, anders dan de verkondiging van het feit, dat door het allergrootste offer van hemel en aarde de verzoening is geworden, zoodat door het sterven van Christus op Golgotha de oude wereld heeft afgedaan, de oude wereld met haar zonde, en nu de nieuwe wereld beginnen kan, de nieuwe wereld met haar reinheid en geluk in Christus?

O goddelijke gedachte, die in de Christelijke belijdenis veler eeuwen en veler landen aldus zich heeft uitgedrukt: dat God, de Heer des hemels en der aarde, zich voor den mensch heeft opgeofferd in den dood aan het kruis. Daar bij de Noren waren het al de goden, hier bij de Christenen was het de ééne God; in beide gevallen de hemel, die onder wilde gaan, opdat de nieuwe hemel en de nieuwe aarde kon beginnen! O goddelijke gedachte: Fenrir, de verwoestende macht van den tijd, die geen andere macht is dan de verwoestende macht van de zonde, te niet gedaan door het offer van Godzelve!

O wilde Noren, wie heeft u geleerd de diepe waarheid van de noodzakelijkheid van het offer Gods, om te komen tot de nieuwe aarde en tot den nieuwen hemel?

Als wij onze verhandeling hier eindigen, dan resumeeren wij: het zijn drie groote Christelijke gedachten, die in de sage van Fenrir ons hebben ontmoet: *a*, daar is een verwoestende macht die over alles gaat, de macht van het kwaad; *b*, tegen die macht van het kwaad is geen middel tenzij het middel uit het wonder geboren; en *c*, het offer Gods is de eenige manier om het kwaad te doen ophouden. Dat zijn drie groote Christelijke gedachten die wij onbestemd, maar niet onduidelijk, in het oude heidendom terugvinden; de drie voornaamste pilaren nog wel in het gebouw van het Christelijk geloof. Zóó doortrokken is het heidendom van de eeuwige waarheden, dat wie ze zien wil, ze daar terugvindt. De eeuwige waarheden gaan in geen heidendom ten onder. Zij blinken er in sagen en lichtende zangen.

TOCH LEEFT ELK ONZER ZO GEWOON...

DOOR

GERAERT VAN SUYLESTEIJN

Toch leeft elk onzer zo gewoon
Alsof hij nimmer sterven zou —
Zo leeft de bloem, en zij leeft schóón,
En drinkt verheugd de zoete dauw
En praalt er mee in 't prille licht.
Zij kent geen zorg en geen verdriet,
Zij weet haar eigen blijheid niet.

Zij sluit haar kelk bij avond dicht —
Zo bergt de mens zijn moe gezicht
Des avonds in den diepen schoot
Der nacht, als in een korten dood.

Wel hem, die als een bloem ontwaakt
Wanneer de lange dag genaakt,
Die als een stille bloem kan zijn
In veel geluk en weinig pijn,
Die néemt van 's werelds overvloed . . .
Want die leeft goed.

LANDSCHAPS-KUNST

DOOR

HERMAN HANA

Het landschap en het schilderij zijn tegenwoordig zulke „goede maatjes”, — dat we bij het zien van een mooi landschap meestal de schilderkunst gedenken. „O kijk eens, het is net een schilderij,” is een vaak gehoorde uitroep.

Dat is echter lang niet altijd zoo geweest, want in den ouden tijd waren de menschen heel anders. Weliswaar vinden we in den bijbel, en met name in de „psalmen Davids”, het landschappelijk schoon bij herhaling bezongen, maar in de schilderkunst van Davids tijd kwam van die schoonheid niet veel terecht.

Gij zult zeggen: „Ze mochten niet eens schilderijen maken,” maar als ik spreek van Davids tijd, mag ik, behalve aan oud-Israël, ook aan Egypte, Assyrië, Perzië denken; evenwel, ook die andere volkeren, welke dan wél mochten schilderen, hebben toch voor „het landschap” geen talent getoond.

Weliswaar kan de kunst-historicus mij hier op de vingers tikken, maar als hij de landschaps-proeven uit dien tijd naast onze Ruysdaels, Rembrandts, Marissen of Weissenbruchs hangt, zult ge mij gelijk geven.

Zooals gezegd, die intieme verhouding tusschen landschap en kunst, welke, breed gezien, zoozeer van onzen tijd is, die intieme verhouding heeft niet reeds van oudsher bestaan en zij zal evenmin, in de toekomst, altijd *blijven* bestaan.

Een overstoute bewering is dit laatste niet, want, in vertrouwen gezegd: de vriendschapsbanden beginnen reeds thans wat los te worden. Ja, de echte pioniers onder onze schilders hebben zich reeds zóóver van het landschap afgewend, dat één hunner, wiens naam ik u nog noemen zal, met verbeterd doelbewustheid uitroept: Ik haat de natuur!

Tusschen deze beide overgangs-fasen: — de opkomst der landschapskunst, — en de ondergang der landschapskunst, ligt het gebied dat thans onze aandacht heeft en dat een tijdruimte omvat van vijfhonderd jaar.

De olieverf, het meest geëigende middel om schilderijen te maken, is uitgevonden omstreeks 1425, en als we in dien tijd naar landschapskunst rondspeuren, moeten we goed uitkijken, want de kunst is dan nog bijna uitsluitend dienaar van de Kerk, en deze, naar haren aard, heeft alleen de gewijde historie en de allegorie op haar program.

Beschouwen we echter aandachtig „de aanbidding der koningen,” anders gezegd: „wijzen uit het Oosten,” — van Joost van Cleef den ouden, die werkte tot 1540, dan zien wij op dit schilderij iets zeer merkwaardigs.

Vooreerst, naar Italiaanschen trant, „den stal van Bethlehem,” of althans het werkmans-verblijf, waarin de jonge Jezus zijn prilste jaren doorbracht, herschape in een paleis-ruïne. Ik kan namelijk niet nalaten er terloops even op te wijzen, dat de kinderlijke geest dier dagen er niet in kòn berusten, dat „het kindeke Jezus” geleefd zou hebben in een ordinairen „stal”, of hoogstens: hut.

Dát was hun te kras, en . . . in navolging van die drie schatten-brengers, die toch immers „wijzen” waren, in navolging van die wijze mannen dan, bracht de schilderkunst den prillen Jezus de hulde van haar pronkerigsten praal. Als het dan geen paleis mocht zijn, waarin het Hemelsche kindeke leefde, dan was het toch, nietwaar, heel goed denkbaar, dat zijn verblijf toevallig een paleis-ruïne was? Een paleis-ruïne, voorts, die nog zeer gave en kostelijk bewerkte marmere zuilen en imposante decoraties droeg?

En . . . waarmee dan voorts het gewaad der maagd Maria had te harmonieeren? Enzoovoort, enzoovoort?

Zie, zoo heeft de mensch, in zijnen eenvoud, door-gefantaseerd op het authentiek gegeven van dat „goud”, dien „wierook”, endie „mirre”.

Vervolgens, — en hiermede beland ik weer bij mijn onderwerp: — vervolgens heeft een paleis-ruïne uitteraard geen ongeschonden muren. Daar gapen bressen in. En door die bressen heen — valt iets te zien. Wat zal dat zijn? Wat zal de schilder ons door die bressen te aanschouwen geven, als hij in harmonie wil blijven met het „Vrede op aarde”?

Gij zegt het. Hij heeft ons, door die bressen heen, een blik te gunnen op landouwen, zóó liefelijk als het penseel ze maar op zijn paneel vermag neer te streelen.

En zoo ziet ge dan hier, naast ja bōven den zoo-even geboren Jezus: het zoo-even geboren landschap.

En . . . hoe bescheiden ook dit landschap aanvankelijk onder uw aandacht verschijnt, toch wordt hier en nu, bij wijs van spreken, de eerste schrede gericht op een weg, die de kunst gevoerd heeft van het domein des geloofs en des gebeds, naar de liefelijkheid der aarde, „mitsgaders hare volheid”.

En hoezeer metterdaad de geboorte van het landschap, een kentering in de kunst markeert, kunt gij beseffen door te bedenken, dat reeds destijds — (1517) — de Reformatie die kunst voorgoed uit haar kerk heeft uitgebannen.

Een uitbanning trouwens, die zij, de kunst, zich overgaarne liet geworden, gezien den regelrecht wereldschen zwier, waarmee reeds een Rubens, ook in zijn zoogenaamd religieuze tafereelen, het vleesch en de weelden des vleesches aan een door en door on-religieuze bekoring dienstbaar stelde.

Vergun mij thans een sprong te maken over een tijdvak van honderd jaar. We belanden daarmee in zestienhonderd en zóóveel, dat is: in onze zeventiende of „gouden eeuw”. Het is Rembrandt's eeuw, en ik noem u, in dit verband, Rembrandt's naam voorop, omdat ik, ondanks het sterk overwegend wereldsch karakter van dien gulden tijd voor de vroolijke vechtjassen en losbollige drinkebroers, voor de kunst dier dagen, naast andere waardeerbaarheden, uw en eerbied vraag.

Toch wil ik u met de enkele voldragen landschappen van Rembrandt zelf, die ons bewaard zijn, voor heden niet aan boord klampen. Zij zijn „àl te zeer bekend”.

Ik behoef u echter slechts de namen van Jacob en Salomon Ruysdael, Isaäc van Ostade, Adriaan van de Velde, Paulus Potter, Aert van der Neer en Meindert Hobbema voor den geest te roepen, om u te herinneren aan den overvloed van landschappelijk schilderwerk, ons door die eeuw nagelaten.

Er is, voorwaar, keus te over en we bezien, om tot een begin te komen, het bijgaand „Italiaansch landschap” van Nicolaes Berghem.

Dit is romantiek. Wij ervaren, als wij in stille overgave deze plaat beschouwen, dat het niet vooreerst en vooral die rotsen, die verre horizon, die wolken, boomen, of zelfs dier- en mensch-figuren zijn, die den schilder tot zijn schepping hebben aangedreven.

Wij staan hier niet voor de enkele wedergave van een „landschap met stoffage”, want met en door die eenvoudige gegevens heeft de schilder gebeeld: den droom die hem drong. Wij voelen uitgaan naar dien eenzamen einder, wij voelen trillen in die luwe lucht, van over de rotsen heen zien wij lichten door de kruinen van het hout: de spanning van het verbeiden. Het is een verbeiden, dat aanvangt als een blijde, sterke verzekerdheid, en dat vervolgens ver-ijlt als een weemoed, die bijna als een leegte is.

De Meester heeft deze werking van zijn tafereel gepersonifieerd, en verstelligd te zamen gedrongen in dien herder, die daar, als in een droom verloren, de verte betuurt, — geleund op zijnen sterken stier.

De voerlieden van het span met de ossen „kijken er hem op aan”, — de dichtstbijzijnde roept misschien iets, maar wij zien aan dien rug, aan dat hoofd: dat hij doof is voor elken anderen roep dan dien eenen, dien hij verstaat.

Wij kunnen iets beseffen, lezer, van het groote en grootsche meesterschap van den schilder, door te bedenken, dat dit alles: dit gansche schilderij, waarvan elke duimbreedte onzen indruk verdiept, alle natuurlijke losheid heeft van een wel-geslaagde camera-kiek. En dan te bedenken, daarbij, dat dit opbloeien van de ziel toen, in dien tijd, en op die wijze, voor het eerst gestalte nam!

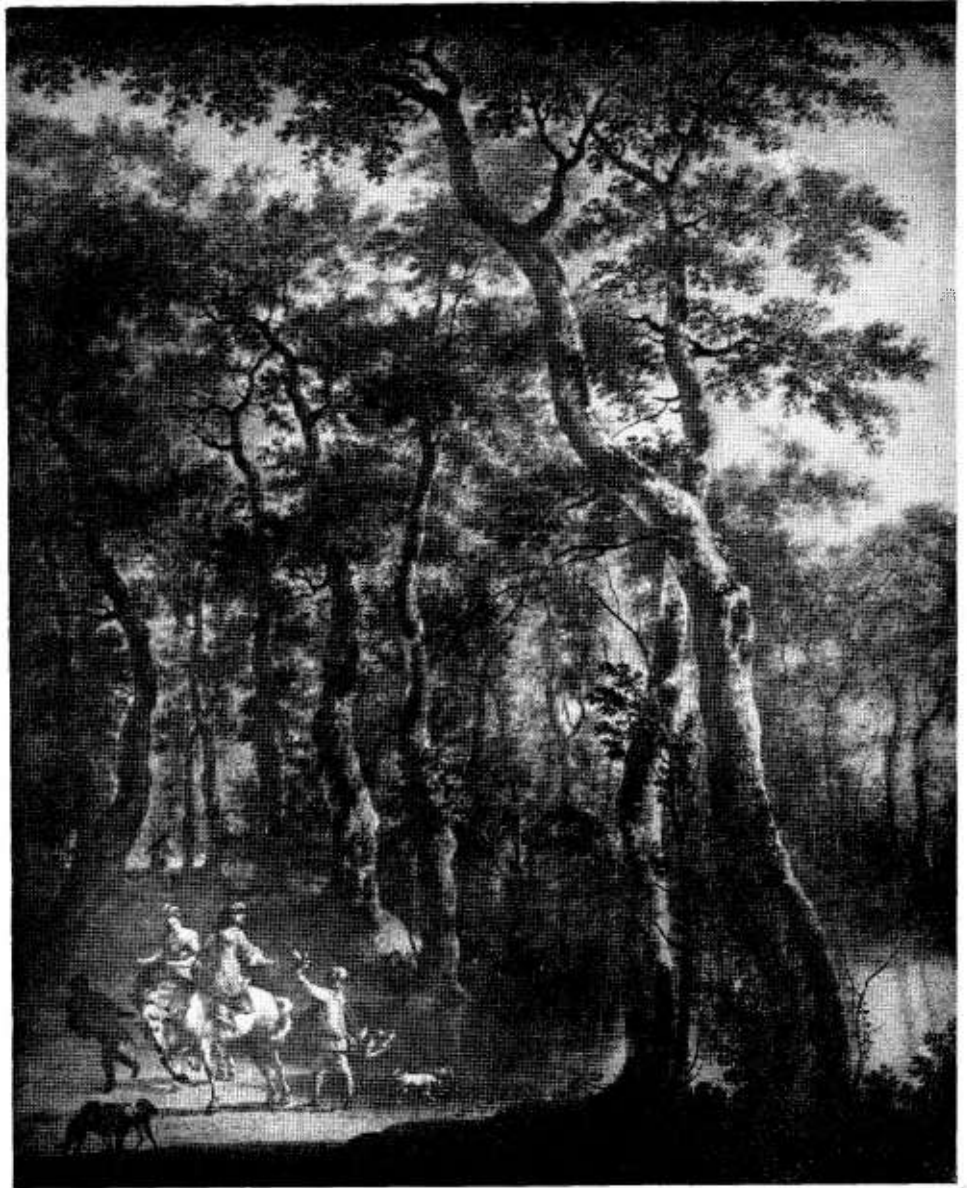
Wij zijn, in onzen tijd, die kinderlijke romantiek ontgroeid; maar het meesterschap, dat die kinderlijkheid tot zoo gave en toch ook diepe uiting bracht, behoudt onze bewondering.

Mijn eenig voorbehoud richt zich tot de twee onnoozele schapen, die daar den linkerbenedenhoek „vullen” alsof dit hun tooneeltaak is.

Ik laat u, apropos van deze althans nog gewillig poseerende schapen, daarnaast een landschap zien van Hackaert en Lingelbach. Het toont ons den geest der gouden eeuw van een anderen kant. Het is de kant die, door het kinderlijke heen, naar het kinder-achtige zweemt.

Hackaert was een gevoelig landschaps-schilder. Hij is niet grootsch, hij is nog minder: geweldig, maar hij heeft de gave om zijn teederheden als on-aardsche werkelijkheid op zijn doek te ademen.

Edoch zijn eeuw, de goudene, de aan goud en pronk en „op-

schik" welhaast geknechte, — zijn eeuw verstaat die teederheden niet. Hij vindt geen koopers voor zijn landschappen: zonder de „stoffaadje", die aan zijn stille natuur zóózeer vreemd is, dat hij die niet te schilderen vermag.

De heer Lingelbach moet hem hierbij te hulp komen.

En het resultaat van die hulp figureert in de geaffecteerde poppetjes, en in de geaffecteerde paardjes, en in de „cierlijke" jachthonden die, op zulk een doek, als evenzoo vele vandalismen het schilderij deerlijk afbreuk doen. Geloof mij: als ik zóó rijk was dat ik zulk een schilderij mijn bezit kon noemen zonder het ijlings te moeten verkoopen, dan zou ik het allerminst een vandalisme achten, er die poppetjes door een knappen restaurateur te laten afweeken.

Naast den fijnen Hackaert den evenzeer romantischen, doch zoo-veel Forscheren Ruysdael, wiens naam zoo wonderwel met zijn werken strookt.

On-Hollandsch van onderwerp, evenals de Berghem van zooeven, is de schildering toch door en door typeerend voor het Hollandsch kunst-vermogen van den tijd.

Hij, liever arm dan ontluiserd door hinderlijke kameraden-hulp, laat zijn landschappen nagenoeg ongestoffeerd; zijn bruisende

beken, ontwortelde stammen en grimmige rotsblokken zijn hem, in hun treffend contrast met zijn teedere verschieten, volop voldoende; — doch wat mijzelf betreft, ik betrap mij ten spijt van Ruysdael's beroemden naam, bij het zien van zoo'n doek op de gedachte, dat Ruysdael mij, zelfs zonder poppetjes, wel wat al te voldoende is.

Heusch, dit ligt er te dik op. Het is te program-achtig. Het doet

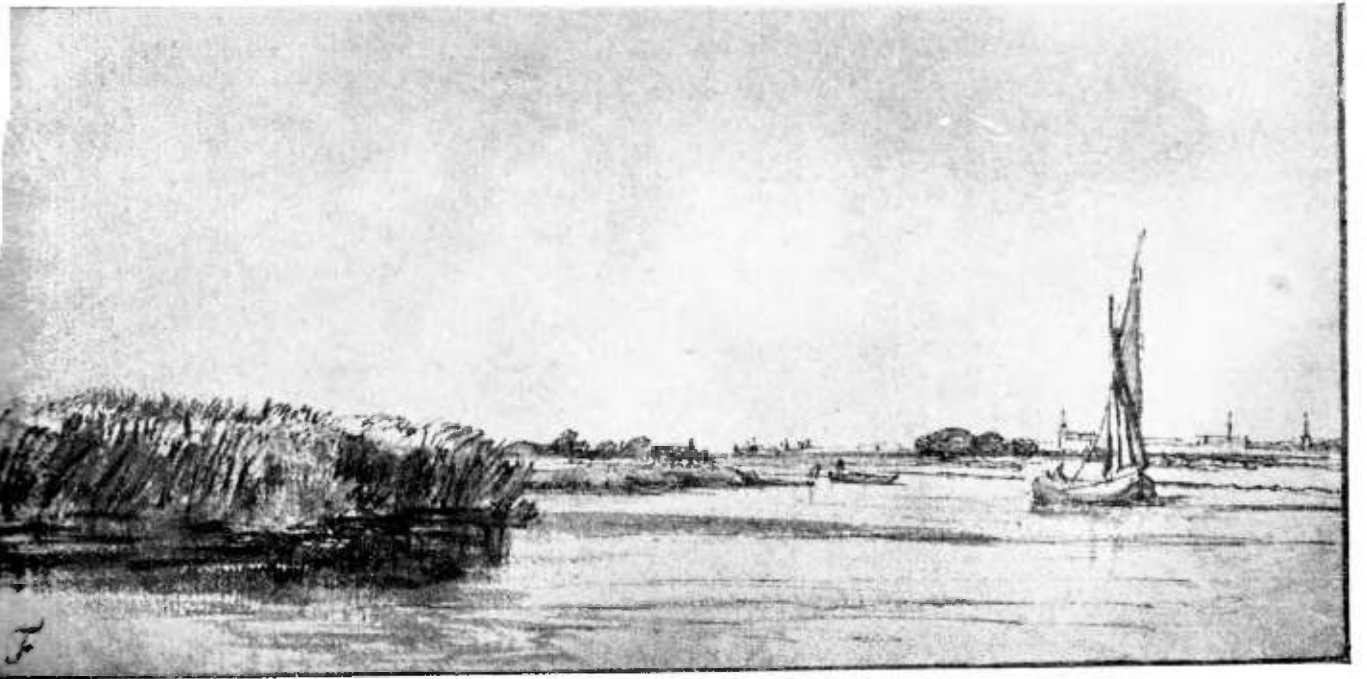

aan als rederijkers-pathos, dat gevoel vervangen moet. In 't kort: ik doe er geen bod op.

Het is een ver-ademing, om daarna dien Jan van Goyen te beschouwen. Als romantisch hoofd-motief fungeert hier de oude eik. Het geheel heeft echter iets mats, iets on-beziels. Het is vermoedelijk meer om den broode dan uit onweerhoudbaren drang geschilderd.

Uit Rembrandt Handzeichnungen, R. Piper & Co., München

Uit Rembrandt Handzeichnungen, R. Piper & Co., München

Ten besluite van dit tijdvak een paar luchtige schetsen van Rembrandt; hier is, vooral in het sneeuwgezicht, een zóó innige vereenzelving met de stille, reine natuur bereikt, dat wij ons afvragen, of dit tafereeltje er nog wel iets bij zou winnen, als het, naar oud gebruik, werd uitgewerkt in een groot schilderij?

Vergun mij, hier ernstig op in te gaan.

Ik onderstel natuurlijk, dat gij er een poosje naar kijkt, naar dat wintergezichtje, en ik onderstel vervolgens, dat gij het, evenals ik, al kijkende, steeds mooier en mooier vindt.

Ja, ik mag misschien zelfs vermoeden, dat gij het woord „mooi”, of „schoon”, — in dit verband zult afwijzen, en zelf gaat zoeken naar een ànder woord, dat dan beter uitdrukt wat gij ervaart, door deze schets te beschouwen. Want hier is nog heel wat meer dan de boeiende romantiek van Berghem.

Hier is namelijk iets, dat, oppervlakkig gezien, even aandoet als nuchterheid; ja, zelfs als nuchtere zakelijkheid, doch dat ons niettemin vervolgens begint te boeien en . . . te bevrijden tegelijk, doordat wij ons verruimd, verreind, en tevens ver-innigd voelen worden, terwijl wij almaar dat kleine plekje papier bezien.

Dat landschap, zegt een stille stem, is een wonder van eenvoudige volkomenheid, en . . . die eenvoudige volkomenheid valt voor een wijle uzelf ten deel, terwijl gij schouwt en . . . luistert. Want hier *is* luister. De luister van de volkomen ongedwongen overgave van dat groote, goede en ontvankelijke hart van Rembrandt aan wat hij zag, en tevens was, terwijl hij dit schetsje maakte.

Een voorstelling als deze zou weliswaar in geen enkele kerk op haar plaats zijn, maar toch beseft gij, hier en nu, dat de kunst bijwijlen een werking kan hebben, aan het religieuze zeer verwant . . .

En inmiddels is alles daar zoo lichtig neergeschreven, zelfs met een zekere gehaastheid? Nog een weinig minder compleet, en men zou het niet meer dan een „impressie” kunnen noemen.

Maar in die impressie zou toch dät kunnen zijn, wat Rembrandt in vele zulke schetsen zoo verbluffend bereikt heeft: het frissche, spontane contact van ziel en natuur, en — voor den beschouwer — van ziel met ziel. Want het is niet meer de natuur, die den beschouwer uit zoo'n impressie tegemoet komt: het is de ziel

van den maker, die zich opendoet in die paar lijnen en vegen, en die door middel daarvan ook uw innerlijk aanraakt en vervolgens dat innerlijk van u aan uzelf open-baart.

Vergeef mij, als ik ten deze misschien *iets* te uitvoerig: te weinig „impressionistisch” was, maar ik verlangde zoo ernstig, hierin volkomen duidelijk te zijn, omdat ons begrip van dit wonderlijk geheim der schilderkunst de sleutel is tot het gebied der tweede glorieuze periode in deze kunst: de tijd van het impressionisme.

Een groot Franschman: Cézanne, heeft gezegd: het wonder is in de eerste penseel-vegen. De rest is larie.

En het is een ander groot Franschman: Corot, die u hier een zijner impressionistische landschappen toont.

Want zo goed als we naar Italië moeten, om de grondslagen van onze zeventiend'eeuwsche kunst te vinden, zoo was het in Frankrijk, dat het impressionisme voor het eerst als gedecideerde kunst-uiting zijn vaandel hooghief.

Dit schilderij van Corot is een der eerste in dit genre, of liever:

de schilder zelf was, nu reeds een kleine honderd jaar geleden, een pionier-impressionist.

Hij heeft de teederte van een Hackaert, vereenigd met de vlotte breedheid van de schets. Hij was, naar de ziel, zoozeer aangelegd op de sereene, nevelige morgenstemming, dat hij, buiten schilderen, bij het opgaan der zon placht te zeggen: Daar heb je den grooten opschepper; nu zal ik mijn biezen maar pakken.

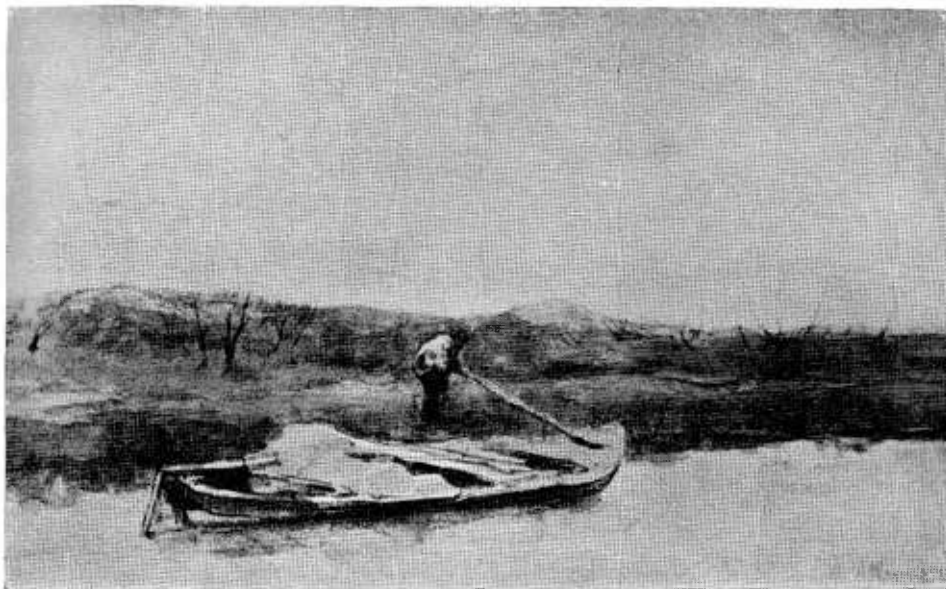

De plaat waar ik nu vervolgens mee aankom, is geen impressionisme. Het is een zeer verfijnde, decoratieve kunst, dat Japansche landschap, maar ik toon het u apropos van het impressionisme, omdat juist met het ontstaan van die richting de echte belangstelling voor de Japansche kunst wakker werd, een belangstelling, die op de ontwikkeling van dat impressionisme een zekeren invloed gehad heeft, zij het dan dat sommige schilders, en met name Jozef Israëls, er hun leven lang vijandig, althans afwijzend tegenover stonden.

En ik toon u dit landschap onmiddellijk naast Corot, omdat de

Japansche kunst, nu stervend, in haar goeden tijd uitblonk in die teere stemmingen, waarin ook Corot zulk een innig behagen had.

Ik kan hier over de Japansche kunst niet verder uitweiden dan mijn plaatsruimte gedooft, maar ik blijf toch in de sfeer er van met het volgende landschap.

Het is van den fijnen impressionist Anton Mauve, dien zeer bescheiden schilder, die toch reeds bij zijn leven zóó'n groot succes had, dat de Amerikanen zich groepsgewijs hier in het Gooi vertoonden, om „den Mauveslag” te pakken te krijgen; doch daar kwam nooit iets van terecht.

Nog altijd wijst men u hier de Mauve-boschjes; maar vooral de schaapskudden, grazend op de hei, inspireerden hem tot menig doek. De schilder is, kort na zijn dood, al even spoedig weer „uit de mode” geraakt, als hij er bij zijn leven „in” kwam. De wegen der mode zijn echter de mijne niet, en ik acht deze zotte miskenning een der vele bewijzen voor de oppervlakkigheid van Jantje Publiek.

Jaap Maris is gelukkiger. Hem blijft men nog eeren, maar ik ver-

moed, dat slechts een enkel lezer dit krachtige, spontaan geschilderde landschap: het houten bruggetje, boven de zandschuit of de schapen

van Mauve zal verkiezen.

Men moet dit voortreffelijk schilderij niet in reproductie zien, en vooral niet op lees-afstand; toch geef ik hier deze reproductie, omdat zij u den harts-tochtelijken, ruigen schildertrant van de impressionisten zoo duidelijk doet kennen.

Ik schreef u reeds: Het impressionisme, dat, na onze gouden eeuw, nog weer eens eenmaal de

Hollandsche schilderkunst tot roem en eere

bracht: dat impressionisme is eigenlijk van Fransche origine.

En de nog onlangs, — een half jaar geleden namelijk, — zoo feestelijk herdachte Jan Hendrik Weissenbruch, heeft zich te Barbizon te midden dus der zoo geheeten „Barbizonsche school", om zoo te zeggen aan de bron gevoed.

Hij geldt voor velen als de grootste der Hollandsche impressionisten, en ik hoorde hem nog onlangs door een zeer bekend

kunstenaar den grootsten schilder noemen, dien wij ooit hebben gehad. Daarmee werd dus te verstaan gegeven, dat hij zelfs Rembrandt overtrof. Nu, wat dat aangaat, was ik zoo vrij te denken: „Nou nou,” — maar toch is Weissenbruch zeer zeker belangrijk genoeg om hem waardeerdend te gedenken.

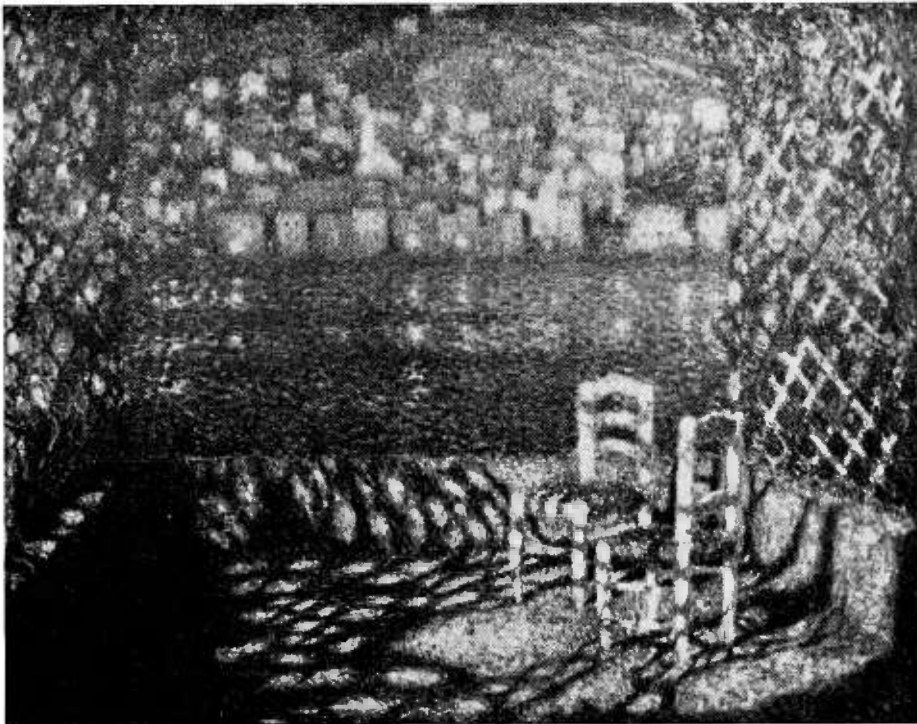
In mijne achting echter troont, nog boven Weissenbruch, de tragische Van Gogh. Ook hij staat in innige relatie met de Fransche school, getuige zijn wonderlijke „vriendschap” met Gauguin, die in zijn geestige brieven bij herhaling beweert, Van Gogh te hebben leeren schilderen.

Zijn meest beroemde werken zijn in Frankrijk gemaakt en het is zelfs altijd in het Fransch, dat hij er zijn broer, den Hollandschen kunstkooper Van Gogh, over schrijft.

Gij kent die brieven, of gij kent er brokstukken van. Uw krant heeft ze u geciteerd; en zoo weet gij het dan: dat leven was een en al heroïsche tragiek!

Wat ge nog niet eens weet is: dat deze allergrootste onder de grooten bij zijn leven zoo goed als niets heeft kunnen verkoopen. Iedereen, dus daarbij de meest competente beoordeelaars die er waren, iedereen heeft zijn werk geminacht. Hij was een verschoppeling, en hij werd, op z'n best, belachen.

Ik wil niet trachten, zoo gij hem niet reeds vanzelf bewondert, voor dit glorieuze schilderij uw eerbied te wekken. Hier prijkt hij

en getuigt. Hij is en blijft, ook in zijn al te laten roem, toegankelijk slechts voor weinigen.

Het impressionisme in zijn geheel is trouwens als een burcht, waarin de kunst zich voor de groote meerderheid verschanst.

Weliswaar is daarna het luminisme, met zijn broertje: het pointilisme of de stippelkunst, nog weer aan meerderen tegemoet getreden, zooals gij kunt ervaren aan dit „prieel bij maanlicht” van Le Sidaner,

maar de tallooze „ismen” waarin daarna de kunst uiteenbrokkelt en waar ook ik geen weg in weet, — die „ismen” zijn zelfs ontoegankelijk voor elkander, ja zij zijn als de broeders in een huis, waaruit de liefde ontweken is, en zij bekampen elkander kubistisch, futuristisch, dadaïstisch en satanisch, totdat er van den „tempel der kunst”, ten

doode „tegen zichzelf verdeeld”, geen steen meer op den anderen blijft.

Maar ik draaf door. Wij waren nog in dit priëel, en ik wil niet verzuimen er u op te wijzen, hoeveel er wel in ons en om ons veranderd moet zijn, dat wij zóózeer kunnen opgaan in dat verheerlijkte licht, — dat we geen oogenblik verlangen, de verfijnde suggestie dier beide stoelen door een paar reëele „bezitters” geprofaneerd te zien.

Die winst, althans, valt te boeken bij de likwidatie, dat wij ons hierin de

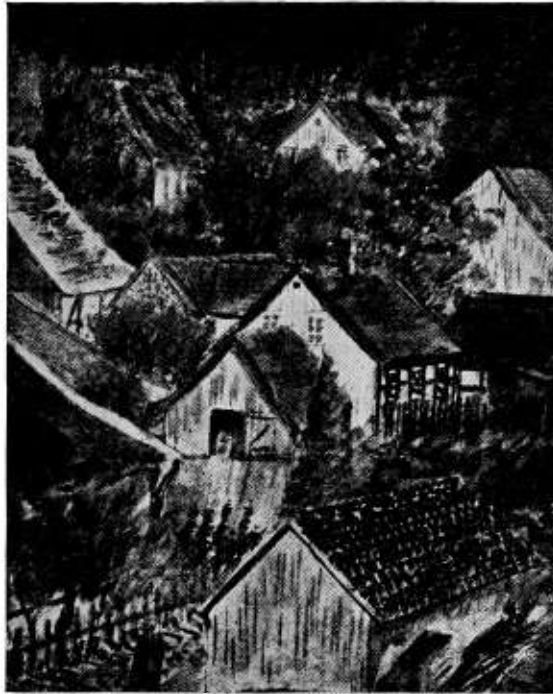
meerderen weten van den kinderlijken gouden-eeuwer, die in dat onbezet-zijn van die stoelen op z'n best slechts een tergende bespotting van zijn werkelijkheids-dorst zou kunnen voelen.

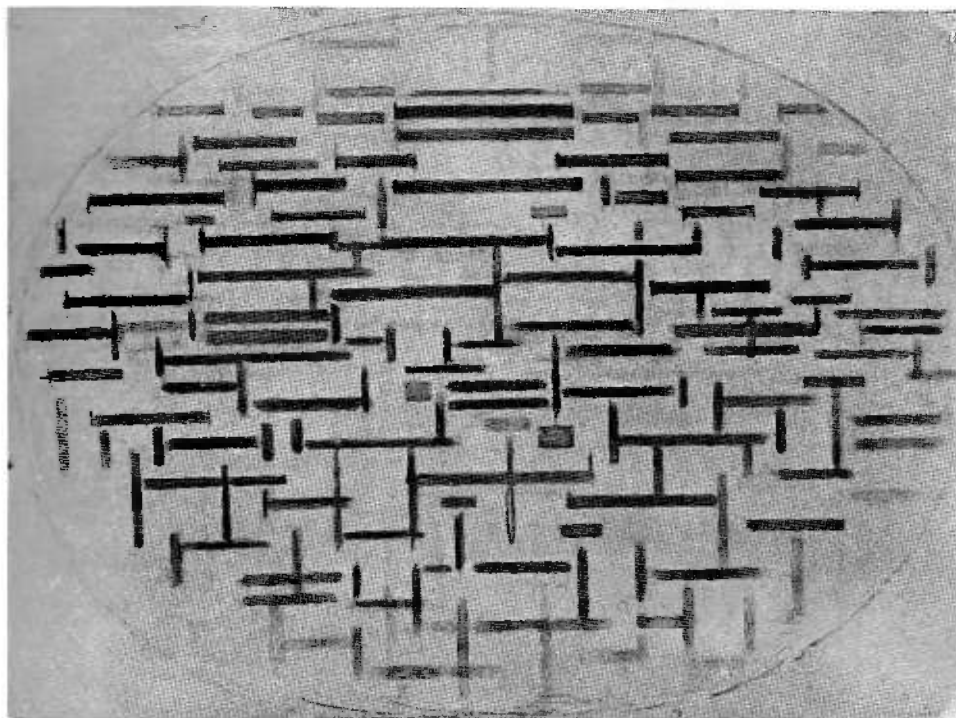
Om voorts alle ismen in het geding te brengen, zou dit gansche Kerstboek nog te dun blijken.

Ik beperk mij tot het Dadaïsme of de kinderlijkheidskunst van den eerlijken, bescheiden, aandoenlijk ijverigen Kurt Schwitters, en het... linisme? van den sterken, eenzamen Piet Mondriaan. —

Is dat nu een landschap? kunt gij vragen.

Neen lezer, maar het grenst er toch aan; want het is een zee.

Ik heb in nr. 17 en 18, 1924, van het tijdschrift „Wil en Weg” der Wereldbibliotheek te Sloterdijk, de werken en den ontwikkelingsgang van Piet Mondriaan naar mijn beste vermogen beschouwd en ik plaats hier die zee geenszins, om aan 't slot van mijn betoog, „de lachers op mijn hand te krijgen.” —

Want juist deze zee, waaraan ik den Meester, destijds mijn naaste buur, persoonlijk bezig zag, juist deze zee is mij bijzonder sympathiek. Ik erken dat Mondriaan's allerlaatste werken mij niets meer zeggen. Ik kan ze niet verstaan.

Maar deze „zee” zegt mij nog, dat niet de hevigheid, doch veeleer de diepte van het ziels-contact de waarde van een werk bepaalt.

Gij ziet hier, tot lijnen verreind, de zee en den hemel daarboven. Ik sta hier tegenover als tegenover iets zeer kostelijks en puurs, dat mij bijna ten deel valt.

Doch sindsdien is Piet Mondriaan verder gegaan. Dit schilderij

is nog „aan de natuur ontleend”. Zijn werken van heden staan los van haar.

Hij is het die gezegd heeft: Ik haat de natuur.

Hij is het, aan en door wien de kunst, aan het einde van haar dagen, haren doem voltrekt; in en met wien zij, vereenzaamd en ongenaakbaar: sterft.

Zooals in den rijzenden dag de maan verdooft, zoo verdwijnt in den nieuwen tijd: de kunst.

Wat er nu nog van is, of schijnt te blijven, dat is, geloof mij: het ver-ebbed gerimpel van de zee onzer droomen, en aan haar strand staan reeds de pioniers van anderen huize, de ingenieurs en hun trawanten, op wier lippen de leus leeft:

„Zijt nuchteren en waakt”.

HET ZAAD

DOOR

W. G. VAN DE HULST

Schuw aangedrongen tegen de meedoogloos-dichte schooldeur, stond ze te wachten: schunnig armoe-kindje met de bange oogen.

Midden in 't rumoer van den woeligen troep, die hunkerde naar 't aangaan van de school, stond ze weggedoken, stijf tegen de deur, haar hand beschermend saamgeknepen om het bobbeltje, dat ze aldoor voelde, door haar flardig jurkje heen, diep in haar zak: een schat, dien niemand kende, dan zij alléén.

En een jongen, in zijn kracht bruut, wrong zich naar den deurknop, om straks de eerste te zijn, die binnenstooft; duwde haar terug.

„Meid, ga je weg!”

Ze schoof, voorzichtig, tòch weer dichterbij. En haar hand omklemde steviger haar schat.

Een van de meesters kwam aan op zijn fiets: de warrige kinderkluwen woelde dringend en wringend dooreen, om hem te laten passeeren.

Zij . . . ? Ze werd weer weggedrongen van haar mooie plekje; ze wankelde, ze schuurde met haar bloote armpje langs den muur; maar het kostbaar bobbeltje van haar zak, dat liet ze niet los En toen de deur weer dicht was, probeerde ze, héél schuw en heel slimmetjes, tòch weer naar voren te schuiven.

Háár juffrouw was er al in, o, al lãng.

Haar juffrouw! o, ze *popelde!* Ze had wel door die deur

willen hééndringen. En als ze dacht aan stráks, beefde er een wonderlijke blijdschap door haar lijfje heen. Nu zou het toch, tòch gebeuren; en 't was zoo móói; . . . 't was veel mooier dan dat van de ànderen; en dan zou de juffrouw zoo heel, héél blij zijn; en dan zou de juffrouw ook wel een beetje van háár gaan houen; en dan zou . . .

De sleutel knarste: de meedooglooze deur week; en in den stuwenden troep, die, beheerscht door 't kalm-strengge gebaar van den ouden bovenmeester, naar binnen wrong, schoof ze mee, háástig, tuimelde bijna over haar eigen klompjes heen, toen ze die uittrok.

Even, in die tuimeling, had ze het bobbeltje moeten loslaten . . . Nee, nee, . . . 't wàs niet weg, 't zàt er nog!

In die woelige wieling van haastige kinderen dreef ze de lange gang door, duwde haar klompjes op 't rek; stoof naar de open lokaaldeur; . . . was *bijna* de eerste.

Jong onderwijzeresje, vroolijk levenslustig ding, zat, achteloos op haar schoolkruk neergezakt voor een bank; bestudeerde ijverig een fietskaart.

Mòrgen, na vieren . . . 't kon leuk worden!

Hè, daar kwàmen ze nou al!

Vèr gedruisch geruchtte in de gang, naderde snel, rumoerde al binnen.

„Juffrouw, juffrouw, . . . mag ik het bord schoonmaken? . . . Hè, nee, juffrouw, *ik!* . . . Juffr. . . , juffr. . . mag ik water halen? Mag ik de stoute kinders opnoemen, juffrouw? . . . Ja, juffrouw? *Ik?* . . . Juffrouw!”

Twee lawaaiïge brutaaltjes drongen naar voren, duwden de juffrouw dikke bossen zelf-geplukte Pinksterbloemen toe, warm en vochtig van de klemmende zweethandjes . . .

En tusschen die allen ingedrongen stond het meisje met haar schat. Zenuwachtig probeerde ze het bobbeltje uit haar zak op te diepen . . . Als 't nou 'es *viel!* . . . 't Lukte. In bei haar handjes hield ze 't vast. Nu kwàm het, nu kwàm het! . . . Met vreemden, ongekenden moed wrong ze zich tusschen de kinderen-met-debloemen door, in haar schuwe, bange oogen de blijheid, in haar hart de glorie, dat ze nou óók wat had, net zoo goed als die anderen.

Onderwijzeresje, licht geërgerd door al die plotselinge drukte, zwaaide met bei haar armen om ruimte en rust te krijgen. O, ze had al die lawaaimakers wel zóó weer de deur willen uitjagen. Maar ze *mòcht* toch niet norsch zijn, niet onvriendelijk. Nee, ze *wilde* 't niet ook.

„Mooi hoor! Dank je wel! . . . Je mag ze zóó in 't water zetten, hoor! Maar nu eerst zitten gaan.”

Ze voelde de bloembossen griezellig-klam kleven in haar hand „Dank je wel, hoor! Wat 'n *mooie!*”

En toen opeens stak dat magere scharminkeltje van de achterste bank, dat armoedige kindje met de spichtige peen-haren en het voddig jurkje haar óók wat toe Bah! Een viezig grauw zakje; 't kraakte.

„Leg 't maar op 't tafeltje, hoor!”

„En nu eerst allemaal netjes op je plaats; vooruit! Nee, nee, éérsz zitten gaan; anders wordt de juffrouw boos.”

Op 't achterste bankje, alléén, zat het meisje dien middag stil haar geluk te genieten.

De juffrouw zei niks, en als ze soms heel dicht bij de achterste bank kwam, zei ze nóg niks Maar de juffrouw *had* het nou toch. En als ze nou 'es *in* het zakje keek, wat zou ze dan blij worden Hè, *deed* ze 't maar 'es!

En 't kindje zat, stil en trouw als altijd, te worstelen met de moeilijke letters, die ze toch nóóit mooi krijgen kon, en met de sommetjes, waardoorheen toch àltijd weer een streep kwam, en met die moeilijke dingen van haar beduimeld leesboek, die altijd weer anders heetten dan zij dacht.

Maar bóven haar moeiten en zorgen uit bloeide een groote, stille blijdschap, als nooit te voren.

Schuw schepseltje dat ze was, door het groote leven overal weggedrongen, thuis, op straat, op school, beleefde ze nu de wondere sensatie van ook bij de anderen te hooren; bij de anderen, die *bloemen* gaven aan de juffrouw.

O, elken middag meer, had ze in stil benijden gezien, hoe de anderen bloemen brachten, gele en rooie en witte, handenvol ;

en dat de juffrouw dan zoo blij was . . . ; en dat zij ze neerzette in allemaal fleschjes en potjes op de vensterbank voor 't raam.

Zij had nóóit bloemen.

Ze wist niet, hoe je die krijgen kon. In 't plantsoen achter de kerk, daar stonden ze wel; maar die mocht je niet plukken; en bij de buurvrouw in 't bloemenrekje stonden ze ook; maar daar mocht je niet aankomen. Eens had ze onder 't rekje een half-uitgebloeide geranium gevonden, en die thuis zorgzaam in een kommetje met water bewaard, onder de bedstee, dat haar kleine broertjes 'em niet zouden wegpikken. Maar toen was 't net Zondag geweest; en 's Maandags waren al de mooie, rooie blaadjes er afgevallen

Het stille verlangen, de juffrouw óók bloemen te geven, net als die anderen, was in haar aangegroeid tot een heftig begeeren. En haar simpel denkleventje wist niet waaròm.

Of 't om de juffrouw zèlf was?

Of ze, in jaloerschheid, de mooie meisjes met de mooie strikken met wie de juffrouw soms zoo aardig spelen kon, *benijdde*?

Of ze meende met wat bloemen van de juffrouw te kunnen *koopen*, dàt, wat ze zelf niet goed begreep, maar waarnaar heel haar school-kindertjes-hart uitging?

Nu, vanmiddag, was 't begeeren in eens gestild. Nu lag daar op de tafel voor de klas tusschen wat losgevallen pinksterbloemen, en een sponsedoosdeksel, en griffelstompjes, en een mondharmonica *haar zakje, haar zakje met goudsbloemenzaad.*

Vlakbij een plasje water lag het O, telkens en telkens weer gluurde ze naar de juffrouw, of die het ópenmaken zou; en een kleine teleurstelling, dat het zoo lang, zoo héél lang duurde, stroefde wel door haar blijdschap heen, maar deed haar geen leed Nog nooit had ze zich zóó dicht bij haar juffrouw geweten. En toen die juffrouw zich even over haar heen boog, om een streep te geven door de foute sommen, had ze wel éven, héél even, die mooie, blanke hand met den gouden ring willen aanraken Dàt, nee, dàt durfde ze niet; nòg niet.

Maar als de juffrouw nou maar 'es *in* het zakje keek: allemaal zaad voor allemaal bloemen.

En onder de leesles, trouw haar vingertje bij 't verkeerde woord, zat ze haar groote geluk te herdenken

Van d'r opoe had ze 't zaad gekregen. Aan d'r opoe had ze van haar groote verlangen verteld; en d'r opoe had raad geschaft.

„Lief-ie, ik heb 'ok geen blomme voor je!” Maar ze had haar meegenomen naar haar zolderkamertje. En uit een oude doos met oude schatten, onder 't bed, was een frommelig zakje met goudsbloemenzaad te voorschijn gekomen, dat opoe al jaren lang bewaard had: „als ze 'ok nog 'es een huisie met 'n tuintje kreeg.”

„Hier lief-ie, geef dat dan maar 'an je juffer, hoor. En dan môt ze 't in 'n blömpot doen, mō-je zegge, of in 'n bakkie; en dan komme d'r allemaal mooie blomme 'an.”

Opeens 'n heftige schrik.

Een jongen, die voor straf bij 't tafeltje moest staan, voelde, toen de juffrouw het tòch niet zag, eerst eens aan de mondharmonica, en toen aan 't zakje!

O! de bange oogen van 't meisje werden gróót. Haar vingertje rees al, om 't te vertellen; maar ze durfde niet goed Toen greep hij naar de griffeltjes, . . . gelukkig!

Onrustig, wantrouwend bleef ze waken, tot hij naar zijn plaats mocht

„Netjes in de rij! Náást je plaats!”

't Was vier uur geworden. En tusschen de bankenrijen door stapten de kinderen op 't handgeklap van de juffrouw het lokaal uit 't Meisje ook; héél achteraan.

Ze passeerde het tafeltje; was een oogenblik heel dicht bij het zakje; had het o, zoo graag nog even, héél even, in haar hand gevoeld; maar ze dūrfdie niet En toen ze voorbij was, keek ze nog eens òm, en nòg eens, en bij den post van de deur — voor het láátst — nòg eens En tusschen dat kijken door zocht ze de oogen van de juffrouw, of die óók niet keek naar het kostbare zakje, nu het zoo alléén liggen bleef.

De juffrouw keek niet. De juffrouw had het zoo druk, moest al de kinderen in de gang recht zetten 't Meisje niet: dat stond al

recht. En dat stapte zoo netjes in de maat, en de juffrouw liep lekker vlak náást haar.

't Meisje schuifelde den schooldrempel over, keek nog even de juffrouw na, die achter in den ganghoek weer verdween.

O, . . . nou zou de juffrouw het pakken, en het openmaken! . . . 'n Lichte spijt schrijnde even door kindje's geluk: nou zâg ze niet, dat de juffrouw het zakje opendeed . . . Maar morgen, mörgen! . . .

En ze zette 't op een draf, om opoe te gaan zoeken en te vertellen, dat het zoo mooi was geweest, . . . en dat ze nou nog veel meer van de juffrouw hield dan eerst.

Op den hoek van de straat wachtte ze toch weer even . . . Ja, o, ja! . . . daar kwâm de juffrouw al aan, op de fiets, met nog 'n mééster, en ze lâchte zoo . . .

O, en nou *wist* de juffrouw âlles van het zakje, en als de juffrouw nou naar haar kéék. . . ! 't Meisje kreeg er al een beetje een kleur van.

Maar de juffrouw keek nèt niet.

De dagen gingen . . .

Voor het meisje op de bank achteraan, was het groote geluk geen enkelen keer meer zoo stralend opengebloeid als dien eenen middag.

Haar stille, rijke blijdschap was vreemd verkwijnd, maar nooit héélemaal gestorven.

De juffrouw had niets meer gezegd van het zaad . . . Maar dat was niks erg: 't zakje was wèg, en de juffrouw *wist* het toch vâst wel . . .

Trouw tobberdje dat ze was, zwoegde het kind nog ijveriger onder haar hopelooze werk dan vroeger; en maakte zich mooie bedenksels, dat de juffrouw het zaad had meegenomen, en dat er nou allemaal potten met goudsbloemen stonden voor het raam in het mooie juffrouwe-huis . . . , en dat de juffrouw dan die potten eigenlijk van háár had gekregen, en dat de juffrouw zoo *blij* was . . .

Soms vocht ze tegen de venijnige vrees, dat de juffrouw het zakje had verloren, of in den papierbak had gegooid; maar haar geloof overwòn, altijd weer.

Eens, toen ze met haar leí-vol sommen ook in de rij stond, vóór

de klas, om bij de juffrouw een cijfer te halen, had de deur van de kast opengestaan

Dáár? Daar lág het! Dáár, heel achterin.

O, ze had een kleur gekregen, en haar bange oogen dürfdén niet eens goed kijken meer Maar ze had het toch nog éven gedaan: 't wàs het, vást; en 't was half opengevallen, en er lagen een heele-boel zaadjes uit Zie je wel: de juffrouw hād het niet verloren, hād het niet weggegooid: de juffrouw bewaarde het, nou, zie je wel!

't Zakje zaad in de kast . . . ! 't Was een nieuwe, vreemde vreugde geworden voor 't meisje. Soms, als de kast openging, loerde ze, ja, wel eens brutaal-gewaagd haar eene been uit de bank Soms, als de juffrouw wat zòcht in de kast, en haar hand dicht kwam bij het plèkje, — o, dan bonsde 't in kindje's keel

Maar het zakje kwam nooit uit de kast.

En de juffrouw was heel lief voor de kinderen; van het zakje sprak ze nooit.

En een stil, onbegrepen verdriet woekerde onmerkbaar over meisje's vreugde heen.

De dagen gingen

Toen, op een Donderdag, was het plaatsje op de bank achteraan leeg. Onderwijzeresje merkte 't eerst midden in den schooltijd.

„Waar is Ali?”

Niemand wist het.

„Wie woont dicht bij haar?”

Twee vingertjes maar

„Ga jij dan vanmiddag 'es vragen waar Ali is. En ze moet gauw weer op school komen, moet je zeggen; want ze kan nog heelemaal niet mooi lezen”

's Middags kwam het antwoord: Ali was ziek.

Enfin, 't was voor dit jaar toch een hopeloos achterblijvertje. Of ze er wàs, of niet was, scheelde niet veel: zoo'n stil, schuw kindje, je vergat er soms

Toen, 's Maandagsmorgens, in 't roezige voor-schooltijds-kwartier kwam er opeens een joggie naar haar toe stuiven: „Jüffr. . . . ,

jüffr. . . .” haastte hij, als was hij bang, dat 'n ander 't hem afsnoepen zou, „Jüffr. . . . Ali is dood!”

„Hè?”

Ze ontstelde „Dood? Echt dóód?”

„Ja, juffr. . . ., d'r opoe zêe het zelf, en ze hilde 'ok.”

's Middags, na vieren, ging ze op rouwbezoek.

't Móest Ze zàg er toch zoo tegen op.

Wat moest ze nu toch tegen die menschen *zeggen*? Ze kende ze niet, had ze nooit gezien.

Had ze 't kind nu nog maar eens bezocht, toen 't *ziek* was! Ja, maar wie wist nu, dat het zóó gauw afloopen zou. „Longontsteking” had het hoofd gehoord van den vader.

Enfin, ze móest nu maar moedig doorstappen, de lange, nauwe straat ten einde. Daar ergens moest 't zijn; drie hoog Hè, was 't maar achter den rug! Ze was ook nog zoo jong. Ze voelde zich nog zoo verlégen tegenover zulke vreemde menschen. Ze voelde zich zoo schuw tegenover het groote leed

„Stakkerdje,” dacht ze opeens, „stakkerdje, maar *jou* vergeet ik heelemaal; aan jouzêlf denk ik eigenlijk niet eens Ja, je wàs toch een stakkerdje!”

Ze vònd het huis, klom de nauwe verschunnigde trap op, vervelend-beklemd.

Wat moest ze nu *zeggen*?

Een deur kraakte open: Opoel Gorig licht viel op 't half duistere portaal.

„Ik ben de juffrouw, de juffrouw van de school, en ik heb gehoord, dat Ali”

„Och! ben u de juffer, ben *u* nou de juffer van 't school? Och, m'n klein tobberdje, ze hiel zooveel van je, ze *hiel* zooveel van je, en nou is ze dóód, d'n hals Och, en kom-ie nou nog 'es naar d'r kijke? Da's aardig voor d'r Kom u d'r in och ja! Och ja, en ze leerde al zoo goed bij je, van reus Goliath en van de Rooie zee en daar kon ze zoo mooi van vertelle, hè! En 't was zoo'n klein tobberdje. Ze waren hier met z'n elleve, juffer, ja, en *zij* was de zesde; en ze krége nie veul, nee. En me dochter, — och

wat zal 'k-ie zegge? — die verwach er al weer eentje, en die is zoo humeurig Nou is me Aaltje doöd. Och ja, maar onze lieve Heer wist wel wat-ie dee, juffer.

Maar zie je, dan kroop ze wel 'es bij me in 't bed, bóven, heel stille-chies, en dan ging ze vertelle, zie je, van reus Goliath Och, juffer en nou bin 'k er *kwijt*”

't Oudje mommelde wat met haar ingevallen mond, om 't verdriet meester te blijven.

„Och, juffer, en je ben zoo *goed* voor d'r gewees Ze heb het nog zoo druk over je gehad. Ze ijldes zoo, zie je, van de kwaje koors, en ze had het altijd maar over goudsblommechies, d'n hals Och, juffer, je weet het nog wel: ze heb 'n poosje geleje zaad voor je meegebracht in 'n zakkie En toen was je zoo blij, en toen heb je 't zeker gezaaid, hê, in 'n blömpot Och, ze hiel zooveel van je, en je was zoo goed voor d'r, já Altijd had ze 't over de blomme en over d'r juffer van 't schoöl.

En dan begon ze soms te huilen Dan was 't zakkie weg, en dan was ze zoo verdrietig. En dan zee ik maar: „Lief-ie, stil nou . . . ik heb nog meer zakkies met zaad voor je. En die mag-ie 'ok an de juffer geve, as-ie weer beter bin 't Was nie wáár, maar wat doet 'n mensch, als-ie zo'n tobbertje zoo ziet lijje!

Och, lieve juffer, je ben zoo *goed* voor d'r gewees; je heb de hémel an d'r verdiend, hoor!”

Onderwijzeresje leunde tegen een deurpost.

Ze behoefde niets te zeggen.

Ze behoefde alleen te luisteren.

Kapöt maakte 't haar

Een brok kropste in haar keel; tranen brandden in haar oogen.

Toen lei 't oudje haar bevende hand op onderwijzeresjes arm „Och nee, goeie ziel, je môt 'er nou niet om huile. Ik doe het 'ok niet meer. Ze is bij onze lieve Heer, hoor; dat geloof ik vàs En die houdt nog veel meer van d'r dan wij allemaal same Och juffer, ze was hier toch maar een verschoppelingetje”

Onderwijzeresje zat weer op haar kamer, veilig, alléén

Ze vocht ze vocht met haar eigen ellende.

Ze zag 't kindje weer zitten, tergend duidelijk op 't bankje achteraan: alléén, schuw, stil, met dien vreemden, vragenden blik in haar bange oogen, dien ze nooit begrepen had, waarnaar ze nooit geraden had.

Ze herinnerde zich weer, pijnigend-helder, dien middag met dat viezige zakje zaad O, nee, niemand zou durven, niemand zou kunnen zeggen, dat ze *slecht* geweest was voor 't kind; maar zij zèlf ?

„Stakkerdje, hād ik je maar begrepen? Die achteloosheid van me, die onverschilligheid O 't is ook zoo moeilijk, zoo ontzaglijk, zoo geweldig moeilijk een goeie juffrouw te zijn. Stakkerdje, vergeef 't me !”

Vóór haar, op tafel, lag het oude, vieze, verfrommelde zakje; léég.

Ze was nog naar school geweest, dienzelfden middag. Het *zakje* had ze gevonden achter een stapel ongebruikte boeken. Het *zaad* was er niet meer: zeker uit het zakje gerutseld op den duur, en bij 't vluchtig stofafnemen weggeveegd.

Ze keek naar 't vieze ding; keek er lang naar. En peinsde.

Toen zakte haar hoofd op haar armen.

„O God!” . . . bad ze, „laat dat vergeten zaad tòch nog vrucht mogen voortbrengen voor *mij!*”

„TE GEMAKKELIJK”

DOOR

J. M. WESTERBRINK—WIRTZ

„Nee, dominee, 't gaat mij te gemakkelijk,” zei Freerk Doornbos.
„Te gemakkelijk?” was de verwonderde weervraag.

„Ja. Eerst d'r op los leven, nou ja, in eer en deugd, maar toch zonder godsdienst, en dan, als je bekeerd ben, is alles vergeten en roem je elken dag in de genade, of 't er niks gebeurd is vroeger. Dan vind ik 't eerlijker om te bekennen: „ik ben niet, zooals 'k wezen moet, maar daar kan 'k niks aan doen, want ik ben nou eenmaal zoo geboren, net zoo goed als alle menschen. En als je dat dan volhoudt, als je oud wordt of zoo ziek, dat de dood d'r mee gemoeid lijkt, zoodat je om zoo te zeggen tegen God zegt: „kan ik 't helpen, dat ik zóó ben?”, dan noem ik dat heel wat flinker dan al die echte of zoogenaamde bekeeringen.”

„Freerk,” zei zijn oude moeder geschrokken.

En dominee kwam zachtmoedig (want hij had veel geduld met weerspannige jonge menschen): „'k Geloof toch dat je 't verkeerd inziet, van dat gemakkelijk.”

Maar Freerk sloeg door: „Daar heb je nou mijn baas. Als mensch een beste”

„'k Dacht dat Woelders nogal driftig kon wezen,” viel dominee hem in de rede. En hij lachte sijntjes, want hij had zijn doel met die interruptie.

„Vroeger, ja, om bang van te worden soms. Maar tegenwoordig

schikt het best. Nou ja, hij stuift nog wel eens op, maar ieder heeft zijn gebrek. En och, hij wordt een daagje ouder en dan stroomt het bloed niet zoo vlug meer, moet dominee denken."

„En Woelders is bekeerd, sinds een paar jaar," zei de ander met nadruk.

Waarop Freerk een beetje luchtig, en met een onwillekeurige handbeweging als wilde hij wat wegschuiven, hernam: „Als dominee denkt dat het dat is, mij goed. Licht dat hij er wat door veranderd is. Maar wat 'k zeggen wou: ik zal de laatste wezen om kwaad van mijn baas te spreken. Want ik heb een beste aan hem, 'k zou liegen als ik 't anders zei. Nou, maar wat dat bekeerd-wezen betreft: ieder weet dat Woelders d'r in zijn jonge jaren best wezen kon. Dat hij toen, als 't ie driftig was, er wel op inslaan durfde ook. En dat hij, met de kermis en met de markt in stad en zóó wel een keer meer dronk dan goed voor hem was. En dan van dat meisje in Grootdorp, dat d'r kind . . ."

„Freerk, je zou geen kwaad spreken," weerde z'n moeder af.

Maar dominee zei: „Nee, vrouw Doornbos, laat Freerk nou maar 's zeggen wat hij op z'n hart heeft."

„Nee, 'k praat geen kwaad, moeder, want ieder hier op 't dorp weet het van dat meisje en d'r kind. En dat wat later Woelders z'n vrouw is geworden pas met hem trouwen wilde, toen dat meisje zelf ook gestorven was. Omdat er toen toch niks meer goed te maken viel. En dat de baas, ook toen ie al getrouwd was, en wel wat bedaarder na al wat er over hem gepraat werd, toch nog wel 'ns zoo van de markt thuis kwam dat ze hem maar gauw hielpen met uitspannen. En dat z'n vrouw wel n's met rooie oogen liep, zoo goed als ze was. En nou, met dat ze dood is, nou is de baas dan bekeerd . . . Nee, stil maar moeder, 'k zeg d'r niks van; 'k geloof zelf best dat ie 't meent, maar nou kan ie niet met me praten of 't is: „Freerk, jongen, als je toch n's wist en ervaren mocht wat een genadig God wij hebben." En nou is 't psalmen zingen waarin van vergeving staat, Zondag op Zondag. En al dat andere, dat toch zoo mooi niet was, dat is vergeten en 't lijkt wel of 't ie d'r nooit meer om denkt. En d'r is toch zooveel bij dat ie niet eens meer goed maken kan. En de *menschen* vergeten 't ook niet. Maar God wel,

als je zoo afgaat op wat je ziet en op wat de baas zegt. Nee, dat is mij te gemakkelijk. Dan vind ik 't flinker eerlijk uit te komen voor wat je gedaan heb en te zeggen: nou ja, 't was niet goed, en 'k wou nou wel dat 'k anders geweest was, maar 't jonge bloed, zie je. En je dan niet verschuilen achter genade en vergiffenis en zoo.”

Vrouw Doornbos keek angstig naar den dominee. Wat zou die nou gaan uitvaren! Want goddelooze taal was 't, die haar jongen daar uitbraakte. Ze kon d'r wel om schreien. 't Was toch haar jongen. En als dominee hem nou opgaf! De man had al geduld genoeg gehad. En mooi van hem was 't, zoo maar er 's aan te komen loopen, zoo buiten den tijd van 't eigenlijke huisbezoek om, als ie wist dat Freerk thuis was en d'r niet tusschen uit zou gaan als dominee d'r eenmaal was!

Maar dominee zei enkel: „En toch heb je 't verkeerd voor, Freerk. En als je je baas goed kende”

„Kennen! Als iemand hem kent, dan toch zeker ik wel” stoof Freerk op. En toen kalmer (want het was toch de dominee, die daar zat, en 't was de man z'n werk over deze dingen te praten, en och, hij meende 't ook wel best): „Misschien heeft dominee gelijk. Maar als ik 't nou niet anders inzie”

„Nee, dan moet je 't ook niet anders zeggen,” vond de bezoeker. En daarna, terwijl Freerk, die niet begrijpen kon dat het hiermee zou afloopen, en dominee niet eens tegen hem zou gaan redeneeren, nog wachtte op wat verder komen zou: „Maar je vindt het toch zeker wel goed dat je moeder en ik voor je bidden, dat je 't anders mag leeren inzien?”

't Lag Freerk op de punt van de tong om te zeggen: „Als u dat dan maar doet als ik er niet bij ben.” Maar dat zou toch niet beleefd zijn tegenover een bezoeker, die zelf zich zoo netjes gedroeg. Want hij begreep best dat dominee 't zoo niet bedoelde. Moeder vouwde ook al d'r handen en keek verwachtend naar dominee. Toen nam Freerk z'n pet af en hield die voor z'n gezicht, terwijl hij zich voornam onder 't bidden aan andere dingen te denken. Hij zou het toch wel hooren als dominee „amen” zei.

Maar 't viel niet mee niet te luisteren als je daar ineens, of 't zoo'n heel gewoon gesprek gold, je eigen naam hoorde noemen. Hij wou

toch ook wel eens hooren wat dominee van hem tegen God zei. Daar net had dominee zich goed gedragen, maar nou zou hij hem toch wel aanklagen van ongehoorzaamheid en weerspanning en afval.

Hij hoorde dominee vragen om een beter inzicht voor hem, Freerk, opdat hij niet met een verontschuldiging op z'n lippen verloren zou gaan. En dat terwijl hij toch beter kon weten. En onderwijl Freerk nog wachtte op de aanklacht, die nu komen ging, zei dominee „amen.”

Freerk was er een beetje beduusd van. En in zijn verwarring zei hij: „Dank u, dominee,” alsof hij meegebeden had. Ach, dominee meende 't ook goed met hem, dat stond vast.

Dien nacht kon Freerk niet slapen.

Hij had er natuurlijk allerlei redenen voor.

't Was broeiig-warm, veel te benauwd voor September. Er kwam vast onweer. Als hij nog geslapen had in z'n vroegere bed in de bijkeuken zou hij opgestaan zijn, om naar de lucht te kijken. En dan had hij meteen wat gedronken. Als hij daarna weer lag zou de slaap wel komen. Maar hier, in 't opkamertje, met aan den anderen kant van den dunnen wand de bedstede, waar de baas sliep, was hij altijd bang gerucht te maken. Hij wist wel van Jantje, de al bejaarde meid, hoe Woelders tegengesputterd had toen, na de begrafenis van de vrouw, de al getrouwde dochters drongen: „Laat er nou iemand in 't opkamertje slapen, vader. Jantje of Freerk. De keuken en 't achterhuis zijn veel te ver weg; geen mensch kan 't daar hooren als u 's nachts iemand noodig hebt.”

„Ik heb 's nachts geen mensch noodig. En als ik een keer niet goed mocht worden kan 'k Jantje nog wel beroepen. Zoo ver is de keuken niet,” had de oude gezegd.

En later, omdat de dochters aanhielden: „Nou, goed. Maar dan Freerk. Jantje is best voor de huishouding, maar voor de rest mij te treuzelig. Als die weet dat ze op mij passen moet klopt ze vast iederen nacht een keer tegen 't beschot.”

En als Freerk nou zelf, door op een ongewonen tijd op te staan en de deur uit te gaan, den oude wakker maakte zou hij iederen keer weer moeten hooren: „Ik mot op jou passen inplaats van jij op mij.”

Nee, hij zou maar een poosje overeind gaan zitten, dat hij wat afkoelde, en dan weer gaan liggen, heel stil, dan kon hij wel indommelen. Was dat nou werk voor een gezonden jongen kerel, niet te kunnen slapen!

Dat het gesprek van dien avond hem dwars zat, wou Freerk zichzelf niet bekennen. Hij had zich wel groot gehouden tegenover dominee, en gezegd dat hij niks weg te stoppen had en zich wel verantwoord zou, maar als je je nou voorstelde dat hier, in den nacht, met geen mensch bij je, God je vroeg wat je maakte van je leven? Om dan net zoo driest te zeggen: „'t Is niet alles in orde, maar dat komt, omdat ik zelf niet in orde ben, van binnen, en dat kan ik weer niet helpen. Zoo ben 'k geboren en als 'k anders moest wezen had God mij maar anders moeten maken.” Nee, dan was het toch wel mooi als je jezelf kon verstoppen achter „de genade.” Maar hij bleef er bij: 't was te gemakkelijk. Dat kon ieder en altijd wel. Daar moest je een lafbek voor wezen, en geen sterke jonge kerel. Als God hem op de knieën wou hebben, dan moest er wat anders gebeuren.

Hij had wel gehoord van menschen, die een „zwaren weg” hadden gehad. Nou, als iemand een zwaren weg had moeten hebben, dan de baas, zou hij zoo zeggen. Maar dominee zei dat er in een zwaren weg ook al geen verdienste zat. En die anderen, die er over praatten, voegden er gewild-nederig bij: „Ja, zie je, daar breng je jezelf niet. Daar mot je gebracht worden. Anders is 't nog geen echt werk.” Als hij, Freek, d'r dan niet gebracht werd

Kijk, nou lag ie toch weer te prakkizeeren. Zoo werd het niks met 't slapen. Hij zou nou

Ineens zat hij overend, klaarder wakker nu dan ooit. Hoorde hij wat daarnaast? Praatte daar iemand?

Ja, 't leek de baas wel. Zou hij niet goed wezen? Maar waarom riep hij dan niet?

Nee, nou was 't weer stil. Ach, misschien droomde de oude. Ouwe menschen konden dat erg, tenminste af te gaan op de verhalen die z'n moeder soms deed van d'r droomen. En als je dan wat wild geleefd had vroeger

Nou hoorde hij weer wat. Was het de baas? Of zouden 't soms

dieven Nou, die zouden 't wel wat stiller aanleggen. Maar als ze niet wisten dat hij hier lag! 't Gebeurde nooit op boerderijen, dat de knecht in een kamer sliep.

Ineens iets, dat wel leek op roepen. En dan weer stilte.

Freerk stond al voor 't bed. Als ze nou maar niet de kamerdeur Nee, gelukkig, die was niet op slot. De dieven hadden toch geen erg gehad in hem. Als hij nou maar wacht, in de gang, bij de paraplu's, de stok van den baas!

Met den dikken stok in de hand stond Freerk een oogenblik later voor de kamerdeur van z'n baas. Nou was 't weer stil Was 't dan toch maar droomen? Stond hij hier voor niks? Voor gek eigenlijk?

Hoor! Dat was toch de baas zelf. En 't geluid kwam niet uit de bedstee. Meer midden uit de kamer, zou je zeggen. Wat dee de ouwe dan toch? Als hij maar verstaan kon, wat hij zei!

Nou werd het wat duidelijker.

Freerk lei z'n oor voor 't sleutelgat.

Toen verstond hij. 't Klonk wat langzaam; bijna als de stem van den voorlezer in de kerk, dacht Freerk. 't Leken ook wel woorden uit den Bijbel: „Gij bezoekt mij in de nachtwake. Gij stelt mijn zonden voor mij.” En dan ineens harder, hoewel onderdrukt, en op meer gewonen toon: „O Heere, de zonden van mijn jonkheid! Ik heb U niets te brengen dan een verzondigd leven! En mijn hoogmoed, die me nu nog in den weg staat! Gij weet, Heere, hoe moeilijk 't mij is te buigen. En toch; ik ben een worm en geen man! Mijn ongerechtigheden staan tegen mij op. En Gij hebt Uw aangezicht van mij verborgen. Ik zie Uw kruis niet, o Heiland, en ik hoor niet Uw stem. En de duivel zegt mij, dat mijn zonden te zwaar zijn om vergeven te worden. Zij was niet schuldiger dan ik, Heere, en haar hebben ze in de gevangenis gestopt, omdat ze 't kind”

Een poos bleef het stil.

Freerk, ondanks hij voelde dat hij getuige was van een worsteling, die in de diepste donkerheid een ziel alleen uit moest strijden, durfde zich niet verroeren.

Toen hoorde hij ('t waren nu geen zinnen meer, doch enkel afgebroken woorden) den man daarbinnen als kermen: „Mijn zonden!

De zonden mijner jonkheid.” En wat later, met iets als hope in de stem: „Uw goedertierenheid alleen, Heere.” Weer gevolgd door het klagende: „Een verspild leven. Enkel zonden. Geen tijd om 't goed te maken. Straks de nimmer-eindigende eeuwigheid. Uw toorn, Heere, is als een verterend vuur.”

Freerk sloop terug. Nee, hier kon hij niet helpen. Hier werd een strijd gestreden, als hij niet kende. Waarvan hij de hevigheid niet had vermoed. Je moest den recht-opgaanden, sterken boer Woelders kennen om te begrijpen wat er noodig was om hem zoo op de knieën te doen komen. En Freerk had hem veroordeeld, dien avond nog, om zijn gemakkelijken weg!

Huiverend, ondanks de zwoelheid van den avond, kroop Freerk terug in bed.

Maar de slaap week verder dan ooit.

Ingespannen luisterde hij naar ieder geluid uit de nabije kamer. Soms bleef 't een poos stil. Dan dacht hij: nu is hij gaan slapen. En dan, plots, hoorde hij weer de stem, rijzend, dalend, smeekend, pleitend

„O Heere, help hem,” bad Freerk ineens. En pas toen hij 't gezegd had begreep hij: met zoo te bidden had hij toegegeven dat een mensch er, zonder Gods hulp, niet toe kwam het op genade alleen te wagen. Dat iedere weg voor den hoogmoedige gemakkelijker was dan juist deze

En met dat hij 't begreep kwam er een groote moeheid over hem, lichamelijk en geestelijk. Had hij zelf nu den wederstand opgegeven? Of zou, met den nieuwen dag, zijn strijd ook opnieuw beginnen?

Hij wist het niet en hij voelde zich ook niet meer in staat klare gedachten te vormen. De slaap besloop hem Maar nog even schrok hij op uit zijn dommel. 't Was toen in de kamer naast-aan de stem, die een tijdlang gezwegen had, zich opnieuw deed hooren. Tot zijn verrassing hoorde Freerk nu hoe de oude, beverig en gedempt, aanving te zingen: „God heb ik lief, want die getrouwe Heer hoort mijne stem” Toen wist hij, dat de strijd volstreden was voor den eenzamen worstelaar, en dat hij overwonnen had

Met iets van schroom keek Freerk den morgen daarna (het was

Zondag) zijn baas aan. Nu voor 't eerst viel 't hem op dat de boer oud geworden was, den laatsten tijd. Maar naar een spoor van den gestreden kamp zocht hij tevergeefs. Als hij niet geweten had zou hij, desgevraagd, weer herhaald hebben zijn: „Te gemakkelijk”.

Freerk verdiepte zich niet in bespiegelingen over 't feit dat menschen, ook al leven ze dag in dag uit met elkaar, zoo weinig soms van mekaar weten. Zijn aard was niet bespiegelend.

Maar toen de boer, na lezing van het morgenhoofdstuk, zei: „Mijn genade is u genoeg. Als we dat maar weten mogen,” bleven al zijn vroegere bedenkingen weg. En 's avonds, toen Woelders, zooals altijd Zondags als de avonden warm genoeg nog waren, buiten op de bank zat en, half bij zichzelf, zong: „Loof Hem, Die u al wat gij hebt misdreven, hoeveel het zij, genadig wil vergeven,” was er in 't hart van Freerk, die voorbij hem kwam op zijn gang naar 't huis van zijn moeder, geen misprijzing maar wel iets van eerbied. Want nu wist hij dat de booze vijand het den mensch niet gemakkelijk maakt zich alleen op Gods genade te verlaten.

INKEER

DOOR

IGNATIA LUBELEY

1840. Brouwershaven.

In de stilte van den wintermiddag klonken vier slagen van de Stadhuis klok. Juffrouw Petronella Mane, aan het tafeltje bij haar raam gezeten, draaide het hoofd om, om te zien of haar klok op den hoekhanger veel verschilde, toen meteen vier slagen in de schemer-donkere diepe kamer pingden; de gangklok volgde met zwaarder klank. Tevreden over deze juistheid wendde zij haar blik weer naar buiten naar het havenplein, waar de visschersbooten met hooge masten roerloos in het haventje lagen; aan d' overkant oude huizen, laag onder de lage grijze lucht. „Als 't maar niet gaat sneeuwen,” dacht zij, „dan is morgen de weg misschien niet begaanbaar.” Zij had het plan gemaakt den volgenden dag naar Zierikzee te rijden; 't wagentje van den boer was al besteld. 't Zou allervervelendst zijn als het niet kon. Zij maakte haar plannen met een doel, en 't was bepaald heel ongeschikt als zij gedwarsboomd werden.

Juffrouw Petronella Mane was tenger gebouwd — de zwarte berthe van haar zwarte japon omvatte smalle schouders, de handen, die uit de zwarte polsjes van de wijde mouw kwamen, waren fijn en wit; het bruine haar hoog opgemaakt op 't achterhoofd lag in onberispelijke bandeaux over haar slapen; heel haar donker silhouette met het fijne profiel, dat zich afteekende tegen haar raam, was nu ook weer dat van een teere vrouw — maar zij had „de gedecideerdheid van een burgemeester.” Misschien waren haar kennissen wel

tot deze vergelijking gekomen, omdat zij stamde uit een burgemeesters-geslacht en omdat zij de laatste Mane was. Zij was zestien jaar oud geweest, toen zij in 1810 als wees van den vaandrig Mane bij diens rijke en kinderlooze neef en nicht Mane in Brouwershaven was komen wonen. Zij had als het arme nichtje dankbaar de plaats in het groote huis aanvaard en getracht zich onmisbaar te maken bij de wat ziekelijke en zeurige nicht en den geleerden zonderlingen neef. Toen zij een en dertig jaar was, was nicht gestorven, maar voor neef had zij nog lang mogen zorgen. 't Was nu een jaar geleden ruim, dat hij was overleden; zij was in den rouw over hem. Nooit had zij er op durven rekenen, dat zij zijn erfgenaam zou zijn, want hiervoor was altijd aangewezen geweest de zoon van zijn zuster, die den naam Mane bij den zijne had gevoegd: Mane de Lange — en die eens in 't jaar uit het Utrechtsche naar Zeeland kwam om zijn oom te zien. Zij kreeg echter de helft van het fortuin met het huis; en nu nam zij alleen daar de plaats in van alle de Mane's, die gedurende eenige eeuwen in het stadje gewoond hadden; de plaats van de voornaamste te zijn, en zij handhaafde die op haar wijze door het best haar huis te onderhouden en het meest voor de armen te doen. Een ander mocht een gezin hebben, zij had het stadje. Behalve het huis, bezat zij een boerenhofstede in de buurt, met welks pachter de afspraak was gemaakt, dat als hij naar Zierikzee reed, hij met het rijtuigje bij haar moest aankomen om te vragen, of er ook boodschappen waren. Als zij op marktdagen zelf mee wilde gaan, liet zij het hem weten — dan rekende hij op plaats. Niet ver van den dijk achter de kerk was er ook een stuk land dat haar toebehoorde. Het was verpacht geweest, maar nu met de vernieuwing van de pacht, wilde zij een gedeelte er van onder eigen beheer nemen, om er een tuin aan te leggen, ten deele moestuin en ten deele bloementuin; een mooie heg zou het omsluiten, hier en daar afgebroken door een hek, opdat men zelf vanuit den tuin het wijde land van Schouwen kon zien, maar ook opdat de menschen, die over het veldpad er langs kwamen, een blik konden hebben op de wel onderhouden groentebedden, en de kleurige bloemenranden. Die tuin zou een sieraad zijn. In gedachten had zij alles al voor oogen. Zij zag de vlinders fladderen in den koesterenden zonneschijn boven de anjelieren, de violieren,

de duizendschoonen, de geraniums. Een kronkelend pad zou voeren naar het eind van den tuin, en daar niet ver van den dijk zou een koepeltje verrijzen, een koepeltje met een bovenverdieping rustend op eenige zuilen. Om die zuilen slingerden zich klimrozen en bereikten het ijzerwerk van het balkon. Op dit balkon kwamen de deurvensters uit van het ronde vertrek, dat aan alle kanten ramen had. Hier kon men over den dijk zien naar het wijde water — wijd tot aan den verren horizont waar de duinen van Goeree konden schitteren in de zon, het wijde water, waarin de zee beukte met den vloed, overzwalpend de zandbanken, of dat door de zee werd meegetrokken in eb-tijd — het water, dat nooit gansch rustig was, en zelfs in stille maan-nachten deinde met lichtende golvingen, klotsend eentonigen zang. Meest als zij dacht aan den koepel, zag zij het water blauw onder een blauwen hemel, een scheepje met witte zeilen glijdend over 't watervlak, de stralende zon al wat laag boven de zilveren zee.

Op dien grauwen wintermiddag, terwijl zij in haar schemerdonkere kamer bij het raam zat te breien, maakte zij plannen voor de meubels in haar koepelkamer, toen stappen haar stoep naderden. Er werd niet gebeld, maar de klink van de voordeur werd opgelicht: „Zeker Daatje,” zeide zij tot zichzelf, tot de werkelijkheid terugkeerend en meteen wetend, dat er van haar tuin nu nog alleen bestond een leeggehaald stuk land waarop enkele koolplanten beefden in den killen mist.

Iemand was in de gang bezig aan den kapstok, en toen, langzaam, ging de kamerdeur open. In de schemering vertoonde zich de lange donkere gestalte van Daatje Stelling, een groote muts van zwarte kant op.

Petronella richtte zich op. „Zoo, Daatje — er nog doorgekomen?”

„'t Sneeuwt niet,” antwoordde Daatje wat kortaf. Zij zeeg neer op den stoel aan d'anderen kant van het tafeltje, en legde haar breikous op het glimmende blad. Dit was haar vaste plaats. Haar stoof stond al klaar. Zij zat er bijna dagelijks een paar uren. Waarom ook niet? Petronella was toch alleen in die groote kamer en zij moest anders zitten bij het drukke gezin van haar zoon. Zij woonde sedert een paar jaren bij deze in. Zomers kon zij op haar eigen kamer blijven, maar nu was het te koud. De tijden waren duur. Er werd alleen in de achterkamer gestookt. Als het donker werd, moesten

allen er wel binnen zijn. Zij nam dan haar wijk aan d'overkant van het havenplein bij haar nicht. Zij dronk er meestal thee, maar vóór het souper ging zij weg. Zij wilde niet den naam hebben, dat zij „klap liep” op haar familie. Toen de oude neef nog leefde was zij niet zooveel gekomen. Trouwens toen moest Petronella hem altijd voorlezen uit geleerde boeken, over filosofie en staathuishoudkunde. Zij geloofde nooit dat Petronella ze zelf begreep; ze zeide van wel, maar dat was maar blauwkouserij of pedanterie. Maar eere wie eere toekomt. Men moest bekennen dat het meisje goed was geweest voor haar pleegouders en dat zij de erfenis verdiend had.

Daatjes oogen dwaalden de kamer rond. Het was alsof zij weer eens duidelijk moest begrijpen, hoeveel Petronella wel bezat, ook aan meubels.

„'t Is vroeg donker,” merkte deze op, „maar Mietje brengt dadelijk de lamp met het theewater.”

„'k Kan best schemeren,” zeide Daatje.

De stilte viel weer in.

Petronella keek naar de steeds donkerder wordende lucht: Gelukkig het sneeuwde nog niet.

„'k Heb bericht van Anne,” klonk Daatjes bijterige stem. „Zij zal vast wel van het bovenhuis weg moeten.”

„Daar was zij verleden al bang voor, eeh?”

„Ja, maar zij heeft nu meer zekerheid, dat het haar boven het hoofd hangt. Het is werkelijk vreeselijk. Zij heeft er twintig jaar gewoond, zoo goed en zoo goedkoop. Zij vindt nooit zoo iets terug.”

„Middelburg is groot,” antwoordde Petronella laconiek.

„Ja, maar de goedkoope bovenhuizen vind je er niet. En iedereen wil Anne niet nemen, omdat zij zoo zwak is. De juffrouw van de bakkerij was altijd zoo goedig voor haar, omdat zij vroeger bij onze grootouders had gediend — maar ergens anders, moet je voor al die bediening op kamers betalen.”

Petronella knikte. 't Was haar zeer duidelijk, dat niet iedereen Anne du Bar wilde nemen: lastig tot in de kleinste puntjes. Met die zwakheid was het zoo erg niet.

„Ik weet heusch niet, wat we dan beginnen moeten,” vervolgde Daatje kaarsrecht tegen haar stoelrug leunend. — „Zij heeft boven-

huizen gezien, maar de prijs is dubbel van wat zij nu betaalt — en zij heeft het geld niet, zij heeft het niet.”

„Neen, dat begrijp ik,” zeide Petronella. „Maar misschien daagt er nog wel iets op in Middelburg.”

Daatje schudde driftig het hoofd zoodat de linten van haar muts dansten: „Ik geloof dat dat ijdele hoop is. — Zij is te arm. — Kon ik haar maar nemen. Maar je begrijpt, dat kan Kees niet doen, zijn tante er ook nog bijnemen. Trouwens daar is geen plaats. Het huis lijkt heel wat, maar het is niet zoo groot als dit.”

Haar scherpe oogen keken Petronella uitvorschend aan. Deze stond langzaam op om naar de kachel te kijken.

„Neen, dat geloof ik ook niet,” antwoordde zij rustig. Zij doorzag Daatje volkomen.

„Anne zou het anders best vinden om in Brouwershaven te wonen,” vervolgde deze. „Je moet denken, dat zij dikwijls hier logeerde vroeger bij oom en tante Zebius. Toen Kees hier burgemeester werd, wist zij nog meer van de stad te vertellen dan ik.”

Petronella bukte zich om turven op het vuur te doen: „Maar Middelburg is toch veel prettiger voor haar. Ik zou haar niet gauw uit haar omgeving weghalen, als ik jou was, Daatje.”

„'k Heb niks weg te halen,” antwoordde Daatje en sloot haar lippen alsof zij ze nooit meer van elkander zou doen.

Door de gang naderden de kleppende muiltjes van de meid, die het theewater kwam brengen. Petronella legde alvast het breiwerk op de tafel in het midden van de kamer. Daatje bleef op de toebe-reidselen toezien. Toen de aangestoken olielamp binnen was, en Mietje de luiken wilde sluiten, rees zij eerst op en met haar stoof en haar breikous kwam zij ook in het schijnsel van de lamp.

De bel van de voordeur ging over.

„Verwacht je iemand?” vroeg Daatje scherp.

Petronella schudde ontkennend het hoofd. Met den trekpot in de hand bleef zij luisteren naar het open doen.

„'t Is dominee,” zeide zij kalm toen zij de stem herkend had en zette den trekpot neer.

Heel deftig in zijn nauwsluitende zwarte jas met witte stropdas vertoonde Ds. Van Meteren zich in de kamerdeur en boog. Hij was

nog maar kort in de gemeente, voelde zich nog als een vreemde, maar wel als een welkome bewonderde vreemde, en bij zijn plechtstatigheid voegde zich iets vrijmoedigs. Met edelen zwier nam hij den stoel aan dien Petronella nabij schoof, en toen hij gezeten was, boog hij zich met een glimlach in haar richting. „Ik vrees, dat ik zeer impertinent ben, maar, ik bid u, schuif u het dan op de omstandigheden. Ik kom u namelijk vragen — ik hoop niet, dat het heel erg is, maar uwe eigen vriendelijkheid is daar schuld aan! of mijn schoonzuster morgen met u mée kan en mag rijden naar de stad.”

„Nou —” antwoordde Petronella droog, maar met een lachje want zij deelde graag gunsten uit — „als de boer plaats heeft.”

„O, Coosje zal zich wel heel klein maken. Het zal een pak van haar hart zijn — en van dat mijner vrouw, als zij weet dat zij Zierikzee kan bereiken — u moet weten, dat wij onverwacht een gast krijgen — een kennis uit Holland. Hij wil in het hotel logeeren, ik heb zoo juist de kamer besteld — maar overdag zal hij toch veel bij ons zijn, en u begrijpt hoe mijn vrouw vindt, dat zij nog van alles noodig heeft. Dat bericht gaf bepaald een heele opschudding!” Zijn rond jong gezicht straalde van voldoening, blijkbaar was het een zeer welkome gast. — „En misschien zullen wel meer menschen hier verrast zijn hem te zien, want hij heeft in zijn jeugd hier gelogeed, bij zijn oom en tante Zebius; hij heet Herman Zebius.”

„Herman Zebius!” herhaalde Petronella in uiterste verbazing. „Herman Zebius, o ja, zeker.”

„Dominee en mevrouw Zebius waren ook een oom en tante van mij,” zeide Daatje waardig. „Zij was een zuster van mijn moeder. Ik heb hier ook dikwijls gelogeed. Die Herman Zebius was een zoon van ooms broer, en ging later naar de West, toen het kantoor van zijn vader in Amsterdam verkeerd was gegaan.”

Petronella schikte de kopjes op het blad, om thee te schenken. „Maar hij is toch geen tijdgenoot van u. Hoe kent u hem, dominee?”

„Ik ken hem nog maar heel kort. Een neef van mijn vrouw is met zijn dochter getrouwd; en op de bruiloft heb ik hem ontmoet. Hij is nog niet lang terug uit de West. Hij hoorde, dat ik in Brouwershaven was beroepen; en zeide toen: zoodra u wat op orde is, kom ik u

opzoeken. En nu zijn wij nauwelijks op orde, of daar kondigt hij zijn bezoek aan!"

„Is hij nog in zaken?" onderzocht Daatje, „en heeft hij het geldelijk wat opgehaald, want met zijn vader was het toen miserabel."

Dominee Van Meteren trok zich wat op: „Hij moet rijk zijn. U begrijpt, ik weet het van nabij, onze neef is met zijn eenig kind getrouwd. Hij is zelf getrouwd geweest met de dochter van een plantagehouder, maar al sedert eenige jaren weduenaar. Zijn dochter is eerder in 't land gekomen. Zij heeft in Gouda schoolgelegen waar ons nichtje ook was. Zoo heeft zij haar man leeren kennen."

Blijkbaar was hij met de verwantschap ingenomen en wijdde uit over het nog jeugdig uitzien van den weduenaar, over zijn aangenaam karakter, over zijn huis in Utrecht. „Hij wil er stil wonen," legde hij nog uit, „een ambt begeert hij niet meer, maar hij woont graag lezingen en concerten bij. Zijn dochter woont in Breukelen, en met de schuit kan hij haar gemakkelijk opzoeken."

„'t Zal er wel wat minder schommelen dan hier op het water," zeide Daatje spottend, terwijl zij haar breikous opnam. „'t Verwondert me, dat hij in dit seizoen over komt varen."

„Als er geen ijs is, is de vaart nu nogal geregeld. Met de stoomjacht op Middelburg moet u denken. Aan de Zijpe neemt hij de diligence op Zierikzee. De stoomjacht vaart Vrijdag. We verwachten hem dan."

„Dus overmorgen al," zeide Petronella met nadruk. „Ja, dat is gauw. Als het nu morgen maar niet sneeuwt, want dan rijden we niet naar stad."

„Daar viel wel al een enkel vlokje," zeide dominee bezorgd, „juist toen ik hier op de stoep stond. Ik dacht nog: nu krijgt onze vader Cats nog een witte muts op!"

„We zullen het beste maar hopen," zeide Petronella glimlachende, maar toch wat afgetrokken.

„Coosje moet morgen maar bijtijds hier zijn."

Hij nam afscheid, deftig en zwierig tegelijk. In de kamer viel de stilte. Buiten stak even de wind op, en zweeg toen weer.

„Misschien krijgen we sneeuwstorm," zeide Daatje boven haar breinaalden.

„Ja, misschien,” antwoordde Petronella boven de hare.

„Herinner jij je dien Herman Zebius nog goed? Ik heb hem nooit hier bij oom en tante gezien. Wel toen oom in Middelburg stond. Hij kwam toen afscheid nemen.”

„Hij heeft hier een paar maal gelogeed.” Petronella telde steken van haar breiwerk, „’t laatst herinner ik me in 1812. Dat weet ik zoo goed omdat hij het volgend jaar guardist was en niet kon komen, en in Januari ’14 is dominee Zebius naar Middelburg gegaan, en dus kwam hij toen vanzelf niet meer.”

„In 1812,” herhaalde Daatje. „Dat is ook menig Meimaandje geleden, want we hebben nou 1840.”

Petronella knikte. Zij kon het niet tegenspreken. Zij bedacht zich hoe zij in ’12 een meisje van achttien jaar was; en nu een vrouw van zes en veertig.

„En nou ineens heeft hij wel haast om te komen,” klonk het achterdochtig, „want je maakt me niet wijs, dat je in dit seizoen hierheen reist alleen omdat in je jeugd je oom en tante hier woonden. Daar is alle kans op storm en sneeuw.”

De stilte viel weer in. ’t Gesprek vlotte niet gemakkelijk. Vroeger dan anders rolde Daatje haar breikous in elkaar en rees op. „’k Geloof, dat ik maar ga,” zeide ze. Petronella deed haar uitgeleide in de gang, hielp haar in haar omslagmantel en wollen capuchon, die over haar muts paste. Samen openden zij de voordeur. Een dun laagje sneeuw bedekte het plaveisel, maar de wolken waren gebroken; bleek maanlicht scheen even tusschen wolkengevaarten door op de stille booten in de haven.

„’t Is beter dan ik dacht,” zeide Daatje — en toen met een zucht — „Als ik maar wist, wat met Anne te beginnen. Nou, tot morgen.”

Petronella deed zacht de deur achter haar dicht. O ja, Anne. Zij was haar geheel vergeten. Zij ging de kamer binnen, en toen zij op haar plaats zat, heel alleen achter het theeblad, was zij haar alweer vergeten, geheel vervuld van de gedachte, dat die eene, nooit geheel vergetene uit haar meisjesjaren, over twee dagen over de haven wandelen zou, langs haar huis. Hij kwam haar zeker een bezoek brengen, zooals vroeger. Zij zag hem nog binnen komen in de korte broek en den hoog in den nek oplopenden zwarten rok met de ge-

plooide wit batisten jabot onder de witte das en vadermoorder, waarop zijn breed, onregelmatig gezicht rustte. Hij had ernstige donkere oogen en een diepe stem. Neef zat in zijn leuningstoel en met de beenige vingers tegen elkander, ondervroeg hem over allerlei wetenschappelijke vraagstukken; nicht in den anderen leuningstoel trachtte uit te visschen hoe de boeien waren in Amsterdam en of de prijzen er ook hoog waren — Met haar, het nichtje, had hij over de Julia van Feith gesproken, en in haar gedichtenalbum een Duitsch vers geschreven van Hölty, dat aldus eindigde :

„Unter Rosengesträuch spielet ein Quell und mischt
dem begegnenden Bach Silber. So strömen flugs
Seel und Seele zusammen,
wenn allmächtige Liebe naht.“

In die zomersche dagen had men veel op den dijk gewandeld, en op een namiddag had hij voor het gezelschap Roosje van Bellamy voorgedragen. — De stralende zon stond al wat laag boven de zilveren zee, en een scheepje met witte zeilen gleed over het watervlak. Toen hij zweeg, was het doodstil geweest; men hoorde alleen het klotsen van het water, en even den schreeuw van een meeuw.

't Was lang geleden. Zij was toen een meisje geweest in een japon met korte pofmouwen en het ceintuur onder de armen; met krullend hoog opgemaakt haar, en met een blos op de wangen. Nu was zij in het zwart, het haar glad in een scheiding. Maar het smalle gezicht zag niet oud met die kleur, die niet wilde wijken, en met den sterken blik in haar donker blauwe oogen onder de fijne wenkbrauwen. Zij droeg — dit wist zij — haar jaren, die lange eentonige jaren van vervulde plichten, met eere. Zij was nu iemand. Zij was juffrouw Petronella Mane, de laatste van haar geslacht, die haar plaats wist in te nemen.

Als hij overmorgen over de haven kwam, zou hij dan weten, dat zij hier nog woonde? Misschien wel. Misschien had hij ergens haar neef Mane de Lange ontmoet en wist hij, dat zij nu de erfgename was van het groote huis en van de andere goederen. Hij was een weduwnaar. Zijn eenig kind was getrouwd. Hij was wel alleen; en

dat voor een man van acht en veertig jaren. Misschien, dat na zijn jaren van hard werken in het tropische klimaat, hij nu ook den tijd had gevonden om terug te denken aan het verleden.

Zij hoorde Mietje door de gang gaan, om voor het souper te kunnen dekken. Dadelijk nam zij haar breiwerk op, was ijverig bezig toen de meid binnenkwam. Onmiddellijk ook was zij bewust in het heden: maakte afspraken over de groote wasch, over de schoonmaak van de tuinkamer: haar schoonmaakster was ziek. Mietje had het ook over andere zieken in het stadje. In vertrouwelijkken toon kwamen haar verhalen, in die rustige overtuiging, dat de juffrouw wel raad zou schaffen.

Den volgenden morgen had vader Cats, die op de haven uitkeek naar het Stadhuis, wel een witte muts op, maar teveel sneeuw lag er toch niet. 't Had wat gevoren, en de lucht was helder. Met een stralend gezicht was Coosje Stuart bijtijds de zitkamer van juffrouw Mane binnengestapt. Deze was juist bezig de linten van haar zwarten luifelhoed dicht te strikken; en knikte haar vriendelijk toe. Zij hield van Coosje Stuart. Deze had met eenige kinderen van den dominee bij haar gelogeerd in den verhuistijd; en zij had haar vroolijk humeur gewaardeerd. Daarbij was zij een wees en arm, aangewezen op haar familie. Petronella dacht aan haar eigen jeugd en het was met meegevoel, dat zij het meisje altijd beschouwde. Nu ook gleed haar blik over de slanke gestalte in bruine shawl en bruinen luifelhoed. De blauwe linten waren wel wat verkleurd. Coosje vertelde dan ook al gauw, dat zij nieuwe linten mocht koopen. Zou men die goed in Zierikzee kunnen krijgen? Haar blauwe oogen straalden van verwachting, en toen „de juffrouw” een grapje zeide kreeg zij kuiltjes in haar blozende wangen, waarlangs het goudblonde haar in pijpkrullen viel, nu ten deele bedekt door haar hoed. „Niet mooi, maar allerbekoorlijkst,” dacht Petronella, „jong ding, zul je ooit trouwen?” Zij vond het twijfelachtig; niet zonder reden hechtte zij aan het rijmpje van Cats over „een uitgelezen maagd: Zij werd van al gewild . . . en om haar machtig goed, Dat hier en overal een vrijster achten doet.” — Zij had het destijds zeer goed onder oogen gezien dat samen droomen over Feith's Julia en Duitsche gedichten lezen

geen geld kostten — maar samen trouwen en een huishouden opzetten meer eischte. Zij had het daarom Herman Zebius nooit verweten dat hij niet tot een huwelijksaanzoek was gekomen. Maar wel had zij zich afgevraagd, of, als zij toen reeds de erfgename was geweest en niet het arme nichtje, of dan niet haar leven anders zou geworden zijn. Zij vroeg zich hetzelfde af voor Coosje, maar werd in haar overpeinzing gestoord door de komst van het rijtuigje. Coosje hielp haar haar pelisse om doen, Mietje droeg de waterstoven en de plaids. De boerin noch haar dochter waren meegegaan, zoodat zij plaats genoeg hadden. Het was gezellig Coosje mee te hebben, het kortte den tijd. Vol verwachting keek zij door het kleine portier-raam naar het wijde Schouwensche land, waarover nu de sneeuw lag en het zonnelicht straalde, vroeg naar de namen der dorpen en stelde veel belang in Zierikzee, waarvan de groote zware toren al van het begin van den tocht zichtbaar was geweest tegen de blauwe lucht. Door de diepe Nobelpoort rolde het rijtuigje de stad binnen. In de uitspanning stapten zij uit en gingen te voet verder de straten door. Het viel Coosje op hoe ook hier iedereen juffrouw Mane scheen te kennen. Bij een nicht van haar op de Oude Haven gingen zij een kopje koffie drinken en om halftwee bij een neef en nicht, die een groot huis bij de Havenpoort bewoonden, het middagmaal gebruiken.

„Petronella,” zeide de gastheer met een knipoogje, „de Almanak komt spoedig uit. Ik weet, wie de dichters zijn.”

„Ik ook,” zeide Petronella onbewogen.

„Ik vind dat eene gedicht buitengewoon mooi.”

„Ik ook,” zeide Petronella op denzelfden toon. „Anders was het er niet ingekomen!”

Men lachte. Toen ging het gesprek over de lezingen van het Nut, waarin Petronella altijd veel belang stelde. — En toen ineens kwam het op Anne du Bar.

„Zij is er heusch miserabel aan toe,” zeide de gastheer half zacht, terwijl zijn vrouw met Coosje praatte.

„Daar moet geholpen worden. Maar niemand heeft geld genoeg om haar jaarlijks wat te geven. En dan is het nog de vraag, of zij het goed genoeg heeft. Zij is altijd zwakjes geweest.”

„En een steen des aanstoets,” dacht Petronella. Zij hield niet

van zeurige menschen. Zij begreep nooit, waartoe die dienden.
„Is zij heusch zoo zwak?“ vroeg zij.

De ander knikte overtuigd: „Ik zou zeggen,“ zeide hij wijsgeerig en een beetje plechtig: „een plant die niet heeft kunnen uitgroeien. De omstandigheden waren te benepen.“

„Ik dacht,“ zeide Petronella, „teveel kasplant.“

„De uitkomst is dezelfde,“ antwoordde hij.

Petronella knikte. Zij keek nadenkend. Zij was eerlijk en besepte, dat kasplant zijn misschien nog erger was. Stelselmatig verzwakt. Benepen omstandigheden waren niet erg. Die had zij ook gekend. Zij hadden haar gedwongen sterk te zijn.

Toen zij terugreden, warm ingepakt achter in het rijtuigje, op de andere bank al de inkoop, moest zij telkens denken aan Anne du Bar. Als zij eens helpend ingreep en haar in huis nam? Zij kon haar de groote logeerkamer geven: die was ruim en zonnig. Anne kon er ook wat van haar eigen meubels zetten. Daatje zou wel dankbaar zijn en al de andere neven en nichten zouden haar toejuichen. Voor Anne echter zou het misschien niet eens zoo prettig zijn. Zij was altijd haar eigen meesteres geweest; en nu zou zij zich toch moeten voegen. — Het rijtuigje schokte langzaam over den besneeuwden zandweg. — De zon ging droevig rood onder in nevels; de gloed verdween langzaam; als een wade kwam de schemering over de wijde witte velden. Coosje was minder spraakzaam dan in het gaan, maar haar rond gezicht was stil gelukkig. Zij ook keek naar het eenzame landschap, in droomerijen verzonken.

Petronella ging in gedachten na of zij al haar boodschappen goed had gedaan: het waren allerlei geschenken voor bekende armen, met Kerstmis te geven. Toen overlegde zij, hoe zij het in zou richten als tusschen Kerstmis en Nieuwjaar haar neef en nicht met de studeerende zoons den middag kwamen doorbrengen. Zij zouden zeker naar haar tuinterrein vragen.

„Uw neef zeide me,“ verbrak Coosje ineens de stilte, „dat mijnheer Zebius morgen wel laat zou komen. Het is nog een heele rit met de diligence van Zijpe naar Zierikzee; en dan weer hier heen.“

„Misschien blijft hij den nacht wel over in het hotel in Zierikzee,“ antwoordde Petronella zakelijk, vanuit haar donkeren hoek.

„'t Zou misschien wel zoo verstandig zijn,” beaamde Coosje.

„Voor al daar er sneeuw verwacht wordt,” zeide Petronella, zich wat oprichtend om uit het portierraampje te kijken. In grijzen nevel verdween het witte land. Een paar kraaien vlogen krassend op, even scherp afstekend tegen de sneeuw, toen ook verdwijnend naar het bleek roode westen.

„Wat een verlaten land eigenlijk,” zeide Coosje.

„Ja; — maar ik houd er van.”

Misschien had zij nooit zoo beseft als nu, hoe lief zij het had, nu dat er heel diep in haar wezen een onrust was in verband met de komst van Herman Zebius. — Zou er een verandering komen in haar bestaan? — Zou zij . . . zou zij van Brouwershaven moeten trekken naar Utrecht; daar wonen op de Kromme Nieuwe Gracht (Coosje had verteld dat mijnheer Zebius daar een huis had) en kijken op de huizen aan d' overkant, zoo vlak bij?

Het rijtuigje schokte het stadje binnen: het paard zette aan. In een drafje reden zij het havenplein over, langs Vader Cats, over wiens hoofd de stadhuis klok vijf slagen deed hooren. Zij stopten voor het groote huis. Dadelijk opende Mietje de voordeur. Met eenige waardigheid liet Petronella zich uit de plaids en shawls van de hooge trede afdalen; zij gaf den boer nog eenige boodschappen mee en groeten aan de vrouw. Haar blik rustte even op het haventje waar de stille visschersbooten in de winterschemering lagen. Innemend en beleefd noodigde zij toen Coosje uit mee naar binnen te gaan. En toen zij de gang van haar huis binnentrad, zeide zij beslist tot zich zelf: „Petronella, geen dwaasheden.”

Met bijzondere zorg maakte zij den volgenden morgen de verdeling van haar inkoop, en bergde het goed in de diepe kast van de mangelkamer. Toen ging zij haar huis rond. In de groote logeerkamer, waar de meubels in het schemerlicht van de half neergelaten gordijnen droomden, maakte zij haar plannen voor de komst van Anne du Bar; 't hinderde haar echter, dat als deze eigen meubels meebracht, zoovele van de hare in andere kamers moesten ondergebracht worden, maar zij zou het doen, als het haar plicht was. 't Was wel de geschiktste kamer en dan het uitzicht op de haven,

dat was gezellig. Anne kon dan zien, hoeveel vertier er nog kon zijn, als de haringtonnen werden uitgeladen. 't Was er nu stil, de lucht weer laag en grijs. Stille sneeuwvlokken begonnen neer te dwarrelen. Steeds dichtter. Soms ineens door een windvlaag opeendraaiend. 't Sneeuwde den geheelen middag. Zij keek er naar, toen zij beneden zat. Wat zou het eenzaam zijn op het wijde water, dat kleurloos onder de dwarrelende sneeuwvlokken door klotste tegen den dijk. Zeilbooten zouden er niet varen, maar een stoomjacht liet zich niet weerhouden

Zij bestudeerde het lijvige boek over tuinaanleg, dat zij in de bibliotheek van den ouden neef had gevonden boven op de achterkamer; op een papier teekende zij een plattegrond. De omgeving van het stadje zou mooier worden door haar tuin en de aanleg zou werk verschaffen. Zij wist al wie zij er mee helpen zou. Op het puntdakje van den koepel zou een ijzeren windvaantje prijken, voorstellende een schip met volle zeilen. De smid zou het maken. Hij was een kunstzinnig man. Hij zou de kunst in haar plaatsje aankweken.

Toen Mietje de luiken kwam sluiten en juist de opmerking had gemaakt, dat het minder sneeuwde, maar dat mevrouw Lenting wel niet komen zou, ging de klink van de voordeur op, aankondigend Daatjes komst. Als alle avonden zat zij daar bij de thee onder het schijnsel van de lamp en breide.

„Zeiden Claas en Marie gisteren nog iets over Anne?” verbrak zij na een poos de stilte.

„Claas was naar Middelburg geweest en had haar opgezocht.”

„Wist hij niks voor haar? Hij begreep zeker ook wel, dat het moeilijk was een dak voor haar te vinden.”

„Ja, maar wat wou hij weten?” Petronella werd koel. Zij voelde, waar Daatje het op aan stuurde en zij liet zich niet beduiden. Zij wilde wel helpen, maar niemand moest haar dwingen. Zij liet zich in niets dwingen.

„De zoons komen met Kerstmis over,” bracht zij het gesprek op iets anders. Daatje was te nieuwsgierig om hier niet op in te gaan. Een voor een werden toen de jeugdige familieleden besproken.

„Die mijnheer Zebius,” merkte Daatje op, toen zij in de gang bezig was zich aan te kleeden om weg te gaan, „heeft ook kans geloopt

om in te sneeuwen tusschen Zijpe en Zierikzee. Dominee was bepaald in onrust."

„'t Zal wel schikken," antwoordde Petronella onverschillig. „Ik denk, dat hij nu rustig in het hotel in Zierikzee overnacht."

„Dat zou heel dom zijn," zeide Daatje verontwaardigd. „'t Sneeuwt nu niet en de wind is gaan liggen, maar morgen komt er vast meer sneeuw, en dan kan hij er heelemaal niet door. Neen, Petronella" — terwijl zij in de geopende deur stond, de lantaren in de hand, waarom een geel schijnsel viel op de sneeuw — „die mijnheer Zebius komt vanavond wel, als hij ten minste op reis is gegaan met dit weer."

Na 't souper toen Mietje alles had weggeruimd, bleef Petronella nog even in de stille kamer zitten. Zij hoorde om tien uur de stadhuis-klok tien langzame slagen slaan, doffer door de sneeuw. 't Was alsof de stilte onbegrensd was na dit geluid. En toen, iets later, rinkelden in de donkerheid daarbuiten de bellen van een paardentuig. Blijkbaar reed er een rijtuig aan d' overkant, moeizaam door de sneeuw. Langzaam stierf het geluid weg.

Heel zeker wist zij nu, dat hij in de duisternis en de koude het stadje was binnengereden.

Een zekere onrust bekampend, was zij den volgenden morgen bezig koffie te zetten, toen om de kamerdeur het hoofd van Daatje verscheen en vragend de stem klonk: „Ben je hier?" Haar ziende stond zij meteen in de kamer, een triomfantelijk lachje op haar breed gezicht, dat omlijst was door de plooiën van haar groote capuchon: „Dacht ik het niet, Petronella!"

„Wät?" vroeg Petronella.

„Ik heb je immers gezegd, dat die mijnheer Zebius niet alleen uit jeugdherinneringen komen zou? Ik dacht er toen bij: Als die niet komt om Coosje Stuart! En nu zie je!"

„Om Coosje Stuart," herhaalde Petronella als in een droom.

Daatje straalde om haar verbazing. „En dat jij dat ook niet gedacht hebt! Jij wist nog wel, dat Coosje nieuwe linten om haar hoed heeft gekocht."

Petronella luisterde nauwelijks. Maar wel drong tot haar door het besef, dat aan haar nu geen beslissing gevraagd zou worden;

en dat zij geen medelijden meer met hem behoefde te hebben. Een drukkende last gleed van haar af.

„Hoe weet je het?” bracht zij er uit met groeiende belangstelling.

„Dominee heeft het aan Kees verteld. De man glom. Dat begrijp je! Een rijke zwager, dat is niet voor de poes. Hij heeft haar per brief gevraagd, en toen zij ja had gezegd, heeft hij natuurlijk geantwoord, dat hij zoo gauw mogelijk kwam. Vandaar die haast. 't Wordt vandaag publiek. Je zult ze straks wel gearmd over de haven zien wandelen!”

„Hij krijgt een aardige jonge vrouw,” zeide Petronella.

„Wil je een kopje koffie, Daatje?”

„Nu, heel graag.” Daatje zonk neer op een stoel.

„'t Leeftijdverschil is wat groot. Zij is drie en twintig, en hij, wat dunkt je, vijftig?”

„Neen, dat is hij nog niet — ik denk acht en veertig.”

„Misschien komt ze je vandaag nog wel bezoeken,” zeide Daatje, „daar zou ik maar op rekenen, al is het Zaterdag.”

Zij rekende er op. Met zekere zorg kleepte zij zich, maar zij was altijd in 't zwart en 't veranderde niet veel. Ook zat haar haar altijd onberispelijk, dus daar was ook niet aan te verbeteren. Maar in haar geest rekende zij er op. Ook zette zij zich dien middag al vroeg bij haar raam, en keek telkens uit. Misschien wilden zij wachten tot Zondagmiddag om deftig een visite te maken, maar zij zou ze wel intikken, als zij langs kwamen. Gelukkig sneeuwde het niet, en de straat was begaanbaar. En toen zag zij ze aankomen aan d'overkant. Coosje in haar bruine shawl en luifelhoed gearmd met een heer met een hoogen zwarten hoed op en in een zwarte jas die in het middel aangesloten was en vandaar wat uitstond. Zij kon ze niet met den blik blijven volgen, maar kon wel berekenen, hoe lang het zou nemen dat zij aan haar kant zouden zijn. Vader Cats waren zij nu al zeker voorbij. Het duurde lang maar ineens verschenen ze. Coosje blozend en glimlachend keek in. De heer naast haar nam diep zijn hoed af, boog. Was dat Herman Zebius? Wat was hij mager! en geelbleek: maar dat leek erger misschien door de sneeuw! — Zij wenkte ze binnen te komen. Zij keerden zich om, knikkende. Toen zij de kamer inkwamen, stond zij in het midden. Met hartelijk gebaar

nam zij Coosje's beide handen en kuste haar onder haar luifelhoed, toen met beminnelijke waardigheid stak zij haar hand den diep buigenden Herman Zebius toe: „Mijnheer Zebius, welk een aangename verrassing. Van harte gelukgewenscht.”

„Ik acht mij gelukkig,” antwoordde zijn diepe stem, „dat mijn engagement mij terugbrengt in Brouwershaven, waaraan ik zulke goede herinneringen heb — ook, juffrouw Mane, aan dit huis. Hoe gastvrij waren uw neef en nicht.”

Toen hij zat, keek hij even rond: „Herkent u de omgeving?” vroeg Petronella met haar vriendelijkst lachje.

„Het treft mij,” antwoordde hij, „na zooveel, zooveel jaren, alles terug te vinden. Men zou zeggen, hier heeft de tijd geen macht — hier staat de tijd stil —” en hij boog naar haar richting.

Het was als een compliment bedoeld, aan haar persoonlijk, omdat zij er jong uitzag. Maar zij voelde er ook zulk een verwondering in, alsof het maar een aanmerking was. Voor hem, den man die hard gewerkt, veel zorgen gedragen en veel plannen verwezenlijkt had, moest het iets vreemds zijn, dat er zoo weinig veranderen kon sedert zijn jeugd, die voor hem zich in het verre verleden verloor.

„Maar Brouwershaven verandert toch wezenlijk,” zeide zij wat hooghartig, „we gaan werkelijk vooruit. Sedert het zeegat is afgetond. Heel wat Oostindische Vaarders vallen hier binnen.”

„En 't havenplein werd met het beeld van Cats versierd,” voegde hij er beleefd aan toe.

„Ja, we eeren onze groote mannen,” antwoordde Petronella op den toon van iemand, die dit vanzelfsprekend acht. „En vindt u niet, dat onze huizen goed in de verf staan? We vervallen niet. Gaan wij niet zóó hard vooruit als andere steden, we houden in stand wat we hebben. En dat is al een groote deugd in een volk.”

„Zeker, zeker.” Hij boog. Hij was werkelijk getroffen door den rustigen moed van die donkerblauwe oogen, door heel de waardigheid van dat tener in 't zwart gekleede persoontje, dat jaren, jaren, jaren gewoond had aan deze stille haven en wier geestkracht niet was weggeleden. Hij herinnerde zich, dat hij haar vroeger harts-tochtelijk bewonderd had; hij voelde dat hij nog gaarne haar vereeren zou, maar heel zijn hoekig geelbleek gezicht verzachtte zich

toen hij een blik wierp op blonde, blozende Coosje, die met kuiltjes in de wangen luisterde naar de woorden van de andere, die in haar oogen een oude juffrouw was.

Het winterzonlicht stroomde de wijde kerk binnen. In de koude ijle ruimte zat de gemeente wat verspreid in de donkere banken. Petronella Mane, met haar luifelhoed, weggedoken in haar pelisse, de handen in een reusachtige mof, haar voeten op een stoof, keek vanuit haar deftige bank naar de blauwe lucht achter de kleine ruiten der hooge boogvensters, en luisterde naar den wind, die langs de muren voer en klagend wegstierf door de hooge zijgangen achter het beschot. Het was zoo licht in de kerk; licht als buiten; het was alsof de pijlers, die in lange rijen zich verhieven en in het gewelf samenkwamen, bereiken wilden de blauwe lucht, één waren met de boomen van het kerkhof, als deze uitziende ver weg, naar de zee, die nu zeker met witte koppen op blauwe golven zich kwam breken tegen de besneeuwde kusten. Hoog en wit was de kerk. In den preekstoel verhief zich de in zwarte toga gekleede gestalte van Ds. Van Meteren; zijn klankvolle stem dan in zachte wendingen, dan in luide tonen vertelde van de liefde. Met eerbied luisterde Petronella toe, toen hij het had over de liefde des hemelschen Vaders, Die Zich geopenbaard had in Jezus Christus, Wiens komst op aarde op Kerstfeest herdacht zou worden. Daar was een groote vroomheid in haar, en bij zulke gedachten zweeg haar critiek over den prediker. Maar toen hij in bloemrijke beelden uitweidde over de menschelijke liefde, die zoo verrukkelijk schoon was en de zielen aaneensmeedde voor altijd, toen vond zij hem jong en onervaren. Zij wist immers, dat de geliefde uit haar jeugd haar vergeten had. En meer nog. Het was haar een opluchting geweest, dat hij ten slotte niet bij haar teruggekeerd was, zoodat zij nu met groote vergenoeging kon kijken naar het jonge paar in de domineesbank. Zij vond het alleen naar, dat hij er zoo verkleumd uitzag; die tochtige kerken was hij niet meer gewend.

Neen, het menschelijk hart, althans het hare, was niet bestand tegen de trage gewoonten van lange jaren, het spontane raakte er in verzand. Het menschelijke hart, althans het hare, was maar benepen

en de menschelijke liefde, althans de hare, was niet veel waard. Ook als een bloem des velds, dacht zij, als de wind daarover gegaan is, zoo is zij niet meer en haar plaats kent haar niet meer.

Om de hooge kerk joeg de wind en voer klagend weg door de zijgangen; het klare zonnelicht stroomde langs de witte beuken. De mensch was klein in deze wijldheid. „Neen, niet wij,” rees het op in haar ziel, „maar Gij alleen zijt groot, o God, Die Uwe schepping telkenmale vernieuwt. Tot ons hebt Gij gesproken door Uwen Zoon. Hij was het afschijnsel van Uw heerlijkheid. En Hij heeft op aarde de Zijnen liefgehad tot het einde, tot den bitteren dood des kruises toe, dat is Uw weg, de weg door de diepte. Heere, leer mijn hart althans barmhartigheid”

Over haar hoofd heen rezen en daalden de woorden van Ds. Van Meteren. Plotseling zweeg de stem even, waarop plechtig Amen werd uitgesproken.

Niet lang daarna schuifelden de menschen de kerk uit; de koude wind wachtte ze op, deed ze rillend, wat gehaast, zich verspreiden door de nauwe straatjes.

Petronella nam als gewoonlijk Daatje en haar buurvrouwen mee om een kopje koffie te drinken. Toen zij van haar pelisse en hoed ontdaan in de warme kamer de koffiekant opnam, herinnerde de geur haar plotseling sterk aan dat besef van den vorigen dag onder het koffieschenken ondervonden, dat er een last van haar was weggenomen. Even liet zij haar blik glijden over de bekende meubels; toen zag zij naar het stille haventje in de sneeuw. Dit alles had zij behouden: „Om er lief te hebben” dacht zij nederig.

Eenige dagen later vertelde zij kalmpjes aan Daatje onder het breien, dat zij aan Anne had geschreven om haar te vragen, of zij bij haar haar intrek wilde nemen met haar meubels, als zij er niet teveel tegen op zag Middelburg te verlaten. Zij kon bij haar de groote loeerkamer krijgen met het uitzicht op de haven.

Daatje toonde zich gepast verrast en dankbaar. Zij verviel in uitweidingen hoe er met de meubels gehandeld moest worden, waaronder Petronella zichzelf tot geduld aanmaande, want zij wilde immers zoo vriendelijk mogelijk helpen, maar niemand wist hoeveel het

haar kostte de logeerkamer te ontruimen, waarop niet altijd zoo trotsch was geweest, en waar neef verscheidene geleerde vrienden had geherbergd. „En je huis is zoo groot,” liet Daatje er op volgen: „het kan alles best,” waarop Petronella bij zichzelf de opmerking maakte dat de meeste menschen niet graag weldaden aannamen als een offer; en ze daarom liever het offer verkleinden, om dit niet te erkennen.

De geheele familie juichte, maar vond meteen, dat het vanzelf sprak; en Petronella gaf ze gelijk in haar hart. Zij was immers ook eens heel arm geweest, en had in dit huis immers alles ontvangen wat zij noodig had? Zij had het „om niet” gekregen, zij zou het om niet geven. Mocht Anne zich nu maar schikken.

En Anne deed haar best. Doordat Petronella haar persoonlijk, buiten Daatje om, gevraagd had te komen, beschouwde zij het geheel als een persoonlijke zaak en nam haar plaats in huis als h  ar toekomende, als behorende aan Petronella en haar, tot verontwaardiging van Daatje, die ook haar meedoen aan Petronella's lektuur beschouwde als een verraad aan haar beider opvoeding, want voor blauwkousen waren zij niet grootgebracht.

Aan de klachten over koude, tocht of warmte raakte Petronella gewend.

Zij bleef in het stadje goed voor haar huis en de armen zorgen.

Ieder jaar stuurde zij een gedichtje in voor den almanak.

Woonde trouw de lezingen van het Nut bij in Zierikzee.

Ook legde zij haar tuin aan, meest groentetuin, en als zomers Herman Zebius met zijn vrouw bij haar logeerden, dronken zij er thee in het pri  eltje. De koepel op rozen omrankte zuilen, met het ijzeren balkonnetje aan de ronde koepelkamer, de romantische koepel, was er niet verzezen. Dien heeft zij niet gebouwd. De zepia-teekening, die zij er van gemaakt had, fijntjes en afgewerkt, heeft zij in haar verzenboek gelegd, bij het gedicht van Hölty, want daarbij behoorde hij, tot het verleden, tot hetgeen voorbij was, tot hetgeen, waarover „de wind was heengegaan.”

LATE SCHOVEN

DOOR

G. MARGADANT

Het schemerde. Nora zat voor het raam en zag naar buiten, waar een enkele wandelaar zich door de stille dorpsstraat naar huis begaf.

Brands had de lantaarn voor de notaris-woning reeds aangestoken met de gewone bedaardheid. Hij moest het al jaren gedaan hebben — ze herinnerde zich geen anderen lantaarnopsteker vóór hem. Ze zat roerloos — en liet haar gedachten vrij. Dat was wel het heerlijkste en tegelijk het wreedste misschien, om nu maar stil te denken, in het warme schemeruurtje, als de gewone geluiden waren verstild.

Twee en een half jaar was het nu, dat ze plotseling weer thuis geroepen werd, nadat ze vier jaar tevoren het duffe dorpsleven uit, in de stad werkzaam was op het kantoor van een vriend van haar vader.

Nog elken dag dacht ze aan dien heerlijken zorgeloozen tijd, jaren, die door de stage afwisseling waren omgevlóógen — totdat de felle slag van moeders plotseling sterven haar weer had teruggeslagen. — Ja, het was nu twee en een half jaar geleden. — En hoeveel verdriet was er toen gekomen. Vader met stomheid geslagen, bijna gebroken, de sterke man.

Ze had zich niet in willen denken, dat er weer een tijd komen zou waarin ze er gewóón over zouden kunnen spreken, zonder een kramp van pijn in 't hart. En ze vond het eigenlijk wel wreed — dat slijten van het leed. Met berusting had ze haar leven in de stad verwisseld met het bekende, weer thuis. Ze had wel gevoeld, dat zij nu voort-

aan de sfeer in het huis zou scheppen. Maar de sfeer van haar diepste denken kon het immers toch niet worden. Het verleden schoof zich er telkens tusschen. Vader was nog stiller geworden, en Johan, haar eenige broer, was teruggevallen in z'n zonderling afgetrokken leven.

Aan trouwen scheen hij niet te denken. Avond na avond wist ze hem op z'n eigen kamer, met z'n boeken; koude studieboeken waren het. Ze werd er kil van als ze z'n kamer deed. Hoe kon een mensch daar zóó in leven?

Zij had moeders natuur; een stage hunkering naar wat moois, naar wat warmes in het leven. Peinzend zag vader haar soms aan, als ze er met een simpel woord van repte. Had hij z'n vrouw herkend? Ze begrepen elkander, zonder woorden en dit was een stille troost.

Doe het maar — zei vader dan, meestal op het oogenblik dat hij de kamer uitging, zoo met den deurknop in z'n hand.

Maar de kleine afleidingen in haar strak plicht-leven waren gauw uitgeput in hun saai dorpsleventje.

't Was eens in 't jaar bazaar — de Kerstfeest-viering met de kinders, de verjaardag van den dominee — maar veel meer dan ook niet.

De dagen, vooral 's winters, volgden elkander met treiterende eentonigheid op.

Het zangkoortje was zoo bedroevend, dat ze, vooral na de indrukken van de stad, zich er niet meer thuis voelde.

O, — als ze de fijne voordeelen van het stadsleven niet zoo genoten had in die vier jaar. In Den Haag kón je tenminste leven. 's Zomers de wandelingen door het Haagsche Bosch en langs de zee.

Wat genóót ze er altijd van, om 's avonds met tante Heleen, die nog maar altijd zoo jeugdig bleef, met een trammetje naar Scheveningen te gaan en dan rustig te zitten op de boulevard, en te kijken naar den zonsondergang.

En 's winters hadden ze altijd kaarten voor de Diligentia-Concerten van het Residentie-orkest. Het was om weg te droomen, in die teere muziek, vaak dacht ze er aan terug met kinderlijk verlangen, dat soms overging in bijna makkend verdriet om de troosteloosheid van haar lange, lange dagen.

Als ze er maar niet zoo intèns van genoten had.

En ook het kerkelijk leven had haar in Den Haag meer bevredigd. Je hoorde es wat anders dan de versleten preeken van den ouden dorpsdominee. En al deed ze moeite om door haar groote waardeering voor hem als mensch, met belangstelling naar z'n woorden te luisteren: het baatte niet; alle leven was geweken uit z'n duizendmaal herhaalde zinnen. En moeilijk was de zelfbekentenis, dat haar geloof was verslapt. Haar gebeden waren als roepstemmen in den storm — en vaak verloor ze zich dagen achtereen in stille, afgetrokken stemmingen.

Negen en twintig was ze nu. Ze begon op te schieten. Soms bekende ze het zichzelf met een bitter lachje. Het zou met haar gaan zooals met zoovele vrouwen — het lange, lange wachten op de liefde, totdat er een tijd zou komen, die rust zou brengen.

In de lentedagen, die vol zon en sterke weelde voorbijgingen, had ze gevochten met het diepe verlangen naar het leven. — Met meer dan menschelijke kracht had zich alles in haar verzet tegen de langzaam aansluitende verdorring.

In de warme avonden had ze stom naar buiten gestaard van uit haar slaapkamer, met brandende oogen. Dikwijls was er bitterheid in haar hart geweest, als er twee onder haar raam voorbij gingen, den schemerigen avond tegemoet, met bonzende harten vol wondere verwachting.

O — ze had wel gevoeld, dat voor hen die zoo jong nog het geluk gingen plukken, veel teere gedachten wreed gestoord zouden worden door de scherpe kanten van het leven, maar ze plukten dan toch —

Het was wel heel moeilijk om met een lieven glimlach om 't eigen leed, deze jaren door te komen. —

Met vagen weemoed gingen haar gedachten. Hoe had ze gebeden om tot rust te komen, om in stilheid haar eenvoudig leven te volbrengen met echten kinderplicht voor vader.

En dikwijls gaf het haar voldoening: haar zorg en teere attentie voor zijn ouden dag. Zoo moest moeder het gewild hebben. En in de moeilijkste uren, oudejaars-avonden en verjaardagen, had ze diep beseft, dat zij om Vader, moeders plaats, zooveel haar mogelijk was, moest blijven innemen.

Maar het jonge, sterke leven wilde zich niet verloochenen in

haar. Ze voelde zich in de langzame winterdagen een gevangene.

Totdat er een dag aanbrak, die eenige ontspanning bracht in de kille atmosfeer van haar denken.

De oude dominee had emeritaat aangevraagd — het deed hem wel leed, want hij had z'n gemeente zoo lief — en de gemeente hem, in z'n staag medeleven — maar het was tijd om heen te gaan.

Jonge kandidaten hadden er gepreekt. Stroomen van frisch leven hadden ze door de bedompte lucht geboord, en de ouderlingen hadden vriendelijk geglimlacht. Ze wisten wel, dat levenswijsheid niet zoo maar was over te planten van den emeritus op den candidaat. Ze zouden zèlf moeten worstelen tegen de teleurstellingen van het leven, om zoo stukje voor stukje eigen ervaring misschien wel duur te koopen. Toch was er zoo'n jonge man nog beroepen.

Met angstige spanning had Nora zijn intrede meegemaakt, en toen vooral — de gewone Zondag-morgens: of hij het zou volhouden, zulke fijn-overdachte preeken te geven met een zoo rustige bedaarde voordracht. Hij was nog wel erg jong en zoo weinig man, maar dat maakte hem tegelijk zoo sympathiek; hij raakte de moeilijke levensdingen zoo voorzichtig aan — bang te kwetsen.

Het was een verademing voor haar geweest: iemand zoo maar te hooren spreken over je eigen gedachten, met liefde voor de teere dingen van het leven!

De ouderen in de gemeente voorspelden, dat het met den jongen dominee nog wel goed zou komen: z'n grondslag was „zuiver schriftuurlijk” — het leven zou hem wel véél leeren,

De jonge dominee had z'n moeder meegebracht, en ook z'n broer, die leeraar was in Den Haag en elken dag met het locaaltje heen en weer reisde. Eerst een paar maanden na z'n intrede had ze kennis met de familie gemaakt — het was in de bruidsdagen van den dominee, die een rank meisje uit de stad meebracht om samen het heerlijke werk aan te vangen.

En nu — de laatste maanden was er iets veranderd in haar. Waren het de schaarsche ontmoetingen met Paul, den broer van den jongen dominee?

Ze had het heerlijk gevonden toen haar broer hem een keer had meegebracht en ze een gezelligen avond hadden gehad, zoo — met

z'n allen in de huiskamer. Het opgewekte, pittige gesprek deed haar terugdenken aan vroeger, toen moeder nog leefde — moeder, die zoo heerlijk de gave bezat om gezellig te converseeren.

Paul had zijn bezoeken herhaald — hij bleek muzikaal te zijn en ze had haar hart weer eens heerlijk kunnen ophalen aan haar oude repertoire: liedjes van Catharina van Rennes en de Kleen-gedichtjes van Gezelle.

Ze had gevoeld, hoe hij met warme belangstelling had geluisterd, ze voelde, dat hij haar bewegingen aan de theetafel met z'n vriendelijke rustige oogen had gevolgd.

Zou het mogelijk zijn? —

Langzaam stond ze op, en keek peinzend in de schemerige straat. Het was vandaag vroeg donker — een van die droeve, lichtlooze dagen voor Kerstmis.

— Paul, zei ze zachtjes en ze voelde een warme bescherming in de gedachte aan hem.

Ze wist nu heel zeker, dat ze het leven met hem zou aandurven — maar ze dorst er niet meer om te bidden.

Berusten . . . had z'n broer van den preekstoel gezegd. —

Berusten, óvergeven . . . dat is wel een hooge genade van God. Ze had met vreemden twijfel naar hem opgezien: jongen — weet je wel wat dat is?

Had hij de droeve dingen van het leven zóó doorleefd?

In de laatste dagen waren haar gedachten steeds milder geworden. Ze wist het: de echte, bijna nog kinderlijke spontaniteit van toen ze achttien was, had ze niet meer. Ze bezag het leven nu anders — maar ze wist nu toch ook zéker, dat het liefdeverlangen nog immer jong en sterk was gebleven.

Ze hoorde den sleutel in de deur. Daar moesten ze zijn — Johan en Paul.

Haastig schakelde ze de staande schemerlamp naast 't orgel aan.

— Zoo — nog aan 't schemeren, juffrouw?

— Ja . . . zoo'n beetje, hè — dag mijnheer Hulsman. Dag Johan.

— Was 't niet erg tochtig in den trein?

— Gaat nogal. — Heb je thee, Nora?

— Zeker.

De beide heeren zetten zich. Johan in z'n stoel bij de kachel en Paul op de divan. Het gesprek stokte. Alleen de geluiden op de theetafel verbraken de stilte.

— Komt u vanavond nog op de repetitie voor de Kerstmisviering van de kinderen?

— U speelt op het orgel, hé? vroeg ze, zonder op te zien.

— Ja, dezen keer hebben ze 't mij gevraagd. Ik heb er veel plezier in. Als u kunt, moet u beslist komen luisteren naar die fijne stemmetjes.

— Ja, dat zou ik wel eens kunnen doen. Ga je ook mee, Johan?

— Och nee zeg — ik zal 't met Kerstmis wel hooren. Ik vind 't wel aardig, hoor, maar één keer vind ik genoeg.

— Ik kom wel even langs, tegen zevenen, maakt u, dat u klaar bent?

— Als er niets tusschen komt, goed dan.

— Ze liepen samen terug, toen 't afgeloopen was. Het was een bijzonder zachte avond geworden — de wind was gaan liggen.

— Weet u wat me altijd zoo ontroert — dat zuivere element in het kindergezang — het is zoo heerlijk natuurlijk. Als je ouder wordt, dan zing je niet vaak zóó meer, zei Paul.

— Nee, dat heb ik ook zoo vaak gevoeld, — als kind voel je en zie je alles veel mooier, je gaat er meer in óp, maar als oudere moet je wel eens net doen of je 't mooi vindt en loop je gevaar, iets mooi te willen zien, wat eigenlijk toch maar zoo heel gewoon is, zonder eenige kleur. 't Ergste is, als je oogen er dan voor open gaan.

— Noemt u dat 't ergste? Ik vind het juist goed: de dingen van het leven bezien, zooals ze zijn, en niet zelf bijkleuren in je gedachten.

— Maar vindt u dat eigenlijk niet heel wreed tegenover je-zelf en anderen?

— Neen — ik dacht vroeger ook, dat 't wreed was, maar ik heb gevoeld, als je dáár eenmaal aan toe bent, dat je bij alle zoogenaamd verlies, toch rijker wordt. Je moet weer komen tot 't zien van de schoonheid in de kleine dingen van het leven. En wanneer je afstand kunt doen van datgene, wat je slechts in waan bezeten hebt, dan

gaat alleen maar iets verloren wat je eigenlijk nooit bezeten hebt! U moet zoiets eens een beetje verstandiger beredeneeren!

— Och, misschien kunnen wij dat niet — de dingen echt verstandelijk beredeneeren, want ik heb wel eens opgemerkt, dat vrouwen, die voor heel verstandig doorgaan, ten slotte toch weer naar één maatstaf oordeelen

— en die maatstaf is hun gevoel natuurlijk, lachte hij.

— Juist, u hebt het volkomen geraden. Alleen geloof ik dat het gevoel bij de vrouw het verstand evengoed in den meest idealistischen, als in absoluut kwaden zin om den tuin kan leiden.

Ze zweeg.

— Je hebt hier wel een eentonig leven gehad, Nora — ik mag je toch wel zoo noemen, hè?

— O ja, natuurlijk, eentonig? zeg je, ja dat is wel zoo maar ik heb vader toch nog en Johan zei ze zacht.

— En tegelijk golfde het met blijde warmte in haar op: gehad. Hij voelde dus

Stilzwijgend passeerden ze haar huis. Nora zag de lichten op de slaapkamer van vader en Johan reeds aan.

— M'n vader stierf, toen Willem en ik amper van school waren — begon hij na een poos z'n eigen verhaal. We hebben alles aan moeder te danken, onze opvoeding en ook onze opleiding. Wat werkte ze hard in die jaren. Toen ik onderwijzer werd, kwam er eenige verademing — gelukkig kon ik flink leeren en ben voor m'n verdere acten niet één keer gezakt, dat zou een ramp geweest zijn voor Willem, die zoo graag voor dominee wilde studeeren. Maar ik deed 't graag voor hem, wat moeder voor mij gedaan had. Ik moest wel heel veel opgeven, dat begrijp je. Maar hij was een en al bezieling, trouwens nu nog. Vader heeft 't niet mogen beleven. Maar nu hebben we moeder gelukkig nog. — Ik ben maar weer meegetrokken naar hier. 'k Hou wel van 't rustige dorpsleven, en 't is hier zoo dicht bij Den Haag

— Hebt u nooit es gewanhoopt in die moeilijke jaren?

— Ja, natuurlijk. Ik zag al m'n vrienden een bestemming krijgen, en dan had ik 't wel eens te kwaad, maar ik herinner me altijd weer Vaders woorden over den rechten liefdeband in de familie. En dat is

niet: vóór alles je eigen weg gaan, vooral niet, toen vader gestorven was.

— Maar als u in die jaren

Ze weifelde verder te gaan.

— Je bedoelt misschien, vulde hij aan, als ik in dien tijd de vrouw, die voor me bestemd was, ontmoet had — ja — dat is moeilijker, Nora. Ik durf niet zeggen, wat er dan gebeurd zou zijn. Maar wel weet ik, dat ik 't toen zooveel mogelijk vermeden heb. Nu is natuurlijk alles veranderd ik ben nu twee en dertig en voel me nog even flink, als toen ik twee en twintig was, hoor. M'n mooiste jaren kunnen nu immers nog beginnen? Er gaat wel is waar iets verloren, dat voel ik wel — het echt jongensachtige, het zuiver jeugdige, wat je dikwijls ziet, wèl onbezonnen, maar zoo overstelpend gelukkig soms

Ze glimlachte.

— Ja, daar dacht ik vanmiddag ook nog aan, maar wij hebben toch den voorsprong op de ervaring

— Natuurlijk — en dat sluit een echt gezond idealisme absoluut niet uit.

— Welnee Ze glimlachten beiden.

— Kom, het wordt hoog tijd voor me. Vader zal niet begrijpen, waar ik blijf, zei Nora opeens.

— Nee, hij is niet gewend, dat z'n oogappeltje een straatje omloopt, zei hij guitig.

— Over een week is 't Kerstmis — en dan kom ik weer naar je luisteren.

— Ja, doe je 't? Kom dan op 't orgel, zeg. Dan kun je nog eens echt naar beneden gluren. Breng Johan mee, als hij wil.

— Dag Nora, slaap wel.

— Dag Paul, zei ze.

De Advents-preeken waren ten einde.

Met warmte had de jonge dominee Hulsman het komende Heil gepredikt. En Nora was weer gaan bidden. O, wat verlangde ze, dat in haar hart de weg gebaad mocht worden voor den Koning.

Aanhouden, altijd aanhouden in het gebed, zei Ds. Hulsman.

God zàl antwoord geven. Hij heeft het beloofd en gezegd in Zijn Woord. De angst voor het leven en de zonde is nog altijd onnoemelijk kleiner en nietiger dan de groote liefdedaden van God aan ons.

En zoo kwam het Kerstfeest.

Vader had verwonderd geluisterd, toen hij 's morgens wakker werd. Hoorde hij orgel spelen?

Ja — het moest Nora zijn. Ze zong — hij bleef er stil-ontroerd naar liggen luisteren. Het was een schoone Kerstmorgen, met helder winterweer.

Tante Heleen en de twee kinderen logeerden de feestdagen bij hen — en gaven een gezellige drukte aan de ontbijttafel.

Den volgenden dag zongen de kinderen in de kerk en Nora stond naast Paul op 't orgel, ze volgde de vaste grepen van z'n handen, en neuriede mee. Johan liep heen en weer, en keek door de gordijntjes naar beneden.

„De herdertjes lagen bij nachte

„Zij lagen bij nachte in 't veld

klonk het op van beneden.

Nora vocht tegen de opkomende tranen. De heerlijkheid van het leven was haar bijna te veel.

Toen de dienst geëindigd was, zocht Johan vader op en tante Heleen met de kinderen.

De laatste klanken waren vervloeid in de leege kerk.

Toen Paul ophield met spelen, zag hij om.

Nora stond roerloos.

— Wat een heerlijk Kerstfeest, Paul — zei ze zacht.

En toen wisten ze het beiden zeker.

— Kom, zei hij — kom Nora, ik ga met je mee naar huis, feestvieren — jullie hebt immers een Kerstboom?

Was het zijn eigen stem die zoo vreugdevol klonk?

Toen ze het kleine trapje waren afgedaald en Paul de buitendeur openduwde, verraste hen een witte wereld.

— Hè zei Nora Kerstmis met sneeuw, dat is lang geleden

Ze liepen geruischloos voort.

Toen hij haar z'n arm aanbood, weigerde ze niet.

Het sneeuwen had opgehouden, de atmosfeer was mild en zuiver.

Nora dacht glimlachend terug aan heel vroeger, hoe ze aan den arm van Johan's vrienden in de sneeuw-avonden had voortgeleden. Ze deed geen moeite zichzelf wijs te maken, dat ze 't nog niet gaarne even probeeren zou. Maar ze moest wijs zijn. Volgende week werd ze dertig — en Paul, zoo'n groote ernstige man

— Nora

— Ja —

— Mogen we bij een heerlijk feest als dit aan ons aardisch geluk denken?

— Als het goèd is Paul waarom niet?

Ze stonden stil.

— Ja, Nora kind, — zeg dat het goèd is, dat feest van òns

De velden lagen wit. —

DE STER VAN ZUID-AFRIKA

DOOR

L. PENNING

Het was in den Zuid-Afrikaanschen voorzomer; November 1868. De zon dook ter westerkimme.

Willem Piet, een kleurling, reed net over den transportweg: twee ossen voor zijn slede. En rechtop, rustig en veelbelovend stond de maïsakker, waaraan hij voorbijsleedde.

Doch de maïs was niet de hoofdzaak; het gras en de veeteelt waren de hoofdzaak in dit gebied. Het was de Karroo. En Piet Swanepoel, die voor het hek van zijn schapekraal stond, was een Karrooboer.

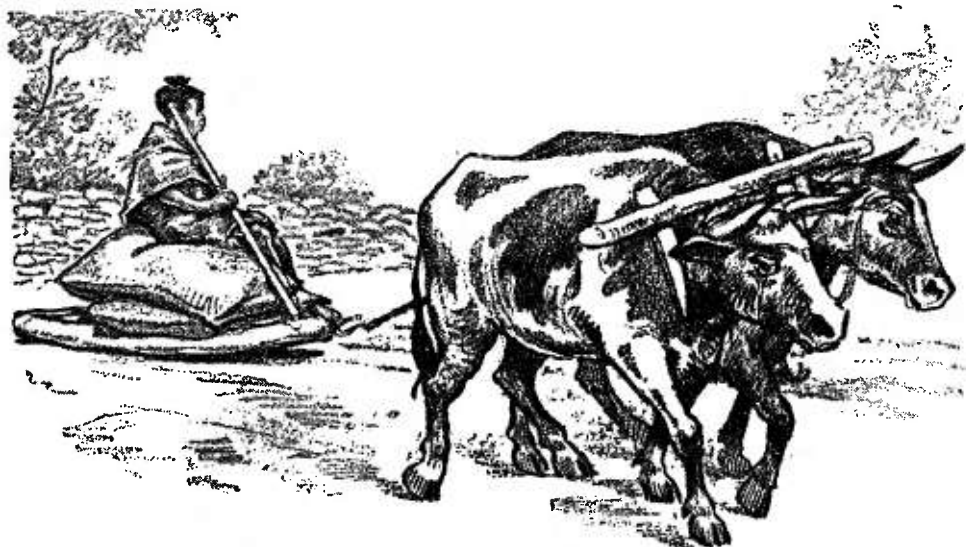
De Karroo is uitgestrekt. Ge rijdt tegenwoordig een dag en een nacht per spoor door de Karroo, al maar door de Karroo, en dan zegt ge: Zie zoo, nu begint het op te schieten.

Dat is de Karroo.

Als men in den omtrek vroeg naar Piet Swanepoel, dan keek men den vrager verwonderd aan. Men trok de schouders op en wist het niet. Maar als men vroeg naar oom Piet van Sandfontein, dan wist de kleinste Kafferjongen bescheid.

„Daarrrrr!” zou hij zeggen, en hij zou naar de primitieve, uit klipsteen opgetrokken woning van oom Piet wijzen: dicht bij den oever der Oranjerivier.

De schapekraal, waar oom Piet stond, was een ommuurde ruimte, van boven open. Ook deze muur was evenals de woning van klip-

steen en opgetrokken en was achterwaarts het hoogste: minstens vijf voet.

„'n Baie ¹⁾ mooi weer,” zei oom Piet.

Hij stond daar niet alleen; Schalk van Niekerk stond naast hem.

Doch bijna niemand in den omtrek en vooral geen Kaffer kende dien naam. Maar als men vroeg naar oom Schalk van De Kalk, dan was 't in orde. De Kalk was zijn plaats; zij lag niet ver weg: slechts op zestien kilometer afstands van Sandfontein.

Deze Van Niekerk en Swanepoel waren de zonen der dappere Voortrekkers, die onder de leiding van Piet Retief het stof van hun voeten hadden geschud, en het Engelsch gebied verlatend, met den Bijbel in de eene en het geweer in de andere hand, over de Groot-rivier de huilende wildernissen waren ingetrokken.

Ze hadden de Groot-rivier een anderen naam gegeven. Ze werd, ter herinnering aan het onvergetelijke Oranjehuis, de Oranjerivier genoemd, en dien naam zal ze blijven dragen, zoolang ze nog één druppel water oceaanaarts stuwt.

„'n Baie mooi weer!” zei oom Piet, en oom Schalk knikte bevestigend met het hoofd.

¹⁾ Zeer.

Schrander stond zijn oog, en dat vierkante gelaat met dien grijzenden baard verrieden eerlijkheid en goede trouw.

Oom Schalk had het niet zoo breed. Er waren tien kinderen, terwijl meer dan twaalf tegenspoeden hem hadden getroffen.

Maar versagen deed hij daarom niet, en zijn vrouw evenmin. Een echte Hollandsche Afrikaner, die den Bijbel koos tot zijn kompas op 's levens zee, zal nimmer versagen, en zijn vrouw evenmin. Al is de wolk nog zoo donker, hij ziet er nog een lichten kant aan, en al is de nacht nog zoo donker, zijn oog ontdekt nog de sterren. Hij zingt psalmen in den nacht. Oom Schalk placht te zeggen: „Al gaat dit bowe mij verstand, tog sal alles reg kom.”

Deze opgewektheid en dit Godsvertrouwen had de baas van De Kalk dan ook hard noodig; het was de staf, waarop hij leunde.

Hopetown was het ergste, en de firma Gebroeders Liliënfeld was het allerergste. Want te Hopetown bevond zich de winkel der Gebroeders Liliënfeld, en oom Schalk stond er diep in 't krijt. Hij kon niet aan dezen winkel denken, of er ging een zachte rilling door zijn gemoed.

Maar wat aan oom Schalk ook mocht ontbreken, hij bezat de wijdte, de ruimte, de wonderbare horizonten der Karroo.

Waar ter wereld welft de hemel zich zoo diep blauw als boven de Karroo? Waar is het lentegroen van zoo'n innige teederheid? Waar is de lucht zoo helder, zoo klaar? En waar is de zonsopgang zoo majestueus als boven de Karroo? Zie den zonsondergang der Karroo — hij zinkt weg in een zee van gloed en vlammen!

Rijk zijt ge, baas van De Kalk, al zijt ge arm, en rijk zijt ge, baas van Sandfontein, al is er weinig geld in uw lade!

De beide boeren stonden daar rustig met elkander te gezelschen bij het hek der schapekraal, terwijl ze bedachtzaam den rook bliezen uit de kromsteelen pijpjes, die met grove Magaliesberger tabak waren gestopt.

De zon daalde ter westerkimme; zij raakte met haar gouden tooverstaf den rand der heuvelen in de verte, en de sierlijke avondbloem kwam te voorschijn, om de scheidende zon een zacht vaarwel toe te roepen.

Overdag ziet men haar niet; dan schijnt zij onzichtbaar, maar tegen den avond ontplooit zij zich, om als de avondster der Karroo de avondster des hemels te begroeten.

De schapen werden binnen de kraal gejaagd. Oom Piet miste er niet een. En hij sloot het hek.

„Veel las van die jakhals?” vroeg de baas van De Kalk.

„Die mure is tamelik hoog en die honde waakzaam — nee, neef Schalk, ons het maar weinig las van die ongedierte.”

„Daar kom 'n Bosjesman aan,” zei Van Niekerk.

En zich omkeerend, zag oom Piet den Bosjesman ook. Hij was klein van gestalte en mager; donkergeel was zijn gelaatskleur. Zonder twijfel, 't was een echte Bosjesman, een Kleurling, een Bastaard: even goed als Willem Piet, die zoeven op de slede passeerde.

Op een eerbiedigen afstand bleef de Bosjesman staan, de oogen strak op den baas van Sandfontein gericht.

„Goeien aand ¹⁾, Baas!”

En dezen groet uitsprekend, draaide de Kleurling den door eigen hand niet onverdienstelijk van stroo gevlochten hoed ras rond.

„'n Aand!” was het antwoord.

Meer zei de baas van Sandfontein voorloopig niet. Hij trok de forsche wenkbrauwen op, den Kleurling scherp waarnemend.

Geduldig wachtte de kleine Bosjesman, totdat de Baas weer spreken zou. En de stroohoed draaide al maar rond als de molen bij een gunstigen, sterken wind.

Toen sprak de Baas.

„Wat is jou naam? Wat wil jij?”

„Mij naam is Swartbooi, Baas. Ek is skaapwachter, en ek soek werk.”

Oom Piet dacht even na. Als Swartbooi niet de ongelukkige gewoonte had, onder de schaduw van den eersten den besten doornboom te kruipen om er te slapen, als hij zich veilig waande voor het oog van den meester, en toonde, een flinke schapewachter te zijn, dan zou 't iets kunnen worden.

De handel over 't loon begon, en het duurde lang, voordat men 't eens was. Oom Schalk moest er zelfs bij te pas komen, en diens

¹⁾ Avond.

voorslag besliste. Zoo kreeg Swartbooi dan zeven shillings per maand.

Het was niet veel: vooral niet, omdat de Naturel met maïsvoedsel tevreden is.

Maar de zwarte arbeidskrachten zijn goedkoop, en het was het jaar 1868.

„Wanneer sal ek kom, Baas?”

„Môre ¹⁾ moet jij inval, Swartbooi.”

Vast en gebiedend sprak de Baas. Als de boer 't zoo beslist, dan moet het zoo ook gebeuren. Tegenpruttelen wordt niet geduld.

Swartbooi pruttelde ook niet tegen. 't Was goed. Morgen zou hij komen.

Den volgenden morgen stond oom Piet reeds vroeg op den uitkijk, of Swartbooi ook komen zou. Hij had de Kaffers van oom Schalk geholpen, om diens ossenwagen in te spannen, en oom Schalk bij 't afscheid hartelijk de hand geschud. Hij kende de benarde financiële omstandigheden van oom Schalk en had even moeilijke tijden doorworsteld.

„Alles sal reg kom, neef Schalk.”

„Ek denk so, neef Piet,” was het moedige antwoord.

¹⁾ Morgen.

De zweep klapte; de Kafferjongen sprong aan het voortouw, en de sterke ossen wierpen zich in het gareel.

Nu stond de baas van Sandfontein dan te wachten op Swartbooi, en de Bosjesman was op tijd. Hij ontmoette den Baas, terwijl deze bij 't hek der schapekraal stond, en er lag iets zegevierends in de donkere oogen van Swartbooi. 't Was net, alsof hij wilde zeggen: „Gaat het niet goed, Baas?”

De boer merkte het wel, maar hij zweeg natuurlijk. Er zijn niet veel Kaffers en Kleurlingen, die den lof kunnen verdragen, en oom Piet vreesde, dat Swartbooi tot dat soort behoorde.

Daarom zweeg hij. Tal van Engelschen in Zuid-Afrika bederven de Naturellen, omdat zij den rechten takt missen, met hen om te gaan; de baas van Sandfontein deed aan zulke dwaasheden niet mee.

„Jij moet die skape bring na Davidspan ¹⁾,” zei de Baas, met den uitgestreken arm in die richting wijzend. „Daar is mooi weiveld, Swartbooi.”

Zoo deed de Kleurling dan, en geholpen door 'n wakkeren herdershond, dreef hij de schapen in de richting der Oranjerivier, naar Davidspan. Het was gouvernementsgrond van den Oranje-Vrijstaat, die door de boeren in den omtrek werd gebruikt als weideveld voor hun groot en klein vee.

* * *

Vier dagen had Swartbooi de schapen te Davidspan geweid, en thans was het de vijfde dag. Nee maar, dat viel mee. Oom Piet was absoluut tevreden. Swartbooi lette goed op; er viel niets op aan te merken; en oom Piet dacht er over, hem voorgoed te houden.

Nu was het dan de vijfde dag.

Rustig graasden de schapen; de herdershond waadde in het koele water der beek, om zich te verfrisschen, terwijl Swartbooi zich had neergevlid in de schaduw van een mimosastruik, aan den rand van een grooten waterpoel, want de dag werd heet, en de zon vlamde aan den wolkeloozen hemel.

Rustig rookte hij zijn beenen pijpje, terwijl de hand over het zwarte, wollige kroeshaar ging. Als hij dit gebaar maakte, was het een bewijs, dat hij nadacht en peinsde. En Swartbooi peinsde.

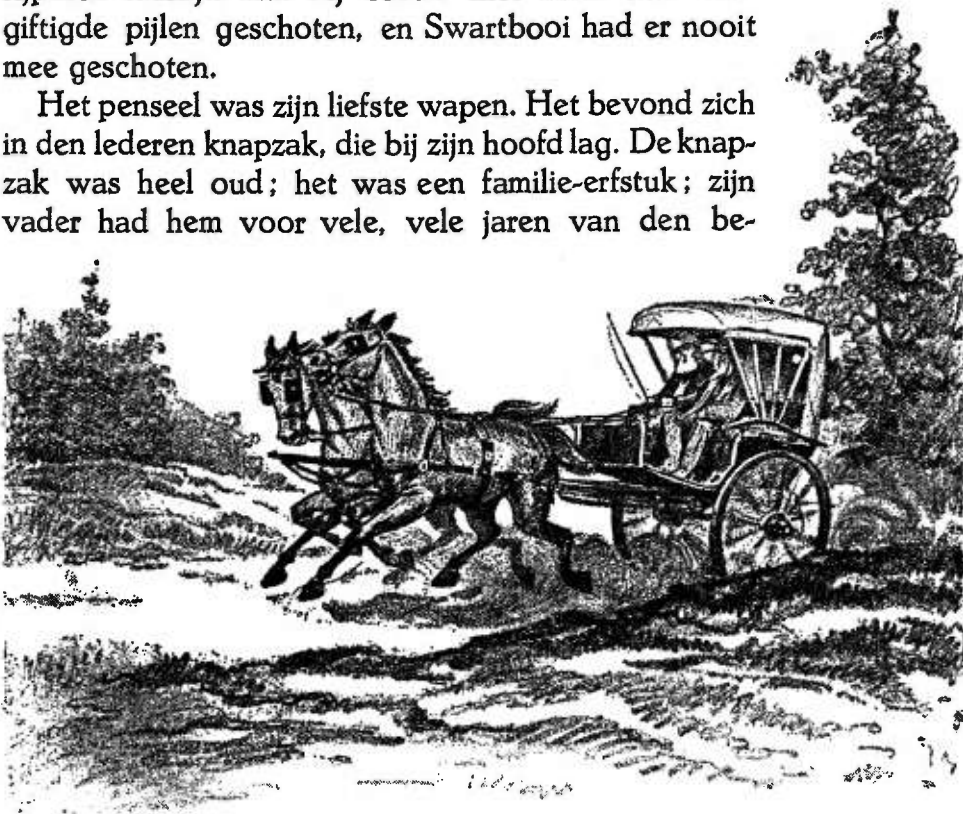
¹⁾ Thans genoemd Diamantvlei.

Zijn zuster Katrijn was er de oorzaak van. Zij had hem gisteravond, terwijl ze met een schaar stamgenooten rondom het vroolijk opvlammende kampvuur waren gezeten, de vraag gedaan, van waar hun stam toch zijn oorsprong had, en niemand had er antwoord op kunnen geven.

Deze Bosjesmannen trokken er zich ook bitter weinig van aan, maar Swartbooi was een eenling onder dit ruwe natuervolk en dacht er over na. Er waren meer van die eenlingen. Zij onderscheidden zich door hun bijzondere teeken- en schildersgaven, en Swartbooi had er reeds vele proeven van afgelegd, door met een ruw penceel reuzenolifanten en reuzenpaarden te teekenen tegen de gladde rots-wanden, die hij in zijn herdersleven ontdekte.

Zijn vader had in diens jeugd nog geschoten met scherpe pijlen, welker punten in slangengif waren gedoopt. Zoo doodde hij de gemsbokken, welker vleesch een Bosjesman doet watertanden. Op rijperen leeftijd had hij echter niet meer met vergiftigde pijlen geschoten, en Swartbooi had er nooit mee geschoten.

Het penseel was zijn liefste wapen. Het bevond zich in den lederen knapzak, die bij zijn hoofd lag. De knapzak was heel oud; het was een familie-erfstuk; zijn vader had hem voor vele, vele jaren van den be-

roemden Engelschen zendeling Moffat ten geschenke ontvangen. Het penseel lag onder in den knapzak, en een blikken doosje roode verf bevond er zich naast.

Er kwam iets weemoedigs in Swartbooi's oogen, terwijl hij al maar dacht aan zijn stam, zoo nauw verwant aan de Hottentotten. Zijn stam werd elk jaar kleiner, en het scheen een onafwendbare wet te zijn, dat hij zou worden opgelost in de Kaffernatiën, die talrijk waren als de sprinkhanenzwermen.

Toen vervaagden Swartbooi's gedachten. Er gleed iets zwaars over zijn oogleden. Ze vielen dicht; dat deed de warmte van den dag. En zich lang uitstrekkend, viel hij in slaap. Maar luid hondengeblaf deed hem ontwaken, en verschrikt keek hij rond.

Nu begreep hij de oorzaak, waarom Kadet, de herdershond, zoo blafte. Het was een Kaapsche kar, die voorbij reed. Er stonden twee vlugge paarden voor, en de kar verdween achter een golving van het terrein. Toen verstomde het geblaf van Kadet.

Swartbooi had zich half opgericht op zijn ellebogen, ten einde de schapen waar te nemen. Zij graasden nog rustig in de nabijheid der beek, en dat gezicht gaf hem een groote verruiming.

„Jij het nie reg gedoen nie, Swartbooi,” zeide hij tot zich zelven: „om te slaap. Maar God is goed, en Hy het die skape bewaar.”

Waar de Bosjesman lag, was het mul zand, en op geen drie meter afstands blonk een kiezelsteentje tusschen het zand. Als Swartbooi scherp keek, dan moest hij 't stellig zien. En Swartbooi had een scherp oog; het was een erfenis van zijn geslacht; en hij zag inderdaad het blinkende kiezelsteentje. Het vlamde en fonkelde in het stralende zonlicht.

't Zou wel waar zijn . . . 't Was een echte edelsteen, een diamant van $83\frac{1}{4}$ karaat grootte.

Indien de schaapherder zijn handen uitstreckte, zou hij dezen kostbaren diamant, zonder van plaats te veranderen, bijna kunnen bereiken. Zoo dicht lag hij in diens nabijheid.

Maar Swartbooi stond niet op, om den edelsteen te halen; 't loonde immers de moeite niet. Het vorige jaar had hij een Grikwa-kleurling ontmoet, die er een handvol bijeen had gezocht, om er zijn kinderen, die te Kuruman woonden, blij mee te maken. Later had de

Grikwa een hut gebouwd van leemen muren, en hij had een aantal van die „blinkklippies”, zooals ze werden genoemd, in dat leem vastgesmeerd. Een muur van diamanten! En de Grikwa wist het niet

Gister was een snelvoetige Zoeloe-Kaffer hier voorbij gekomen. Nu zijn de oogen van deze Zoeloe's, wanneer zij ver van huis zijn, altijd rusteloos in beweging, en niets ontgaat hun blik. Hij zag dezen kostbaren diamant dan ook terdege goed, doch achtte het niet de moeite waard, er voor te bukken. Hij trapte er op met den naakten voet, en de diamant verdween in 't mulle zand; hij zou misschien voor altoos verscholen zijn gebleven, indien den vorigen nacht een dorstig hert, dat naar de beek spoedde, niet door zijn tred den diamant had bloot getrapt.

Hij lag daar voor 't nemen, de kostbare edelsteen; hij fonkelde en vlamde en scheen Swartbooi toe te roepen: „Grijp me! Grijp me!” Maar Swartbooi raakte hem niet aan, en zag er niet eens meer heen. Hij scheen het blinkklippie geheel vergeten.

Hij keek naar de zon. Zij daalde ter westerkimme, en het werd tijd, de schapen naar de kooi te drijven.

Hij zwaaide met zijn kierie ¹⁾ en riep Kadet. Toen viel zijn oog weer op dien diamant. Nu ja, hij kon dat blinkklippie toch ook wel meenemen — waarom niet?

Het blinkende trok hem aan. Dat is trouwens een karaktertrek van al de Kaffers en Kleurlingen in Zuid-Afrika. 't Zijn kinderen; zij houden van het blinkende. En het blinkklippie oprapend, wierp Swartbooi het in zijn lederen knapzak.

De knapzak was oud en verweerd, maar dat hinderde niet. Swartbooi was er trotsch op, en hij hing den knapzak heel deftig over den schouder. En deze diamant, die later als de beroemde „Ster van Zuid-Afrika” alle kenners van edelsteen in verrukking zou brengen, lag daar in dien versleten knapzak van Swartbooi rustig naast het ruwe penseel, waarmee Swartbooi het wild gedierte tegen de rotswanden der Karroo teekende.

* * *

Nadat Swartbooi de schapen van den baas van Sandfontein in de

¹⁾ Stok.

kraal had gedreven, begaf hij zich naar zijn stamgenooten, die zich rondom het groote kampvuur hadden geschaard. Zoo deed Swartbooi het elken avond, als de dagtaak was volbracht, en nu deed hij 't ook.

Katrijn, zijn zuster, was er ook, benevens Willem Piet, die hedenmorgen met zijn slede naar Sandfontein was gereden.

Willem Piet was getrouwd met Katrijn, en Swartbooi was er blij om, want Willem Piet was schranderder dan de meeste Bosjesmannen. Ook was hij goed voor Katrijn, maar als ze te veel Kafferbier dronk, dan gaf hij haar een draai om de ooren, dat ze suizebolde. En dat gebeurde nogal eens, want Katrijn was verzot op Kafferbier.

Er heerschte een groote, luidruchtige vroolijkheid, en Swartbooi zei: „Kijkt 'n bietjie! Is dit nie 'n mooi blinkklippie nie?”

En hij toonde zijn diamant, en ze ging van hand in hand.

Willem Piet nam ze ook in de hand.

„Kijk,” zei hij tot Swartbooi: „die witmense is 'n baie snaakse natie. Miskien, dat sij veel geld geef vir ¹⁾ hierdie blinkklippie.”

Hij doelde op den O'Reilly-diamant, die een flinken prijs had opgebracht. En het gerucht van dien verkoop was ook reeds tot het volk der Kleurlingen doorgedrongen.

„Al die wêreld!” zei Katrijn: „wat is die witmense-nasie darem tog 'n domme nasie, om soveel geld te geef voor 'n blinkklippie!”

Willem Piet hield den diamant nog altijd in de hand. De vlammen van het vuur deden het edelgesteente fonkelen in een wonderen gloed.

Hij ging met de hand door zijn kroeshaar.

„Dis ²⁾ 'n baie mooie steentjie,” zei hij op ernstigen toon: „miskien wil die witmense er veel vir betaal, Swartbooi!”

„Men kan nie weet nie,” voegde hij er nadenkend aan toe: „die witmense is onberekenbaar.”

* * *

Van dien avond af was het met den gemoedsvrede van Swartbooi gedaan. Een zeldzame onrust overviel hem, en al de middelen, die zijn tooverdokter hem aanprees, baatten niet.

Hij ging dikwijls over de Oranjerivier naar Grikwaland, waar hij

¹⁾ Voor.

²⁾ Dit is.

vertelde, een blinkklippie in de Kaapkolonie te hebben gevonden; en in de Kolonie vertelde hij: „Ek het 'n blinkklippie opgetil in Grikwaland.”

Hij was al maar bang, dat de menschen hem het edelgesteente zouden afhandig maken, en daarom loog Swartbooi. Maar de baas van Sandfontein had hem wel in de gaten, en hij dacht onmiddellijk aan zijn vriend Van Niekerk, die op De Kalk woonde. Oom Piet had heeltemaal geen verstand van edelgesteenten, doch oom Schalk zooveel te meer, en men wist toch niet, hoe een dubbeltje zou kunnen rollen.

Als dat blinkklippie eens een echte diamant was, en indien oom Schalk hem eens voor een mak prijsje zou kunnen koopen van Swartbooi — wel! dan zou de baas van De Kalk wel eens een mooien slag kunnen slaan en uit zijn financiëele zorgen geraken.

„Swartbooi,” zei hij een keer op een avond, toen de Kleurling met de schapen kraalwaarts keerde: „jij het so'n mooi blinkklippie. Laat die ding 'n bietjie sien aan die baas van De Kalk — miskien wil hij die ding koop.”

„Nee, ja, nee, Baas!” antwoordde de Kleurling.

Toen wist oom Piet, dat het voorstel bij Swartbooi had ingeslagen.

* * *

Oom Schalk stond bij zijn kraal, om zijn schapen naar de weide te drijven. Luisterrijk, in onvergelykelijke schoonheid rees de zon op boven de Karroo; de dauwdruppels fonkelden als paarden in de kelken der veldbloemen, en de wijde, wijde Karroo zong van Gods grootheid en macht.

Maar oom Schalk had er heden geen oog voor, want hij dacht aan den dag van gister, een dag van schaamte en ellende.

Hij was met zijn vrouw in de Kaapsche kar naar Hopetown gereden, om er inkoop te doen bij de Gebroeders Liliënfeld. Een der gebroeders had hem toen gevraagd, of het weer op crediet moest, en oom Schalk had geantwoord, het later te willen betalen.

„Later, later!” zei de firmant: „weet jij wel, oom Schalk, dat jij mij al meer skuld as wat jij kan betaal?”

Toen wist oom Schalk genoeg, en zijn vrouw wist ook genoeg. 't Was uit met het crediet, en er zouden geen kleeren zijn voor de dochters, al was er nog zoo'n groote behoefte aan.

Nooit hadden Oom en Tante zulk een zwaren tocht gemaakt als dien van Hopetown terug naar huis. Maar toen oom Schalk het dak van zijn woning weer boven den heuvelkam zag uitkomen, zeide hij troostend: „Stil maar, Moeder! Al gaat dit bowe mij verstand, tog sal alles reg kom!”

Zoo stond hij daar dan op dezen morgen bij zijn schapekraal, en hij moest zich, nu zijn vrouw er niet bij was, eerlijk bekennen, dat het boven zijn verstand ging, hoe alles zou recht komen, toen daar Willem Piet, de Bosjesman van Sandfontein, kwam aanstappen.

„Môre, Baas!”

„Goeienmôre, mij jong; en waar gaan jij heen?”

„Ek bring vir Baas hier 'n blinkklippie.”

Het was de edelsteen, dien Swartbooi had gevonden, en den raad van oom Piet opvolgend, had hij Willem Piet in den arm genomen, om het blinkklippie tegen een paar ossen en een schaap aan den baas van De Kalk te trachten te verkoopen. Als de Baas den prijs te hoog schatte, dan kon Willem Piet den koop ook tegen één os en een schaap afsluiten, terwijl dat schaap dan als makelaarsloon voor Willem Piet was bestemd.

Oom Schalk's oogen begonnen te schitteren, toen hij het blinkklippie in zijn handen hield.

„Wag 'n bietjie, mij jong,” zei hij tot den kleurling. En hij stapte met den edelsteen zijn woning binnen, om hem op het diamantweegschaaltje nauwkeurig te wegen.

„Willem Piet,” zei hij: „dis 'n regtig echte diamant, mij jong.”

„En wat wil die Baas er vir betaal?”

„Mij geheele veestapel, Willem Piet.”

„Hoe groot is die veestapel van die Baas?”

„Dat is 500 skape, 10 osse en een perd.”

„Al die mense!” schreeuwde de Kleurling.

Het was hem te machtig. Zijn brein duizelde van de getallen — o, Katrijn had wel gelijk gehad met de verzekering, dat de witschennatie een snaaksche natie was!

De koop kwam onmiddellijk tot stand, en oom Schalk reed nog denzelfden voormiddag naar Hopetown, om den diamant te verkoopen.

„Nou moet oom Schalk 'n bietjie slim wees,” mompelde hij in zich zelve, toen hij den drempel van Gebroeders Liliënfeld overschreed. En in dezen winkel, waar hij gister voor geen rijksdaalder crediet meer kon krijgen, werd hem aanstonds een bod gedaan van f 60,000.

Daarop ging hij naar een concurrent, den heer Wijkham, die hem f 72,000 bood.

„'n Bietjie slim wees,” dacht oom Schalk, en hij knipoogde, wat hij slechts deed, als de dag bijzonder voorspoedig was. Hij liep van Wijkham naar Gebrs. Liliënfeld, vice versa, en elken keer was oom Schalk f 12000 rijker, omdat de concurrenten tegen elkander opboden.

Ten slotte bood Wijkham f 132,000, en oom Schalk wendde zich weer naar den winkel van Gebrs. Liliënfeld. Er werd hem nog 200 pond sterling bij geboden, mits oom Schalk op staanden voet besliste, en zoo ging dat blinkklippie over in de handen der Gebrs. Liliënfeld voor f 134.400.

Het contract werd geteekend; het was de 17de Maart 1869: een onvergetelijke datum in het leven van baas Schalk van Niekerk. Hij was straatarm van huis gereden, en kwam terug als een der rijkste boeren uit den omtrek.

„God sij geloofd, Moeder!” zei hij, de huisvrouw vroolijk op den schouder kloppend: „nou is aan al die nood een end, en al gaat die ding soms bowe ons verstand, tog sal alles reg kom.”

Dat is de geschiedenis van den edelsteen, die in het rijk der diamanten bekend staat als „de Ster van Zuid-Afrika”.

TONIA

DOOR

JOH. P. RUYS

Regelmatig trapte ze door langs het water. Soms bleef haar blik gevangen in het droom-wazige uitzicht over de landen, die het laatste goud dronken van de ijle Octoberzon; dan hield ze ontroerd de trappers in terwijl haar fiets zacht voortgleed over den weg. Elk jaar nog, was dit een apart geluk geweest dat ze altijd langzaam en voorzichtig geproefd had: het traag vervloeien van de volle zomerweelde in de dunne teere herfstdagen, wanneer als een weemoedig wonder morgen na morgen bij 't opstaan de zon reeds te pralen stond, wel wat bleeker en matter, maar toch met een onzegbare teerheid als van een die sterven gaat.

In dezen tijd verhelderde haar denken zich tot wondere klaarheid; zag zij de dingen in fijneren samenhang, en werd er tenslotte stil van, soms dagen aaneen. Dan deed ze geen moeite den weemoed, die als een vreemde zoete pijn in haar op kroop, terug te dringen; liet zich zacht gaan in deze bijzondere dagen, met de avonden vol vreemden weemoed, als de sterren hingen met vreemde schittering in het hooge duister.

Rustig reed ze verder.

In de verte doemde reeds de toren van Voorschoten op — eigenlijk verlangde ze nog niets naar de aanraking met de huizen en menschen — ze snoof nog eens diep den geur van land in en richtte zich uit haar moede houding op, boog haar hoofd een weinig achter-

over, en voelde toen haar rug zeer doen van 't lange zitten op haar kantoorstoel, voorovergebogen op 't bureau.

En meteen als een weldaad — de gedachte, morgen niet naar kantoor te hoeven, gevolgd door een licht trekje van bitterheid over haar gezicht: zieken-verlof, zenuw-overspanning. — Ze behoorde nu ook tot de gesmade categorie van meisjes die hun roeping en bestemming voorbij liepen, die aan het goede huiselijke leven waren ontgroeid, die teveel van hun krachten vergden en in hun schaarsche vrije uren zich nog overlaadden met ondankbaren vereenigings-slommer. — Ze wist b eter. — De laatste maanden was de innerlijke spanning te groot geworden. Ze had 't werk en de bezigheden opzettelijk gezocht om de knagende pijn minder te voelen: Leo's smadelijke ontrouw. Ja — ze had het kunnen weten dat z'n ondergrond niet soliede genoeg was om z'n tijdelijke liefde te waarborgen; haar hart had het niet willen weten. En dikwijls vergaf ze hem weer, ook na zijn terugwijken en ontrouw, z'n hulpeloosheid. Hij moest niet gezond zijn, niet gezond van geest, die zich z o wankelbaar toonde en er z elf ellendig van was. Hij leefde in den wreedten slinger van vallen en opstaan, anders nog dan zij zelf en de anderen wier jeugd soms t  vol werd van het zware leven; zijn geest was niet meer de heerscher over zijn wil — hij werd van de lage lichteuvelds, met moeite en ontroerende toewijding beklommen, teruggeschopt in het duister van z'n zwak ellendig leven. Ze k n het niet meer lachend goedpraten het vlinderleven van de jongens die dwarrelden van het eene meisje naar het andere.

Ze wisten vooruit de immer-komende ellende-dagen van het loswringen, soms losscheuren van hun prooi, die meestal klemde, klemde. En toch gingen ze, met de vermeende onschuld van een blanke jongensziel, maar met de klamme handen in 't keurig-strak glacé, opnieuw de dagen door. Ze had zich ontroerd gevoeld door zijn zachte vragende oogen — later wist ze die oogen troebel.

Wonderlijk, dat in dien jongen de zwakte van wil en geest gepaard ging met fijn intellect en artistieke neigingen. Dit had haar altijd weer zoo geïmponeerd — daardoor had ze eerst niet willen en kunnen gelooven in z'n degeneratie.

Hun scheiding was niet fel geweest. In die oogenblikken waarin

hij haar op een toon, die nog zwakjes medelijden poogde op te wekken, zijn harteloozen levenscirkelgang openbaarde, was hij voor haar gevoel heel klein en stumperig geworden.

Een oogenblik had ze hem fel gehaat en hem van haar wèg willen schoppen, toen haar oogen open gingen voor de vaalheid van zijn ziel, die hij altijd had bedekt weten te houden onder een mengeling van opgeprikte bloemen en verlokkende, maar inderdaad leugenachtige zelfanalyse van zijn innerlijk leven. Ze had 't hem niet moeilijk gemaakt met scènes — hij kon gāan.

Eerst later kwam de folterende kwelling om haar versmadede liefde, had ze hem wel willen terugroepen en lang met hem redeneeren om hem zijn opwelling van domheid duidelijk te maken. Eerst langzaam de voortvretende zekerheid dat het verloren was.

Nooit had de weemoed van den herfst haar zoo fel gepijnigd als dit jaar. Ze had toch van hem gehouden — ze hield immers nōg van hem! Wat baatte haar verstandelijk redeneeren, en de onbarmhartige troost van de menschen die hem omlaag trokken, terwijl zij vaak met warmte moest terugdenken aan z'n bijna kinderlijke spontaniteit?

Kom — ze moest niet zoo down bij tante Lize aankomen — wat flinker zijn dan ze in de laatste weken geweest was.

Ze was er nu bijna. Even later stond ze met een energiek sprongetje naast haar fiets en stuurde het halfgeopende tuinhekje binnen, dat ze geheel openduwde.

Andere keeren had ze een paar huizen tevoren reeds waarschuwend gebeld; tante kwam altijd direct naar voren en stond dan met haar rijzige figuur in de deuropening haar gast te verwelkomen; ze wist eigenlijk niet waarom ze het bellen nu had nagelaten — verrast zag ze dat tante er toch reeds stond.

Ze voelde zich een weinig beklemd, terwijl ze op haar toeliep. Ze wilde heel gewoon doen, als anders, maar ze voelde haar lachje verwringen tot een pijnlijken trek om haar mondhoeken.

— Dag Tonia kind, kom binnen

— Dag tante

Zwijgend zette ze haar fiets in het gangetje, tegen het matje aan den muur, en gespte haar koffertje los van den bagagedrager.

En toen eindelijk in een hoekje van tante's heerlijke ouderwetsche

canapé, met een weldadig gevoel van veilige beschutting neergeszonken, week schier alle kleur uit haar gezicht en voelde ze zich nameloos moe en ellendig.

Tante stond rustig aan het rieten theetafeltje en schonk uit de koperen bouilloir voorzichtig water bij.

Wat later stond ze naast Tonia en legde haar kleine hand op haar schouder: — Ik hoop, dat je een paar rustige weken bij mij moogt doorbrengen, Tonie . . . Je hebt het wel nodig, zie ik . . .

Tonia keek haar dankbaar aan. Ze hoefde niets te zeggen — geen tekst en uitleg te geven — o — bij tante Lize was ze 't liefst, en pijnlijk dacht ze aan haar tehuis, haar vader en moeder, die zoo goëd waren, maar die haar toch nooit ten volle begrepen hadden. Vreemd eigenlijk, ze zou het zoo heerlijk gevonden hebben al haar ups en downs met Moe te bespreken; vrees had haar altijd weerhouden om haar gedachtenleven thuis meer bloot te geven dan noodig was. Was dat de vrucht van den modernen tijd? Moeder wàs toch ook immers altijd zoo bezwarend, als ze eens iets voorzichtig had aangeraakt?

Tante Lize was anders. O nee — natuurlijk geen móeder tenslotte — maar vol begrijpen, en zoo weinig verwijtend — ze luisterde maar stil, om eerst lâter als je niets meer te zeggen had, je moeilijkheden zóó te doorzien, dat het niet anders kon, of er moest genézing van uitgaan.

Hoe vaak reeds was ze vroeger, toen ze nog als echte backfisch dikwijls in 't nauw gedreven, met bérgen bezwaren hierheen gevlucht, en er vandaan gekomen, met een opgeruimd hart?

Maar naarmate de jaren gingen waren haar moeilijkheden anders geworden. Het begon alles dieper te worden dan vroeger — ze kon zich er niet meer zoo gemakkelijk overheen zetten als er eens iets was.

Tante wist het al, dat 't uit was met Leo — waar zou ze beter tot rust komen dan bij haar? Thuis met de woelige drukte van de jongens was er weinig gelegenheid om tot je zelf te komen. En dáár moest toch weer komen: je evenwicht herstellen . . .

Ze voelde wel — het zou niet zoo gemakkelijk gaan bij haar. Zocht ze te diep naar de oorzaak?

En tante zou haar tenslotte ook niet kunnen helpen, misschien zou ze haar verdriet niet eens zuiver aanvoelen — ze was immers ongetrouwd gebleven. —

Toch was het heerlijk om nu, na die wekenlange gedachtenmarteling in deze veilige vluchthaven te kunnen binnenlopen — de sfeer van tante's huis was al zoo weldadig en de rustige landelijkheid van de omgeving moest haar gedachtenleven verhelderden.

Wat later bracht tante haar een kopje thee en ging ze tegenover haar zitten in haar lage roode stoeltje. Toen begon Tonia langzaam te vertellen, voelde door dit openlijk kunnen uitspreken van haar gedachten reeds iets van het drukkende van zich afgenomen. —

In de morgens, die koel en zuiver waren, ging Tonia wandelen. De wegen waren niet stoffig als in den zomer; de menschen waren aan den arbeid en terwijl de zon langzaam klom over de landen en den blauwen nevel doorboorde, liep ze langs het water en de velden te dwalen in vreemd gemijmer. Meestal dacht ze aan Leo met brandenden weemoed — ze had zoo gehoopt op een gezelligen verlovingsstijd: warme winteravonden in de rustige sfeer van de lampverlichte huiskamer. Prettige visites te maken en zoo nu en dan eens naar een uitvoering. O — het was haar niet alleen te doen geweest om wat sier aan haar gewone leventje, om maar een man te hebben — bah. Ze had die wezentjes nooit kunnen uitstaan, maar toen Leo haar vroeg, had zij God gedankt in haar avondgebed, dat haar leven nu zoo heerlijk vol begon te worden; ze had zich voelen groeien van jong meisje tot vrouw.

Het was dom, zeiden de menschen, om te blijven kniezen om een jongen die 't niet waard was. Soms bekende ze 't zich zelf óók, voelde ze krachtig de neiging om alles van haar af te schudden, en het leven weer moedig te aanvaarden zooals God 't gaf — maar dan weer wist ze haar mijmeringen, warm gesponnen in de rustige zekerheid van zijn liefde, ruw vaneen gereten, en aan flarden gescheurd. Vaak vond ze het grievend, nam ze zich voor, Leo een harden venijnigen brief te schrijven, hem te wonden met giftige woorden — maar eenmaal weer thuis, in de gemoedelijke sfeer van tante Lize, liet ze 't plan varen.

's Middags zat ze meest met tante onder de veranda thee te drinken en wat te borduren; een enkelen keer las ze een boek uit tantes kleine verzameling 19e eeuwse literatuur. Meestal werd 't

haar te saai; misschien was haar smaak wel bedorven door het lichte en meer directe moderne proza, dat Leo haar week aan week had laten verslinden. Ze kon er nu moeilijk meer toe komen om die lange beschrijvende volzinnen te doorworstelen, blad na blad.

Toen ze na een week weer zoo zaten, ieder in gedachten verloren, en alleen het ratelen van een kar in de verte, of soms de verre dreungeluiden uit de schoollokalen de stilte verbrak, vervolgde tante Lize, tot Tonia's groote verwondering, bedaard het door visite afgebroken gesprek van den vorigen middag.

— Je moet niet denken Tonie, dat ik je verkeerd begrepen heb — toen ik dat zei van die innerlijke rust... ik weet wel... je bent daar nu eenmaal zoo gauw niet aan toe als je ernstig wil leven... en vooral niet als je jong bent... Maar daar moet 't toch toe komen, kind... vroeg of laat... want anders blijft het heen en weer slingeren... van het eene plan in het andere... zonder dat je je eigen leegte wilt bekennen...

Ik denk wel eens — als ik het leven van de meisjes zooals jij tegenwoordig es naga... Ze hebben het moeilijker dan vroeger...

Vrijheid is zoo vaak gebondenheid... vroeger bleven de meisjes eenvoudiger, misschien ook wat dommer, tenminste in de bijkomstige dingen... ze waren niet in de gelegenheid om overal naar toe te gaan zoo als jullie tegenwoordig. Maar haar gemoedsrust werd dan ook niet zoo verstoord... Jullie missen zoo vaak de stille tevredenheid... misschien komt het wel door het moderne leven... al die vereenigingen... ach... ik wil er geen kwaad van zeggen hoor... meen dat niet... vooral voor de jongens is het wel goed geloof ik... maar voor meisjes is het vaak beter dat ze de dingen van het leven niet zoo beredeneeren... ik weet niet of je me goed begrijpt zie je... ik bedoel meer: een gezonde opvatting... zooveel jonge menschen kunnen tegenwoordig zoo weinig eenvoudig en spontaan leven... vind je zelf ook niet, dan...?

— Och tantetje... wij kunnen er toch niets aan doèn, dat de tijd zoo veranderd is... je moet wel mée tegenwoordig, anders blijf je achter... 't kan best zijn dat we de dingen wat scherper zien dan vroeger... dat we ook meer beléven dan vroeger, maar we leven dan toch ook... Ik heb ook wel eens méér dan genoeg

gehad van 't vereenigingsleven hoor... denk u maar niet dat ik 't door dik en dun zal verdedigen... want vooral op de meisjesvereenigingen in de stad wordt vaak zoo veel gekletst en door allerlei bijkomstige dingen het doel uit 't oog verloren. Maar tóch geloof ik dat we er goed aan doen...

Hoeveel meisjes bleven vroeger dom en bijna vergeten in hun dooie sfeertje rond draaien, die nù toch in aanraking komen met andere meisjes en van alles kunnen opsteken, wat toch hun later leven ten goede kan komen... Je kunt ook als meisje tegenwoordig je oogen niet dichthouden voor de groote veranderingen van onzen tijd... heusch tante — als je niet een eindje meegaat — als je je ten minste geen rekening geeft van wat er om je heen gebeurt en waar je onwillekeurig toch mee in aanraking komt, dan blijf je achterlijk...

Je hoeft je er daarom heusch niet aan over te geven, hoor. —

U zegt nu wel, dat wij het moeilijker hebben... maar vergeet u dan ook niet, dat voor ons, als we zelf góed willen, onze geest verrijkt wordt — en ons leven ook, als we het tenminste toepassen in de practijk...

— Ik geef veel toe van wat je zegt, kind — al geloof ik niet, dat 't bij ieder meisje zoo'n indruk maakt, als bij jou — maar zeg me nu zelf eens eerlijk — vind je nu ook niet, dat de meisjes en ook de jongens tegenwoordig door al die dingen te kort ècht jong blijven en onbedorven? 't Zijn sterke beenen, die al die weelde kunnen dragen — dat geloof ik vast. Trouwens — daar pluk je zelf de wrange vruchten van, kind... hij was er toch ook zoo een, die door het moderne leven bedorven is...

— Nee tante... dat is toch niet heelemaal zoo... 't zat in zijn aard om zoo te zijn — en jongens zooals hij, zijn natuurlijk de eerste en gemakkelijkste slachtoffers van hun vrijheid... Ik blijf toch gelooven aan de mogelijkheid dat je, ook als je jong bent, nu, net zoo goed als vroeger van het leven kunt *genieten*, zonder vroeg oud te worden. Als je er maar niet aan óvergeeft, tante, — dat is toch altijd zoo geweest... Er zijn toch zooveel goede en heerlijke dingen in het leven... en 't zou toch zonde zijn om dat alles maar te negeeren uit vrees, dat je die weelde niet zou kunnen verdragen?

— Noem es wat, Tonie. —

— Nou... literatuur bijvoorbeeld, — en muziek, concerten dan... —

— Ook de literatuur van dézen tijd?

— Waaròm niet — tante?

Er viel even een stilte. —

Toen zei tante Lize langzaam:

— Ik weet wèl, Tonia, dat wij ons vroeger geschaamd zouden hebben voor de lectuur, die jullie nu in een vergadering bespreekt... Ik gelóóf niet aan de mogelijkheid, dat deze kunst voor het volk is... alleen fijne naturen — menschen, die ook wat van zich zèlf hebben, zullen literatuur naar de juiste waarde kunnen schatten... en dan nòg met reserve... dàt geloof ik. Maar ik vind 't absoluut verkeerd, als de jonge menschen daar een mode van maken... het wordt ten slotte een hartstocht... en dan lijdt de ziel grooter schade, dan er artistieke winst, of geestelijk genot zou mogelijk zijn. —

— Vindt u dan, dat wij onze oogen voor het werkelijke leven moeten sluiten...?

— Zeker niet, — dat is heel verkeerd... maar wie zegt je, dat het werkelijke leven van tegenwoordig de moeite waard is om je er zóó in te verdiepen...? We mogen toch nooit vergeten, dat wij uit een ànder beginsel leven? Heusch — het is vaak maar zucht om dingen te weten, die niet góed zijn... het betere ik van ieder mensch heeft dat niet noodig. — Er is immer zooveel onzuivers in dat voeding geeft aan de onzuiverheid van ons hart. — Lees liever verheffende kunst... en lijd liever die mogelijke artistieke schade, kind...

Leo is er zoo een, die zich niet kan losscheuren van dat verkeerde... al schaadt het z'n geloofsleven...

Ik begrijp best dat je nog veel aan hem denkt, Tonia... Ik begrijp het misschien bétér dan je denkt... omdat... — ja ik wil het je nù wel vertellen — — Je hebt zeker nooit geweten dat ik vroeger bijna verloofd geweest ben —? Nee — — dat zal wel niet. Weinig menschen zullen 't zich herinneren...

Voor al nu jij deze dagen bij me bent, moet ik er weer aan terug denken... Ik was een en twintig jaar, toen ik alleen in de wereld stond; m'n moeder was al zes jaar tevoren gestorven, en m'n vader

stierf heel plotseling . . . hij had een heel drukke practijk als geneesheer . . . het was voor veel menschen een slag . . . Een jaar daarna — toen ik nog bij een nicht van me in huis was, leerde ik hem kennen . . . Je kunt begrijpen, Tonie . . . wat het voor mij was . . . iemand te hebben die me zóó na stond . . . toen ik van huiselijke liefde en gezelligheid zoo goed als verstoken was . . . Vaak denk ik nog terug aan die weinige maanden, dat ik gelukkig met hem was . . . Hij was zeer attent en bracht dikwijls bloemen mee. Tante had 't niet zoo erg op hem — dat merkte ik wel, maar ik praatte er luchtig overheen als ze eens wat erg zwaartillend werd.

Z'n vader was notaris en hij zou later de practijk overnemen. Hij zelf leidde een betrekkelijk luchtig leventje — hield veel van uitgaan, en nam me natuurlijk overal mee . . . ik was dol op die uitgaansavonden en dacht dat ik een blijvend paradijs op aarde gevonden had. En Herman was zoo'n vroolijke opgeruimde jongen — hij kòn geen narigheid zien . . . dit zou al z'n genoeg opeens vergallen . . . hij was ook veel te goed, en zou alles weggegeven hebben, als ze er thuis niet voor gezorgd hadden . . . Z'n vader was een vreemde teruggetrokken natuur — ik had nooit veel aan hem — hij beschouwde mij misschien als een noodzakelijk kwaad . . . En terwijl ons leven zoo gelukkig voortging en ik op tante's aandringen met m'n uitzet wat meer haast begon te maken, komt opeens de verandering . . .

Op een avond — ik had mij juist gekleed voor een concert en wilde naar beneden gaan, toen ik onder aan de trap Herman zag staan, bleek als de dood . . .

Toen hij de trap opkwam, gingen we samen zwijgend mijn kamer in. Ik voel nõg den ontzettenden schrik . . . en moest mij aan de tafel vasthouden. Ik moet direct gevoeld hebben dat er iets vreeselijks gebeurd was . . .

En toen hoorde ik het.

Z'n vader dien middag door een beroerte getroffen — nadat hij zekerheid had gekregen dat z'n geheele vermogen verloren was in den effecten-zwendel van een zijner beste kennissen . . .

Toen we beiden geheel ontzet beneden kwamen, stond tante reeds gebogen over de tafel het bericht in de courant te lezen.

Je kunt begrijpen, Tonie, hoe de arme jongen geheel ontdaan

was . . . Wat moest hij beginnen in die overstelpende ellende. — Z'n moeder was nooit erg doortastend geweest en was in die eerste dagen een en al hulpeloosheid . . . en dan z'n vijf jongere broers en zusjes . . .

In die dagen ben ik hem nog meer gaan bewonderen. 't Was alsof die slag hem geheel had wakker geschud uit z'n zorgeloos en bijna lichtzinnig bestaantje . . . Hij nam kloeke besluiten . . . ze hadden nog een klein kapitaaltje over, om een jaar van te kunnen leven, maar Herman begreep wel, dat dan de ellende zou komen.

Ze moesten *nu* reeds hun leven versoberen. Het bleek niet gemakkelijk. Zij werden door het stadje elken dag bepraat en men schroomde zelfs niet om de levenswijze van z'n gestorven vader verdacht te maken . . . zoodat het voortleven in de vroeger zoo vertrouwde omgeving hun ondraaglijk werd. Daar kwam natuurlijk bij dat er verschillende menschen waren gedupeerd, die 't de familie ook niet gemakkelijk maakten.

In die dagen zag ik Herman zelden. Soms begon onze verhouding mij erg te benauwen, omdat ik voelde dat hij al z'n krachten en energie noodig had voor thuis . . . Ik moest wel een ballast voor hem zijn. Hij begon er slecht uit te zien — ik trok mij alles natuurlijk erg aan . . .

Zie je, Tonia . . . dat langzame gevoel van iets te moeten missen dat je niet meer kunt en wilt ontberen — het maakte mij ziek.

Uiterlijk bleef ik kalm — als anders, maar van binnen verteerde er iets in me . . . langzaam maar zeker . . .

Twee maanden na het sterfgeval komt hij op een avond bij mij en bij 't binnenkomen zag ik al, dat hij voor mij verloren was. Hij was in die weinige weken ouder geworden — er lag een onverzettelijke vastberadenheid in de uitdrukking van z'n gezicht dat vroeger zoo gaarne en zoo veel gelachen had.

Het wèrd ook onze laatste avond. — Gelukkig liet tante ons alleen, en toen stond hij voor me, Tonia, ik hield nooit meer van hem dan in dat ééne oogenblik.

In z'n oogen, die wel somber zagen, ontmoette ik dezelfde liefde, z'n oude liefde voor me — en dat ontroerde me zoo . . .

Zijn strijd was heviger geweest dan de mijne . . . Hij kon er niet

tegen òp . . . hij had moèten kiezen tusschen z'n familie en mij . . .

De last dien z'n vader hem ongewild op z'n schouders had gelegd, was te zwaar, dat hij ook nog aan mij kon blijven denken.

— Ik moet hier vandaan, Lize — zei hij, terwijl ik onbewegelijk bleef zitten. — Ik kan een betrekking in Indië krijgen — ze kunnen allemaal met me mee, de ellende uit. — —

Ik dorst niet naar hem op te zien — ik wilde graag zoo heel sterk zijn — en ik kon niet anders dan zachtjes huilen, omdat ik hem voor-good ging verliezen . . .

Ik mocht niet mee — het deed me zoo'n pijn, Tonie — als hij mij trouwde, beteekende dat een ramp voor z'n moeder en de kinderen . . . ze moesten toch hun opvoeding hebben, ze moesten toch op school kunnen blijven . . .

En hij is gegaan. — Ik gaf hem zijn woord terug. Z'n brieven en portret hield ik: Hij de mijne . . . Zonder beloften zijn wij gescheiden, Tonie — zonder één lichtpuntje . . . Hij kòn niets beloven . . . Het zou immers jaren duren eer hij zich er bovenop gewerkt had . . . als dat nog mogelijk was . . .

Het is nu juist vijftien jaar geleden dat hij wegging . . .

Er viel even een stilte, waarin Tonia zuchtte. Toen bukte tante Lize zich en trok een klein laadje open uit haar mahoniehouten schrijfbureautje . . .

— Dit is het pakje brieven . . .

Tonia zag in den schemer het kleine bundeltje enveloppen, met een verkleurd blauw lintje er om . . .

— En dit z'n portret . . .

Tonia bukte zich in het schijnsel van het theelichtje en keek lang en aandachtig naar de foto van den jongen man, en vond in z'n open blik de zuiverheid die ze bij Leo altijd gemist had . . . Zwijgend reikte ze het portret over aan tante . . . De eerste maanden leefde ik op de post . . . vier keer per dag bonsde m'n hart als ik z'n stap hoorde . . . en vier keer onderging ik de vernederende teleurstelling. 's Avonds keek ik de couranten na, waar hij was . . . en zoo vergingen langzaam die ellendige weken . . . het werden maanden en jaren . . .

Ik voelde dat het anders met me moest worden . . . het leven lag

nog voor me . . . Wel ben ik nog een paar keer gevraagd, een keer door een weduwnaar . . . maar ik heb mij niet kunnen geven . . . de herinnering is te sterk in mij blijven leven . . .

Tot op voor drie jaar hoorde ik niets meer van hem. Toen — van een kennis, die met verlof was — de nuchtere mededeeling, dat hij sinds een paar jaar was gehuwd en twee kinderen had . . . Gelukkig had ik toen reeds rust gevonden — maar toch gaf 't me nog een schok.

Ik denk dat hij mij langzaam heeft vergeten, Tonie . . . Toen hij mij vroeg waren we beiden eigenlijk nog kinderen . . . wat is een en twintig als je nooit zorg gehad hebt voor 't bestaan . . . Hij kende mij, juist al door die gemakkelijke luchtige levenswijze, niet anders dan een gewoon, levenslustig meisje, dat wel gaarne van een pretje hield . . . diepere levensgedachten hebben wij hoegenaamd niet gewisseld . . . en hij is natuurlijk eerst in Indië tot ontwakning van z'n persoonlijkheid gekomen door het drukke leven en z'n groote verantwoordelijkheid . . . Hij kon ook niet weten dat eenzelfde proces zich in mij had voltrokken . . . hij moet later met een misschien nog wel weemoedigen glimlach aan mij hebben terug gedacht, zooals ik was bij onze scheiding . . . een bedroefd meisje, dat zich haar liefde ontnomen zag en er gedurig om hilde . . . Had ik tóen reeds meer innerlijke levenswaarde gehad, en was ik met hem doortastend opgetreden, dan was er van loslaten misschien geen sprake geweest . . .

Die gedachte heeft me nog lang gemarteld . . . gelukkig heeft God al die vragen in me gestild . . . met de jaren heb ik alles kunnen overgeven . . . het heeft wel heel lang geduurd, Tonie . . . maar God is de sterkste tenslotte . . . en nu — och ik voel mijn leven niet meer als een mislukking. Er blijft zoo ontzaglijk veel over in deze wereld voor de vrouwen, die niet tot hun eigenlijke bestemming komen . . . maar bovenal, Tonie . . . de rustige zekerheid dat God ons leven zoo leidt . . . je tenslotte l0s te voelen van het aardsche leven in volkomen overgave . . .

Rustig scheen het theelichtje in den schemer. In de verte ratelde een trein — de koele avondwind kwam door de geopende balcondeuren en deed Tonia licht huiveren.

Tante Greet zat in gedachten. — Toen stond Tonia langzaam op

en keek zwijgend naar buiten over de landen, waar de schemer nog draalde.

Voorzichtig sloot ze de balcondeuren en toen — zich omkeerend boog ze zich zacht over tot tante Lize en kuste haar vroeger dan anders goeden nacht.

Zij deed dit de vorige avonden niet — en ontroerden er beiden van.

Op haar slaapkamer treuzelde Tonia nog wat.

Eindelijk lag ze geknield voor haar bed. Ze bad om kracht voor het leven, dat weer komen ging, ook om stilte in haar oproerig hart — om de overgave van tante Lize. —

Toen ze drie dagen later met een laatsten armzwaai van tante Lize, die in de deuropening stond te wuiven, afscheid nam — wist ze zich dankbaar gesterkt in de dagen die nu weer voorbij waren.

Het pralende weer was langzaam verloren gegaan in regenbuien — Tonia moest flink tegen den Westenwind in-trappen. Ze had er plezier in en boog zich nu en dan dieper over haar stuur heen. Soms golfde als een benauwing al het voorbije weer in haar op — als ze aan den dag van morgen dacht: het gewone gaan naar kantoor om negen uur — de warrige drukte van de binnenstad in 't twaalfuurtje — overmorgen de meisjesvereniging — maar dan weer drong ze krachtig de opkomende weemoed terug — ze moest flink zijn, geen sentimenteel martelaarsje worden.

Zoo naderde ze Voorburg en reed even later de Koningin Wilhelminalaan af, met een vreemde ontroering de stad weer in, het leven tegemoet. —

DE UITGAANSDAG

DOOR

Q. A. DE RIDDER

Toen de jongens vertrokken waren, keek Martijn even op van zijn werk en glimlachte tegen zijn baas. Dan schudde hij het hoofd en boog hij zich weer over de broek, waaraan hij bezig was. „Die jongens toch,” mompelde hij, half voor zichzelf, half voor zijn meester. En wéér keek hij op en wéér glimlachte hij.

Met bestraffend lachje in de oogen keek meester kleermaker Verburg op zijn knechtje neer. „Waar lach je toch om?” vroeg hij toen, ongeduldig. „Doe toch zoo gek niet werk door.”

Even hief Martijntje het grijze hoofd op, schuldig boog hij het toen weer over zijn werk. Zijn lachje was verdwenen en hij keek heel strak nu, want hij voelde, dat Verburg naar hem kijken bleef. Maar toen deze den blik afwendde, hoofdschuddend, ontspanden zich Martijn's trekken en weer glom er een lachje in zijn oogen Die jongens toch

Verburg wist het niet, maar in het doezele hoofd van zijn simpel knechtje was door het jolig jongensverhaal, verhaal van jolijt en spel in de duinen en op het strand, een herinnering gewekt aan langverleden jaren, toen hij nog kind was. Heel diep in Martijn's onderbewustzijn had de herinnering aan zijn kindertocht naar de zee gesluimerd en nu daar opeens die jongens waren binnengestoven, vol van het genot van den vorigen dag en verteld hadden daarvan

aan Verburg, was dat alles plots weer in hem opgekomen. Hij wist maar heel weinig meer daarvan een oudere broer had hem maar ééns meegenomen, omdat hij toch ook eens de zee moest zien. De verrukking van het gouden zonlicht, dat over de zee uitstraalde en over het schoone, bloeiende land aan de andere zijde van de duinenrij, was weer in hem omhoog gerezen en deed hem weer alles zien, zooals hij het als kind had medegemaakt. En zijn zeggen van „die jongens toch” had geen ander doel dan om op eenigerlei wijze zijn ontroering uit te drukken om de plotselinge herinnering, waarmee hij in zijn simpelheid geen weg wist En terwijl hij van „die jongens” sprak, dacht hij aan zijn eigen vreugd van toen.

Van toen dat was wel vijftig jaar geleden. Martijn zelf zou het niet eens kunnen zeggen hoëveel jaar. Hij was nu eenmaal simpel en zijn geheugen was even zwak als zijn begrip. Tijdbegrip had hij maar heel weinig, de jaren werden in zijn bewustzijn gescheiden in een lichte en een donkere vlek de lichte, dat was de zonnenschijn van den zomer, hiër in het werkplaatsje, daar ginds tusschen de boomen van den singel op het gras en op het kiezelpad en verder op „buiten”. De donkere plek, dat was het grauwe van het najaar en het nog grauwere van den winter, egaal-grijze lucht, die alle dingen dood maakt van tint en ook het werkplaatsje, de trap naar beneden, de straat, den singel, alles. Alleen werd die donkere plek altijd vroeg licht, want er werd dan nog bij lamplicht gewerkt en overal was er dan licht achter de gordijnen der huizen ook licht op de straat van achter de groote winkelruiten en in de straatlantaarns Nee, tijdbegrip had Martijntje maar heel primitief; hij onderging den winter en den zomer zonder dat zijn ziel reageerde anders dan met een altijd aanwezige, niet te beredeneeren tevredenheid.

Maar nu was er plotseling een hevige emotie in hem gekomen, die hij niet zoo dadelijk verwerken kon. Vandaar zijn „die jongens toch,” dat stupiede lachje, dat hoofdschudden. Dien middag betrapte zijn baas hem daar nog vaker op en telkens verwees hij Martijn dan naar zijn plicht. En deze schurkte dan ineen, want hij vreesde Verburg.

Want Verburg, dat was voor hem de machtige, die hem iederen Zaterdag zes gulden vijftig gaf, die zooveel kon wat hij niet kon, die in een huis woonde, dat veel grooter was dan dat van Bet, zijn

zuster. En die 's Zondags altijd met het zakje rondging in de kerk net als mijnheer Willemse, die héél hoog was, want hij was op het stadhuis en alle agenten groetten hem zoo eerbiedig Verburg was Martijn's god, schoon dan een gevreesde god. Wat Verburg zeide was voor Martijn wet en evangelie.

Maar nu begreep Verburg het oude kereltje toch heelemaal niet vandaag. Wat beteekende dat malle hoofdschudden? Was dat nu zoiets bijzonders geweest met die jongens? „Werk toch door,” mopperde hij gemelijk, want wéér zag hij hoe zijn knechtje niet geheel bij zijn werk was „Malle fratsen.” En hij voegde er bij: „als je die scheur dicht hebt, ga dan maar even naar Mulder om de eieren”

Een half uurtje later stapte Martijntje door de bochtige straten van het stadje naar den winkel van Mulder. Dat was zijn vaste taak; op marktdagen, als de boer versche eieren had gebracht, moest hij er daar twee dozijn halen voor Verburg en diens zuster, die met haar broer samenwoonde. Voorzichtig liep hij dan met het zakje met de broze waar weer naar huis hij zou nooit vergeten, hoe hij eens met gebroken eieren bij Verburg gekomen was en hoe geweldig die hem toen had uitgemaakt en hij had het niet eens kunnen helpen, want een fietser was tegen hem opgereden, terwijl hij toch op het zijpad liep.

Nog altijd was Martijn bezig met zijn herinneringen en nog altijd wist hij niet hoe hij het verwerken moest, wat hij er mee zou aanvangen. Wèl wist hij, dat hij nóg wel eens de zee zou willen zien, maar die was zoo ver Goeie menschen, wel vijf uur, meende hij. En hoe kwam je er? Hij ging nooit uit, dan 's Zondags en dan liep hij nooit verder dan al de singels langs. Op z'n eentje, want vrienden had hij niet. Buiten de stad was hij volslagen vreemdeling, alleen wist hij dat de weg vlakbij de poortbrug naar de duinen leidde. Maar zeker, hij zou wel eens graag weer de zee willen zien. Hij deed moeite zich die voor te stellen zoo gróót was die, dat je nergens land kon zien. Als je de zee over ging, kwam je in Engeland, daar woonden de Engelschen, die hadden de Boeren onderworpen, dat wist hij nog heel goed Krüger, zoo heette die president van

de Boeren.... dat was zooveel als een koning, die altijd in een gekleede jas liep.... een èchte koning liep als een officier, maar dan een heel mooie, met veel goud en een groote pluim.... Ja, aan den anderen kant van de zee had je Engeland, maar daar kon hij nooit komen. Nou ja, dat hoefde ook niet, de baas was er ook nooit geweest, geeneen kende hij, die daar al eens geweest was, dan de burgemeester misschien.... Maar de zee zèlf wilde hij toch nog wel weer eens zien, dat kostte niks.... het was al zóó lang geleden.... toen zijn moeder nog leefde....

Zijn moeder.... nu zon Martijn er weer over, hoe diè er uit had gezien. Toen hij veertien jaar was, was ze gestorven. Bet zei tenminste, dat hij toen veertien was geweest. Die had hem toen bij zich in huis genomen en heel het leven van het gezin had hij er meegemaakt. Toen de kinderen klein waren, had hij in z'n vrijen tijd er op gepast en met hen gewandeld. Zoo hadden ze allemaal een beurt gehad. Nu waren ze groot geworden, waren ze allen het huis uit. En als ze nog eens thuis kwamen met hun vrouwen en met zelf weer kleine kinderen, lieten ze Martijn daarmee optrekken, wat hij wel eens vervelend vond, want die kinderen konden toch zoo dwingerig zijn. En om verbod gaven ze niets. Soms kreeg hij er een sigaar voor, maar meestal staken ze op, zonder het hem te laten doen.

Sjok, sjok, liep hij voort in z'n altoos eenderen tred. Hij merkte niet eens waar hij ging, onbewust liep hij maar verder en hij kwam altijd goed uit. Nu merkte hij nòg minder van z'n omgeving, want hij was met z'n denken nog maar steeds aan het zonnige strand, waarnaar hij door dat verhaal der jongens ineens zoo was gaan verlangen. Hoe zijn moeder er uit had gezien, had hij zich niet meer kunnen herinneren, hij kon niet verder komen dan haar neus en een stukje van haar mond. Een beetje open stonden de lippen en de neus was groot en recht.... maar verder was hij niet kunnen komen en de oogen zag hij heelemaal niet.... neen, toch heel even had hij ze gezien.... een donkere, groote vrouw, niet heel jong meer, zag hij over een kinderbedje buigen en het was als hoorde hij een vriendelijke stem. Maar hij schrikte er van, dat hij die oogen ineens zag en door dien schrik was het zeker toen weer weg geweest.

Zonder het te merken liep hij voorbij een kroegje. Uit het

stemmen-rumoer, goed hoorbaar op het pleintje vanwege de open ramen, klonk de rauwe roep van „Martijn”. Hij schrikte er van op uit zijn doezelig gepeins zijn blik ging onzeker naar een troepje paardenkooiers aan een der tafeltjes. Een van hen, een buurman, had hem geroepen. Toen zij zagen, dat Martijn opkeek, ging er een luid gelach op, dat Martijn niet begreep.

„Een borrel, Martijn?”

Martijntje had één ondeugd, hij lustte wel een glaasje. Niet dat hij er veel gebruik van maakte, dat zou hij vanwege zijn zwager niet gedurfd hebben, maar een enkele maal glipte hij wel eens op een feestdag een herberg binnen, waar de bezoekers hem dan in de maling namen, maar waar hij dan ook wel eens een borrel kreeg. Maar nú durfde hij er niet aan denken het aanbod aan te nemen hij moest om eieren, 't was een werkdag En stug, omdat hij bevreesd was dat hij zich anders zou laten overhalen, liep hij door zonder meer op zij te zien. Spottend lachen deed hem zijn gang versnellen.

Het aanbod had hem even heelemaal uit zijn doen gebracht Kun je begrijpen, nú om een borrel wat zou de baas dán wel zeggen Hij moest nog een paar cafétjes voorbij, veiligheids-halve ging hij nu aan de overzijde van de straat lopen zoo, nu kon men hem niet zoo gemakkelijk meer beschreeuwen, dacht hij. Bovendien, hij wilde denken aan morgen. Morgen? Hij schrikte er van. Morgen? Maar dat ging toch niet, hij moest toch werken Als iets dat onwrikbaar was, niet te verzetten, rees daar de dag van morgen in zijn denken op, als een dag van arbeid in het kleine werkplaatsje boven bij Verburg. En de groote, donkere Verburg als een oppermachtig heerscher over Martijn's dag. Hij wilde wel, maar hij durfde niet Neen, hij moest wachten tot Zondag.

Plotseling stond het nu helder in zijn brein, dat hij Zondag naar de duinen zou gaan. Hij had een gulden, eigenlijk had hij er veel meer, maar die bewaarde Bet voor hem en hij durfde er niet om te vragen. Kon je begrijpen, daar kocht Bet kleeren voor en wat hij zoo eens noodig had. Neen, daar kon hij niet om vragen, niemand mocht weten, dat hij uitging, hij moest het stilletjes doen. En hij had vast wel genoeg aan dien gulden.

Toch dacht Martijn er in de tusschenliggende dagen herhaaldelijk over na of hij het maar zeggen zou. Want het ging op Zondag zoo gemakkelijk niet zonder er over te spreken. Hoe moest hij het uithouden zonder eten den heelen dag. Stil wat brood wegnemen? Dat ging niet, dat zou gemerkt worden. En koopen . . . op Zondag . . . dat vond Martijn toch ook niet zooals het hoorde. Dat mocht toch niet op Zondag. Bet deed het niet, haar man deed het niet, de baas deed het niet. Het was een groote zonde op Zondag wat te koopen, zeiden die altijd. Bovendien, Martijn voelde, dat het niet in den haak was stiekum te gaan. Maar als hij het zei, zouden ze hem zeker uitlachen, dat wist hij heel zeker en dat was toch erg vervelend. Bet zou het toch ook vast niet goed vinden. Kunsten, je blijft thuis . . . hij hoorde 't haar al zeggen. En dan gebeurde het ook niet, dat wist hij wel.

Maar hij zou gaan, dat stond nu vast. En met wonderlijke scherpzinnigheid overlegde hij, dat hij dan Zaterdagavond wel een paar krentenbroodjes kon koopen. Als hij onderweg dorst kreeg, zou hij wel water vragen bij een boer . . .

En zoo gebeurde het ook. Want toen 's Zondagsmorgens Bet en haar man zich gereed gingen maken, om naar de kerk te gaan en Bet haar broer zijn drie centen voor de collecte had gegeven, zeide die: ik ga maar vooruit. Dat viel niet op, dat gebeurde wel meer. En zoo ging Martijn de deur uit met het oolijk gedachtetje heel ver in zijn hoofd: Ziezoo, Martijn zie je niet weer vandaag. Maar buitengekomen, den anderen kant uitgaande tegen den stroom van kerkgangers in, had Martijn toch even een vaag besef van onrust over zijn daad, een gevoel of hij iets heel onbehoorlijks deed. Hij haastte zich dus maar om buiten het stadje te komen.

En nu liep hij daar en onbewust genoot hij van het zomersche groen, dat allerwegen zijn kijken boeide. Een vaag bewustzijn van een schoonheidsontroering droomde in hem op, nu hij dacht aan het zijn straks voor een heelen dag alleen aan zee, waar hij in zijn verbeelding nu verblindend schitterlicht van de zon zag op een hel-wit strand en schuim-spattende golven, waar de onbegrensde ruimte omheen was, vervuld van de zilte lucht van de zee.

Zoo stapte hij voort langs den grooten straatweg, die naar verre

dorpjes voerde. Een lichte goedheid zonde door zijn soezig gepeins terwijl hij voortging zonder ooit den tred te versnellen . . . sjok, sjok, in den tred van het lastdier, dat niet anders meer kan, niet anders meer wil, zoo liep hij voort over den zon-beschenen weg, zonder mankeeren schuchtere groetjes tikkend tegen zijn pet voor de menschen, die hem passeerden, met in hun oogen even een lichte belangstelling voor dat vreemde mannetje, dat geen haast scheen te hebben, maar voortliep of hij er wel komen zou.

En dat gevoel had Martijn ook, een gevoel vol van volstreckte tevredenheid en het was hem of er een vroolijk wijsje in hem zong, dat hem noopte tot meeneuriën onder het loopen.

Aan een wielrijder, die passeerde, vroeg Martijn schuchter hoe laat het wel was. Elf uur, zeide de man, zijn gang niet vertragende. Dan had hij al een uurtje geloopt, bezon zich Martijn. En hij dacht met voldoening hoe nu misschien net zijn baas en de andere mannen met hun zakje rond gingen onder het psalmgezing. Stil vergenoegd grinnikte hij bij die gedachte, een klein beetje met leedvermaak, dat ze hem er niet zagen, nu.

Hij dacht verder over zijn baas. Die collecteerde zoo deftig in zijn mooie gekleede jas . . . als hij bij Martijn kwam, deed hij altijd net of hij 'm niet kende. Dat vond Martijn heelemaal niet aardig, hij was toch zijn knecht, hij kende hem toch. Martijn had zoo de gewoonte om telkens opnieuw weer een poging te doen zijn baas tot een groot te brengen . . . als de zak dan vlak bij kwam, gooide hij er vlug zijn cent in en keek dan op naar zijn baas. Maar nooit nog had die laten blijken Martijn te hebben opgemerkt.

Fijn, dat ik hier loop . . . dacht Martijn. De zon deed hem goed, hij voelde zich prettig, want hij kon goed tegen warmte. Soms bleef hij even staan en ging dan over een weidehek leunen, de kin op de handen. Langen tijd staarde hij dan over de weide heen, waar het vee zich te goed deed aan de malsche weelde van het gras. Maar met schrik bedacht hij dan opeens, dat het nog heel ver was . . . als hij straks het tweede dorp door was, kwam hij aan een zijweg, die naar de duinen voerde, had daareven een man tegen hem gezegd. Het tweede dorp, dat kon nog heel ver zijn.

Toen het één uur was, kwam hij er aan. Nu kreeg hij lust in wat

melk en hij besloot het er maar eens af te nemen; hij was niet alle dagen uit. Toch was er weer onrust in hem vanwege het koopen op Zondag, toen hij daartoe een herberg binnentrad.

In de leeg-stille gelagkamer, waar het aangenaam koel was, zat hij langen tijd achter zijn glas melk te genieten van de kleine, bedaarde hapjes, die hij nam als bijzondere genietinkjes, wijl hapjes van zelden geproefde broodjes. Stil zat hij te kijken naar het spel van jonge katjes, die met een garenkluwen voortstoeiden door het zaaltje, dolle sprongetjes makend naar elkaar, dan met hoog gekromde ruggen terugscharelend naar een hoekje ter voorbereiding voor een nieuwen onverhoedschen overval. Martijntje genoot van dit stille spel en lang nadat hij de laatste kruimeltjes van het tafeltje had opgeplukt, zat hij er nog naar te kijken. Dan stond hij op . . . op zijn voetschuifel kwam de donker-uitziende boerin weer tevoorschijn, ofschoon hij dadelijk afgerekend had. Met bevreemding staarde zij naar den zonderlingen gast, als in gedachten gaf zij zijn groet weer, toen hij de herberg verliet.

En weer ging het de zomersche landen in, verder langs den zonnigen weg, die voortvlakte tusschen de groene weiden en gouden korenvelden, waar zachte winden de aren streelend deinen deden als een zacht-ruischende zee. Dan sloeg hij, een kwartier buiten het dorp, een voetpad in, dat naar de duinen moest leiden . . . hij zag ze heel ver weg opblauwen tegen de zomerlucht, groote, schemerige vlekken, waartegen onduidelijke strepen oplichtten: de moeilijke paden in het mulle zand tusschen het grauw-groen der helmplanten.

Met den altoos-tragen tred als van een moegejakkerd trekpaard, liep hij voort, met schok-gedachtetjes zijn peinzen latende gaan naar het omringende leven, dat hij niet kende, waarvan hij niet wist, ook niets vermoed had zoo langen tijd, een groote goedheid in zich voelend, die hij niet ontleden kon, waarnaar hij ook niet trachtte, maar genietend van de innigheid van zijn gedenk, dat door zijn hoofd zong met vage wijsjes van liederen, lang geleën geleerd en nu weer opgerezen, zachte tonen, waarnaar hij als onbewust luisterde met stillen schijn van lachen in zijn oog, teere glimlachjes om den om 't pijproer dichtgenepen mond.

Eindelijk aan de duinen, steeg in hem iets van ontroering, omdat

nu zijn verlangen in vervulling zou gaan. En moeizaam optornend tegen de duinen, hijgde in zijn onnoozel zielke de blijdschap om de zee, die hij reeds ruischen hoorde en waarvan de herinnering, al die jaren, heel dien menschenleeftijd als ingesluimerd in de donkere kooi van zijn bewustzijn, nu eindelijk ontwaakt was. Dan, eindelijk op den top, zag hij met een zwaar-geloosden zucht, nu hij in de ijle ruimte stond onder de hooge blinkende lucht, uit naar het eindeloos glinstervlak, waarop de witte golfkuiven in lange rijen kwamen aangestuimd, in schuim uiteenspattend op het vlakke strand. En in de oogen van den onnoozelen grijsaard rezen vreugde-tranen.

Uren bleef het oude mannetje aan zee, eerst boven op het duin, later aan den voet van het duin aan de zeezijde. Het broodje, dat hij, slim, bewaard had, peuzelde hij op, nadat hij eenigen tijd in zijn pet had gekeken. Martijn wilde eerbiedig zijn, zijn van dank overvloeiend hart, zij het dan dat het zich dien dank niet eens goed bewust werd, drong hem daartoe . . . dus hield hij de pet voor de oogen. Woorden had hij niet, hij was niet gewoon alléén te bidden, anderen deden het voor hem. En als zij het deden, zonder dat hij de woorden in zichzelf meesprak, dan ontbrak de eerbied nochtans niet in zijn hart . . . het kwam alles maar doordat hij ze niet onthouden kon, de woorden van het gebed. Duizenden malen had hij het „Onze Vader” hooren bidden, toch kon hij het zonder hulp van anderen niet opzeggen . . .

's Morgens te halfnegen, als hij een uur gewerkt had, at hij zijn boterham altijd op bij zijn baas in de kamer. — Verburg riep hem dan en schoorvoetend ging hij dan het ouderwetsche woonvertrek binnen, waar Verburg en zijn zuster dan al neergezeten waren. Schuchter zette Martijn zich dan tegenover hen aan het benedeneind der tafel, waarna hij onmiddellijk eerbiedig het hoofd boog . . . En dan klonken de woorden van het „Onze Vader” in zijn oor, lijsig en gesproken door een stem, die eigenlijk de stem van Verburg niet was. Zijn zwager bad 's middags ook lijsig, maar toch weer op een andere manier, de lijsigheid van dezen was een eerbiedige lijsigheid.

Dus bad Martijn niet en kneep hij enkel zijn oogen toe. Hij dacht nu ook weer aan thuis, aan zijn baas, aan de menschen van het stadje, kortom aan allen, die hij kende. Maar het was nu zoo vreemd-

ver voor hem, het stond zoo buiten hem nu. Hij keek er naar als een vreemde, wel met belangstelling, maar als naar iets, dat van een ander was. Geen oogenblik verontrustte hij zich over zijn daad en de gevolgen, hij dacht maar over het oogenblik van nu, daarvan ten volle genietend. Zijn ziel was zoo wonderlijk licht nu, als een kamer, waarvan de gordijnen altijd gesloten zijn geweest, maar die nu waren weggeschoven voor het vriendelijke zonlicht

Met groote welgezindheid dacht Martijn nu aan de menschen. Dat deed hij in zekeren zin altijd, maar nu vrediger, zonder die angstige schuchterheid van gewoonlijk. Ze waren ook wel goed voor hem, allemaal, al kon hij niet met hen praten en zij niet met hem. Weêr zag hij een stukje van het gezicht van zijn moeder die was óók goed voor hem geweest, eigenlijk nog heel anders goed, veel liever en vriendelijker. Hij probeerde haar weêr te zien, heelemaal, over zijn bedje gebogen, terwijl zij zijn hoofd streelde. Hij voelde het als een groot gemis, toen hij aan haar dacht, dat de anderen toch niet zoo vriendelijk voor hem waren Jammer dat zijn moeder er niet meer was, die was nu in den hemel. Verinnigd staarde Martijntje voor zich uit over de glanzende zee. De hemel daar dacht hij nu over. Hij begreep er niet veel van, maar 't moest daar heel mooi zijn, mooi en rustig. Hij dacht wel daar ook te komen, als hij dood ging, hij hield veel van den Heer die zou zoo goed en vriendelijk voor hem wezen, dus moèst hij wel veel van Hèm houden. Goed en vriendelijk het was hem niet alles klaar, hoe hij zich dat voorstellen moest, maar hij dacht aan den ouden dominee, die hem altijd toeknikte als hij hem tegen kwam en die er zoo vriendelijk uitzag. Dat was vast een aardige man en zoo zou de Heer ook wel zijn. Of eigenlijk nog veel beter, want Hij was immers God. God is liefde Dat was een tekst, die op een schildje stond, dat bij Verburg aan den muur hing hij kon niet lezen, maar hij wist het toch, dat het dat beteekende. En de dominee had er al eens over gepreekt en hoe je dat begrijpen moest. Eerlijk gezegd, Martijn had er niet alles van begrepen, het was net zoo warm geweest en hij had zijn oogen niet goed open kunnen houden eigenlijk schande, te slapen in de kerk Maar toch begreep hij wel iets van dien tekst, meende hij. God hield van de menschen en dus

moesten de menschen van Hem houden. En als je van iemand houdt, moet je je best voor hem doen. Ook mocht je dan geen kwaad meer doen. Kwaad doen, dat was b.v. geld van den baas of van Bet voor je zelf houden, je werk slecht doen, omdat je 't niet prettig vindt. Boos worden, dat was ook kwaad en daarom wilde hij na dien nooit meer boos worden hij had 't geprobeerd en 't lúkte. Als ze hem plaagden vond hij 't vervelend, maar hij werd niet meer boos. Als hij merkte, dat hij 't zou worden, dacht hij maar gauw aan den Heer en hoe blij die zou wezen, dat Martijn niet boos werd En dan ging het altijd over.

Zoo zat Martijntje zijn dag maar te verdroomen. Langzaam-aan was de dag naar den avond gaan gulden, terwijl hij daar aan den duinvoet gezeten, had uitgestaard over de verre, nooit rustende zee, waar de helle kleuren zachter waren geworden, nu het licht langzaam verdween.

Toen het gansch donker geworden was, was hij opgerezen uit zijn beschutte duinhoekje met den vagen onwil van een, die noode van een illusie scheidt, waarin zijn ziel wel gaarne verder had willen leven. Nog éénmaal had hij neergezien naar het stille, donkere strand en verder in de duisternis, waaruit het monotone golvenruischen de laatste zangen droefde, melodieën, die hij in de vreemde verruiming van zijn armen geest voor altijd nu meenemen zou naar het stille stadje, waar hij verder zou leven, ver van de onbegrensde ruimte, ver van de zon-doorschenen wijidheid van het land en waar hij weer de speelbal van meestal goeuhartigen, maar toch pijnlikaandoenden spot zou zijn.

En toen hij de verre wegen weer terugliep, met om zich de zoele zomergeuren van het vruchtdragend land, was er nog aldoor in zijn herinnering de wonderbaar-ruischende zang van de zee, waarop hij den schoonen dag-van-zomer had zien kleuren, den schoonsten dag uit zijn arm leventje, die voor zijn ziel was geweest als de warme gloei van een roos in een schemerige kamer

Tegen middernacht lag er een doodvermoeid mannetje ergens aan den kant van den weg in rustigen slaap.

Uit de verte kwam er een wagen aan, waarin een luidruchtig

gezelschap. De wagen hield stil, bij het schijnsel van zijn lantaarn zag de koetsier een man liggen. Een oogenblik later verdrongen zich een aantal half dronken kerels om den slapende, die van al het rumoer wakker werd.

Een gelach brak los. „'t Is Martijn,” schreeuwden er een paar. En dan: „Zeg, wat doe jij hier?”

„Naar zee geweest,” antwoordde Martijn schuchter.

Wéér gelach.

„En wat nou?”

„Ik ben zoo moei, ik kon niet meer.”

„O, kom dan maar bij ons. Vooruit.” En onder hevig gelach namen drie jonge kerels Martijntje op en zetten hem onzacht op een der banken.

Onder joelend gezang ging het nu weer verder.

Een uur later stropelden drie mannen, arm in arm door Martijn's straat, die als uitgestorven lag in de nachtstille. Akelig klonk het gezang der mannen. De middelste, een klein kereltje, lachte onwijs en probeerde herhaaldelijk maar vergeefs wat te zeggen, waar de anderen dan weer om lachten. Bij Martijn's deur namen zij rumoerig afscheid. Zingend en tierend trokken zij een zijstraat in. Maar Martijn, die geen besef had om de bel over te halen, liet zich tegen den deurpost zakken en sliep opnieuw weer in.

Zoo eindigde Martijn's schoonste levensdag; de volgende werd de donkerste zijns levens . . .

HET ROGGEBROODJE

DOOR

J. VAN DE MAAS

Op de huisstoep zat Willem te mijmeren. 't Was vakantie. Vanmorgen vroeg al was ie met zijn vrindjes uitgegaan om een vlieger op te laten op het Zwarte Weggetje. Maar de wind had vandaag een slechten zin en daarom hadden ze de vliegers al gauw neergegoid, om met andere jongens, die er bezig waren, in de moddersloot te visschen naar aaltjes en stekelbaarsjes. Stekeltjes ving je met je hand; om aaltjes te krijgen grabbelde je maar een heele kluit kroos en waterwier bij elkaar en smeeet het snel op den kant. De aaltjes zag je dan vantusschen dat vieze rommeltje te voorschijn krioelen en dan was 't de kunst om ze vlug beet te pakken, voor ze weer in de sloot wegduikelden. De vangst ging in een ouwe bus, die ze aan den slootkant gevonden hadden.

Daarna waren ze gaan spelen op den stapel nog ongebruikte grafzerken, die op 't kerkhofplein lagen om gehouwen te worden; heerlijke burchten met diepe hopen en donkere kerkers. Telkens als er een begrafenis aankwam, staakten ze het spel en gingen even kijken. Tot de stoet achter het hek-met-de-zeisen verdwenen was. Eindelijk saamgekropen in een groote steengrot, hadden ze vergaderingetje gehouden en de meisjes uit de buurt verdeeld, met wie elk zou gaan vrijen.

Vanmiddag waren de jongens naar 't park om roovertje te spelen in de struiken. Dat was fijn maar heel gevaarlijk, want je zat aldoor in angst voor de smerissen. Als die je te pakken kregen namen ze je

mee naar 't bureau en kreeg je een bekeuring. Of minstens een flink pak slaag.

Hij had niet mee mogen gaan, omdat ie vanmiddag een boodschap moest doen voor vader. Hij zou werk wegbrengen naar een klant. Er werd op 't geld gewacht. Als 't werk was weggebracht, konden ze brood kopen. Moeder had niets meer in huis. Vanmorgen was het laatste brood gedeeld. Vader had heelemaal geen trek en wou niks hebben; moeder moest voor vader twee boterhammen eten, dat wou vader beslist. En de rest had moeder onder de kinderen verdeeld. Ze hadden elk twee dunnetjes gekregen. Hij rammelde nog van den honger, maar er was nou eenmaal niet meer. Vanmorgen onder 't spelen was ie den honger heelemaal vergeten. Toen ie om halfeen thuis kwam had ie gevraagd hoe laat of ze zouden eten. Moeder zei dat er geen geld was om te koken. Met dit vooruitzicht had ie den honger nog veel heviger voelen knagen. En in een hoekje van de kamer was ie gaan zitten huilen, op een kreupele stoel met drie en een halve poot. Toen werd vader ineens boos en zei dat ie niet zoo moest zitten dreinen. Maar even later kwam vader weer vriendelijk naar hem toe en troostte, dat ie straks weer te-eten kreeg als het werk was weggebracht.

Want terwijl hij vanmorgen speelde, was zijn zusje Betje er op uit geweest om werk te zoeken bij de klanten. Ze had een heel lijstje van drogisten en bakkers afgeloopt met de vraag of er ook iets was voor Kees van Driel de zeeftenmaker. En de dappere Betje had niet naar huis willen terugkeeren voor ze wat had. Eindelijk, nadat ze bij een paar bakkers vergeefs was binnengestapt en bij één zelfs werd afgesnauwd met de complimenten aan Kees van Driel en of die soms dacht dat ze de zeeften opaten, had ze een vriendelijke drogist gevonden, die heel lang achter de toonbank had staan prakki-zeeren of ie niets kon laten repareren. Toen riep ie nog eens extra zijn vrouw uit de kamer achter den winkel om te vragen of ze geen werk bedenken kon voor den zeeftenmaker; ze zou zich hem wel herinneren, dien netten man, die vroeger in zoo'n mooie zaak winkelde op de Grootte Markt, en die buiten zijn schuld zoo achteruit geboerd was. Maar de vrouw had een beetje snibbig geantwoord dat er heelemaal niks was, dat ie dat wurm maar gauw moest wegsturen en dat

je al dat volk toch niet in de kost nemen kon. Toen was ze weer naar achteren geloopt.

Betje had er al zoo vast op gerekend dat ze hier eindelijk werk voor vader krijgen zou. En toen 't nu weer misliep was ze ineens begonnen te huilen. De man vroeg vriendelijk wat er aan scheelde. Toen had ze al snikkend gezegd, dat ze heelemaal geen „volk” waren, en dat vader het toch niet helpen kon als er geen werk was en geen eten in huis. Toen had de man heel groote oogen opgezet en gezegd: wat zei je daar, meisje, geen brood in huis? Betje had wel graag willen wegloupen van schaamte, maar de vriendelijke oogen van den man hielden haar vast. En ze moest nu wel vertellen, dat het laatste brood vanmorgen onder de broertjes verdeeld was en dat vader heelemaal niet had willen eten. En dat vader nu zoo'n honger moest hebben. En als ze nu zonder werk zou thuiskomen, kreeg vader den heelen dag geen eten, want bij den bakker hadden ze geen pof meer. Die wou eerst centen zien.

Toen had de drogist weer eventjes staan prakkizeeren en een beetje in den winkel rondgescharreld. Eindelijk in een hoek van achter een paar vaten een paardenharen zeefje te voorschijn gehaald. Of ze dit maar wou meenemen en vader vragen of ie er zoo nog een stuk-of-drie bijmaken wou. Zoo gauw vader de zeeften klaar had, mocht ze ze brengen en zeggen hoeveel of 't was.

Zoo had Willem, toen hij thuis kwam, vader druk aan 't werk gevonden. Daarom mocht hij dien middag niet met zijn kameraadjes gaan spelen, om straks thuis te zijn als vader het werk klaar had. Kom, hij zou es binnen gaan kijken hoe ver vader al was.

Achter in de huiskamer vond ie vader op zijn houten krukje aan de werkbank zitten. Vroeger had vader een eigen werkplaats gehad, ergens in de binnenstad en nóg vroeger een grooten winkel met werkplaatsen en magazijnen er bij en wel zes knechts. Hij kon 't zich nog goed herinneren, hoe ie als kleine jongen verstoppertje gespeeld had in den donkeren kelder onder den winkel, waar groote kuipen met kalfshuiden stonden, waar perkamenten zeeften van gemaakt werden. En op de werkplaats boven den winkel had ie heele dagen zoet zitten spelen met stopverf en ronde uithaksels van de zeeften. Dan bedelde hij van een der knechts een holpijp af, schooierde een stukje

kalfshuid uit een rommelhoek op en sloeg er dan met den houten hamer en de holpijp mooie ronde gaatjes in, terwijl de uithaksels allemaal bovenop elkaar in de holpijp zitten bleven, tot je ze als een rolletje perkamenten centen er uit schudden kon. Dan zocht ie uithaksels van allerlei grootte en soort bij elkaar en betaalde er de knechts hun weekloon mee uit, guldens, dubbeltjes en centen. Die lachten dan en vroegen al maar om opslag. Hij telde maar neer, nog meer dan ze vroegen. Tot ie boven de honderd in de war raakte, omdat ie nog maar tot honderd tellen kon. Dan lachten ze nog meer en begonnen met hem te stoeien. Ze tilden hem met één hand tot bijna tegen den zolder of ze gooiden hem als een vangballetje naar elkaar toe. Tot vader of de meesterknecht naar boven kwam en de pret gedaan was. Dan moest ie weer netjes in zijn hoekje bij zijn stopverf gaan zitten, waar ie dikke en dunne worstjes van kneedde.

Nu was alles anders. De winkel was faljiet en de knechts weg en alles, wat vroeger zoo mooi was geweest. Nou leeën ze armoe. Vader had niet eens geld meer om een werkplaats te huren en deed alles thuis, als er tenminste wat te doen was.

Vader was de laatste jaren erg somber geworden. Alleen als ie werk had keek vader weer wat vroolijker. Ook nu leek vader zeer tevreden. Hij neuriede zelfs een liedje, terwijl hij den houten zeeftrand tot een mooien cirkel omhoog en tusschen zijn knieën met aangepunte ijzerdraadjes samenkrande. Evenzoo werd de smalle maar grootere onderrand in elkaar gekringd, en toen tusschen de twee houten banden een lap gevlochten paardenhaar gelegd, die met mooi-gekleurde schotsche ruiten bedrukt was. Met een houten hamer sloeg vader de beide randen in elkaar, zoodat het paardenhaar er glad tusschenin strakte en daarna werd wat er nog uitstak netjes in elkaar gedraaid en met stevig touw saamgenaaid. En met een blijden blik naar hem toe lei vader het eerste zeefje gereed ter zijde.

Moeder had zich intusschen met een papiertje en een stompje potlood aan 't rekenen gezet, wat er allemaal van het geld, dat straks zou binnenkomen, kon worden gedaan. Ze rekende hardop, dan kon vader zeggen, of ie 't zoo goed vond. Er kwam tweenegentig in. Daarvan moest de bakker eerst een gulden hebben. Want die wou geen crediet meer geven en kwam iederen morgen

opspelen om zijn geld, dat de heele straat er aan te pas kwam en ze zich de oogen uit het hoofd schaamde voor de bureu. Dan moest de melkboer minstens twee kwartjes hebben; of liever wou ze dien ook maar een gulden geven, want de schuld aan hem was nog grooter dan die aan den bakker, al bleef hij altijd vriendelijk en gaf iederen morgen weer zijn half pintje melk met een praatje over het weer er bij. Ze werd er verlegen onder en had al een paar keer gezegd, dat ze vandaag niet noodig had en dat ze zoo gauw mogelijk wat afbetalen zou. Maar de goeie man had haar 't pannetje uit de handen genomen met de opmerking, dat Onze Lieve Heer wel es betere tijen zou geven en dat dan alles op zijn pootjes terecht kwam. En een pietsie melk was toch geen borrel, waar een mensch evengoed buiten kon. Om die vriendelijkheid mocht ze hem toch niet bij den norschen bakker achterstellen. Die dus ook een gulden. Dat was twee. Bleef er nog negentig cent over. Daarvoor moest ze brood laten halen en boter en een paar kilo aardappelen voor morgen en een stukje spek om uit te braden. Dat was waarlijk geen weelde, want ze hadden al een paar dagen geen middageten geproefd. En dan een half onsje tabak voor vaders pijp. — Willem zag zijn vader even opkijken van zijn werk en hoorde hem zeggen: Nee vrouw, eerst jij en de kinderen en dan ik. Géén tabak asjeblijft. — Maar moeder deed net of ze niks hoorde en rekende door. Dat was bij mekaar één gulden drie en twintig. Nee, zoo kwam ze niet uit. Dan moest de melkboer in vredesnaam maar twee kwartjes hebben. Dan hield ze nog zeventien cent over.

Willem had al staan luisteren of moeder ook iets van roggebrood zei. Hij was dol op krentenrogge en vond dat het ook nog meer voedde dan bruinbrood. Maar moeder sprak er niet over. Zou ie er om durven vragen? Misschien had ze het vergeten. — En schuchter vroeg ie, of ie ook een krentenroggetje mocht halen. Moeder vond, dat ze er wel buiten konden, maar vader zei, dat het half onsje tabak dan maar van het lijstje moest worden geschrapt, dan kon het net. — Daar wou moeder echter niets van weten en ze besliste, dat het ook heelemaal niet noodig was. Er kwam kostelijk bruinbrood en — lievere koekjes werden niet gebakken.

Toen vader het werk gereed had, moest Willem het wegbrengen.

't Was twee-negentig en mijnheer werd beleefd bedankt. En of mijnheer ditmaal eens zonder kwitantie wou afrekenen, want vader had er op 't oogenblik geen een in huis.

Met de zeefjes op-weg, voelde Willem zich eerst heel blij, dat er nu straks wat te bikken zou zijn. Hij had sedert vanmorgen acht uur niks gegeten; 't was nu al over vijven en hij had een geweldigen honger. Straks kreeg ie zijn drie avondboterhammen en nog twee extra, omdat er vanmiddag niks te happen viel. Dat was vast niet genoeg; ging ie toch nog onverzadigd naar bed. Had moeder het nou maar goed gevonden van dat roggebroadje; die paar sneedjes hadden allicht niet meegeteld. Hè, 't water liep hem over de tanden als ie aan zoo'n lekker krentenroggetje dacht. 't Was nu al, es kijken, ruim veertien dagen, dat ie 't niet had geproefd. Vroeger, toen vader nog geregeld werkte, was er altijd een fijn hapje in huis. Betje gaf er niet veel om en dan had ie 't haar ook nog afgebedeld voor een paar knickers, een tol of een heelen dag gebruik van zijn hoepel. Dat ging altijd stiekum, want als vader of moeder 't aan de weet kwamen, moest ie voor straf vroeg naar bed.

Kom, inplaats van de Jonkerfransstraat door te gaan, zou ie de Van Alkemadestraat nemen, om es te kijken, wat ze in „het” huis aten. „Het” huis was de hoekwoning op de Goudsche Singel, 'n net-burgerlijk sous-terrain, waar je om dezen tijd altijd het eten op tafel kon zien staan. Dat was een geheimpje tusschen hem en Betje. Als een van tweeën er langs was geweest, vergat die nooit de ander te zeggen, wat er dien dag gegeten was in „het” huis. Hier was ie er al. Alweer rook je die lekkere vleeschbraad-lucht, net als vroeger thuis, toen vader den winkel nog had. — Met lekkere oogen gluurde hij naar binnen, waar ie de tafel gedekt zag. En als een hond, die een kluijfe ruikt, snoof ie begeerig den heerlijken braadgeur den opgestoken neus in. Jammer, dat ie nu niet zien kon, wat er gegeten werd; de dekschalen waren allemaal dicht. Zulke mooie schalen hadden ze thuis ook nog staan in de voorkamerkast, maar die werden nooit meer gebruikt. Kijk, daar kwam die vriendelijke, oude man met zijn mooien witten baard al naar binnen, die altijd aan het hoofd van de tafel zat. Nu moest ie maar weer voor zich kijken, anders kreeg die oude heer zijn gegluur nog in de gaten. Nog even snoof

hij met volle teugen den zoet-prikkelenden braadgeur naar binnen en stapte toen weer steviger door. In de Oppert bleef hij even kijken voor het raam van de roggebroodbakkerij. Daar lagen ze weer: een heele stapel lekkere krentenroggetjes. Zeven centen kostten ze maar. Nog niet eens een dubbeltje. Had ie maar een dubbeltje! Misschien kreeg ie er straks wel een van dien drogist. Betje had het een heel aardige man gevonden. En 't gebeurde wel meer, dat ie een footje kreeg. Als die vriendelijke drogist hem nou eens een dubbeltje gaf, en als ie daar thuis nou eens niks van zei, dan zou ie een roggetje kunnen koopen en eens lekker smullen. Maar nooit nog had ie een cent achtergehouden en als moeder nu eens vroeg of ie wat extra's gekregen had, zou ie dan nee kunnen zeggen? Dan kreeg ie zeker een kleur als een biet, dat wist ie vooruit. Want hij kon nooit een onwaarheid zeggen zonder hevig te blozen. Wanneer iemand hem aankeek en hij wou wat verbergen, dan begonnen direct zijn wangen te gloeien. Dat vond ie heel ellendig, maar hij kon er niets aan doen. Hoe meer ie tegen zijn schaamte vocht, hoe erger het werd. Laatst nog bij tante Dina had ie zoo'n gek figuur geslagen. Tante presenteerde hem altijd dadelijk een koekje. Maar dien keer scheen tante het te vergeten. Eindelijk was ze opgestaan en naar de kast gegaan. Nou komt het koekje, had ie gedacht. Maar tante had de kast weer gesloten zonder den koekjestrommel er uit te nemen. Daarbij keek tante hem toevallig even aan. Opeens had ie een hevige kleur naar zijn wangen voelen gloeien. Van ergernis, dat ie zich niet had kunnen bedwingen, sprongen hem de tranen in de oogen. Tante vroeg, wat er zoo opeens aan scheelde. Verlegen had ie wat gesmoesd van ineens een oogenblik onwel te zijn geworden en gestameld, dat het nu weer over was. Tante bracht hem toen een glaasje water voor den schrik en daarna een koekje. Maar 't koekje had hem gesmaakt als een lepel levertraan. En wou hij zich nu wijs maken, dat ie een dubbeltje gappen kon zonder dat iedereen aan zijn rooien kop zou zien, dat ie wat uitgehaald had? Nee, dat ging niet. Maar die lekkere krentenroggetjes dan en zijn holle maag? Wacht, er was nog een andere manier. Vader had immers geen kwitantie meegegeven, en als ie nu inplaats van twee-negentig eens drie gulden zei? Dat was een veel mooier getal. En dat zou die

drogist veel gewoner vinden dan twee-negentig. — Al overlegend wat hij doen zou, had ie den winkel bijna bereikt. Nog was ie 't niet met zichzelf eens. Stelen was gemeen. Dat had ie nog nooit gedaan. En dan stelen van zijn goeien vader, die zooveel van hem hield? Toch — eigenlijk bestal ie er zijn vader niet mee, maar den drogist. En die had wellicht geld genoeg. Als hij dien om een dubbeltje vroeg, zou ie 't misschien wel krijgen. Vooral als ie zei, dat het was om brood te koopen omdat ie zoo'n honger had. Maar — vragen kon je zoo iets toch niet. En als ie 't nou nãm, kwam het toch op 'tzelfde neer. En kon je dat eigenlijk wel stelen noemen?

Al aarzelend liep ie een paar maal den winkel voorbij en weer terug, er al maar omheendraaiend, wyl ie zoo dolgraag een dubbeltje meer vragen wou en toch maar niet durfde. Eindelijk stapte hij quasi-parmantig den winkel in. Achter de toonbank stond de drogist, bezig met het afwegen van een poeiertje. Ineens keken zijn vriendelijke oogen Willem aan en kwam hij: Zoo beste jongen, breng je me daar de zeefjes? En hoeveel is het?

Willem had al uitgemaakt, twee-negentig te zullen zeggen, maar op 't laatste moment zag ie weer zoo'n fijn roggeturfje voor zich, dat hem betooverde met zijn tallooze krentenoogjes. En plotseling hoorde hij 't zichzelf zeggen: Drie gulden, meneer. Meteen wou ie er bijvoegen wat vader van de kwitantie gezegd had, maar voor ie er een woord had uitgebracht, voelde hij een gloeiende hitte naar zijn hoofd stijgen. Daar had je dat ellendige blozen al weer. Snel dook ie 't bovenlijf naar beneê, om wat aan zijn schoenveters te morrelen, dat meneer zijn kleur niet zien zou. Toen ie weer rechtop stond, zag ie meneer de zeefjes van onderen en van boven bekijken. Meneer zei, dat ie 't een knap stuk werk vond. Hij moest Vrijdag of Zaterdag nog maar eens aankomen, want meneer zou in den loop van de week eens probeeren, of ie nog wat werk voor vader kon loskrijgen bij zijn collega's. Toen draaide meneer aan de kruk van de toonbank-kassa, de lade sprong open, en drie blanke guldens zag Willem voor zich neertellen. Uit zijn vestzakje lei meneer er nog een kwartje naast: voor hem. Toen stak meneer zijn hand over de toonbank naar hem toe en drukte de zijne hartelijk met de groeten voor vader.

Buiten haalde Willem een diepen zucht uit zijn borst op. Nou was ie een dief; daar was niks meer aan te verhelpen. 't Gekregen kwartje kon hem er ook niet uitredder, dat moest ie tóch afgeven. Het roggetje leek nu in eens veel minder lekker en de honger knaagde nu ook zoo erg niet meer. 't Liefst had ie 't dubbeltje weggegooid of aan een bedelaar gegeven. Maar dan diende hij toch eerst een gulden te wisselen. — Toch trok een vaag-bewuste aantrekkingskracht hem naar de roggebroodbakkerij in de Oppert. Voor de étalage beland, voelde hij zijn maag weer zoo schrijnend geeuw-leeg. En de roggekoekjes lokten verleidelijk als nooit tevoren, met hun versch-broze korstjes, waar je zoo heerlijk op knabbelen kon. Waarom nu nog langer gedraald? Hij was nu toch eenmaal in 't schuitje en moest wel meevaren.

Dra stond ie opnieuw buiten met een lekker-warm krentenroggetje netjes ingepakt onder den arm. Toen ie even geen menschen in de nabijheid zag, morrelde hij schichtig rondkijkend het papier aan een puntje open en pulkte met een vingernagel snel een paar krentjes uit het broodje. Hé, dat smaakte! — En als een kat, die met een verschalkt vogeltje een eenzaam plekje zoekt, liep hij snel de Oppert uit, naar den Rottekant, waar het altijd heel stil was, en waar ie ongezien het lekkere broodje zou kunnen verorberen.

Thuis vond ie Betje en de twee jongere broertjes al op hem wachten in feeststemming. Betje was op 't zaniken van de kleine jongens al een paar maal aan de deur wezen kijken of hij nog niet kwam. Ook moeder vond, dat ie erg lang weg bleef. Toen ie er dan eindelijk was, werd Betje dadelijk om de boodschappen gestuurd. Moeder dekte intusschen de tafel en zette de bordjes klaar, met het peper-en zoutstelletje voor vader. De kleine jongens sloegen van plezier aan 't bakkeleien en kregen ieder een mep van moeder met de vermaning, dat ze zich koest moesten houden. Vader stond peinzend naar buiten te staren en tuurde ver over 't weiland heen naar de kleurige avondluchten, waar de purperen zon wegzonk in een gouden nevelmeer. Dan keerde hij langzaam 't gezicht weer naar binnen toe met hetzelfde peinzen nog in zijn oogen en ging zwiingend zitten op zijn plaats. Willem zag vaders droeve kijken en 't prikte hem in 't

geweten. Nee, vader kòn 't niet weten, dat erge, dat vreeselijke. Hij begreep 't wel: vader keek zoo bedroefd omdat de kleine jongens zoo om eten gejangeld hadden en hij ze zelfs geen brood had kunnen geven. Vader keek zoo verdrietig omdat ie 't hunkeren van zijn kinderen naar een stukje brood niet kon aanzien. En hij? Hij had zich bijna ziek gegeten aan roggebrood terwijl zijn goeie vader den heelen dag geen kruimeltje spijs had geslikt. Toen, bij 't denken aan vaders honger, brandden ineens een paar dikke tranen zijn oogen uit. Snel greep hij naar zijn zakdoek, alsof ie zijn neus snuiten wou. Maar vader had het al gezien en moeder ook. Moeder hield even op met brood-smeren en zei met een breeden lach: Wat een pias is me dat! Als er niks te bikken is geeft ie geen kik, maar zoo gauw het eten op tafel staat begint ie te grienen. Meteen greep ze 't broodmes met de linkerhand uit de rechter over, om Jantje een klets om de ooren te geven, omdat ie met zijn nagel schilfertjes van 't tafelseiltje los te peuteren zat. Intusschen wenkte vader Willem naar de voorkamer en vroeg daar met moede stem, wat zijn oudste jongen wel scheelde. Toen die daarbij vaders hand zegenend-teeder door zijn haar voelde streelen, kon ie 't ineens niet meer houden en snikte het uit. Vader liet hem stilletjes begaan. De weldadige rust van de schemerende voorkamer met zijn Zondagsche meubeltjes kalmeerde hem langzamerhand. En meer nog het vertrouwelijk samenzijn met vader alleen. Zoo kon en zoo wou ie 't vader in 't oor fluisteren, dat gemeene, dat ie vandaag had gedaan. Maar in eens schetterde moeders schelle stem van achteren of ze haast kwamen: het spekvet werd koud en ging al stolten. Meteen stuurde ze Betje om es te kijken, of die rare grappenmaker nou nog niet uitgegriend was. Willem voelde, nu niets meer te kunnen zeggen. Op vaders bezorgde vraag, of ie zich soms een beetje ziek voelde, knikte hij maar van ja. Toen ging ie achter vader aan naar de huiskamer terug. De hongerige broertjes zaten al met de handen samen en de oogjes stijf toegeknepen, om maar gauw met bidden klaar te zijn. Vader zei het tafegelbed hardop en toen vielen de kereltjes als uitgehongerde wolven op het brood aan. Willem zei lusteloos, dat ie niet veel trek had en hoogstens drie boterhammen zou eten en of moeder de andere twee maar wegnemen wou. De kleine jongens begonnen met volgepropten

mond haast onverstaanbaar elk om een van zijn boterhammen te fleemen, maar moeder gaf er een aan Betje en lei de andere op de broodschaal. Meteen vroeg ze met toegeknepen suikermondje aan Willem, of meneer soms in de stad bij Coomans gedineerd had, oesters met slagroom, of aardbeien met mayonnaise-saus. Haar vraag over 't in de stad eten joeg Willem weer 't bloed naar de kaken. Vader keek bezorgd naar hem en gaf moeder een stillen wenk, dat ze 'm met rust moest laten. Willem voelde ook Betje meelijdend naar zich kijken, en toen hij zijn schijfje spek had gegeten, hoorde hij haar aan moeder vragen, of zij hem haar stukje ook nog geven mocht. Met een dankbaren blik naar zijn zusje bedankte hij er voor. Zwijgend bleef ie voor zich uitstaren en hoorde niets van de luidruchtige, telkens door moeders bedreigingen getemperde jool van zijn jongere broertjes. 't Liefst was ie heel alleen naar een stil donker hoekje van de voorkamer weggeslopen, om er in de eenzaamheid zijn berouw uit te snikken.

Na 't eten, toen de broertjes naar bed waren en moeder bezig was met het afwasschen van de vaten, kwam vader even vertrouwelijk bij hem staan en vroeg hoe 't er mee stond. Of ie erge hoofdpijn had. 't Ging nogal — kwam ie verlegen. Toen vroeg vader of ie soms lust had straks een eindje met hem te gaan wandelen. De frissche lucht zou hem goed doen en dan mocht ie voor dezen keer wel eens een uurtje langer opblijven. Dankbaar, met vochtige oogen, antwoordde hij dat ie dat heel graag wou. Vader ging toen in de alkoof zijn Zondagsche kleeren aantrekken en Betje vroeg aan moeder of ze ook mee mocht. Maar moeder stooft op: of ze haar dan alleen met dien stapel kapotte kousen wou laten zitten en of ze niet goed snik was. Dat het allemaal maar aanstellerij was van dien dwazen jongen; lijntrekkerij om een uurtje langer op te blijven. Zij had 'm allang in de smiezen, al liet vader zich lijmen. Afijn, 't was goed voor vader dat die er ook es uitkwam, daarom zou ze 't maar laten passeeren.

Toen ze buiten kwamen, begon 't al te schemeren. Vader begreep, dat Willem hem wat te zeggen had en ook, dat die er maar niet zoo één-twee-drie over beginnen kon. Daarom zei vader wat over den mooien avond en dat ie 't zoo heerlijk vond nu eens met zijn oudsten

jongen alleen te wandelen. Dat gebeurde zoo weinig, veel te weinig. Of ie daar nu die mooie lucht wel zag, waar zooveen de zon nog te talmen hing. Dat die kleuren zoo wonderlijk teer in elkaar overvloeiden, zoo mooi, dat geen schilder het namalen kon. Ginds was het blauw en daar violet; maar je kon onmogelijk zeggen, waar het blauw ophield en het violet begon.

Willem luisterde heel blij naar vaders zachte stem. Ja, hij zag het wel, hij zag het allemaal precies zoo als vader, maar hij vond het zoo heerlijk het vader te hooren zeggen. Hij was nu niet zoo bedroefd meer, en niet bang ook, omdat ie straks aan vader zijn bedrog zou moeten biechten. Hij was nu heel blij, dat ie het wou en dat ie het móest, omdat ie 't voor vader niet verzwijgen kōn. En dat vader het zóó aanhooren wou, terwijl ze samen door den schemer gingen....

In de stille Paradijslaan brandde hier en daar al een eenzame lantaarn. De schaarsche tuindershuizen langs den weg leken wel onbewoond, je speurde er geen spoor van leven. Hier moest je morgenochtend om vier uur komen, zei vader. Dan was 't een gerij en geros van belang, om tijdig op de markt te komen. In de Prinsenslaan, langs 't kerkhof, was 't al heelemaal donker onder de boomen. Hier zou ie alleen zeker niet doorheen durven. Maar naast vader was ie niet bang. Aan den overkant van de zwarte sloot, op 't kerkhof, schimden de witte grafsteen koud en spookachtig tusschen laaghangend twijgdonker van treurwilgen. En als sombere rouwpilaren rezen aan beide zijden van den weg de zware stammen van de boomen, wier ineengewarrelde gebladerte boven hun hoofd was als het boogdak van een lange, donkere kerk, waarin geen enkel lichtje brandde.

Op 't plein voor 't kerkhof traden ze weer in 't licht. Of ze even zouden gaan zitten op dat bankje onder die lantaarn, vroeg ie aan vader. Vader vond het goed. Even keek ie naar den zerkenstapel, waar ie vanmorgen met zijn vriendjes gespeeld had. Hoe geheel anders leek alles nu in 't geheimzinnig avonddonker. En wat leek die voorbije dag nu lang en bang, die dag van zijn gemeen bedrog.

Even bleef ie in stil-droef gemijmer zitten staren naar een ver lichtje. Toen, langzamerhand, begon het lichtje vreemd te schitteren voor

zijn oogen en droop een dikke traan zijn mondhoek in. Vader hoorde hem zachtjes snikken, en nam zwijgend zijn hand in de zijne. En vader trok die hand niet terug, toen de bekentenis uitgesnikt was

Loom wiegden op den avondwind de takken van den boom, daar ze onder zaten en ergens in de verte zong een late merel zijn laatsten roep door den wijden avond

BELEKE VAN GENDEREN

(EEN VERTELLING)

DOOR

JAN VAN DER MEER

De laatste dagen die aan de geboorte van Beleke voorafgingen, waren zoet van voorjaarsgeuren.

De moeder zat met de handen gevouwen voor het raam in een grooten stoel en vertelde vele verhalen aan haar kind, dat ging geboren worden in de lentemaand.

Wanneer zij van het vertellen en vele denken moede geworden was, sloot zij haar oogen en verlangde dat haar kindje nu maar spoedig komen mocht. Des avonds trad zij in den schemer haar man tegemoet, die telken male haastig naar zijn woning terugkeerde om het nieuwe leven te begroeten.

Dan leidde hij haar zacht terug naar den stoel bij het raam en terwijl zij tezamen in den schemer zaten en Hilda voor het avondeten ging zorgen, waren hun gedachten mild vereend. Hij zag vaak lang en aandachtig naar zijn vrouw, en ontroerde soms van den vreemden vollen glans in haar oogen. Dan dwaalden zijn gedachten vooruit, terwijl hij haar handen zacht gevangen hield.

Zij wist dat zijn denken uitging naar het kind, dat hij evenzeer verlangde als zij. Hij hoopte op een meisje, dat hij spoedig op zijn schouder door het huis zou dragen, en dat haar kleine handjes om zijn hoofd zou leggen, en hem zou aanhangen, en later zijn oudste

dochter worden waarmee hij des Zondagsmorgens naar de kerk zou wandelen, in vreugdige gedachten.

Hij had haar dezen gedachtengang eens verhaald, en er daarna niet veel meer over gesproken.

Wanneer Hilda de lamp ontstak en zij het eten binnenbracht, schoof hij de gordijnen dicht en zetten zij zich aan tafel.

Dan bad hij een gebed voor het eten en dankte God voor de goedheid van iederen dag.

Wanneer hij amen gezegd had, zag zijn vrouw hem aan en glimlachte hem tegen. Voor zij gehuwd waren had zij hem eens gevraagd of hij later overluid zou bidden — zij vond dat zoo vertrouwd, en had het thuis gemist. Daarom was het dagelijks weerkerende gebed voor het eten de heerlijkheid van hun eenheid geworden, en liet zij nooit na, hem met een glimlach te danken voor zijn rustige liefde. Hilda was hun goed vertrouwd. Zij sprak des daags over vele dingen van het leven en hielp Beleke de dagen genoeglijk doorkomen. Zij wist vele verhalen uit het dorp en kende alle menschen bij name en daden. Alleen aan het middagmaal sprak zij niet veel — maar luisterde aandachtig naar den man, die vertelde van zijn arbeid onder de menschen in de stad.

Toen, op een morgen werd Beleke geboren. De dokter liet den vader de tijding brengen. Deze kwam spoediger thuis dan andere dagen en zat vele uren naast zijn vrouw, het kind dicht bij hen.

Hij was zeer verheugd dat het een meisje was en zag zijn vrouw met gelukkige oogen aan toen het kind zijn voedsel van haar indronk.

Hij noemde het naar zijn vrouw.

Toen de moeder voor de eerste maal weder haar kamer binnen trad, geurden haar de bloemen tegen en dankte hij God voor het groote geluk.

Meermalen werd de stilte verstoord door de kleine geluiden van Beleke, wanneer zij niet wilde slapen. Wanneer Hilda het kind dan wilde opnemen werd haar dit verboden. Wel was de moeder soms zeer bevreesd voor haar kind, dat het te spoedig sterven zou — haar leven werd één stil gebed dat zij het mocht behouden.

Het geluk van den vader en de moeder was alle dagen zeer

groot — zij verzuimden niet elken dag God er voor te danken.

Toen er weer een zomer kwam, leerden zij het kind loopen van den man naar de vrouw, en van de vrouw naar den man. Zij waren die dagen bijzonder gelukkig en hun lachen klonk vroolijk door het huis.

Beleke liep wankelend, met de kleine oogen dapper en dan weer hulpeloos, langs de stoelen. Vader legde op elken stoel een versnapering om haar zoetjes te lokken het begeerde te bezitten.

In die dagen bemerkten zij dat het kind ging praten, en luisterden zij aandachtig naar haar lieve stamelingen, waarvan zij den zin spoedig meenden te begrijpen.

Daarna leerden zij het kind vader en moeder zeggen, wat hen zeer vertrouwd in de ooren klonk. Vaak liep Beleke tusschen vader en moeder in, het huis rond, op het witte kiezelpad in den tuin.

Wanneer Beleke des middags na het eten weer in haar bedje wakker werd, ging zij rechtop zitten en praatte met zichzelf over haar leventje. Zij zette de poppen, Hilda en Alida, naast zich en betoonde zich een klein moedertje voor haar kinderen. De poppen zijn van haar niet te scheiden; ook wanneer zij oud worden en hun armen en beenen gebroken, valt het haar zeer moeilijk afstand van hen te doen, zoodat zij vaders hulp voortdurend noodig heeft.

Wanneer moeder haar des middags uit bed tilt houdt zij beide poppen in haar handjes, en lacht en praat tegen moeder, met een kleur op haar gezichtje.

Dan, tegen den namiddag wordt vader verwacht. Zij weet het uur niet precies wanneer hij komt, en staat vaak op een stoof voor het raam, terwijl ze dikwijls aan moeder vraagt wanneer vader nu komt.

Beleke houdt zeer veel van haar vader; wanneer zij zeker weet dat hij dicht bij huis is, schuift zij het gordijn opzij en tikt met haar kleine handje, om hem van verre te verwelkomen. Dan loopt zij hard naar moeder, met haar handjes in de hoogte, en wordt opgenomen om samen vader aan de deur te gaan verwelkomen.

Als vader binnen is, kust hij eerst moeder en dan Beleke, die haar lipjes reeds vooruitsteekt.

Niet zelden is zij zoo bewegelijk, dat haar armpjes als vanzelf om

vaders hals geklemd komen en rust zij niet voor ze op vaders schouder zit en met haar eene armpje zijn hoofd omvat en haar handje zich klemt aan zijn haar.

Aan den maaltijd zit zij tusschen vader en moeder in, en wil van beiden geholpen zijn. Alleen wanneer Beleke niet wil eten is moeder zeer verdrietig en ziet vader haar boos aan.

Zij weet dat zij eenmaal met vader zal gaan, ver weg, verder dan het huis van den dokter, dat zij eenmaal zijn groote dochter moet worden, die vroolijk naast hem zal voortgaan in de Zondagmorgens.

Dit alles heeft vader haar stillekens verteld — maar dan moet zij ook veel, veel eten, anders zou het niet kunnen gebeuren.

Na het eten is vader nooit te moe om met Beleke te spelen. Zij rijdt paardje op zijn knieën en valt soms bijna, als vader haar niet goed vasthoudt.

Zij bewondert elken avond vaders gouden horloge, en doet vele vruchteloze pogingen om vaders portefeuille te bemachtigen.

Dan komt moeder om Beleke naar bed te brengen. Wanneer zij door moeder wordt opgenomen uit vaders veilig hoekje, twisten zij even om het bezit van Beleke, wat haar uitermate vermaakt en zich meestal aan vaders kant doet scharen.

Beleke leert ook haar avondgebedje opzeggen — zij bidt zeer eerbiedig, zij houdt er wel van, en ligt soms, eer moeder iets gezegd heeft, op haar knietjes. Moeder kan mooi vertellen, vindt Beleke, en ze luistert er zeer gaarne naar. Als Beleke eenmaal goed ligt, komt ook vader nog even, en staan vader en moeder samen bij haar ledikantje. Beleke vindt dat zeer prettig — maar vader zegt, dat zij nu moet gaan slapen.

Wanneer zij den volgenden morgen wakker wordt, is het nog vroeg — en ligt zij geruimen tijd stil te kijken naar het plafond. Wat later rekt zij zich en richt zich een weinig op. Het duurt nooit lang, of Beleke staat recht overeind en loopt langs de kanten in haar ledikantje, tot daar, waar vader en moeder heel dicht bij haar liggen te slapen.

Een enkelen keer is het gebeurd, dat Beleke vader en moeder gestreeld heeft met haar kleine warme handje. Maar meestal zingt zij vreemde, ongekende wijsjes en trekt vader onverhoeds aan zijn haar

of neus. Dit is Beleke's overwinning: het moment dat vader haar uit haar kleine ruimte tilt en zij met een breeden zwaai in de veilige warmte tusschen vader en moeder belandt. Beleke ligt dan zoet te spelen en waakt er voor dat vader en moeder weer zouden inslapen.

Dan staat moeder op, wanneer de klok geslagen heeft en neemt Beleke vergenoegd bezit van moeders warme ruime plaatsje.

Als de klok weer geslagen heeft, maar niet zoo veel als toen moeder is opgestaan, komt moeder met de thee en voor Beleke een beschuitje. Vader drinkt elken morgen langzaam zijn thee, om goed wakker te worden, en Beleke wordt geholpen door moeder, die op den rand van het bed gaat zitten.

Dan staat ook vader op, nadat hij zijn kopje aan moeder heeft aangereikt, en is een nieuwe dag voor Beleke aangebroken.

* *
*

Als Beleke eenmaal op school is, vraagt zij meer aan vader en moeder dan vroeger. Zij is zeer bemind door de menschen van het dorp en heeft er vele vrienden. De meeste dagen wordt zij uit school thuis gebracht door haar vriendinnetjes die een stille vereering voor haar hebben. Beleke is een mooi kind geworden — zij heeft een blozend gezicht en goud-blond haar, en lichte blauwe oogen. Daarbij is zij zeer vriendelijk.

Des avonds brengt zij de courant naar vader, die in zijn grooten stoel uitrust. — Vader, de courant, zegt zij. Beleke heeft een groote bewondering voor alles wat door den post gebracht wordt. Zij kan met stille verbazing een couvert aanpakken, en op vaders kamerdeur tikken en zeggen: — Vader, een brief. Beleke heeft een grooten eerbied voor alles wat uit de stad komt. Zij heeft Hilda vele malen gevraagd haar te vertellen van de stad. Hilda's verloofde woont in de stad, hij ziet er anders uit dan de jongens op het dorp, vindt Beleke.

Vader heeft haar beloofd, wanneer zij weer jarig geweest is, (en dit is reeds spoedig) dat zij een keer met hem naar de stad mag. Heel haar denken is er op gespannen — ze kan het bijna niet meer uithouden.

Beleke wordt spoedig tien jaar, en is al vele malen met vader des Zondagsmorgens naar de kerk geweest. Zij gaat er gaarne heen en vindt, dat ze er prettig kan droomen. Soms dringt een enkel een-

voudig woord tot haar door, ook elke wending in de preek, die leidt tot een verhaal, ontgaat haar niet. Zij bestudeert gaarne den koster en de ouderlingenbank. Ook het orgel heeft haar blijvende bewondering.

Als de kerk uitgaat groeten buiten vele menschen, en geeft Beleke haar vader een arm.

Beleke heeft nooit lang een vriendinnetje gehad. Waarom weet zij niet. Zij vindt het ook niet erg, en al voelt zij zich wel eens eenzaam, thuis.

Als zij twaalf jaar is voelt zij zich ongelukkig in haar afzondering, en heeft moeder een moeilijken tijd met haar. Alleen vader vermag haar op te vroolijken en gaat veel met haar wandelen.

Eens, het was weer een half jaar verder, is zij thuis gekomen en heeft urenlang bij moeder gesnikt om al het verdriet, haar aangedaan.

Beleke voelt dat zij dom is. Zij is dommer dan de andere meisjes die alles weten. Die om vele dingen lachen, waarvan zij niets weet — en het benauwt haar, iederen dag weer.

Zij wordt met haar onwetendheid geplaagd door de andere meisjes. Alleen de jongens in de klas behandelen haar met eerbiedigen schroom. Beleke weet nog niet dat zij zoo mooi is. De jongens vinden haar mooi. Daarom zijn de andere meisjes niet aardig tegen Beleke. Eens is Herman Coster een eindje met haar meegeloopen uit school. Zij had het erg vreemd gevonden en wonderlijk. Herman was de knapste jongen uit de klas. Zij had hem in stilte vaak bewonderd. Stil had ze voortgelopen en wist niets te zeggen, wat den jongen niet bevreemd had.

Hij had haar een hand gegeven toen zij den anderen kant op moest en had haar gezegd dat ze zoo lief was.

Toen hij zoo kleurde, vond ze het plotseling heel naar, dat dit gebeurd was. Maar toch was ze er wel trotsch op geweest, dat Herman met haar was meegeloopen.

Maar den volgenden dag werd er stil om gelachen, zoo, dat zij 't juist kon merken, en toen had Beleke zich zoo ongelukkig gevoeld, dat zij dien avond eindelijk alles aan moeder dorst zeggen. Toen wist moeder dat het tijd was, om Beleke haar vertrouwelinge te maken.

En zacht, terwijl zij over Beleke's haar streek, vertelde moeder

van haar eigen jeugd, haar liefde tot vader, en van Beleke's geboorte, uit vaders en moeders liefde.

Zooals moeder het vertelde, vond Beleke het prachtig, en diep in haar hart voelde ze iets van moeders geleden pijnen, en nam zich voor, heel vriendelijk en lief voor haar te zijn. En tegelijk met het zoete geheim, moeders vertrouwelinge te zijn, groeide de tegenzin in het geheime lachen van de meisjes op school, die alles wisten, maar niet van de liefde. —

Zoo werd Beleke door haar moeder getroost in haar moeilijke jaren.

* * *

Toen Beleke achttien jaar geworden was, ging zij elke week een dag naar de stad naar een familielid. Moeder vond dit een goede afwisseling in haar leven. Beleke kwam dan in den avond gelijk met vader uit de stad terug. Wanneer zij voor zijn kantoor stond te wachten en in den winter de lichten overal waren ontstoken, gebeurde het wel, dat zij daarna met vader nog een poos door de straten wandelde en zij samen keken naar de kleurigheid van het leven.

Beleke gaf haar vader gaarne een arm en sprak zeer veel tot hem, vooral wanneer hij stiller werd. Soms bezag hij haar met verwondering, hij dacht dan terug aan zijn jonge jaren, waarin hij gedroomd had van het lieve geluk dat hem al deze jaren omgeven had. Hij hervond in Beleke zijn jonge vrouw — en deze wondere voortzetting ontroerde hem. Zijn vrouw zag hem gaarne met Beleke wandelen, zij zelve bleef door ongesteldheid vaak thuis. Veel van haar eigen jeugd zag zij zuiverder en volkomener ontbloeid in Beleke, en dikwijls dacht zij aan de mogelijkheid dat de liefde in Beleke's leven zou komen, en zij weder tezamen zouden overblijven, als toen zij hun leven bewust aanvingen. Zij dorst haar man er niet over spreken — wel wist ze dat ook zijn gedachten er vaak bij verwijlden.

In de lange winteravonden zaten zij gedrieën in hun warme kamer en leefden er tevreden.

Soms stond Beleke vroeg op, om naar haar kamer te gaan. Dan zaten vader en moeder nog geruimen tijd stil tezamen te luisteren naar den wind; en wisten zij zich gezegend met een kalm en vredig leven.

* * *

In die jaren wist Beleke dat zij mooi werd. Soms kwam het weten als een verontrusting en soms vermocht het haar niet te ontroeren. Wel voelde Beleke vaak een vreemden huiver als ze werd bekeken door de oogen der menschen. Een keer had zij lang moeten wachten op vader, in de stad. Toen hebben haar vele onbeschaamde blikken gehinderd, en kwam om haar mond een koude, harde trek.

Beleke vindt soms het leven moeilijk en wilde wel minder mooi zijn. Zij heeft een afkeer van het heel-gewone gekregen, en heeft toch in de lange avonden haar eigen bijzonderheid gehaat.

Zij vindt het wel droevig, dat zij aan moeder en vaders liefde niet genoeg heeft voor het leven, omdat zij nog niet weet, wat het andere beminnen is. Beleke heeft nu niemand meer aan wie zij haar gedachten durft zeggen. Zij durft ook niet om het andere beminnen te bidden, en denkt soms dat het zeer zondig is.

Niet altijd is Beleke droevig in deze jaren. Wanneer de lange wintermaanden zijn voorbij gekropen, begint haar bloed sterker te stroomen en gaat zij lange wandelingen maken. Hoewel zij een kind van het land is, heeft zij het land zeer lief. Soms is het of de zwelende geur van de voorjaarsavonden haar zal bedwelmen, maar het deert haar niet — zij is van een sterk geslacht.

Toen Beleke twintig jaar was, wilde zij belijdenis doen. Zij had er lang over gepeinsd en voelde dat die nieuwe band haar zou sterken in het geloof van haar moeder.

Met nog vier meisjes en twee jongens ging zij ter leering bij den ouden predikant.

Deze uren waren Beleke zeer vertrouwd. Zij ging elke week zeer getrouw des Vrijdagsavonds naar de pastorie en nam haar vaste plaats aan de tafel in.

Toen is het gebeurd, dat Beleke op een avond later thuis kwam dan gewoonlijk, al werd haar niet om rekenschap gevraagd.

Stilzwijgend bleef zij ook twee daarop volgende keeren een half uur langer weg dan vroeger, — den vierden keer vertelde zij bij het thuis komen, dat zij nog eenigen tijd gewandeld had met Herman Coster.

Haar ouders waren noch verbaasd, noch verheugd — zij schikten zich in deze nieuwe verhouding en bleven Beleke zeer genegen.

Voor Beleke won de Vrijdagavond het voortaan bovenmate bij de andere avonden der week. Zij kleepte zich met bijzondere zorg, doch bij voorkeur zeer eenvoudig, wat haar moeder gunstig stemde.

Met een blijde warmte ontdeed zij zich elken keer van haar mantel en trad het studeervertrek van den predikant binnen met een glimlach, als van een, die een groot geluk tegemoet gaat. Zij voelden allen de veilige rust die van dit goede uur op heel hun leven uitging.

Beleke zat nevens Herman, ieder aan een hoek der tafel, zoodat zij den ganschen avond naar elkander konden zien, hetwelk zij heimelijk deden. Troffen hun blikken elkaar op hetzelfde moment, dan overtoog hun gezicht met een zacht rooden blos, naarmate het door de anderen bemerkt was. Dan weer was hun aandacht bij de stem van den predikant. Het gebed van den predikant was een onmisbaar gedeelte van den avond. Zijn bidden was voor allen een bron van troost.

Bij het heengaan dorst allengs Herman Beleke te helpen bij het aantrekken van haar mantel, wat aan hun verhouding in het nabijzijn der anderen iets bijzonders gaf, waarmee zij evenzeer hun houding voorloopig tegenover de anderen vaststelden.

Wanneer het regende, liepen zij onder Hermans parapluie, en vertelden zij elkaar vele goede dingen van en over het leven. Als het weer gunstig was, liepen zij verheugd door den avond en dorsten meermalen de stilte bijna niet verstoren.

Zoo is het gebeurd dat Herman Coster Beleke om haar liefde gevraagd heeft, die zij hem gaf in een schuwen kus. Zij was er zeer ontroerd van, vele dagen. Den volgenden Vrijdagavond liep zij echter met zeer lichten tred nevens hem, en borg haar arm in den zijnen, en was haar schuchterheid een weinig te boven.

Herman Coster heeft haar langzaam moeten winnen.

Op een avond heeft zij aan vader en moeder verteld dat hij haar gaarne wilde bezitten als zijn vrouw, en hebben vader en moeder hem ontvangen in hun rustig huis.

Zij waren zeer met hem ingenomen doch lieten dit nauw blijken, want zij waren zeer bedroefd dat Beleke zou heengaan.

Beleke toonde hem al haar schatten, wees hem haar plaats bij het raam, dat uitzicht gaf op het land, dat zij liefhad.

Zoo nam Herman Coster bezit van Beleke's schatten, maar het meest verheugde hem Beleke zelf.

Zij was hem zeer genegen, en verheugde hem door haar schoonheid, waarover zij thans zeer gelukkig werd.

Na een jaar huwden zij, en bleven op het dorp wonen, terwijl Herman en vader des morgens te zamen naar de stad gingen en des avonds gezamenlijk terugkeerden.

In deze goede jaren leerde Beleke den eigenlijken zin van het leven verstaan. Haar vader en moeder leefden weer te zamen, en verwachtten met Beleke en haar man, de blijde inkomst van het nieuwe leven dat uit Beleke geboren zou worden.

Beleke schonk haren man twee zonen en een dochter. —

Dit is de vertelling van Beleke van Genderen; haar kalm en rustig leven was een exempel van stil Godsvertrouwen en dienende Liefde.

EEN VAN DEZE KLEINEN

DOOR

GERT LOOSJES

Ting, ting, ting tien uur sloeg de klok bij den bakker beneden. 't Werd tijd om op te ruimen, zoo zoetjes aan.

Bertens stond op van zijn kruk, rekte zich, sloeg de krullen en houtsnippers van zijn goed en begon zijn gereedschap weg te bergen. De spijkerbak, waaraan hij bezig was, werd in een hoek gezet en de kruk aan kant, dan was het kleine hokje dat hij bewoonde alweer opgeruimd.

't Timmerwerk lukte niet erg, wat meer gebeurde den laatsten tijd. Hij scheen er geen genoeg meer in te kunnen vinden zooals anders, aldoor dwaalde z'n aandacht af. Zijn zwaarmoedige gedachten schenen in z'n knutselwerk, dat hem gewoonlijk een welkom verzetje was na lange uren waken, geen afleiding te kunnen vinden. Nee, 't vlotte niet; zou dat de oude dag zijn?

Bertens rekte zich nog eens flink uit en begon z'n stompje pijp te stoppen, na het eerst duchtig op het aschbakje te hebben uitgeklopt. Want om elf uur moest hij bij het in aanbouw zijnde blok huizen aan de Koningin Wilhelminalaan zijn, waar hij dien nacht waken moest, en dan zou hij z'n pijpje tabak niet graag willen missen Hij zou z'n overjas nog maar niet aandoen, 't was nog heelemaal niet koud, en anders had hij er vannacht niet veel aan Dan nam hij z'n knoestigen stok en het zakje met brood en koffie, waarna hij met z'n stramme beenen voorzichtig de steile trap afstropfelde en de straatdeur zacht achter zich toetrok, om de stilte van den avond

niet te verstoren: daar wende je zoo aan, als je uit waken ging, vond hij. —

't Was al tamelijk stil op straat. Hier en daar werden nog kleeden geklopt — dat was elken Vrijdagavond zoo, als hij op stap ging — waardoor dichte stofwolken werden opgejaagd die hem met de oogen deden knippen en hoesten van de prikkeling in z'n keel. — De lucht was helder en zacht. Bertens keek altijd even omhoog, naar den sterrenhemel en de maan: 't was gisteravond pas nieuwe maan geweest, zoodat de sterren schitterden en lichtten in vollen glans. Hij hield van de sterren, maar meer nog van de maan, vooral als die vol was. Vroeger had hij er altijd naar gekeken of het waar was wat de menschen zeiden: dat de maan nu eens een treurig, huilend gezicht had en dan weer lachte en de menschen vroolijk aankeek. Hij had toen nooit kunnen begrijpen, hoe dat toch kon, maar als je ouder werd liet je die dingen meer rusten: je zag ze wel, maar het vragen ging er af

In de verte donkerde de huizenrij, die hij bewaken moest, met de steigers er om heen, reeds op: ze waren al bijna tot aan het dak. Hij had al heel wat huizen zien verrijzen in z'n leven en er heel wat bewaakt ook

„Gen avond,” begroette hij Kees, den anderen waker, dien hij kwam aflossen.

„n' Avend; fijn weertje, niet?”

„Best weertje; 'k mag lijen dat 't zoo een tijdje blijft. Is de baas nog geweest?”

„Nee, de ouwe niet gezien vanavond. Komt zeker niet meer. — Nou, 'k ga es gauw na me wijf, ajuus hoor! Vermaak je eigen maar.”

„Welterusten, Kees.”

'n Ruwe vent, toch wel goedhartig. — Zou de baas nog komen? Afijn, 't kon hem niets schelen, hij zou hem op z'n post vinden, daar zou 't niet aan mankeeren.

't Werd al tamelijk donker in de straten. De lichten van de huizen aan den overkant, die pas een paar maanden klaar waren, maar zoowat allemaal al bewoond, werden één voor één uitgeknipt en ook de straatlantaarns brandden nog maar om den ander; die op den hoek was ook uit, als elken avond na elven. Stom, dat ze juist

die lantaarn om den hoek uitdeden, waar er toch wel een noodig was; daar ergerde hij zich telkens weer aan

In de verte kwam de waker van den veiligheidsdienst aansloffen, drukte tegen deuren en ramen, belichtte ze met z'n zaklantaarntje en slofte dan weer verder naar een volgend huis, eentonig en langzaam denzelfden gang Die man was ook niet jong meer: dat was toch eigenlijk een „hondebaantje”, zou Kees zeggen; nee, dan mocht je toch nog liever bouwwerken bewaken als hij, Bertens, deed; dan behield je tenminste je vrijheid, kon je loopen of zitten, net naar je wilde, als je maar scherp oplette. En daar wende je wel aan

„Goejè; mooi weertje hè!”

„'n Avond” en voorbij slofte de veiligheidsdienstman, duwend en tastend de huizen langs; de man scheen er krom van gegroeid te zijn

't Was nu in bijna alle huizen donker; een enkel verlicht raam keek grillig uit de duistere huizenrijen. In 't eerst was Bertens wel bang geweest, zoo alleen in het donker van den nacht te zijn, maar Anna, zijn vrouw, die nu dood was, had er hem om uitgelachen, ze had gezegd dat hij een kinderachtige vent was en een onnoozele bloed hij had zich toen wel erg geschaamd en zich over zijn vrees heen gezet Ja, hij moest wel erg onnoozel zijn. 't Was wel goed dat hij zoo'n flinke en verstandige vrouw getrouwd had, zeiden de menschen immers, anders was er heelemaal niets van hem terecht gekomen. Hij moest wel een groote sukkel zijn

In zijn jeugd had hij ook wel idealen gehad, veel grootscher dan iemand vermoeden zou Als timmermansleerling had hij heel wat luchtkasteelen gebouwd, in navolging van z'n kameraden, het een al mooier en machtiger dan het ander. Hij had opzichter willen worden en later aannemer, of architect misschien! Maar daar moest je goed voor kunnen leeren, had zijn vader gezegd, en dat ging hem niet best af. Zoo was er van zijn toekomstplannen bitter weinig geworden; hij moest er feitelijk om lachen als hij er aan dacht.

Toen had hij Anna leeren kennen, op de catechisatie. Zeker wel dertig jaar geleden. Precies wist hij het zoo gauw niet meer — hij kon nooit zoo goed onthouden en dat werd er met den ouden dag

niet beter op — maar volgend voorjaar was het toch wel een en dertig jaar terug Anna was een flinke vrouw voor hem geweest, al had ze wel wat al te veel over hem gemoederd. Het had hem toch wel goed gedaan; hoe had hij het zonder haar moeten klaar spelen? Dat hij nu nog z'n brood had met waken, steenen bikken en wat timmerwerk of zoo, kwam natuurlijk ook door Anna: hijzelf zou er wel nooit aan gekomen zijn

Dat was me toen toch ook wat geweest: twintig jaar bijna bij eenzelfden baas gewerkt, altijd trouw je plicht gedaan te hebben en dan plotseling werkeloos en broedeloos op straat gezet De baas was failliet hadden z'em gezegd. Wat dit precies beteekende had hij niet dadelijk geweten, maar het wou zooveel zeggen als dat je betalen moest en geen geld had, dacht-ie toen. Daar was hij, Bertens, anders niet mee geholpen. Dat was een nare tijd geweest, voor Anna en Trui, zijn dochter, ook wel, maar meer nog voor hem. Elken dag van den vroegen ochtend tot den laten avond om werk loopen, voor niets natuurlijk, of allerlei akelige karweitjes verrichten die je zoo goed als niets opbrachten, dat viel lang niet mee. En Anna was ook de gemakkelijkste niet, toen vooral niet. Hij wou geen kwaad van haar weten na haar dood, maar het was toch wel een beetje waar wat de menschen zeiden: als de armoe binnenkomt vlucht de liefde weg maar dat was voorbij en vergeten. Anna was een beste vrouw geweest en hij had veel van haar geleerd. Ruimde hij nu niet altijd netjes den rommel op dien hij met timmeren en zoo gemaakt had? Dat had hij vroeger niet gedaan, maar Anna wilde geen rommelige kamer hebben en leerde hem ordelijk en netjes te zijn. Ook mocht hij niet zooveel rooken van haar; ze had hem dan ook maar een zakcentje gegeven van zijn verdiende weekgeld, amper genoeg voor een paar pijpjes tabak en Zondags een sigaartje. „Als hij zooveel rookte raakte hij het beetje verstand dat hij had, ook nog kwijt,” zei ze altijd, en ze zou wel gelijk hebben — hij was er nu nog zuinig door.

Trui, zijn knappe dochter, die getrouwd was met Van Vliet, den kapper uit het Oosteinde, had ook altijd wel gezien dat Vader niet erg bij was. Niet dat ze er hem ooit om geminacht had, dat niet, 't was een best kind altijd geweest, maar hij had toch nooit tegen

haar op gekund, had het altijd gevoeld dat ze hem de baas was En zoo was hij in hun klein huishoudentje ongemerkt achtergeschoven geraakt, als iemand die niet mee kon In 't begin was hij er wel eens bitter over geweest tegen Anna, maar geleidelijk had hij er zich aan gewend en op den duur scheen het niet anders of 't hoorde zoo

Een aardig kind had Trui wel, Wimpje, zijn kleinzoon, waar hij zoo trotsch op was. Dat was toch zoo'n leuk ventje met van die quitte kijkers. En die kon best met Opa opschieten, die vond Opa niet dom Maar dat kwam zeker omdat hij nog zoo jong was; later zou het wel anders worden; natuurlijk, dat zou het wel zijn

„Hé Jan, toch niet in slaap gevallen?” hoorde Bertens ineens roepen en schrok op. 't Was een politieagent die dienst in deze wijk had vanavond. Elken avond kwam er een om dezen tijd voorbij, telkens een ander.

„Nee hoor, dat doet de ouwe nog niet” riep hij lachend terug maar hij had toch wel zwaar zitten denken, dat hij den agent niet had zien komen. Hij moest maar es de ronde doen om er de frischheid in te houden. — 't Werd nu toch kil hij huiverde. 't Was niets goed met hem, hij moest aldoor maar denken aan z'n leven, aan de voorbijgegangene jaren en aan de dagen van nu Dat was nog eens zoo geweest, een jaar of vijftien geleden, met Anna's dood. Een oogenblik had de gedachte dat hij toch ook kon sterven, net als Anna, hem hevigen angst aangejaagd, had hem tot bidden gedwongen, maar hij had die somberheid uit alle macht onderdrukt, vrezend dat z'n verdriet hem zou overmeesteren Dat was een onoverkomelijk verlies voor hem geweest, het sterven van zijn vrouw. Hoe zou hij ooit buiten haar kunnen, zijn verder leven in eenzaamheid slijten onder de dikwijls zoo hardvochtige menschen? En alleen de gewoonte, de sleur van de dagelijksche dingen maakte dat hij niet alles verkeerd deed en bedierf; hij was echter steeds meer weggezonden in duistere eenzelveigheid, waarin geen mensch kon blikken

Ginds kwam weer de waker van den „dienst” aan; z'n derde ronde moest dat zijn. Dien had hij gisteravond ook al niet gezien, had hem ook opgeschrikt evenals nu de diender. Hij was zoo onrustig de

laatste dagen en waardoor wist hij niet. Vanmorgen was hij ook al zoo somber geweest; „met het verkeerde been uit bed gestapt zeker” had hij gedacht, maar het was al erger met hem geworden. Wat had hij toch?

Hoe 't kwam wist hij niet, maar hij moest telkens weer aan zijn dood denken. Een dag of tien geleden kwam de gedachte plotseling in hem op — waardoor wist hij niet meer — en sindsdien kon hij er niet meer van loskomen. Hij rilde. Zou 't frisch worden buiten? Dan zijn jas maar aangetrokken. Of zou hij soms ziek zijn en sterven gaan? Hij werd koud van angst

Ja, sterven moest hij toch, zeker. Misschien wel gauw ook. En dan? Zou hij in den hemel komen? Hij ging Zondags altijd naar de kerk, meest tweemaal, en hij bad ook altijd. Bidden? Was dat dan bidden wat hij deed, of was het niet veelmeer een gebed opzeggen? En waarom ging hij naar de kerk? Toch maar alleen uit gewoonte?

Toen hij nog jong was, was dat wel anders geweest. Er stond toen ook een andere dominee, een jonge nog, die met vuur en gloed sprak en hem had opgewekt en aangezet tot geloof en ernstig gebed.

Hij had wel gebeden, maar hoe lang was dat niet terug! En kort na zijn huwelijk met Anna en de geboorte van Trui, was die dominee vertrokken en was er een oud predikant gekomen, wien het leven veel van zijn veerkracht had geroofd. Dat had een dorre geestesstemming over hem geroepen en daarna, onder het gevoel van zijn domheid en onbenulligheid, door de medelijdende blikken van de menschen versterkt, was hij tot nog erger geestelooze levensloosheid gekomen en was zijn zieleleven steeds meer verdord. Zoo had hij maar zelden aan zijn dood gedacht. Hij was immers een kind van God? Daarmee had hij zich altijd gerustgesteld en zijn geweten gesust, maar was dat wel zoo, was God wel werkelijk zijn Vader? Had hij een Vader in den Hemel? Maar hoe had hij dan dien Vader jarenlang kunnen vergeten en bedroeven? Zou hij Hem nog wel Vader mogen noemen?

Dagenlang hadden hem deze gedachten, meer onbewust nog, gekweld, doch nu zag hij als 't ware geheel zijn leven langs hem heen gaan, en met ontstellende duidelijkheid voelde hij zijn zonde van Godverzaking. Een vreeselijke angst overviel hem: als 't eens te

laat was, als hij zich eens bedrogen had. Zou God hem nog willen aannemen?

Toen herinnerde hij zich ineens het mooie gezang, dat hij als schooljongen al geleerd had en later wel eens gezongen in de kerk:
„Ontwaakt, gij die slaapt, en staat op uit de doën,
„En Christus zal over u lichten.”

Hij had het toen niet goed begrepen, maar nu voelde hij diep de beteekenis er van. Had hij niet geslapen haast heel zijn leven lang en kwam daarom dit woord nu ook niet tot hem?

En zacht, in zichzelf, mompelde hij de woorden, „gij die slaapt, staat op”

Aan den Oosterhemel begon het duister te wijken, een flauwe lichtstreep werd zichtbaar aan den einder. De helderheid der sterren vervaagde meer en meer. De nachtelijke stilte werd nu en dan verbroken door het slaan van een deur hier of daar, of het afloopen van een wekker. Langzamerhand begon het drukker te worden op straat: een melkauto kwam luid-rammelend voorbij en deed den grond dreunen door z'n vaart en gewicht. Werklui gingen naar karwei, hun broodzakjes aan het stuur van hun fietsen of bengelend aan hun hand

't Zou zoo Bertens' tijd zijn: de opzichter was er al. Hij begon z'n spulletjes bij elkaar te halen: z'n stok met de doorn-knobbels en z'n grauw-linnen broodzak dien Anna nog gemaakt had Dan ging hij naar huis, met kleine passen, zonder haast Want in zijn ziel was de onvrede geweken, dien liet hij achter in 't duister van den nacht, en evenals voor de aarde was ook voor zijn ziel weer het lichten aangebroken: 't was Christus, de Zon der Gerechtigheid, die kwam!

En thuis wachtte hem de rust van den arbeid.

JONG LIEFDELEVEN

DOOR

JOHANNA BREEVOORT

I. Verloofd.

In het bosch vol bewegelijke schaduwen en tintelend zonnelicht drentelt een meisje, een mooi jong meisje.

Zij logeert bij tante Magda, in het oude buitenhuis. In de herleefde heerlijkheid van zon en lente is ze gisteren langs wijdopen weilanden naar tante heengespoord.

Vanmorgen begluurde Magda uit haar kamertje ongestoord de ooievaren, pas deze week aangekomen, zooals tante vertelde. De dieren hadden hun huis verwoest gevonden, door wilde winden. Nu staarden hun scherpe oogjes zoekend rond naar sprietjes en strootjes en takjes, om die saam te lezen voor den bouw van een veilig nest.

Magda zag het aan, hoe de groote vogels, met hun spitse snebben, toilet maakten, alle onevenheden wegstreken van hun blanke pak, en bij al die drukte nog tijd vonden elkaar telkens weer met zwierige beweging der wapperende vleugels hun liefde te betuigen.

Met de ramen wijdopen liet Magda in de vroegte de lente binnenkomen vol drang en groei en bloeikracht. Slechts noode schikte zij zich in tante's zielig oud vrouwtjes-gedoe: langzaam eten, langzaam bidden, langzaam lezen. Er uit moest het stadskind. Er uit! Er woelt een onbestemde levensdrang in het meisje. In haar jong vurig lichaam trilt het lenteverlangen.

Zij dwaalt alleen door het dungelooverde bosch vol goud gespeel en zoeten geur van ontluikend groen.

Zij ziet de natuur in haar wonderbare wisseling van het leven uit den dood, blad en bloemknop zwelt en breekt uit. De bloesems geuren en de vogels tierelieren; onwillekeurig zingt het meisje mede, het groote blijde lied van de lente, van het nieuwe levensbegin.

De hemel welfde zich zoo fulpen blauw over de ontwakende aarde en de witte wolkenstoeten dreven in-statelijk als trotsche kasteelen hoog boven de ijle boomkruinen uit, dat je onwillekeurig je hart naar boven verhief.

Het ruime hemelrond
Vertelt met blijden mond
Gods eer en heerlijkheid.

Als in een droom stond het meisje stil voor een groep bloeiende magnolia's, ongemerkt als zij was binnengedrenteld in tante's ruimen tuin, door geen prikkeldraad van het bosch gescheiden.

Heerlijk bloeiden de fijne lichtlila, zachtrose en witte bloemen op het nog wintersche hout, een feest voor de oogen, een bruidsbouquet vol ongekende schoonheid.

Een bruidsbouquet. Een bruidsbouquet.

Onwillekeurig dwalen haar gedachten heen naar het dichtbije landhuis. Ze ziet de witte muren in de verte langs de berkenstammen, daar woont Johan, het speelnootje uit haar kinderjaren, die altijd, zoodra hij maar vernam, dat zij bij tante was aangekomen, haar tegemoet sprong. In de laatste jaren haalde hij haar zelfs van den trein. Waarom verscheen hij gistermiddag niet? Hoe kwam het, dat zij tante niet onbevangen naar Johan vragen dorst? Wat beduidde die schichtige verlegenheid diep in haar wezen?

Tante sprak ook niet over Johan. — Johan. —

In het gras bloeiden de madeliefjes, aan den slootkant groende het sappige speenkruid, de roode ribus liet haar zachtrose bloemtrosjes wiegelen, 't meisje stond zelve als een witte bloem in de geurige lenteheerlijkheid, genietend van de schoonheid der magnolia's-balonnetjes, die openkelkten rein en fijn in de zon.

„Magda!”

Twee smalle gespierde handen legden zich op haar schouders,

een tinteling van geluk voer door haar leden, ze wist dat Johan achter haar stond, Johan, niet meer 't vriendje uit haar kinderjaren, maar de liefste.

Zijn zwarte krullen bewogen haar gouden lokkenpracht, zijn kin rustte lichtelijk op haar schouder, zijn arm lag eer zij 't wist om haar smalle middel.

Johan, heerlijk.

Frissche, dankbare levenswellust straalde af van deze twee blijde gezichten, glinsterde in hun wezen, toen zij arm in arm over het grintpad drementen, op het huis van tante aan. Veel woorden hadden zij niet voor elkaar. Was Magda Johan's meisje niet van der jeugd aan? Hoorden zij niet samen, twee jonge blijde menschenkinderen, even jong en even groot? Een van zin?

Een van zin?

Tante schudde het ouderwetsch gekapte dorre hoofdje, toen zij beiden als geliefden haar huiskamer binnentraden. Neen, dat leek niets op het gewone speelsche dartelen, dat stoeien en ravotten van vroeger. Het kinderachtig gedoe, tante immer geruststellend, wanneer de vrees voor eene nadere verbinding haar bekwam.

Ernst lag er in die vroolijke, gelukkige gezichten, de blijdschap, de teere schoonheid der eerste liefde.

„Wat zegt tante er van?” vroeg Johan, zijn oogen sluitend voor tante's afkeurend knikje. Zij kon er immers niets op tegen hebben, dat goeië ouë lieve mensch.

Magda keek tante ietwat onrustig aan. Waarom sprak tante geen woord? Hoe kwam die steile rimpel in dat beenige voorhoofdje? Leefde ze niet mee in 't geluk van haar petekindje?

„Tante, vindt 't goed, nietwaar tantetje, u vindt het goed? Niet?” Het oude menschje hief haar dun vingertje waarschuwend op.

„Heb je den Heere gevraagd, Magda? Den Heere bij dezen grooten stap.”

Het meisje sloeg beschaamd haar oogen neer. Neen, den Heere vroeg zij niet, Johan's liefde overrompelde haar. Onverwacht nam Johan zijn meisje voor zich, bleek 't kinderspel te zijn gedaan.

„God is toch liefde, tante,” antwoordde Johan vóór Magda. „Waar liefde woont, gebiedt de Heer Zijn zegen.”

Johan, in het kalm verkeer van zijn ouders met de oude buurdame, die hij met Magda als tante aansprak, leerde wel iets uit den Bijbel in zijn kinderjaren. Overal hingen de bijbelteksten in dat ruime buitenhuis, zelfs in de vestibule en de gang. Wat kon tante prachtig uit den Bijbel vertellen. Hij zag zichzelf naast Magda nog zitten aan tante's knie. Hoe hunkerde hij naar Magda's vacaties, die hem deze uren brachten.

„Jawel, kind. Maar God geeft alleen Zijn zegen, wanneer we in Gods wegen wandelen. 't Is de vraag of jullie verloving van den Heere is.”

„Nou, van den Heere of niet van den Heere, 'k vind het toch heerlijk, tante. We hebben elkaar altijd onbewust lief gehad en nu weten wij het. Nietwaar, Magda?”

Het meisje antwoordde niet. 't Leek of de warme zoete glans van haar samenzijn met Johan verdoofte, haar hart klopte hamerend.

Tante zag haar onrust en 't viel haar mede. Johan kon haar toch niet willoos inpalmen.

„'k Denk niet, dat het Magda onverschillig is, of zij Gods goedkeuring krijgt op jullie vereeniging of niet.”

Magda's smalle handje beefde in dat van Johan, hij merkte dit met ergernis.

Oude-wijven-praatjes! Dit bitse woord lag op de lippen van den jongen man, hij sprak het niet uit.

Magda's jonge hartje was met een diep ontzag, voor alles wat tante zeide, vervuld. Zoo'n uitroep zou haar zieltje kwetsen.

Johan moest aan dit akelige gesprek een eind maken met een grapje en een stoeipartijtje. 't Kon toch niet, dat hij Magda door al die zwaarwichtigheid verliezen moest.

Het blanke lentelicht stroomde binnen, buiten wist hij de bitterzoete geuren van den bottenden berk, de fijne graslucht opstijgend uit den vochtigen grond, den zang van de vogeltjes.

De sterke jonge man pakte Magda op in haar middeltje; licht leek ze hem, een lief klein feetje, hij droeg haar in een lachjubel naar buiten tot bij de magnolia's, die hun bruidsbloemen openspreidden in den gouden zonnegloed.

Hij zette 't meisje neer, dat met kleine gillettjes geprotesteerd had

gaf haar een tikje, en zij, in reactie met de zware gedachten van zoeven, holde den weglooper na, liet zich onverhoeds vangen.

Het speelsche kind won het weer van de ontbloeiende maagd.

„Tantetje, is 't goed dat Magda bij ons koffie drinkt?” toeterde Johan, de als een roeper gevouwen vingers tegen de ruit, waarachter tante haakte in zenuwachtig handbeweeg.

Tante knikte toestemmend; 'n weemoedig lachje om haar lieven, dunnen mond. Wat kòn ze er tegen hebben. 't Gebeurde immers altijd den eersten morgen na Magda's komst in de Paaschweek, wanneer Johan met vacantie thuis was.

Luisterend naar de wegstervende blijde stemmen, liet het vrouwtje haar haakwerk op de knieën rusten.

Zoo was nu het gevreesde toch gekomen. Zij wist dat het gebeuren moest. Die twee trokken elkaar aan als ijzer en magneet.

Zij kon wel schreien. Zij voorzag lijden van beide kanten. Want Magda hoorde niet in deze familie, levend zonder God in de wereld.

Bij deze rijke, schatrijke menschen, buiten wonend, doch alle groote stadsvermaken meelevend, bekend in de residentie waarheen hun kostbare auto of schitterend paardenspan hen bracht.

Een goed huwelijk zou Magda sluiten, een goed huwelijk. Kind uit den middenstand, al had vader knapjes O. W. gemaakt.

Zou het een goed huwelijk zijn? Zou het ontvankelijke meisje, diep vroom in haar gemoed, den vrede behouden die alle verstand te boven gaat? Beter dan Magda, die Johan alleen in de vacanties ontmoette, kende zij Johan's wereldzin, zijn verre blijven van Gods huis en den ganschen dienst des Heeren. Trouwens wáár hoorde hij ooit iets uit Gods Woord dan in háár huis, waarin hij, student geworden, zelden kwam, alleen wanneer Magda bij tante logeerde.

Buiten in de stralende lenteweelde lachte Johan's feestelijke overmoed alle zware gedachten in Magda's hartje weg.

Vlot en vreugdig verliep na dit zalige ochtendbegin de dag. Allerlei gevogelte in het ontbottend getak uitte zijn geestdrift en vroolijkheid om het bestaan, tuinfluiters zongen hun mollige volle liedjes en al fladderden zij op, terwijl de twee zielsgelukkige menschenkinderen voorbijwandelden, hun zang herbegon telkens weer.

In de weelderige villa, zoo gansch verschillend van tante's rustig,

statisch landhuis, ontving de levenslustige moeder, die zelve een meisje nog scheen, het jonge paar met moederhartelijkheid.

Wel had zij Johan een deftiger vrouw gegund, een meisje van de wereld, niet zoo eenvoudig, bijna te burgerlijk. Zij wist al te goed, dat Johan nooit een ander dan Magda kiezen zou.

't Kwam gelukkig op geld niet aan: een rein fijn kind wàs Magda, daarover viel geen twijfel. De kinderen kregen haar zegen.

Haar vroomheid? Och, die zou overgaan. Zij verleelijkte een mensch niet. Magda's vrome ouë tantetje ginds was immers een schat!

Verwachtend Johan's verloving in dezen morgen, (klom de spanning van den jongen niet van uur tot uur gisteren en nu in de vroegte?) had het vrouwtje van de wereld een schitterend koffiemaal klaargezet. Zij moest haar eenige, haar zoon met zijn liefallig meisje toch waardig en echt moederlijk ontvangen.

Magda's hartje zwol van vreugde en liefde, toen Johan haar teeder en dankbaar aan moeder voorstelde als zijn bruidje. Mooi was het hier in deze villa, in de toekomst óók haar ouderlijk tehuis; fladderde zij jaar in, jaar uit als een vlindertje naar binnen zonder verder nadenken, nu zag zij die pracht met vrouwen-oogen. Weelde en liefde bedwelmde het kind.

Wel viel het haar weer vreemd, dat beginnen van den maaltijd zonder gebed. „Kind, bedien je,” noodde mevrouw, toen 't onberispelijke dienstmeisje op 't glanzend zilver bord hun de warme oesterschelpen presenteerde. Verward nàm ze, liet zich nòg van meer verzorgen door Johan: zij begon maar, nèt als Johan en zijn moeder, hoe kòn je nu bidden, onder het gezellig noodend gepraat? Zij zou er wel met Johan over spreken. Ook met zijn moeder. 't Kwam in orde, straks zou zij zeker dänken.

Wie dacht er aan danken, toen de auto voorstoof en papa klappend in de handen naar binnen wipte, Magda zijn lief schoondochtertje noemde en hen alle twee in krachtige termen gelukwenschte?

„'t Is natuurlijk nog niet officieel, mijn beste; onze Johan moet plechtstatig je hand aan je ouders vragen, kind. Maar officieus is 't toch, we zullen je ouders maar 's gauw een paar dagen hier halen en dan geven we een partij die klinkt als een klok.”

Tante zei niets meer, na Magda's thuiskomst, zweeg onder het opgewonden verhaal, vloeiend van Magda's lippen.

Haar zuster en zwager zouden toestemming geven. Ja zeker, zwager vlaste reeds op Johan's aanzoek om Magda's hand. De oude zuster wist wel hoe diep de godsdienst ging in de ouderharten. Maar ook voelde zij, jaren achtereen, dat in Magda's zieltje het leven uit God was ontwaakt, dat er binnen in dat jonge hart de begeerte leefde om den Heere te dienen en te vreezen. Zou dat kostelijke zaad door wereldzin worden verstikt?

Magda wist het niet, toen zij dien avond droomerig voor het open raam stond, waarbuiten de natuur riekte en ruischte en de nachtegaal zijn gedragen kostelijk klaar liedje zong, dat in de slaapkamer naast haar een oud vrouwenhart zich verhief tot God en Gods hulpe inriep voor den strijd, die in Magda's leven komen ging.

Zij bad met de bede van onzen Heere Jezus Christus zelf. Ik bid U niet, dat Gij ze uit deze wereld wegneemt, maar dat Gij haar bewaart voor den booze.

's Morgens bij het ontbijt praatte tante gewoon en hartelijk. Zij vertelde Magda van een liefelijke gewoonte in zwang bij de vrome Joden, wanneer zij den zegen deelachtig worden van het nieuwe, het jonggeborene, het herlevende.

Dan maken zij Sjahagionoe als uiting van dankbaarheid, staat een zieke genezen op van het ziekbed, brengt een liefste de eerste viooltjes, verlooft zoo'n vrome Jood zich of smaakt hij den eersten kinderzegen, dan zegt hij eerbiedig zijn zegenspreuk: „Aan God den Heer der wereld, die ons heeft doen beleven en ons in stand heeft gehouden en heeft doen bereiken dezen dag.”

Magda voelde scherp wat tante zeggen wilde.

Zij stond op, lei haar vollen warmen arm om tante's hals, bewoog met haar donzen gezichtje dat van tante.

„Tantetje. 'k Ben heusch dankbaar, hoor. 'k Zal probeeren Johan te winnen voor God. Dat zal ik, tantetje.”

II. Belijdenis doen.

Magda zou hare belijdenis doen. De feestelijke verloving lag achter haar 'n heele poos reeds. De drukke dagen vol groen en bloemen

en gelukwenschen vernevelden tot eene vriendelijke herinnering, de eerste bedwelmende bekoring week.

Het meisje voelde zich gelukkig in hare verloving, voldaan, plots uitgegroeid van kind tot een meisje met een toekomst vol glans.

Johan studeerde hard. Na de zomervacantie, die één verliefden droom was geworden, keerde hij naar zijn academie en Magda naar huis terug. De Kerstdagen bracht hij bij Magda's ouders door. Als een kind verblijdde Magda zich in Johans meegaandheid. Zij had hem verzocht eerbiedig te zijn onder vaders tafelgebed en het Bijbel lezen, hij vergezelde haar naar de Kerk, vond 't heel goed dat zij leerde voor hare Belijdenis.

Johan vond vroomheid wel lief in Magda staan, zij behoorde bij Magda's wezen. Maar of er nu werkelijk principieel verschil bestond tusschen zijn *niet*-godsdienstige en Magda's *wel*-godsdienstige ouders, hij wist het niet. Johan beluisterde vóór en na de gebeden gesprekken over allerlei aardsche dingen, het lezen van den Bijbel leek een plicht, alleen reeds met het gedachteloos rammelen afgedaan.

Enkele preeken boeiden den jongen man, meestal zat hij in de statige kerkbank te genieten van Magda's fijn figuurtje voor hem, dat knappe kopje met die kruivende krulhaartjes in het donzig halsje.

Nu in het voorjaar zou Magda belijdenis afleggen. Weken lang verblijdde het meisje zich in het vooruitzicht van deze gewichtige dagen. Want vader en moeder hadden besloten: 't moest nu eens niet voorbijgaan als bij hen zelf in hun jeugd.

Een nieuw pak, een nieuwe jurk, een gezellig avondje bij dominee thuis. Uit.

Mode werd 't nu: 't meisje in 't wit, rein als een bruid, gesierd met bloemen, vroolijkheid in huis, groenversiering met palmen en seringgen.

't Kon immers. Vader maakte in den oorlog goede zaken. Johan's ouders kwamen ook, tante reisde met hen mede. Vader zou toonen, dat ie ook wel geuren kon, smaak bezat!

't Kon en 't zou! Magda straalde. 't Leek wel een voorproefje van bruiloftsvreugde.

Johan keek haar aan in stijgende verwondering, toen zij voor de grap in 't fijne tulle japonnetje binnenkwam, dat zij Zondag dragen zou om te worden „aangenomen”.

Magda wist zich de mooiste van al de belijdeniscatechisanten, lang en breed waren de toiletjes besproken onder het gaan naar en terugkeeren van de catechisatie. Wie kreeg zoo'n kostbaar parelsnoer van haar verloofde? Rijk en vol tooiden de matte parelen haar slanken hals.

Van tante Magda zou zij een kerkboekje krijgen met een goud slot, gebonden in fijn lichtgrijs leer. Moeder had er met haar zuster over gesproken en tante gaf zoo graag.

„Morgen krijg je je boekje, Magda,” beloofde tante met een ernstig gezichtje, waarin toch de liefde tot haar petekind glansde. „Morgen moet je 't maar komen halen, hoor, na 't ontbijt.”

Even schokte Magda bijna onwillig met de schouders. Dat voorspelde een gesprek met tante, een zwaarwichtig gesprek! Ze kon wel niet zeggen, dat tante haar lastig viel met vermaningen. Dát heelemaal niet. Al leek 't wel dat tante, wanneer Magda in 't oude buitenhuis logeerde, met nog meer nadruk bad en las dan voor dien blijden lentemorgen, dien Magda het eerst als verliefd en verloofd meisje doorleefde.

„Draai je eens om, Magda?” verzocht Johan's moeder, met haar lorgnet op, nauwkeurig het kostbaar jurkje bekijkend. Zij verschikte een paar kantjes, sprak met moeder over den snit, terwijl de vaders rookten.

Johan, geleund tegen een stoel, liet geen oogenblik zijn meisje met de oogen los. Hoe lief, hoe mooi, hoe vroom was zij.

Magda zelve kleurde onder zijne bewondering, haar blik trok onwillekeurig heen naar tante, die stil met gevouwen handen zat.

Tante keurde die weelde en al dat moois niet goed. Tante dacht aan andere dingen. Hoogere, ver verheven boven jurkjes en bloemen en bewondering.

Magda wist het wel. Zou tante nu ook weten, dat er toch binnen in Magda's ziel ook andere verlangens gloorden? De begeerte een echt kind van God te zijn, den Heere Jezus lief te hebben, den sterken wensch eens Johan voor Christus te winnen?

Voor Christus te winnen? Wat deed Magda om dat verlangen te verwezenlijken? Sprak zij ooit ernstig met Johan? Zij zag hem te weinig. Aangenomen. Maar in de groote vacantie dan? Verloochende

zij in den grond haar Heiland niet door een stilzwijgen, ingegeven door de vrees Johan onaangenaam te zijn?

Dien nacht kon het meisje niet slapen. Zij hoorde tante's stem in de dagen van haar jeugd. „Kindje, we hebben een Verzoener en een Zaligmaker voor onze zonden noodig.”

Kon zij, Magda, zóó belijdenis doen? Toetreden tot 's Heeren tafel? Terugtrekken kòn niet meer. Wat zou dat een opzien geven.

Ongedurig woelde Magda in haar ledikant. O, kon zij maar bidden als vroeger, vertrouwend bidden.

's Morgens vond moeder dat Magda er bleek en moe uitzag. 't Liep ook wel een beetje te druk in den laatsten tijd. Al logeerde Johan met zijn ouders in een hotel, zij zaten vaak genoeg over huis in deze dagen. Moeder zag altijd nog eenigszins tegen hun deftigheid op.

„Tante komt niet beneden vanmorgen,” vertelde moeder. „'k Bracht haar al een kopje thee. Zoodra we samen hebben afgewasschen moet je haar maar een uurtje gezelschap houden. 'k Heb gezegd, dat ze maar rustig in de bovenzitkamer moet blijven, zij kan niet goed tegen drukte.”

Een uurtje later stond Magda in het stille vertrek. Tante had zitten lezen. Haar bril lag op het kleine boekje. Magda hoorde tante scharrelen in de slaapkamer. Dat ouë zieltje zou toch zelve haar bed niet opmaken? 't Mocht niet, hoor. O neen, tante liep nu naar beneden.

Even kijken in tante's lectuur. 't Zou „De Navolging van Christus” wel zijn. Hoe vaak las tante daarin.

Onwillekeurig werden Magda's oogen heengetrokken naar de regels, waarbij tante een dik zwart streepje had gezet:

De ziel. Als ik Uwe waardigheid, o Heere, en mijne onwaardigheid bedenk, dan beef ik, en word in mijn binnenste verontrust. Want kom ik niet tot Uw disch, dan ontvlid ik het ware leven, doch kom ik onwaardig dan val ik in de zonde. Wat moet ik dan doen, mijn God, mijn Helper en Trooster in allen nood?

Toon mij den rechten weg en leer mij, hoe ik mij waardig tot Uw Avondmaal moet voorbereiden.

Jezus. Voor alles moet Gij met diepen ootmoed des harten en heiligen eerbied met vast geloof komen tot 's Heeren disch. Dat al

uw zonden u mishagen, uw dagelijksche overtredingen moeten u bijzonder leed en smart veroorzaken. Zucht en treur er over, dat gij nog altijd zoo aardschgezind zijt, zoo weinig berouwvol en verslagen, zoo vol goede voornemens, en arm in goede werken. Wanneer de mensch waarachtig berouw heeft over zijne zonden en tot Mij komt om genade en geen recht, dan verkondig Ik hem, zoo waarachtig Ik leef, Ik heb geen lust in den dood der zondaren

In stillen ernst, terwijl Magda's oogen van tranen overliepen, las Magda het geheele zesde tot het negende hoofdstuk uit. Tante zei het pas bij haar laatste bezoek: „Kind, jullie praten van aanneming, in mijn kerk noemen ze dat belijdenis doen. Belijdenis van je zonde en je geloof en de zekerheid, dat God je in genade aanneemt.” Die woorden waren langs Magda in al haar drukte van schoonmaak en kleeren koopen weggegeden, nu voelde zij eerst de kracht.

Tante's gezangenboek lag ook op tafel, een rood lintje bij Gezang 271: „Van al dien last der plagen, met goddelijk geduld, o Heere, door U gedragen, heb ik, heb ik de schuld. O zie, hoe 'k voor Uw oogen, hier als een zondaar sta, en schenk vol mededooen m' een blik van Uw gena.”

Magda snikte in zelfbeschuldiging. Zij voelde anders toch wel heel diep en heel fijn, het verlangen naar God glanzend in haar jonge hart.

Maar in de laatste weken, die drukte vóór de aanneming. Had zij waarlijk ingeleefd de aangrijpende lijdensprediking van haar Heiland? „Moet Hij dat spotkleed dragen, dat riet, die doornenkroon?” Zij, die opging in haar kleeren, terwijl ruwe krijgsknechten het lot wierpen over Zijn gewaad, en Hij bespot werd in een afgedankten koningsmantel.

Biddend vouwde Magda de handen. Kòn zij zóó, zóó belijdenis doen?

Tante, zacht binnengekomen, vond Magda schreiend in felle zelfbeschuldiging en vernedering. Was dät het wufte meisje, zoo oppervlakkig en luchtig heenglijdend over den ernst der belijdenis?

„Ach tante, ik kan heusch zóó niet aangenomen worden,” klaagde zij zacht.

„Neen, kind, zoo kun je ook niet aangenomen worden. Maar je bent aangenomen. Je bent gedoopt als lidmaat van Christus en God

heeft een eeuwig verbond der genade met je opgericht. Wat je nu gaat doen is de Doopbelofte van je ouders voor eigen rekening nemen. Dat wil je wel doen, nietwaar? Met heel je hart, je heele jonge ziel."

Magda knikte, greep tante's dorre hand.

„Tante, zeg u eens eerlijk, we hebben er nooit over doorgepraat, zou ik te veel van Johan houden en Jezus vergeten?"

Tante keek verrast op. Zij zelve geloofde zeer zeker, dat Magda te veel in Johan opging, in de ijdele genietingen der wereld. Magda's verloving had haar indertijd overvallen. Ongevraagd raad dorst de stil-wijze vrouw niet te geven. Johan viel haar mede, onderschikte zich aan den dienst des Heeren. Wie weet of niet diep in zijn ziel de kreet van het hijgende hert weerklonk.

„Magda, die vraag kan niemand beantwoorden, dan jij zelf. Voor Gods aangezicht. Je weet, ik hou van jou, ik hou van Johan. Ik gun jullie beiden het eeuwige leven."

„Ik zou Johan niet meer kunnen missen, tante," verklaarde Magda peinzend. „Hij denkt dieper door dan zijn ouders. Maar 'k vrees, dat ik door mijn wereldschgezindheid hem niet tot Christus getrokken heb."

„Daar vrees ik ook voor, Magda."

„Ik ben geweest net als Thomas à Kempis zegt: vroolijk bij ijdel gesprek, traag tot vrome overdenkingen, doof voor Gods Woord," klaagde Magda. „En u weet toch, dat ik een afkeer van het kwaad heb."

„Wie zijn zonden belijdt en laat, die zal barmhartigheid verkrijgen, kindje."

Magda sloot zich op in haar kamertje, een vol uur lang. Toen zij de deur opendeed, hoorde zij tante beneden, zij sprak met moeder. Moeder, bij wie Magda in deze dagen van inzinking geen steun gevonden had.

Net bij Magda's binnenkomen, nam tante plaats voor het orgel en haar oude bevende stem voegde zich bij de tonen van de ernstige muziek:

Wat stof tot zielsverblijden,
Hoe zalig is 't en goed,
Dat 'k in Uw bitter lijden
Mijn redding vinden moet!

Och mocht ik U, mijn Leven,
Daar 'k bij Uw kruishout kniel,
Mijzelf ten offer geven:
Wat winste deed mijn ziel.

Den volgenden dag, op Goeden Vrijdag, vierde Magda haar jaardag vèr van alle uitbundige pret.

Zelfs Johan's ouders kwamen onder den indruk van Magda's ernst. Heel lang had het meisje den vorigen avond met Johan gesproken, den jonkman, haar in-lief en dien zij toch wilde loslaten om 's Heeren wil.

Hoe straalde haar oog, toen Johan's antwoord haar toonde, dat God haar offer niet eischte.

„Magda, heusch, ik voel me thuis in jouw sfeer, ik wensch met jou God te dienen. Door jouw invloed bleef ik een vreemdeling in de jolige studenten-wereld. Mijn verlangen en gedachten gaan alleen naar jou uit. Help me, Magda, om te worden zooals jij.”

Magda deed den Zondag daarop belijdenis van haar geloof, met den Paaschjubil in haar ziel.

Zij droeg het witte japonnetje en 't matblanke parelsnoer, haar fijne handje droeg tante's lichtgrijze kerkboekje.

Magda zag Johan met zijn ouders inschikken in de groote familiebank naast de haren.

Maar zij voelde zichzelf niet meer als het middenpunt eener feestelijke gebeurtenis. Jezus stond voor Magda in Zijne lijdensgestalte en zij had met Johan voor Hem gekozen.

III. H u w e l i j k s d a g.

Als een sidderend vogeltje zat Magda naast haar bruidegom in de statige ruime kerk. Het zonlicht speelde door de gekleurde vensters, danste langs de wijde kerkbogen. Het orgel dreunde nog zijn machtige klanken uit over den bruidsstoet, pas gezeten voor den kansel in een ronden kring.

Magda leek bijna een schoolmeisje in haar wit zijden jurk, 'n enkele bloem in het haar, het dunne goudgemoesde sjaaltje om de smalle schouders.

Deze dag moest voor haar de opening zijn van een vol en machtig

vrouwengeluk. O, zij beminde haar Heiland zoo vurig, zij beleed hem in den grootsten ernst en toch, joeg de liefde tot Johan niet als met schuimende golven boven die tot Jezus uit?

Johan! schonk hij haar niet alles waarnaar een jong meisjeshart joeg? Rijkdom, positie, eer. Vooral zich zelf. Werd zij niet ontvangen in zijn kring als eene vorstin, inplaats van als een eenvoudig kind uit den middenstand? Hoe teeder, hoe fijngevoelig ontzag hij haar, regelde hij zich naar haar godsdienstig inzicht.

Een „heer” was hij, een „heer”, verzekerde vader opgewonden en moeder sloot gisteren haar kind vol blijden dank aan haar borst. Haar kleine vrome duifje, nu krijgend haar eigen thuis.

O, die verwarrende drukte maanden achtereen. Dat gereedmaken van hun beider nestje, het koopen van uitzet en meubelen, de receptie, de partijen, de feestelijkheden; leefde Magda in de laatste maanden niet in een verdoovenden roes?

Nu lag alles achter haar. Alles. Dadelijk na het eindigen der trouwplechtigheid, een eenvoudig koffiemaal, zich verkleeden en naar den trein, die hen beiden ver weg voeren zou.

Een nieuwe toekomst opende zich. De levenslente zou zomer worden. Stil zat Magda naast Johan in zijn zwart laken deftig pak.

„k Lijk wel een zwarte kraai bij een schuw vogeltje,” spotte Johan zoeven. Een zwarte kraai....

Het zonnegespeel hield op over den glinsterenden, van kleurige zijde en edelsteenen fonkelenden stoet. Een zware slagschaduw schoof voor de zon.

Het orgelspel zweeg plots na een jubelenden uitzwaai van klanken.

„Hoe zalig is het volk, dat naar uw klanken hoort,” las de leeraar op den kansel.

Als in een droom zong Magda het psalmlied mee. 't Leek een stem uit de verte: „Uw goedheid straalt hen toe, Uw macht schraagt hen in 't lijden.”

Het lijden? Hoor nu naar het Huwelijksformulier: Overmits den gehuwden velerlei kruis en tegenspoed van wege de zonde toekomt, opdat gij in uw hart verzekert zijt van de gewisse hulp Gods in kruis.

Magda's hart verkilde en verschrikte bij dezen zwaren aanhef. Een kruis, een kruis. De toga van den leeraar leek haar een leelijke zwarte

adelaar, vol schrikkelijke dreiging terwijl de prediker zijn handen ophief.

Magda zag een kruis, een kruis hoog opgeheven boven hen beiden, in haar ontstelde verbeelding.

Die beangstiging duurde slechts enkele minuten. De zware wolk voor de zon was voorbijgeschoven, het blijde licht straalde weer. Magda moest lachen om dat wondervreemde visioen. 't Kwam door de drukte en de vermoeienis. Natuurlijk, zij zou uitrusten ginds aan de blauwe meren van Italië onder den verren Zuidelijken hemel.

Weg vlogen de donker aanstormende gedachten, die een oogeblik haar aandacht afleidde van het hoogheerlijk gebeuren.

Magda lei haar kleine hand in die van Johan, warm en vol voelde zij het bloed van zijn vingers kloppen tegen de hare toen zij samen daar stonden als onder de oogen Gods.

„Uw beginsel zij in den Naam des Heeren, die den hemel en de aarde gemaakt heeft.”

Weer ontstroonden daverende klanken het machtige orgel met zijn bazuinblazende engelen. Weer voelde Magda zich als opgeheven door de ontzaglijke gebeurtenis, haar huwelijksdag, dien zij doorleefde diep en vol.

„De Vader der barmhartigheid, die u door Zijne genade tot den heiligen staat des huwelijks geroepen heeft, verbind u met rechte liefde en trouw en geve u Zijn zegen, Amen.”

Als door een floers ziet Magda staande naast Johan de voortschuivende rij van familie en vrienden en kennissen langs zich heengaan. Gelukwensen de een na den ander: verschillen zij van elkaar? Haar moeders zoenen haar op beide wangen, de vaders knijpen Magda's hand. *Een* stemmetje blijft hangen als al de andere verklonken zijn, terwijl ze zit in de auto die naar den trein voortwieft in wilde vaart.

't Is tante's gelukwensch. 't Is tante's woord: „Kindje, Jezus bovenal.”

Jezus bovenal.... Zal ook die stem wegzakken in de genieting en de weelde van de langverbeide huwelijksreis?

IV. Uit de lente naar den zomer.

De zonneglans boorde zich in zachte blinking door de ijle wolken-sluiers, die langzaam wegwaasden. Het reine hemelblauw blonk

tusschen de fijn grijze wolkjes. Een stroom van teederheid en zoetheid vloeide over de versche ontluiking van de ontwakende natuur. Er dreef een zachte zoelte in de lucht, lente leefde op in ontroerenden drang.

In frisch hartstochtelijk gepink-pink, zongen de vinkjes hun metaalklinkend geroep uit, hoorbaar in de rouwkoets, die voortgetrokken werd door met zwart laken bekleede paarden in de lange kerkhoflaan.

Langzaam vervoerden de dieren hun lichten last, dof en donker, alreede een levend graf.

Bij de poort van bloeiende kamperfoelie hield de koetsier in rouwkrip de paarden stil, de rouwdraggers openden het portier. Johan, strak en donker in 't zwart, steeg uit, knippend met de oogen tegen het blanke lentelicht, een bos witte sering en stijf tegen zich aan.

De rouwdrager naast hem sloeg het zwarte kleed met de zilveren franje, dat afhing van zijn schouders, weg, nam uit de koets het kleine donker eiken kistje met het zilver plaatje. In één handbeweeg hing 't kleed weer over den lichten last. Naast elkander schreden de mannen, zwarte stille schaduwen in het alkleurig, albloeiend en lichtend levensbeweeg, naar het donkere graf.

Daar lag het kuiltje gedolven, het vochtige gelige kluitige zand opgeworpen, alsof een kind het deed die een putje groef. Weer het kleed weggeslagen, zwart met zilver, nu zet de doodgraver het kistje op de kleine burry. Eén drukje op de knop van de elektrische machine, geruischloos zinkt het eiken omhulsel met het doode kindje naar beneden, doodelijk stil.

Zwijgend ziet Johan het aan, een snik ontsnapt zijn droge keel, in fel beheerschte smartuiting buigt hij voorover, de geurige witte bloemen dalen neer in den kuil van den dood.

't Gaat alles zoo vlug, zoo onnoembaar spoedig. Maar zoo zeker, zoo vast en waarachtig. In tien minuten is de drager van zijn werk ontheven, de jonge vader met gebogen hoofd ingekerkerd in de zwarte koets, toegekapt met een slag, dien Johan voelt tot in het diepst van zijn hart.

De koets keert, rolt henen, nu vlug. Nog musiceeren de vogeltjes in de struiken levenslustig blij. Zij kijven doldriftig, vliegen piet-

pietend op. De jonge man voelt het met onzegbare scherpte: de tegenstelling tusschen dood en leven.

Daar op de bank staat het kistje niet meer. 't Is weg. Buiten in de aarde. Het kindje weg, door hem zoo goed als door Magda met vurig verlangen ingewacht.

„O, God, ik kan het niet dragen,” steunde Johan. „Ik kan niet naar huis. Weg het kindje, een paar uur na de geboorte verzonken in den dood, stil hulpeloos zonder schreien, als een wegstervende bloem. Was het maar als een wegstervende bloem. O, die schrikkelijke pogingen van den dokter om het leven nog te wekken, heete en koude baden, dat schudden en slaan. Was het niet om krankzinnig te worden als zoo je hoop en verwachting vervliegt als een droom?”

Arme, arme Magda. Hoe had Johan haar willen beschermen voor dat geweldige leed. Hier stond je machteloos, een gebonden schepsel. Wat hielp rijkdom en positie, gezondheid en kracht!

Doodstil leunt Johan in een hoek van de hobbelende koets. De smart van het vaderhart, zich vermengend met het leed van den man over zijn vrouw.

„God slaat of bedroeft zijn menschenkinderen niet van harte,” zei tante vanmorgen: „Hij doorwondt maar Zijn handen heelen.”

God? . . . Johan heeft Hem niet gezocht en Magda is Hem vergeten in de innige bekoring van het eerste huwelijksjaar.

Ginds in de slaapkamer ligt Magda in haar roomwitte ledikant tusschen 't blanke linnen.

De kanten wieg en het met witte zijde bekleede kindermantje zijn weggezet uit haar oog, zelfs de mooie geriefelijke babykast.

In uiterste netheid brengt de zwart-witte verpleegster de kamer in orde. Hier ligt eene zieke, eene beroofde. Elke herinnering moet weg aan het kindekijn.

Johan liet alles wegnemen. Alles!

Alsof het leed toch niet smartelijk brandt in haar beroofde ziel. Maanden lang draaide al haar denken en zinnen om het komende liefdepand, om het kind met alles wat het noodig had. Het kind, leven van haar leven, met wie Magda zich in vele dagen had één gevoeld.

Johan! Zeker, hem wijdde zij haar volle vrouwenliefde. Zijn kind verbeidde zij, samen verheugden zij zich. Maar nooit smeekten zij den zegen van den God des Verbonds over hun eersteling af.

Samen hadden zij den Heere vergeten. Zij, Magda, was de schuldige, verweet zij zich zelve. Johan zou te leiden geweest zijn, om haar zou hij zich geschikt hebben in 's Heeren dienst. Zij, Magda, bleef de liefste om wie zijn heele leven draaien moest en zij vergat den God van haar Doop.

„Want al wat uit de wereld is, namelijk de begeerlijkheid des vleesches en de begeerlijkheid der oogen en de grootschheid des levens is niet uit den Vader maar uit de wereld,” waarschuwde tante, en Magda zette zich vroolijk en onbezorgd tegen deze vermaning in.

Een oogenblik was de angst voor den dood door Magda's ziel geflitst, moeder en de baker-verpleegster stelden het jonge vrouwtje volkomen gerust: „Je bent gezond en sterk, kindje, normaal gebouwd en je hebt een rein leven achter je. Geen gevaar, hoor.”

O, dat treurige weemoedige gezicht van dat goede tantetje. 't Zou je van streek maken. Tante met haar strakken ernst.

Het kind weg, het leven weg. De weeë, duizelige smart groeide tot fel begripen uit. Weg alle heerlijkheid, alle moederweelde.

Met leege armen lag Magda, terwijl het voedsel, bestemd voor haar lieveling, kunstmatig opdrogen moest.

De dood, de dood. Nooit zag Magda den dood zoo zichtbaar, zoo nabij! Die kilte, die kou van dat gelig witte gezichtje. Die dunne ijle zwarte krulletjes, teer-blauwe schaduwranden om de ingezonken oogjes. Dat arme wezentje leek zoo oud, zoo oud, dat het van moeheid de oogen wel had moeten sluiten.

Schreien kon Magda niet. Met droge, brandende oogen had zij 't kindje zien wegdragen, alleen Johan speurde de wanhopige radeloosheid in haar oog, zag 't saamknijpen van haar dunne, bloedeloze handen.

De verpleegster noemde die vreemde rust harteloze onverschilligheid. Magda wist het wel. Alleen Johan kende de wreede pijn, wroetend in haar hart.

„Mevrouw moet tot schreien komen,” zei de dokter vanmorgen in de uitgestorven kamer: „die ijzige kalmte moet wijken,”

„'k Wil 't kindje nog zien,” eischte Magda. Johan gaf toe, in de stille hoop dat haar tranen zouden vloeien.

Dof en somber blikte Magda in het kistje, droog en gloeiend de oogleden in haar witte gezicht.

Nu op dezen geurigen lentemorgen had de verpleegster de ramen van het ziekvertrek wijdopen geslagen. Bloemgeuren vulden de slaapkamer, de uitbottende boomen wierpen warrende schaduwen op het blanke bed, de vogeltjes tierelierden.

Met de handen gevouwen luisterde Magda naar dat levensgerucht, een schitterkleurige vink schalde op een tak voor het venster zijn liefdeliedjes uit.

Vanwaar dat Magda's gedachten plots teruggedreven naar dien schoonen lentemorgen twee jaren geleden? Dat blijde, heerlijke uur, toen de magnolia's bloeiden en 't leek of zij haar een bruidsbouquet boden? Daarna tante's vermanende stem: „God geeft alleen Zijn zegen, kind, als we in Zijn wegen wandelen.”

Wandelde Magda in Gods wegen? Sloot zij haar verbond met Johan voor het aangezicht van God? Zocht zij God in haar zieleweelde? Neen en duizendmaal neen.

Magda dacht aan haar verjaardag in schitterlicht en opgetogen verwachting gevierd. Haar verjaardag vallend in de lijdensweek.

Dacht zij éen oogenblik aan Hem, die Zijn eigen Zoon had overgegeven tot in de diepste vernedering des graf's?

Ja, ik kost Hem die slagen,
 Die smarten en dien hoon;
 Ik doe dat kleed Hem dragen,
 Dat riet, die doornenkroon.
 Ik sloeg Hem al die wonden,
 Voor mij moet Hij daar staan,
 Ik deed door mijne zonden,
 Hem al die jamm'ren aan.

Jezus, mijn Heiland. Voor mij gezonken in het graf.

Het graf. Er voer eene huivering door Magda's lichaam.

Johan toog heen naar het graf. Hij wilde alleen gaan. Niemand mocht getuige zijn van zijn radelooze bitterheid. Hij wilde niemand dien morgen zien. *Zijn* ouders en *Magda's* ouders niet.

Die Zijn eigen Zoon niet gespaard heeft. Zou zij, Magda, ooit haar kind hebben overgeleverd aan het koude graf?

Maar Christus bleef niet dood.

Hij is opgestaan.

Opgestaan! Magda rees haastig overeind. Haar kindje kon nooit levend worden! De roode vlekken der ontbinding speurde zij reeds op het doodskille gezichtje.

Nooit meer levend! Wat las tante dan gisteravond van de hoop der opstanding?

Magda zag zich weer als kind, bij tante logeerend, met tante wandelend over de heide. De herder dreef een kudde schapen aan, oude en jonge, kleine lammetjes, die zij liefkoosde. De herder ging door, een schaap bleef achter bij haar lammetje, stoorde zich niet aan den hond, die beet in de wol. Toen liep de herder terug, zag dat het lammetje zich bezeerd had aan een doornstruik en niet verder kon. De jonge moeder zag nòg wat er gebeurde in fel herinneren. De herder nam het lammetje op, droeg het verder en 't schaap volgde blatend. Ze had geschreid als kind, en zie de droge oogen vulden zich nu met tranen. In wreede smart was het haar of ze de geuren van de hei weer proefde en den herder zag gaan met 't schaapje in zijn armen. Zachtkens drupten de tranen, biggelden warm over de wangen in haar hals, op het kussen. Buiten vierde de zachte zoete lente zich uit in stralende levensvreugd. Hier lag een jong menschenkind, schreiend om 't lammetje dat de groote Herder der schapen opnam naar boven.

Buiten stond het rijtuig stil. Met een schok hoorde Magda het. Johan keerde terug, langzaam, voorzichtig. Of zij sliep?

Hij naderde haar bed. Magda opende de vochtige oogen, hij bukte zich over haar heen.

„'t Is afgelopen. 't Ging zoo gauw.” 'n Donkere gloed brandde in zijn oog.

„Ja, ons lammetje is weg” Tranen glipten over haar gezicht.

Die tranen riepen een stille zachtheid over Johan's stroeve gelaat. Gelukkig, tranen, de sterke spanning brak. Het verdriet kon zij uiten. Nu konden zij tenminste spreken uit hun smart. Magda woelde niet meer alleen rond in smartelijke eenzaamheid.

Buiten kwetterden en jubileerden de vogels, binnen smolten twee harten in rouwverdriet ineen.

De milde tranen bleven vloeien. Magda snikte als een kind.

„We zijn niet goed begonnen, Johan, we zijn niet goed begonnen. Niet met God. Niet in Zijn gemeenschap. Tante waarschuwde ons terecht. Nu neemt God ons kindje. Ach, Johan, laten wij samen bidden.”

Johan bidden? Hoe zou hij 't kunnen? Hij, die steeds dreef op de vroomheid van zijn vrouwtje, eigenlijk met opluchting 't had gezien, hoe zij verslaptte in haar geloof.

„Samen bidden,” hield Magda vol. „Samen bidden. We zijn beiden in Gods Naam gedoopt, leefden als dooden zonder God in de wereld.”

Het was winter geweest in hunne harten, in de warmte der liefde tot elkander vlood de liefde tot God.

De verpleegster opende zacht de deur, sloot die dadelijk toe. Hier openden twee jonge harten zich samen voor God, die zielen moesten alleen met den Heere zijn.

Later op den dag kwam tante, het oude verdroogde vrouwtje in zulk een schrill contrast met hun jeugd en kracht.

Als de bloem naar het licht, zoo zag zij dit jonge menschenpaar zich wenden tot God.

Nu kon tante troosten met de hoop der opstanding. Immers, het kindje was niet dood, maar leefde in eeuwigheid. Kind van menschen, tijdelijk afgedwaald, toch schapen van den Goeden Herder.

Buiten brak het lenteleven uit in wonderheerlijken jubel. Binnen bogen twee harten zich in verscheurenden rouw, in oprecht schuldbelijden voor God.

Toch botte ook daar het nieuw gewekte leven, boorde de zon door de nevelsluiers.

Een nieuwe toekomst wenkte, omdat de geestelijke winter en schaduw des doods was geweken.

De zomer brak aan.

INHOUDSOPGAVE.

	Blz.
K. Schilder — De aanschouwing	1
Geraert van Suylesteijn — Lied der gemeenschap	20
G. Sevensma-Themmen — „Wellecome”	22
G. Schrijver — De Vader	35
A. van Hoogstraten-Schoch — De Cadillac	44
S. Ulfers — De sage van Fenrir	57
Geraert van Suylesteijn — Toch leeft elk onzer zo gewoon	80
Herman Hana — Landschapskunst	81
W. G. van de Hulst — Het zaad	101
J. M. Westerbrink-Wirtz — „Te gemakkelijk”	111
Ignatia Lubeley — Inkeer	119
G. Margadant — Late schoven	139
L. Penning — De Ster van Zuid-Afrika	149
Joh. P. Ruys — Tonia	162
Q. A. de Ridder — De uitgaansdag	175
J. van de Maas — Het roggebroodje	187
Jan van der Meer — Beleke van Genderen	200
Gert Loosjes — Een van deze kleinen	210
Johanna Breevoort — Jong liefdeleven	217

SERIE PRACHTWERKEN
UITGEGEVEN DOOR DE VEREENIGING
„CHRISTELIJKE BIBLIOTHEEK”

JOHN BUNYAN
DE PELGRIMSREIS VAN DEZE
WERELD NAAR DE TOEKOMENDE
VOORGESTELD IN DEN VORM VAN EEN DROOM

Drijs ingenaaid f4.—; gebonden f5.—

Deze uitgave van het werk, dat men „De Christenreis” pleegt te noemen, bevat ook het tweede deel, waarin vertoond wordt het vertrek van Christens vrouw en kinderen, hun gevaarlijke reis en behouden aankomst in het begeerde land.

Het boek werd opnieuw vertaald naar de beste Engelsche uitgave, en is verschenen in groot 4° formaat. Een en dertig buitengemeen goed geslaagde illustraties naar teekeningen van Harold Copping sieren het werk, dat in alle opzichten een „prachtuitgave” kan genoemd worden.

Dr. J. R. CALLENBACH
NEERLANDS ONAFHANKELIJKHEID
HERSTELD

Drijs ingenaaid f3.—; gebonden f4.—

In een vorm, die van het begin tot het einde boeit, geeft Dr. C. hier een historisch zuiver overzicht van al hetgeen in en rondom het zoo belangrijke jaar 1813 in ons land voorviel.

De groot 4° uitgave is versierd met tal van illustraties, meest naar authentieke gegevens.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

Dr. J. R. CALLENBACH
HET BROOD DES LEVENS

Prijs ingenaaid f 3.25; gebonden f 4.25

Dit werk behandelt het leven des Heeren op aarde van de discipelkeuze tot de lijdensweek. Met „De Opgang uit de Hoogte” door Dr. E. J. W. Posthumus Meyjes en „Kruis en Kroon” door Ds. J. J. Knap vormt het één geheel.

Dit groot Bijbelsch prachtwerk bevat 12 illustraties in kleurendruk van William Hole.

Ds. J. J. KNAP Czn.

EEN UITVERKOREN VAT
TWAALF TAFEREELLEN UIT HET LEVEN VAN PAULUS
BIJ PLATEN VAN HAROLD COPPING

Prijs ingenaaid f 4.—; gebonden f 5.—

Ds. Knap geeft hier, bij twaalf platen van Harold Copping, even zooveel bijschriften, die den lezer vaak nieuw inzicht geven in het leven van den grooten Heiden-apostel. Wij volgen hier Paulus van zijn deelneming aan de steeniging van Stefanus, tot aan zijn gevangenschap in Jeruzalem.

Ds. J. J. KNAP Czn.

DE DAGERAAD DES HEILS

Prijs ingenaaid f 4.—; gebonden f 5.—

Dit werk bevat een twaalfstal schriftoverdenkingen bij twaalf platen in fijnen kleurendruk van Harold Copping.

Het zijn alle hoofdmomenten uit het begin der Schriftopenbaring tot zaliging der wereld, sluitend met het einde van den woestijntocht.

Het is een prachtwerk in zeer royaal formaat.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

Ds. J. J. KNAP Czn.

GELIJKENISSEN DES HEEREN

3 DEELEN

Prijs per deel ingenaaid f 3.60; gebonden f 4.60

Onovertroffen zijn de teekeningen, welke de Zwitschersche kunstenaar Eugène Burnand maakte naar aanleiding van de Gelijkenissen des Heeren. Steeds treft hij den beschouwer door juist gevoel en diep inzicht.

Bij deze kostelijke platen gaf Ds. Knap beschouwingen, die ons bij vernieuwing de heerlijkheid en den rijkdom dier gelijkenissen doen ervaren.

De drie kloeke deelen zijn elk afzonderlijk verkrijgbaar, doch vormen te zamen een kostelijk bezit.

Ds. J. J. KNAP Czn.

KRUIS EN KROON

Prijs ingenaaid f 3.25; gebonden f 4.25

Dit werk behandelt het leven des Heeren op aarde van de lijdensweek tot de hemelvaart. Met „De Opgang uit de Hoogie” door Dr. E. J. W. Posthumus Meyjes en „Het Brood des Levens” door Dr. J. R. Callenbach vormt het één geheel.

Dit groot Bijbelsch prachtwerk bevat 12 illustraties in kleurendruk van William Hole.

UIT EEN HEILIG VERLEDEN

Prijs ingenaaid f 3.75; gebonden f 4.75

Dit royaal uitgevoerde Bijbelsch prachtwerk bevat de volgende hoofdstukken:

- I. Dr. B. WIELENGA. In het midden van het geboomte des hofs.
- II. Prof. Dr. A. J. TH. JONKER. Kain en Abel.
- III. Dr. H. SCHOKKING. Het begin der tweede wereld.
- IV. Ds. G. H. WAGENAAR. Hagar.
- V. Ds. P. J. VAN MELLE. Abrahams offer.
- VI. Prof. Dr. J. W. PONT. Etiëzer en Rebekka.
- VII. Dr. J. R. CALLENBACH. Bethel.
- VIII. Dr. A. NOORDTZW. Jakob en Ezau aan den Jabbok.

Elk hoofdstuk heeft een plaat inijnen kleurendruk van Harold Copping.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

NAAR HET LAND DER VADEREN

Prijs ingenaaid f 3.75; gebonden f 4.75

Dit royaal uitgevoerde Bijbelsch prachtwerk bevat de volgende hoofdstukken:

- I. Prof. Dr. J. W. PONT. Jozef wordt verkocht.
- II. Dr. J. LAMMERTS VAN BUEREN. Jozef door zijne broeders herkend.
- III. Ds. G. H. WAGENAAR. Israël in de verdrukking bewaard.
- IV. Dr. J. R. CALLENBACH. De brandende braambosch.
- V. Dr. H. SCHOKKING. Water uit den rotssteen.
- VI. Dr. B. WIELENGA. De slang op de steng.
- VII. P. J. VAN MELLE. Mozes op Nebo.
- VIII. Dr. A. NOORDTZIJ. Jozua's strijd met de vijf Kanaänitische Koningen.

Elk hoofdstuk heeft een plaat in fijnen kleurendruk van Harold Copping.

RECHTEN GERICHT

Prijs ingenaaid f 3.75; gebonden f 4.75

Dit royaal uitgevoerde Bijbelsch prachtwerk bevat de volgende hoofdstukken:

- I. Prof. Dr. J. W. PONT. Ruth en Naomi.
- II. Ds. P. J. VAN MELLE. Samuël en Eli.
- III. Dr. H. SCHOKKING. De zalving van David.
- IV. Dr. J. LAMMERTS VAN BUEREN. Elia en Achab.
- V. Dr. B. WIELENGA. Het verloren wetboek.
- VI. Prof. Dr. A. NOORDTZIJ. Aan Babels rivieren.
- VII. Ds. G. H. WAGENAAR. Daniël in den leeuwenkuil.
- VIII. Dr. J. R. CALLENBACH. Nehemia.

Elk hoofdstuk heeft een plaat in fijnen kleurendruk van Harold Copping.

De drie hiervoor genoemde boekwerken „Uit een heilig verleden“, „Naar het land der vaderen“ en „Recht en Gericht“ zijn bijzonder fraai uitgevoerde Bijbelsche prachtwerken. Trekt het royale formaat reeds dadelijk de aandacht — nog meer doet dit de uitvoering van het inwendige, doordien de boeken met zeer mooie, duidelijke letter gedrukt zijn op papier van de allerbeste qualiteit, en de tekst daardoor in volkomen harmonie is met de prachtige platen in kleurendruk van Harold Copping.

Ieder deel is op zichzelf compleet, maar door de opvolging der behandelde stof, alsook door de gelijke uitvoering, vormen ze te zamen een schoon geheel.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

Dr. H. Th. OBBINK
OOSTERSCH LEVEN

Twee deelen

Prijs ingenaaid f 6—; gebonden f 8.—

In dit werk behandelt Prof. Obbink in 35 hoofdstukken het hedendaagsche leven in Palestina en licht daarmede tal van Bijbelplaatsen toe. Het is daardoor een hoogst belangrijk werk voor allen die omtrent het Palestina van dezen tijd en zijn bewoners iets meer willen weten, maar nog meer voor hen, die hun Bijbel er te beter door leeren begrijpen.

Het boek is verlucht met 33 platen in fraaien kleurendruk, genaakt naar schilderstukken van kunstenaars, die hiervoor Palestina expres bereisden.

Voortaan worden deel I en II niet meer afzonderlijk geleverd, doch slechts te zamen.

Dr. E. J. W. POSTHUMUS MEYJES
DE OPGANG UIT DE HOOGTE

Prijs ingenaaid f 3.25; gebonden f 4.25

Dit werk behandelt het leven des Heeren op aarde van de geboorte tot Zijn eerste openbaar optreden. Met „Het Brood des Levens” van Dr. J. R. Callenbach en „Kruis en Kroon” van Ds. J. J. Knap Czn. vormt het één geheel.

Dit groote Bijbelsch prachtwerk bevat 12 illustraties in kleurendruk van William Hole.

H. WEISS
VIER MAANDEN IN SURINAME

Prijs ingenaaid f 2.20; gebonden f 3.20

Dr. J. R. Callenbach schrijft in zijn Inleiding: „Broeder Weiss heeft vele jaren in Suriname als zendeling gearbeid; de melaatschenkolonie Bethesda heeft veel aan hem te danken. Sinds ziekte hem noopte zijn arbeidsveld te verlaten is hij als Secretaris van het Zendingsgenootschap der Broedergemeente er voor blijven werken hier te lande . . . Het werk dat hier geboden wordt, vertelt opnieuw van Suriname. Broeder Weiss heeft er rondgereisd en hij vertelt met groote eerlijkheid en blijvende liefde van het werk der Broedergemeente aldaar.

De lezing van dit boek zal niemand zich beklagen . . . Het is een geestelijke verkwikking zich in dit boek te verdiepen.”

Het werk is uitgegeven in 4° formaat, geheel gedrukt op zeer mooi kunstdruk-papier en verlucht met ruim 80 illustraties en een uitslaande kaart.

G. F. CALLENBACH — UITGEVER — NIJKERK

